

Mapping van bestaande projecten en initiatieven
op het gebied van seksuele weerbaarheid
en analyse van 17 projecten op randvoorwaarden
en succesfactoren

Het Internationaal Informatiecentrum
en Archief voor de Vrouwenbeweging
(IIAV)

Obi plein 4
1094 RB Amsterdam
Tel. 020 66 51 318, Fax 020 66 55 812

Colofon

Titel rapportage

Mapping van bestaande projecten en initiatieven op het gebied van seksuele weerbaarheid

Auteurs

Gé Meulmeester, Evelien Rijsbosch, Lin McDevitt-Pugh, Saskia Wieringa (IIAV), Marianne Cense, Mechtild Hoing, Ineke van der Vlugt (Rutgers Nisso Groep)

© Internationaal Informatiecentrum en Archief voor de Vrouwenbeweging en
Rutgers Nisso Groep

In opdracht van Directie Emancipatie ministerie van OCW
Uitvoering IIAV en Rutgers Nisso Groep, kenniscentrum seksualiteit

Juni 2008

SAMENVATTING

In het beleidsstuk *Meer Kansen voor Vrouwen. Emancipatiebeleid 2008-2011* heeft de Minister voor OCW vier aandachtsgebieden geformuleerd, waaronder veiligheid. Een van de hoofddoelstellingen in dit aandachtsgebied is seksuele en relationele vorming van meisjes en jongens en het vergroten van hun weerbaarheid tegen (seksueel) geweld.

Om als Directie Emancipatie binnen het ministerie van OCW beleid op dit terrein te kunnen formuleren en om dit effectief te kunnen uitvoeren is het van belang om inzicht te hebben in bestaande projecten en initiatieven op dit terrein. De minister wil hierbij, waar mogelijk, aansluiting zoeken. Daarom heeft het ministerie het IIAV gevraagd om een *mapping* uit te voeren zodat bestaande initiatieven en projecten in de verschillende sectoren van de maatschappij op het gebied van seksuele weerbaarheid in kaart worden gebracht en geanalyseerd wordt wat hierbij de succes- en knelpunten en de randvoorwaarden zijn.

Het IIAV heeft in samenwerking met de Rutgers Nisso Groep (RNG), kenniscentrum seksualiteit, het onderzoek uitgevoerd.

Na een gezamenlijke afbakening van de opdracht en formulering van inclusiecriteria (zie inleiding) heeft het IIAV bestaande projecten en initiatieven op het terrein van seksuele weerbaarheid en preventie van seksueel geweld in kaart gebracht (Deel 1). Hierbij zijn 79 initiatieven en projecten gevonden die gericht zijn op jongeren van 10 tot 18 jaar. Op basis van een aantal selectiecriteria heeft de Rutgers Nisso Groep vervolgens 17 projecten geanalyseerd om succesfactoren, randvoorwaarden en knelpunten in beeld te krijgen (Deel 2). De *mapping* en de analyse laten zien dat er in Nederland een groot en redelijk divers aanbod bestaat van interventies op het gebied van seksuele weerbaarheid met een landelijke, regionale of lokale uitstraling. Hier zijn verschillende ministeries en landelijke, provinciale en lokale projectfinanciers bij betrokken. De meeste interventies zijn gericht op een generieke doelgroep van jongeren van 10 tot 18 jaar en hebben weerbaarheid of seksuele relationele vorming als insteek. De doelgroep is weinig gespecificeerd terwijl er grote verschillen bestaan in problematiek als gekeken worden naar sekse, leeftijd, etnische achtergrond en andere factoren.

Op thematisch niveau zijn er vooral veel interventies ontwikkeld rondom loverboyproblematiek terwijl dit een extreme vorm van seksueel geweld is. Er is geen enkele interventie die zich specifiek richt op seksueel geweld. Er zijn 23 interventies die zich expliciet op meisjes richten en 6 interventies op jongens. Voor specifieke allochtone groepen jongeren zijn 19 interventies in beeld gekomen waarbij de Turkse en Marokkaanse jongeren het minst worden bediend. Een groot deel van de interventies bestaat uit weerbaarheidtrainingen, lespakketten, theater en spellen.

De belangrijkste conclusie is dat er een duidelijke samenhang in de interventies ontbreekt en het aanbod versnipperd is. Daarnaast lijken er grote regionale en lokale verschillen te bestaan in het aanbod van interventies, bereik en implementatie.

De analyse van 17 projecten brengt een aantal randvoorwaarden, knelpunten en succesfactoren aan het licht die mogelijk van toepassing zijn op alle projecten uit de *mapping*. Slechts een beperkt deel van de geïnventariseerde projecten is geëvalueerd op resultaten, bereik en realisatie van de beoogde doelstelling. Tot dusverre zijn weinig van de geanalyseerde interventies op effectiviteit onderzocht en effectief gebleken. De effectief gebleken interventies richten zich echter geen van allen specifiek op de preventie van seksueel geweld maar hebben veelal een bredere doelstelling in termen van vergroten van weerbaarheid en seksuele en relationele vorming. Daarnaast zijn veel geanalyseerde interventies onvoldoende theoretisch onderbouwd om aannemelijk te maken dat ze werken in de praktijk. Bij de geanalyseerde interventies blijkt betrokkenheid van de gebruikersgroep en jongeren zelf een belangrijke succesfactor. Kwaliteitsbewaking en monitoring van vraag en aanbod blijken eveneens belangrijke randvoorwaarden voor succes. Een belangrijk knelpunt bij veel van de geanalyseerde interventies is duurzame en planmatige implementatie. De implementatie is veelal afhankelijk van deskundige (opgeleide) professionals, beleid en prioriteitstelling, middelen en menskracht.

Het is vooralsnog niet duidelijk welke groepen daadwerkelijk worden bereikt met de interventies en of er voldoende oog is voor de kwetsbare groepen in de samenleving. De indruk bestaat dat organisaties te weinig profiteren van opgedane inzichten en kennis over succesfactoren, knelpunten en randvoorwaarden bij de ontwikkeling, uitvoering en implementatie van interventies op het terrein van seksuele weerbaarheid.

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	7
Samenwerking IIAV en Rutgers Nisso Groep	8
Definitie en begripsafbakening	9
Inclusiecriteria	9
Exclusiecriteria	11
 DEEL 1. INVENTARISATIE EN MAPPING	 13
1.1 Bevindingen tijdens het zoekproces	14
1.2 Exclusiecriteria	15
1.3 Beschrijving projecten	17
 DEEL 2. ANALYSE VAN PROJECTEN EN INITIATIEVEN	 73
2.1 Methode van onderzoek	73
2.2 Selectie zeventien projecten	74
2.3 Framework voor de analyse	75
2.4 Beperkingen van het onderzoek en de onderzoeksmethodiek	77
2.5 Bevindingen: randvoorwaarden, succesfactoren en knelpunten per type interventie	77
 DEEL 3. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	 95
3.1 Conclusies op basis van de mapping	95
3.2 Conclusies op basis van de analyse van zeventien projecten	99
3.3 Aanbevelingen op basis van de mapping	104
3.4 Aanbevelingen op basis van de analyse van 17 projecten op succesfactoren en randvoorwaarden	107
 BIJLAGE 1 – DEFINITIE VAN SEKSUELE WEERBAARHEID	 117
 BIJLAGE 2 – BESCHRIJVING PROJECTEN IN DE MAPPING	 119
 BIJLAGE 3 – BESCHRIJVINGEN VAN GEANALYSEERDE PROJECTEN	 191
 BIJLAGE 4 – GERAADPLEEGDE BRONNEN	 263
 BIJLAGE 5 – GERAADPLEEGDE LITERATUUR	 267

INLEIDING

Om op effectieve wijze beleid te kunnen formuleren en uitvoeren op het gebied van seksuele weerbaarheid is het voor de Directie Emancipatie van belang om te weten wat reeds bestaande initiatieven en projecten op dit terrein zijn. Hiertoe heeft DE begin april 2008 een informatie- en een onderzoeksvraag neergelegd bij het IIAV.

De vraag bestaat uit twee delen:

1. Welke initiatieven en projecten bestaan er in (verschillende sectoren van) de maatschappij op het gebied van seksuele weerbaarheid?
2. Wat zijn de succesvolle factoren, knelpunten en randvoorwaarden van deze initiatieven en projecten?

Het eerste deel heeft betrekking op een inventarisatie c.q. *mapping* van bestaande initiatieven en projecten op terrein van seksuele weerbaarheid. Voor het tweede deel van de vraagstelling heeft het IIAV de Rutgers Nisso Groep gevraagd de analyse van succesfactoren en randvoorwaarden voor haar rekening te nemen.

Ad 1. Mapping

Het doel van het in kaart brengen van de bestaande initiatieven is DE hierover van informatie te voorzien. Hierbij wordt niet zozeer gestreefd naar volledigheid maar naar een indicatie van wat er de afgelopen jaren in Nederland aan verschillende soorten initiatieven en projecten op het gebied van seksuele weerbaarheid zijn geweest, in verschillende sectoren van de maatschappij, zoals onderwijs(media), media en emancipatie. Welke typen projecten of initiatieven zijn er, op welke thema's zijn ze gericht, op welke groepen jongeren, in welke setting vinden ze plaats? Zijn er grote lijnen te ontdekken, welke hiaten lijken er te zijn?

In de eindrapportage worden alleen globaal de hiaten benoemd die uit dit onderzoek naar voren komen. Hoofddoel van het onderzoek is immers een indicatie te geven van initiatieven en projecten die richtinggevend kunnen zijn voor het ontwikkelen van succesvol vervolgbeleid op het terrein van seksuele weerbaarheid.

Ad 2. Analyse

In het tweede deel van het onderzoek is gekeken naar de succesvolle factoren, knelpunten en randvoorwaarden van de initiatieven. Hiertoe zijn 17 projecten rondom seksuele weerbaarheid geselecteerd, met elk een tastbaar of zichtbaar product en rapportage (lespakket, training, website, e.d.). Bij de selectie is gestreefd naar een zo groot mogelijke diversiteit in subdoelen, initiatief- of projectsoorten, doel- en profijtgroepen en reikwijdtes.

Voor de analyse zijn factoren geformuleerd die kunnen dienen als indicatoren voor succes dan wel de effectiviteit van de interventie in de weg zullen staan. Daarbij valt te denken aan factoren als: slaagt de interventie erin de beoogde doelgroep te bereiken en aan te sluiten bij de belevingswereld van die doelgroep? Is de interventie in de praktijk uitvoerbaar gebleken? Wat zijn knelpunten bij de uitvoering? Worden met de interventie de beoogde doelen behaald? Is de interventie overdraagbaar? Is de interventie ingebed in een structureel aanbod waardoor continuïteit wordt gegarandeerd? Welke knelpunten staan een structurele implementatie in de weg?

Aan de hand van de beschrijvingen en evaluaties van de verschillende programma's, materialen en initiatieven zijn de betreffende factoren geïnventariseerd.

Samenwerking IIAV en Rutgers Nisso Groep

Bij de start van het project is in gezamenlijk overleg een projectplan gemaakt met duidelijke taken en verantwoordelijkheden. Het onderzoekstraject kent twee onderdelen waarbij de expertise van beide partijen zo optimaal mogelijk is ingezet. Het IIAV is verantwoordelijk voor het eerste deel, namelijk de inventarisatie ofwel *mapping* en de conclusies. De Rutgers Nisso Groep heeft zorg gedragen voor het tweede deel, de analyse van de 17 projecten, conclusies en aanbevelingen.

Bij de start van het project is in gezamenlijk overleg een besluit genomen over de afbakening van de onderzoeksoopdracht, de visie op seksuele weerbaarheid, inclusie- en exclusiecriteria voor de inventarisatie en criteria bij de analyse van projecten. Gedurende het project zijn bevindingen regelmatig aan elkaar teruggekoppeld. Het IIAV is gestart met de inventarisatie van bestaande projecten op het terrein van seksuele weerbaarheid waarbij de Rutgers Nisso Groep heeft meegedacht over de matrixindeling, vindplaatsen voor projecten en zoekcriteria. Halverwege het traject heeft de Rutgers Nisso Groep op basis van de voorlopige inventarisatie en beschikbare evaluaties een eerste selectie gemaakt van 14 projecten. Om recht te doen aan de wens van diversiteit zijn naderhand nog drie projecten toegevoegd voor verdere analyse. Het IIAV en de Rutgers Nisso Groep hebben gezamenlijk conclusies getrokken aan de hand van de *mapping* en matrixen waarna het IIAV deze verder heeft uitgewerkt en omgezet in aanbevelingen. Het IIAV is verantwoordelijk voor de beschrijving van de *mapping* in het eerste hoofdstuk en de conclusies en aanbevelingen in deel drie. De Rutgers Nisso Groep is verantwoordelijk voor de beschrijving van de analyse van de 17 projecten, succesfactoren en randvoorwaarden in deel twee en conclusies en aanbevelingen op basis van deze analyse in deel drie. Het IIAV is verantwoordelijk voor de eindredactie van het rapport.

Aan het onderzoek hebben meegewerkt:

Evelien Rijsbosch (IIAV)

Drs Ineke van der Vlugt (RNG)

Drs Gé Meulmeester (IIAV)

Drs Mechtild Hoing (RNG)

Prof Dr Saskia Wieringa (IIAV)

Drs Marianne Cense (RNG)

Lin McDevitt-Pugh (IIAV)

Definitie en begripsafbakening

Het IIAV en de RNG hebben het onderzoeksgebied als volgt afgebakend: inventarisatie van projecten en initiatieven die direct bijdragen aan de primaire preventie van seksueel geweld van jeugdigen van 10 tot en met 18 jaar.

Seksueel geweld wordt opgevat als een breed begrip waar alle vormen van seksuele dwang en overhalen tot het verrichten van seksuele handelingen, seksuele grensoverschrijding en seksuele uitbuiting onder vallen. Het onderzoek richt zich op initiatieven, projecten en programma's waarin seksueel geweld in ieder geval wordt gethematiseerd en de preventie van seksueel geweld tot doel wordt gesteld, zowel in dader/plegergedrag als slachtoffergedrag. Dat betekent dat de interventie of het initiatief tenminste expliciet tot doel moet hebben een substantieel aantal van de aspecten van seksuele weerbaarheid te bevorderen. De door het IIAV en de RNG opgestelde definitie van seksuele weerbaarheid is te vinden in bijlage 1. Op verzoek van Directie Emancipatie is ook gekeken naar projecten en initiatieven die zich richten op weerbaarheid ten aanzien van geseksualiseerde uitingen in de media.

INCLUSIECRITERIA

Bij de inventarisatie van projecten en initiatieven worden de volgende inclusiecriteria gehanteerd:

a. Generieke/geïntegreerde projecten en initiatieven en specifieke projecten en initiatieven

Bij generieke projecten is de preventie van seksueel geweld geïntegreerd binnen meer algemene programma's seksuele en relationele vorming en weerbaarheid. Bij specifieke projecten en initiatieven is seksuele weerbaarheid of de preventie van seksueel geweld het expliciete en enige doel of onderwerp. Daarnaast zijn er nog projecten die zich op een deelterrein van de preventie van seksueel geweld richten, zoals bijvoorbeeld preventie van jeugdprostitutie of loverboy-problematiek.

b. Jongeren als algemene doelgroep en specifieke kwetsbare doelgroepen

Sommige jongeren lopen meer risico op seksueel geweld dan andere jongeren. Er zijn projecten en initiatieven die zich richten op jongeren of kinderen in het algemeen (de meer generieke projecten) en projecten die zich richten op specifieke (meer kwetsbare) groepen, zoals allochtone jongeren, homoseksuele jongeren en jongeren met een lichamelijke of verstandelijke beperking.

c. Een beperkte of veelomvattende doelstelling

Bij projecten die zich richten op het vergroten van de seksuele weerbaarheid kunnen verschillende doelen worden gehanteerd op het niveau van kennis, attitude en vaardigheden. In sommige projecten zal een brede doelstelling worden gehanteerd, zoals

bijvoorbeeld seksuele empowerment. De verschillende niveaus en type doelstellingen zijn bij het onderzoek in ogenschouw genomen.

d. Diverse disseminatiekanalen

In het onderzoek ligt de focus op grofweg drie disseminatiekanalen: algemene publieksgerichte media (tv, schrijvende pers, professionele organisaties gericht op jongeren (onderwijs, jeugdzorg, jeugdwelzijnswerk) en zelforganisaties (verenigingsleven, sport, internet-communities).

e. Projecten met een landelijke, regionale of lokale uitstraling

In het onderzoek zijn zowel lokaal en regionaal gerichte initiatieven opgenomen als initiatieven met een landelijke uitstraling.

Overige inclusiecriteria

Gezocht is naar methodieken, interventies, projecten, programma's, materialen etc.:

- die inzetten op primaire preventie van (onder andere) seksueel misbruik en seksueel geweld, en/of die inzetten op het bevorderen van mediawijsheid op het gebied van seksualiteit en/of die de bewustwording van eigen opvattingen over gewenste/ongewenste seksualiteit bevorderen;
- bij kinderen vanaf 10 jaar (groep 7-8 basisonderwijs) en jongeren tot en met 18 jaar;
- die zijn ontwikkeld en/of uitgevoerd in 2000-2007. Projecten die voor 2000 zijn gestart en nadien niet meer zijn herzien, sluiten mogelijk minder aan bij de huidige jeugdcultuur en tijdgeest;
- waarvan een schriftelijke weerslag beschikbaar is;
- die in Nederland worden uitgevoerd.

Inclusiecriteria op inhoud

De doelstellingen van de projecten of interventies zijn:

- a. Het verminderen van het risico op de volgende vormen van seksueel misbruik/seksueel geweld:
 - seksueel geweld/misbruik in relaties met leeftijdgenoten
 - seksueel misbruik in huiselijke kring
 - seksueel geweld door professionals/vertrouwenspersonen (sport, jeugdwerk, hulpverlening, kerk bijv.)
 - seksuele intimidatie
 - dating violence, date rape
 - mensenhandel/jeugdprostitutie
- b. Het bevorderen van mediawijsheid/weerbaarheid ten aanzien van:
 - seksualiserende media-uitingen (bijv. TMF, pornificatie)
 - ongewenste seksuele toenadering via het internet
 - seksuele intimidatie via sms, msn, forums etc.

- verspreiden van seksuele beelden via mobiele telefoons en internet zonder toestemming van het slachtoffer

De doelgroep wordt in de projecten aangesproken als:

- potentieel slachtoffer
- potentiële dader

Specifieke doelgroepen:

- kinderen/jongeren met een lichamelijke of verstandelijke handicap
- kinderen/jongeren verblijvend in een residentiële setting (bijv. inrichting)
- kinderen/jongeren in een afhankelijkheidsrelatie met zorg- of hulpverlener
- kinderen/jongeren die veel op profielsites verblijven
- alleenstaande minderjarige asielzoekers (AMA's)

EXCLUSIECRITERIA

Er zijn de volgende exclusiecriteria gehanteerd:

- projecten op het brede terrein van seksuele voorlichting, -vorming en relatievorming waarin seksuele weerbaarheid niet is meegenomen
- (preventieve) projecten op het gebied van seksuele gezondheidsbevordering waarin seksueel geweld geen topic is
- projecten op het gebied van sociale weerbaarheid of mediawijsheid in het algemeen
- projecten die niet direct op jongeren gericht zijn maar op intermediairs (ouders, leerkrachten, hulpverleners, beleidsmakers)
- kleine, zeer plaatselijke of informele projecten of initiatieven in bijvoorbeeld buurthuizen
- projecten die niet gericht zijn op preventie maar op veeleer op hulpverlening aan bijvoorbeeld prostituees, tienermoeders en slachtoffers van loverboys
- projecten waarvan geen schriftelijke weerslag beschikbaar is
- projecten buiten Nederland
- projecten afgerond vóór 2004

DEEL 1. INVENTARISATIE EN MAPPING

Het onderzoek bestond uit een zoekactie naar projecten en initiatieven op het gebied van seksuele weerbaarheid, evaluatierapporten en verslagen van en over deze projecten en vermeldingen ervan.

Voor de zoekactie is een inventarisatie gemaakt van relevante organisaties en kennisinstituten op het gebied van:

- emancipatie
- seksualiteit en opvoeding
- educatie en media

Van deze instituten zijn de bibliotheken en documentatieafdelingen geraadpleegd. Daarnaast is ook vooral gekeken naar hun databanken en websites met sub- en themawebsites. Van daaruit zijn weer links naar verdere online beschikbare informatie gevolgd.

Ook zijn eerdere inventarisaties doorgenomen van projecten op het gebied van seksuele en relationele vorming, seksuele gezondheid en weerbaarheid (bijv. Kocken (2007)).

Relevante bronnen waren onder meer:

- databases en websites op het gebied van emancipatie, zoals het IIAV en het Emancipatieweb;
- informatie- en kenniscentra en databases in Nederland op het terrein van seksualiteit en opvoeding, zoals de Rutgers Nisso Groep, Movisie, het Nederlands Jeugd Instituut, Forum, ZonMw, TNO en het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport;
- databanken en websites op het gebied van educatie en media, zoals die van het Algemeen Pedagogisch Studiecentrum, Kennisnet en universitaire onderzoekscentra.

In de bijlage *Geraadpleegde bronnen* staat een overzicht van de kennisinstituten, literatuur, databases, en websites die doorzocht zijn.

Op basis van de zoekcriteria is de volgende lijst van trefwoorden samengesteld die gebruikt is bij de zoekactie:

- seksuele weerbaarheid, weerbaarheid, assertiviteit, zelfverdediging
- seksuele vorming, seksualiteit, seksuele voorkeur, seksuele moraal, lichaam en identiteit, relaties, verliefdheid, liefde, uiterlijk
- media, mediawijsheid, internet, vrouwbeelden, (online) grooming, cyberseks, seksualisering
- kinderen, jongeren, adolescenten, jongens, meisjes, meiden, jeugd
- preventie, methodiek, handleiding, verslag, curriculum, leermiddel(en), project

- fysiek, psychisch, huiselijk en seksueel geweld, mishandeling, verkrachting, incest, seksuele intimidatie
- prostitutie, prostituees, seksberoepen, seksindustrie, vrouwenhandel, pornografie, erotiek
- tienerzwangerschappen, tienermoeders

In verband met de korte doorlooptijd van het project werden daarnaast een aantal praktische zoekcriteria gehanteerd.

Voor initiatieven en projecten geldt:

- van de interventies of projecten dient ten minste een beschrijving of handleiding voorhanden te zijn;

of:

- van de interventies of projecten dient een evaluatieonderzoek te zijn gepubliceerd.

Voor ondersteunende materialen geldt:

- de materialen moeten verkrijgbaar zijn;
- de materialen moeten vergezeld gaan van een handleiding of draaiboek ten behoeve van optimaal gebruik;
- de materialen moeten geëvalueerd zijn.

Voor websites geldt:

- de website moet actueel zijn en beheerd worden door een (professionele) organisatie.

Voor beleidsinitiatieven geldt:

- beleid gericht op de primaire preventie van seksuele grensoverschrijding moet zijn vastgelegd in een beleidsplan of protocol.

Bij de indeling van het beschrijvingsmodel werd aansluiting gezocht bij het model van de databank effectieve jeugdinterventies (NJI).

De verschillende inhoudelijke zoekcriteria werden omgezet in een matrix die ook bruikbaar was bij de analysefase.

1.1 BEVINDINGEN TIJDENS HET ZOEKPROCES

Informatierijke bronnen waren de Qui-databank, de databank van NJI (Nederlands Jeugd Instituut), Movisie, RNG, subsites van APS als *School en Veiligheid* en *Project Preventie Seksuele Intimidatie*, *Emancipatieweb.nl* en de website *Jeugdprostitutie.nu*. Andere geraadpleegde instellingen hadden wel projecten op het gebied van bijvoorbeeld jeugd en veiligheid maar niet expliciet over seksuele weerbaarheid.

Voor een paar specifieke doelgroepen waarvoor in eerste instantie moeilijk projecten waren te vinden, zoals homoseksuele jongeren en allochtone jongeren, is een aantal

stakeholders uit onze netwerken geraadpleegd. Bij de doelgroep jongeren met een beperking en jongens hebben we bepaalde selectiecriteria wat ruimer gehanteerd. Zo is *Koffertje Weerbaarheid*, ontwikkeld in de periode 1997-2000, erbij gekomen. Omdat alleen is gekozen voor deskresearch en volledigheid niet het doel van het onderzoek was, zijn in de *mapping* kleinschalige, niet extern gefinancierde, informele initiatieven van (veelal allochtone) zelforganisaties (bijvoorbeeld via buurthuizen of moskeeën) ondervetwoordigd.

Tijdens het zoeken bleek dat er nog niet zoveel projecten zijn op het gebied van mediawijsheid en seksuele weerbaarheid. Er zijn twee aandachtsgebieden te onderscheiden in projecten op het gebied van mediawijsheid. Het eerste is jongeren bewust te maken van geseksualiseerde beelden en ze daartegen weerbaarder te maken. Het tweede is gericht op seksuele weerbaarheid, preventie van cyberseks, dating en online *grooming*.

De initiatieven op *Mediawijsheidkaart.nl* nemen mediawijsheid in brede zin als onderwerp en gaan niet specifiek in op seksueel getinte beelden of seksuele weerbaarheid.

Zo bevat de site van de *Kinderconsument.nl* veel informatie over cyberpesten en veilig internetten voor kinderen (geen adresgegevens verstrekken en geen pincode of creditcardnummers bijvoorbeeld), maar weinig over seksuele weerbaarheid. Hetzelfde geldt voor de subpagina's *Veiligheid* voor kinderen en scholieren van Kennisnet.nl, de website *Surfsafe.nl* en de site *Iksurfveilig.nl*.

De website van stichting k.o.e.i. (kinderen, onderwijs, educatie en internet) bevat een aantal relevante aanknopingspunten, zoals het lespakket *Online grooming*. Hoewel er nog geen informatie beschikbaar is over dit pakket hebben we het toch opgenomen in de *mapping*, omdat we weinig initiatieven konden vinden die aan alle selectiecriteria voldeden.

1.2 EXCLUSIECRITERIA

Alleen die projecten, initiatieven en websites die aan de selectiecriteria voldeden zijn in het onderzoek opgenomen.

Zo zijn initiatieven die jongeren niet als primaire doelgroep hebben niet opgenomen. Een voorbeeld hiervan is de cursus *Over status en sletten, de kwetsbaarheid van meisjes* (APS, 2007). Deze cursus is bedoeld voor personeel en leidinggevenden van het voortgezet onderwijs. Het project komt wel ten goede aan de doelgroep, maar is niet in eerste instantie op hen gericht. Ook *Weet wat je voelt, kies wat je doet* is niet in het onderzoek opgenomen. Deze cursus is bedoeld voor mentoren en/of docententeams in het praktijkonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Ook *De prins op het witte paard is...een loverboy!* viel af omdat jongeren niet de primaire doelgroep ervan zijn.

In de matrix zijn om een aantal redenen vrijwel geen beleidsinitiatieven opgenomen. Ten eerste omdat beleidsinitiatieven zich niet primair op jongeren richten maar op de overheid en op sleutelfiguren. Veel gemeentelijke en provinciale beleidsinitiatieven op het vlak van seksueel geweld zijn gedateerd (van voor 2000). Sinds 1999 is huiselijk geweld meer de prioriteit van gemeenten. Op *Jeugdprostitutie.nu* is een overzicht te vinden van gemeentelijk beleid gericht op loverboys (onder ‘ketenaanpak’).

Organisaties voeren in het kader van de kwaliteitswet of de ARBO-wet vaak wel een vorm van veiligheidsbeleid uit om seksuele intimidatie en misbruik van cliënten/leerlingen/leden tegen te gaan. Een voorbeeld hiervan is scholen die vertrouwenspersonen aanstellen en protocollen hanteren die gericht zijn op preventie van seksuele intimidatie. Ook sport- en scoutingorganisaties hebben hiervoor een beleid, zij het niet bij allemaal even actief.

Het in kaart brengen van de mate waarin de diverse organisaties voor onderwijs, zorg en recreatie op dit gebied beleid hebben en uitvoeren vergt een apart onderzoek. Daarnaast zijn er al instanties die hierop toezien, zoals de Inspectie Onderwijs en de Inspectie Jeugdhulpverlening.

Tijdens de zoekactie bleek dat er veel interventies zijn op het gebied van weerbaarheid in het algemeen. We hebben echter alleen die projecten opgenomen die expliciet als doel hebben om weerbaarheid tegen seksuele dwang te bevorderen of waarbij seksuele weerbaarheid een substantieel onderdeel van het weerbaarheidsprogramma was.

Voor projecten gericht op seksuele en relationele vorming geldt hetzelfde: deze zijn alleen opgenomen als seksuele weerbaarheid en het stellen van grenzen op seksueel gebied als doel genoemd worden en een substantieel onderdeel van het initiatief zijn. Sites zoals *Ben jij safe*, *Kriebels in je buik*, *Youxme*, *Safe sex*, *Week van de liefde*, *Zoenenenzo* zijn om deze reden niet opgenomen in het onderzoek.

Een aantal projecten op het gebied van weerbaarheid dat wel voldeed aan de criteria is niet opgenomen omdat ze varianten zijn op een hoofdproject. Het succesvolle Marietje Kessels-project bijvoorbeeld kent veel follow-up projecten en varianten, die niet allemaal apart opgenomen zijn. Een aantal van deze varianten wordt genoemd in de beschrijving van het Marietje Kessels-project. Van twee projecten is wel een variant of onderdeel opgenomen omdat die gericht zijn op een van de specifieke doelgroepen. Verder bleken er veel projecten te zijn die elkaar overlappen in vorm en thema. Met name theaterprojecten over het thema loverboys kwamen veel voor. Deze overlappende projecten zijn niet allemaal opgenomen in de matrix.

Boeken, romans en verhalen voor jongeren over weerbaarheid of loverboys hebben we niet opgenomen, omdat het initiatief duidelijk ingebed moest zijn in een projectstructuur, met een looptijd, financiering, etc.

Om dezelfde reden zijn eenmalige tv-programma's waarin seksuele weerbaarheid aan de orde kwam niet opgenomen.

Er zijn vanaf het jaar 2000 geen bredere overheidscampagnes gericht op de jongerendoelgroep gevonden.

Informatie over het al dan niet geëvalueerd zijn van de projecten bleek moeizaam te achterhalen. Tot op het laatste moment kwam hier nog informatie over binnen, ver voorbij de datum waarop projecten voor de analyse geselecteerd moesten zijn.

1.3 BESCHRIJVING PROJECTEN

Van ieder project is een beschrijving gemaakt van ca. 500 woorden, met daarin:

- doel;
- doelgroep;
- periode van uitvoering;
- type project of initiatief (bijv. training, cursus, lesmateriaal, campagne, beleidsmaatregel, uitzending);
- aanpak;
- resultaat;
- beschikbaar materiaal;
- bruikbaarheid elders;
- gegevens over financiering (indien vermeld of bekend);
- contactgegevens;
- verwijzingen naar meer informatie.

In bijlage twee zijn 62 van deze beschrijvingen op alfabetische volgorde opgenomen. De 17 in deel twee geanalyseerde projecten worden in bijlage drie uitgebreider beschreven.

De informatie over de projecten is verkort weergegeven in de matrix. Het betreft een grove indeling. Soms bleek de informatie over het project niet duidelijk genoeg of niet voorhanden, ook navraag leverde niet altijd resultaat op. In dat geval staat in de matrix 'n.e.v.': niet expliciet vermeld.

In de matrix wordt bij *Thema/onderwerp* en bij *Inbedding* een aantal termen genoemd die een toelichting behoeven.

Thema/onderwerp

weerbaarheid – zowel weerbaarheid in het algemeen als op het gebied van seksuele grensoverschrijding.

seksuele en relationele vorming – brede voorlichting op het gebied van seksuele gezondheid en seksuele wensen, waarin voorlichting over grenzen en geweld is meegenomen.

Inbedding

jeugdzorg – zowel de jeugdhulpverlening als residentiële zorg (instellingen)

vrije tijd – zowel vrijetijdsbesteding in georganiseerd verband (sport of scouting bijvoorbeeld) als individuele tijdsbesteding (bijvoorbeeld internetten).

Matrix 1.1 Alle projecten op alfabetische volgorde (* geeft de projecten aan die nader geanalyseerd werden)

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
1	;-)Cybrrrr!!!	mediawijsheid, weerbaarheid	theater	jongeren vanaf 12	n.e.v.	feb 2007-heden	landelijk	nee	Theater A la Carte	Theater a la Carte
2	Aangeboden: mijn lichaam	seksuele moraal	theater	jongeren	onderwijs	2007	landelijk	ja	Poldertheater	Amsterdams Fonds vd Kunst, Lira fonds, VSB, Fonds Amateur- en Podiumkunsten
3	Aanpak lover- boys Gouda	loverboys	voorlichting	(potentiële) slachtoffers en (potentiële) lover- boys	onderwijs (o.a.)	1 sep 2003 – 31 dec 2006	Gouda	ja	Gemeente Gouda	Gemeente Gouda
4	* Aanpak lover- boys Zwolle	loverboys	lespakket, website	daders en hun (potentiële) slachtoffers	onderwijs, wel- zijnswerk	2001-2002	Zwolle, Den Haag	ja	Zorgconcept e.a.	Gemeente Zwolle, provincie Overijssel; 2003-2005: Ministerie van BZK
5	* Amor y salú	weerbaarheid	training, the- ater	Antill, Arubaanse jongeren Groningen	zelforganisaties	juni 2004 – 2010	stad Groningen	ja, van de eerste peri- ode	GGD Groningen	Gemeente Groningen
6	Bad choice loverboys	loverboys	workshops	jongeren 12-18	onderwijs, wel- zijnswerk	2004-2005	Noord- Holland	ja	Stichting SSA, Stichting Go Uptown	n.e.v.
7	* Beauty and the beast	loverboys, preventie pros- titutie	training	meisjes	onderwijs	1996 – heden	voornamelijk Utrecht	nee	Stade Advies, Bureau Jeugdzorg Utrecht	Gemeente Utrecht
8	Begrijp me goed!	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	dvd	jongeren 12-18 jaar	onderwijs	1 mei 2007 – 31 dec 2009	landelijk	nee	RNG, De Trap	DE / OCW
9	* Benzies en bat- chies	weerbaarheid, mediawijsheid	theater, voor- lichting	tiensers uit de 2e en 3e klas van middelbare scholen	onderwijs	2006-heden	landelijk	ja	Stichting Kikid	Oraniefonds, eigen bijdrage scholen
10	Beware of lover- boys	loverboys	training, web- site	meisjes 13-18	onderwijs	2000-heden	landelijk	nee	Scharlaken Koord	Stichting Steun en Beheer Tot Heil des Volks, eigen bijdrage scholen, provincie Noord-Holland

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
11	* Bijvoorbeeld De Liefde	seksuele-rela- tionele vorming	theater	vluchtelingenjon- geren 15-20	onderwijs	vanaf maart 2000	landelijk	ja	Pharos, projectgroep olv St. Partoer	Je maintain- drai Friesland, Maatschappij tot nut van 't algemeen, Commissie van beheer P.W. Janssen 's Friese stichting, Stichting het Nieuwe Stads Weeshuis
12	Boys R Us	seksuele-rela- tionele vorming	spel	jongens vanaf 10	onderwijs, wel- zijnswork, vrije tijd	2007-2008	landelijk	nee	RNG, The Game Master	RNG, Stichting Kinderpostzegels Nederland
13	BoysBoysBoys	loverboys	workshop	meiden 11-18	onderwijs	2007-2008	Limburg	n.e.v.	Setheater, Partners in Wezijn en Stichting Manna	Mama Cash, Provincie Limburg en Gemeente Maastricht.
14	Boze wolven en kleine meisjes	loverboys	lessen (o.a.)	jongeren (o.a.)	onderwijs (o.a.)	2006-heden	Groningen	n.e.v.	GGD Groningen	n.e.v.
15	* Crush!?	geweld, dating violence	workshop, theater, dvd	jongeren 13-23	onderwijs	2006-2007	Eindhoven e.o.	ja	GGD Eindhoven, Humanitas Eindhoven, Fiom	n.e.v.
16	Cursus Media- wijsheid	mediawijsheid	lessen	jongeren	onderwijs	schooljaar 2006- 2007	Bilthoven	ja	Freek Zwanenberg	in eigen beheer
17	Cyberlokker.nl	mediawijsheid	website	jongeren	vrije tijd	2008-heden	landelijk	n.e.v.	Meldpunt Kinderporno	n.e.v.
18	De jongens de meisjes	seksuele-rela- tionele vorming	theater	jongeren 12-18	n.e.v.	1999-heden	landelijk	ja	Klassekunst	Aids Fonds
19	* Deurtje Open, Deurtje Dicht (DODD)	weerbaarheid, seksuele-rela- tionele vorming	lespakket, video, dvd	mensen vanaf 16 met een lichte of matige handicap	jeugzorg	2005-heden	landelijk	ja	St. Philadelphia Zorg	Stichting Philadelphia, RVVZ, VWS
20	Dialog met internet com- munities	seksuele moraal	website, game	Nederlandse jongeren (16-25) met een Turkse, Marokkaanse en Hindoestaanse achtergrond	zelforganisaties, vrije tijd	1 jul 2006-mei 2008	landelijk	nee	RNG, JGB Advies, Marokko Media	DE / OCW

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
21	* Eerder praten dan zwijgen (What's love got to do with it)	Huiselijk geweld, weerbaarheid	training, voorlichting, radiohoorspelen, weerbaarheidstraining	Surinaamse gemeenschap in de 4 grote steden	zelforganisaties	2005-2007	4 grote steden	ja, intern	Surinaams Inspraak Orgaan (SIO)	DE / OCW, VSB Fonds, Oranje Fonds
22	Eergerelateerd geweld	eergerelateerd geweld	voorlichting	(allochtone) jongens (o.a.)	zelforganisaties	sep 2006-sep 2009	landelijk	nee	Movisie	DE / OCW
23	Find Out	seksuele-relatievorming, weerbaarheid	dvd, website	jongeren	vrije tijd	Sep 2004-sep 2006	landelijk	ja	Bosch Film Amsterdam, Soa Aids Nederland, Trimbos, NIGZ	ZonMw
24	Foute jongens	loverboys	lessen	meiden 12-18	welzijnswerk	nov 2006-aug 2008	Limburg	ja	Vrouwen-gezondheidscentrum Maastricht (Team Meidenwerk)	Provincie Limburg
25	Gedragen gedrag	seksuele intimidatie (o.a.)	spel	leerlingen, personeel en ouders in het primair en voortgezet onderwijs	onderwijs	2001-heden	landelijk	nee	Project Preventie Seksuele Intimidatie (PPSI)	PPSI
26	Gedragcode	respectvol gedrag	beleid	deelnemers, begeleiders en bestuur van homojongerengroepen	zelforganisaties, jeugdzorg	2008	landelijk	nee	Movisie	VWS
27	Girl's Choice: Wensen en grenzen in intimiteit	weerbaarheid, seksuele-relatieve vorming	spel	meisjes vanaf 10	onderwijs	2005-2006	landelijk	nee	RNG, NIGZ, speluitgeverij The Game Master	RNG
28	* Girls talk	weerbaarheid, seksuele-relatieve vorming	training	meiden 15-18 in het v.o. en roc (vmbo-niveau of lager); risico/zorgleerlingen	onderwijs	2004-heden	landelijk	ja	RNG	ZonMw, Stichting Kinderpostzegels Nederland
29	Hand in hand tegen huwelijksdwang	uithuwelijking/partnerkeuze	voorlichting, conferentie	moslimjongeren en hun ouders	zelforganisaties	1 sep 2006 – 31 dec 2007	Rijnmond	nee	SPIOR	OCW/DE

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
30	Het recht van de vrouw in haar eigen hand	uithuwelijking/ partnerkeuze	voorlichting, conferentie	moslimmeiden en hun ouders	zelforganisaties	1 jun 2004 – 1 okt 2005	Rijnmond	n.e.v.	SPIOR	DE / SZW, Gemeente Rotterdam, Oraniefonds
31	Hoezo, 'lover'boys?	loverboys	theater, voor- lichting	leerlingen van vmbo en roc	n.e.v.	2004-heden	landelijk	nee	Theater A la Carte	Steunpunt Seksueel Geweld van de GG&GD in Amsterdam
32	Hou mijn hart vast...	huiselijk geweld	dvd	jonge vrouwen en meiden v/d tweede generatie allochtonen	zelforganisaties, welzijnswerk	2004	Rotterdam/ later landelijk	n.e.v.	Stichting 'Hoezo, terug in je mand?', Rotterdams Wijktheater, Stichting Vrouwenopvang	SZW, Johnson & Johnson, Juliana Fonds, Novib, Cordaid
33	Huiselijk geweld zinloos	huiselijk geweld, weer- baarheid	training	(allochtone) jon- gens en mannen	welzijnswerk	1 sep 2006 -1 sep 2008	Zaanstreek	nee	Stichting Welsaen	DE / OCW, gemeente Zaanstad
34	* Internetsoa.nl	seksuele-relati- onele vorming, mediawijsheid	website, les- pakket	jongeren	onderwijs, vrije tijd	juni 2006 – heden	landelijk	nee	Stichting Mijn Kind Online e.a.	Digibewust
35	I-respect	seksuele moraal, weer- baarheid	website	jongeren vanaf groep7 van de basisschool en het voortgezet onderwijs	onderwijs	2007-heden	landelijk	n.e.v.	stichting Mijn Kind Online, CED-Groep, Kind of media, Prisma College Breda	n.e.v.
36	Jongens	seksuele-rela- tionele vorming	lespakket, video, dvd	jongens 2e klas (speciaal) v.o.	onderwijs	2007-heden	Haaglanden	nee	Centrum 16•22	Fonds 1818
37	Jongeren, inter- net en veilige seks	seksuele-relati- onele vorming, mediawijsheid	website, les- pakket	jongeren	vrije tijd	2007-heden	Rotterdam	nee	GGD Rotterdam Rijnmond, Soa Aids Nederland, e.a.	n.e.v.
38	Jouw leven, jouw keus	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	voorlichting, training	kwetsbare mei- den (16-21) in reïntegratietra- jecten	welzijnswerk	1 jun 2006 – 30 jun 2008	landelijk	ja	RNG, OCTRA & Partners bv.	DE / OCW

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
39	Lafferboij	loverboys	theater	vmbo-meiden 14-18	onderwijs	april 2006 – heden	Amsterdam	n.e.v.	Bureau voor Maatschappelijke Ontwikkeling (BMO), Calvijn Juniorcollege, Scholengemeen- schap Nova Esprit, Chebba Meiden- plaza, Theaterbureau Arpeggio, Vakgroep Culturele Antropo- logie VU	DE / OCW
40 *	Lang leve de liefde	seksuele-rela- tionele vorming	lespakket, video, dvd	vmbo: 2e, 3e klas	onderwijs	1993-heden (in 2001 herzien)	landelijk	ja	SOA Aids Nederland	Aids Fonds, ZonMw
41	Lef in de liefde	weerbaarheid	training	AMA's en alleen- staande asielzoe- kers tot 21	onderwijs	2003-2004	landelijk	ja, alleen intern	SAMAH, BLinN	n.e.v.
42	Lepakket Online Grooming	mediawijsheid, weerbaarheid	lespakket	leerlingen	onderwijs	in de loop van 2008	andelijk	n.v.t.	Meldpunt Kinderporno, Stichting K.o.e.i.	n.e.v.
43	Let's talk	weerbaarheid en rolpvat- tingen	dvd en hand- leiding	jongeren 12-19 op vmbo- en mbo- niveau	onderwijs	2006-2008	landelijk	ja	RNG	DE / OCW
44	Liefde te koop	loverboys	theater	leerlingen vanaf 15 van vmbo, havo, vwo, mbo	n.e.v.	oktober 2006- dec 2008	landelijk	nee	Theatergroep Playback	ACCU Breda
45	Losse bandjes	seksuele-rela- tionele vorming	theater	jongeren 12-17	onderwijs	maart 2007 – heden	landelijk	n.e.v.	Setheater, Stichting Trajekt	VSB-fonds, eigen bijdrage scholen
46 *	Love Limits	weerbaarheid, prostitutie	training	meisjes 13-18	onderwijs	2005-heden	landelijk	ja, op bereperkte schaal	Scharlaken Koord	DE / OCW, St. Steun en Beheer Tot Heil des Volks
47	Loverboys/Wat zeur je nou	loverboys	theater	meisjes die risico lopen slachtoffer te worden van een loverboy	onderwijs	n.e.v.	n.e.v.	n.e.v.	Theater Thot	n.e.v.

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
48	Loverboysspel	loverboys	spel	meisjes in het voortgezet onderwijs	onderwijs	2004	landelijk	nee	GGD Regio IJssel-Vecht	Gemeente Zwolle, provincie Overijssel
49	Loving me loving you	seksuele-relatievorming, geweld	training, theater, workshop, dvd lespakket, website	jongeren op het vmbo	onderwijs	vanaf 2006	Rijnmond	ja	GGD Rotterdam Rijnmond	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
50	* Marietje Kessels	weerbaarheid	training, lesprogramma	jongens en meisjes van 10-13 in het regulier en speciaal basisonderwijs	onderwijs	1990 – heden	landelijk	ja	Gemeente Tilburg, NIZW, NISB, beroepsvereniging voor docenten weerbaarheid en zelfverdediging, Landelijk Platform Marietje Kessels-projecten	oorspr. Gemeente Tilburg; later scholen
51	Moet kunnen toch	loverboys	workshop	eerstejaars studenten Hogeschool Zuyd	onderwijs	2006 – 2007	Limburg	n.e.v.	Setheater	n.e.v.
52	NEE=NEE	weerbaarheid	training	slechtziende en blinde kinderen en jongeren	jeugdzorg	2003	landelijk	ja	Bartiméus	Bartiméus
53	* Onderzoek je grens	weerbaarheid	website	jongeren (met een lichamelijke beperking of chronische ziekte)	vrije tijd	2005-heden	landelijk	nee	RNG	ZonMw
54	Op de bank ging het mis	weerbaarheid, seksuele-relatievorming	spel	leerlingen 13-16	onderwijs	n.e.v.	landelijk	n.e.v.	HR Educatief	n.e.v.
55	Pretty woman	loverboys, preventie prostitutie	voorlichting	meisjes	onderwijs, welzijnswerk, zelforganisaties, jeugdzorg	1996 – heden	Utrecht	ja	Stade Advies, Bureau Jeugdzorg Utrecht	Gemeente Utrecht
56	Preventie loverboys	loverboys	voorlichting	meisjes	n.e.v.	n.e.v.	Rotterdam	nee	Scala	Gemeente Rotterdam
57	Preventie loverboys moslimgemeenschap	loverboys	training, voorlichting, studiedagen	jongeren 16-20	zelforganisaties	1 nov 2006 – 1 nov 2008	Rijnmond	nee	SPIOR	DE / OCW, GGD Rotterdam-Rijnmond, VSB-fonds

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
58	Quality talks	weerbaarheid	training	kansarme Caraïbische jon- geren	welzijnswerk	1 sep 2006-1 mrt 2008	Amsterdam Zuidoost; Rotterdam	n.e.v.	Stichting Boeng	DE / OCW, Gemeente Den Haag, Deelgemeente Hoogvliet, COHAR; begeleid kamerwo- nen Rotterdam
59	Regenboog- project	Weerbaarheid, loverboys	cursus	Marokkaanse meisjes 12-18 en hun moeders	zelforganisaties, welzijnswerk	2002-2005	Den Bosch	nee	Stichting Divers en Palet	Provincie Noord- Brabant
60	Respect Man	respectvol gedrag	voorlichting	jongens van Antiliaanse, Marokkaanse en Nederlandse afkomst	onderwijs	2006-2007	Rotterdam	n.e.v.	Scala	Gemeente Rotterdam
61	* Respect2love	weerbaarheid	website, data- base, toolkit, netwerk van vertrouwens- personen	homoseksuele allochtone jon- geren	welzijnswerk, zelforganisaties, vrije tijd	2007-31 maart 2008	landelijk	nee	Forum, Rotterdam Verkeert, Movisie, COC Nederland, Art.1, Schorer, Stichting TeleTrust	Minister voor Wonen, Wijken en Integratie
62	* Rots en Water	weerbaarheid	training	jongens vanaf 9, maar met enige aanpassing ook voor meisjes	onderwijs, wel- zijnswerk	1993-heden	landelijk	ja	Rots & Water NL	door afnemers
63	Seks in de stad	seksuele moraal, weer- baarheid	theater	2e t/m 4e klas- sen (14-17) van het speciaal en voortgezet onderwijs	onderwijs	de schooljaren 2006-2007 en 2007-2008	Rotterdam	n.e.v.	rotterdamscentrum- voortheater	Gemeente Rotterdam
64	Seksuele en relationele vor- ming	seksuele-rela- tionele vorming	lessen	groep 7-8 primair onderwijs en voortgezet onder- wijs	onderwijs	n.e.v.	Haaglanden	n.e.v.	Centrum 16•22	n.e.v.
65	* Stay in love	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	lessenserie, website, folder, rela- tietest	jongeren 16-20	onderwijs	sept. 2005 – juni 2006	Zwolle, Den Haag	ja	Trimbos Instituut, Movisie	fonds OGZ, regionale GGD-instellingen, Movisie, Trimbos

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
66	Too hot to handle	urban culture	voorlichting	jongeren	n.e.v.	2007-heden	Rotterdam	nee	Scala	Gemeente Rotterdam
67	Vanzelfsprekend	eengerelateerd geweld, uit- huwelijking, maagdelijkheid	voorlichting	jongeren (o.a.)	zelforganisaties	1 jun 2006 – 1 feb 2008	Rijnmond	n.e.v.	Stichting Vluchtelingen Organisaties Rijnmond	DE / OCW
68	Verbeteren sek- suele weerbaar- heid en bewust- zijn van jongens en meisjes	weerbaarheid	training	jongeren in Amsterdam Zuid Oost	welzijnswerk, zelforganisaties	1 jun 2006 – 1 dec 2007	Amsterdam Zuidoost	ja	Women@work	DE / SZW, Gemeente Rotterdam, Oranjerfonds
69	Wat jij wil	loverboys	lessenserie	meiden uit de tweede en derde klas van het voortgezet (speci- aal) onderwijs	onderwijs		Haaglanden	n.e.v.	Centrum 16•22	n.e.v.
70	Weerbaarheid in asielzoekers- centra	weerbaarheid	training	meiden 13-18 in AZC's	welzijnswerk	2002-heden	Noord- Nederland	n.e.v.	Trainersgroep Weerbaarheid Noord-Nederland, GGZ Groningen, MOA Noord Ned., COA cluster Groningen	n.e.v.
71	Weerbaarheid in relaties	weerbaarheid	training	jongeren	welzijnswerk	n.e.v.	Rotterdam	nee	Scala	Gemeente Rotterdam
72	Weerbaar- heid: baas over mijn eigen lijf/ Koffertje weer- baarheid	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	lespakket, video, dvd	mensen vanaf 16 met een handicap	jeugdzorg	1997-2000	landelijk	ja	St. Philadelphia Zorg	n.e.v.
73	Weerbaar- heidstraining	weerbaarheid	training	jongens en meis- jes vanaf 13 jaar op MLK-niveau	welzijnswerk	n.e.v.	Amsterdam, Zaanstreek	n.e.v.	MEE, Amstel en Zaan	n.e.v.

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
74	Weerbare mos- lima's	weerbaarheid	training	moslimmeiden 14-20	welzijnswerk	1 sep 2006 – 13 mei 2008	Groningen	n.e.v.	ASHG Groningen, Bureau Wen-Do	DE / OCW, Oraniefonds, Centrum voor Maatschappelijke Ontwikkeling Groningen, Advies- en steunpunt huiselijk geweld in Groningen
75	Wensen en grenzen	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	lessen	kinderen 4-19 jaar	onderwijs	mei 2008-2010	Rotterdam	nee	Gemeente Rotterdam	Gemeente Rotterdam
76	Wensen en grenzen / Kick it with love	weerbaarheid, seksuele-rela- tionele vorming	workshop/ cursus	jongeren	onderwijs, wel- zijnswerk	2007	Noord- Nederland	n.e.v.	Trainersgroep Weerbaarheid Noord-Nederland, Bureau Mutiara Consult	n.e.v.
77	Whom to trust	loverboys	lessen	AMA-meisjes	onderwijs	2003-heden	landelijk	n.e.v.	Scharlaken Koord	n.e.v.
78	Wijzer in de liefde	seksuele-relati- onele vorming, loverboys, weerbaarheid	training	jeugdige asielzoe- kers en nieuwko- mers	onderwijs, jeugdzorg	2005; in 2007 herzien	landelijk	n.e.v.	GGD Nederland	n.e.v.
79	Woman Thou Art Loosed	weerbaarheid	workshop	Afrikaanse vrou- wen en meisjes in Nederland	jeugdzorg, wel- zijnswerk	1 sep 2006 – 1 sep 2008	landelijk	n.e.v.	Stichting Vital Aid Foundation	DE / OCW

Matrix 1.2 Gesorteerd op thema

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
22	Eergerelateerd geweld	eergerelateerd geweld	voorlichting	(allochtone) jongens (o.a.)	zelforganisaties	sep 2006-sep 2009	landelijk	nee	Movisie	DE / OCW
67	Vanzelfsprekend	eergerelateerd geweld, uit-huwelijking, maagdelijkheid	voorlichting	jongeren (o.a.)	zelforganisaties	1 jun 2006 – 1 feb 2008	Rijnmond	n.e.v.	Stichting Vluchtelingen Organisaties Rijnmond	DE / OCW
15	* Crush!	geweld, dating violence	workshop, theater, dvd	jongeren 13-23	onderwijs	2006-2007	Eindhoven e.o.	ja	GGD Eindhoven, Humanitas Eindhoven, Fiom	n.e.v.
32	Hou mijn hart vast...	huiselijk geweld	dvd	jonge vrouwen en meiden v/d tweede generatie allochtonen	zelforganisaties, welzijnswerk	2004	Rotterdam/ later landelijk	n.e.v.	Stichting 'Hoezo, terug in je mand?', Rotterdams Wijktheater, Stichting Vrouwenopvang	SZW, Johnson & Johnson, Juliana Fonds, Novib, Cordaid
21	* Eerder praten dan zwijgen (What's love got to do with it)	huiselijk geweld, weerbaarheid	training, voorlichting, radiohoorspel, weerbaarheidstraining	Surinaamse gemeenschap in de 4 grote steden	zelforganisaties	2005-2007	4 grote steden	ja, intern	Surinaams Inspraak Orgaan (SIO)	DE / OCW, VSB Fonds, Oranje Fonds
33	Huiselijk geweld zinloos	huiselijk geweld, weerbaarheid	training	(allochtone) jongens en mannen	welzijnswerk	1 sep 2006 - 1 sep 2008	Zaanstreek	nee	Stichting Welsaen	DE / OCW, gemeente Zaanstad
3	Aanpak loverboys Gouda	loverboys	voorlichting	(potentiële) slachtoffers en (potentiële) loverboys	onderwijs (o.a.)	1 sep 2003 – 31 dec 2006	Gouda	ja	Gemeente Gouda	Gemeente Gouda
4	* Aanpak loverboys Zwolle	loverboys	lespakket, website	daders en hun (potentiële) slachtoffers	onderwijs, welzijnswerk	2001-2002	Zwolle, Den Haag	ja	Zorgconcept e.a.	Gemeente Zwolle, provincie Overijssel; 2003-2005: Ministerie van BZK
6	Bad choice loverboys	loverboys	workshops	jongeren 12-18	onderwijs, welzijnswerk	2004-2005	Noord-Holland	ja	Stichting SSA, Stichting Go Uptown	n.e.v.

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
10	Beware of lover- boys	loverboys	training, web- site	meisjes 13-18	onderwijs	2000-heden	landelijk	nee	Scharlaken Koord	Stichting Steun en Beheer Tot Heil des Volks, eigen bijdrage scholen, provincie Noord-Holland
13	BoysBoysBoys	loverboys	workshop	meiden 11-18	onderwijs	2007-2008	Limburg	n.e.v.	Setheater, Partners in Wezijn en Stichting Manna	Mama Cash, Provincie Limburg en Gemeente Maastricht.
14	Boze wolven en kleine meisjes	loverboys	lessen (o.a.)	jongeren (o.a.)	onderwijs (o.a.)	2006-heden	Groningen	n.e.v.	GGD Groningen	n.e.v.
24	Foute jongens	loverboys	lessen	meiden 12-18	welzijnswerk	nov 2006-aug 2008	Limburg	ja	Vrouwen- gezondheidscentrum Maastricht (Team Meidenwerk)	Provincie Limburg
31	Hoezo, 'lover'boys?	loverboys	theater, voor- lichting	leerlingen van vmbo en roc	n.e.v.	2004-heden	landelijk	nee	Theater A la Carte	Steunpunt Seksueel Geweld van de GG&GD in Amsterdam
39	Lafferbooi	loverboys	theater	vmbo-meiden 14-18	onderwijs	april 2006 – heden	Amsterdam	n.e.v.	Bureau voor Maatschappelijke Ontwikkeling (BMO), Calvin Juniorcollege, Scholengemeen- schap Nova Esprit, Chebba Meiden- plaza, Theaterbureau Arpeggio, Vakgroep Culturele Antropo- logie VU	DE / OCW
44	Liefde te koop	loverboys	theater	leerlingen vanaf 15 van vmbo, havo, vwo, mbo	n.e.v.	oktober 2006- dec 2008	landelijk	nee	Theatergroep Playback	ACCU Breda
48	Loverboysspel	loverboys	spel	meisjes in het voortgezet onder- wijs	onderwijs	2004	landelijk	nee	GGD Regio IJssel- Vecht	Gemeente Zwolle, provincie Overijssel

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
47	Loverboys/Wat zeur je nou	loverboys	theater	meisjes die risico lopen slachtoffer te worden van een loverboy	onderwijs	n.e.v.	n.e.v.	n.e.v.	Theater Thot	n.e.v.
51	Moet kunnen toch	loverboys	workshop	eerstejaars studenten Hogeschool Zuyd	onderwijs	2006 – 2007	Limburg	n.e.v.	Setheater	n.e.v.
56	Preventie lover- boys	loverboys	voorlichting	meisjes	n.e.v.	n.e.v.	Rotterdam	nee	Scala	Gemeente Rotterdam
57	Preventie lover- boys moslimge- meenschap	loverboys	training, voorlichting, studiedagen	jongeren 16-20	zelforganisaties	1 nov 2006 – 1 nov 2008	Rijnmond	nee	SPIOR	DE / OCW, GGD Rotterdam-Rijnmond, VSB-fonds
69	Wat jij wil	loverboys	lessenserie	meiden uit de tweede en derde klas van het voort- gezet (speciaal) onderwijs	onderwijs		Haaglanden	n.e.v.	Centrum 16•22	n.e.v.
77	Whom to trust	loverboys	lessen	AMA-meisjes	onderwijs	2003-heden	landelijk	n.e.v.	Scharliaken Koord	n.e.v.
7	* Beauty and the beast	loverboys, preventie pros- titutie	training	meisjes	onderwijs	1996 – heden	voornamelijk Utrecht	nee	Stade Advies, Bureau Jeugdzorg Utrecht	Gemeente Utrecht
55	Pretty woman	loverboys, preventie pros- titutie	voorlichting	meisjes	onderwijs, welzijnswerk, zelforganisaties, jeugdzorg	1996 – heden	Utrecht	ja	Stade Advies, Bureau Jeugdzorg Utrecht	Gemeente Utrecht
16	Cursus Mediawijsheid	mediawijsheid	lessen	jongeren	onderwijs	schooljaar 2006- 2007	Bilthoven	ja	Freek Zwanenberg	in eigen beheer
17	Cyberlokker.nl	mediawijsheid	website	jongeren	vrije tijd	2008-heden	landelijk	n.e.v.	Meldpunt Kinderporno	n.e.v.
1	;-)Cybrrrr!!	mediawijsheid, weerbaarheid	theater	jongeren vanaf 12	n.e.v.	feb 2007-heden	landelijk	nee	Theater A la Carte	Theater a la Carte
42	Lespakket Online Grooming	mediawijsheid, weerbaarheid	lespakket	leerlingen	onderwijs	in de loop van 2008	landelijk	n.v.t.	Meldpunt Kinderporno, Stichting K.o.e.i.	n.e.v.

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
26	Gedragscode	respectvol gedrag	beleid	deelnemers, begeleiders en bestuur van homojongeren- groepen	zelforganisaties, jeugdzorg	2008	landelijk	nee	Movisie	VWS
60	Respect Man	respectvol gedrag	voorlichting	jongens van Antiliaanse, Marokkaanse en Nederlandse afkomst	onderwijs	2006-2007	Rotterdam	n.e.v.	Scala	Gemeente Rotterdam
25	Gedragen gedrag	seksuele intimi- datie (o.a.)	spel	leerlingen, per- soneel en ouders in het primair en voortgezet onder- wijs	onderwijs	2001-heden	landelijk	nee	Project Preventie Seksuele Intimidatie (PPSI)	PPSI
2	Aangeboden: mijn lichaam	seksuele moraal	theater	jongeren	onderwijs	n.e.v.	landelijk	ja	Poldertheater	Amsterdams Fonds vd Kunst, Lira fonds, VSB, Fonds Amateur- en Podiumkunsten
20	Dialogo met internet commu- nities	seksuele moraal	website, game	Nederlandse jongeren (16-25) met een Turkse, Marokkaanse en Hindoestaanse achtergrond	zelforganisaties, vrije tijd	1 jul 2006-mei 2008	landelijk	nee	RNG, JGB Advies, Marokko Media	DE / OCW
35	I-respect	seksuele moraal, weer- baarheid	website	jongeren vanaf groep7 van de basisschool en het voortgezet onderwijs	onderwijs	2007-heden	landelijk	n.e.v.	stichting Mijn Kind Online, CED-Groep, Kind of media, Prisma College Breda	n.e.v.
63	Seks in de stad	seksuele moraal, weer- baarheid	theater	2e t/m 4e klas- sen (14-17) van het speciaal en voortgezet onderwijs	onderwijs	de schooljaren 2006-2007 en 2007-2008	Rotterdam	n.e.v.	rotterdamscentrum- voortheater	Gemeente Rotterdam

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
11	* Bijvoorbeeld De Liefde	seksuele-relati- onele vorming	theater	vluchtelingenjon- geren 15-20	onderwijs	vanaf maart 2000	landelijk	ja	Pharos, projectgroep olv St. Partoer	Je maintain- drai Friesland, Maatschappij tot nut van 't algemeen, Commissie van beheer P.W. Janssen 's Friese stichting, Stichting het Nieuwe Stads Weeshuis
12	Boys R Us	seksuele-relati- onele vorming	spel	jongens vanaf 10	onderwijs, wel- zijnswork, vrije tijd	2007-2008	landelijk	nee	RNG, The Game Master	RNG, Stichting Kinderpostzegels Nederland
18	De jongens de meisjes	seksuele-relati- onele vorming	theater	jongeren 12-18	n.e.v.	1999-heden	landelijk	ja	Klassekunst	Aids Fonds
36	Jongens	seksuele-relati- onele vorming	lespakket, video, dvd	jongens 2e klas (speciaal) v.o.	onderwijs	2007-heden	Haaglanden	nee	Centrum 16•22	Fonds 1818
40	* Lang leve de liefde	seksuele-relati- onele vorming	lespakket, video, dvd	vmbo: 2e, 3e klas	onderwijs	1993-heden (in 2001 herzien)	landelijk	ja	SOA Aids Nederland	Aids Fonds, ZonMw
45	Losse bandjes	seksuele-relati- onele vorming	theater	jongeren 12-17	onderwijs	maart 2007 – heden	landelijk	n.e.v.	Setheater, Stichting Trajekt	VSB-fonds, eigen bijdrage scholen
64	Seksuele en relationele vor- ming	seksuele-relati- onele vorming	lessen	groep 7-8 primair onderwijs en voortgezet onder- wijs	onderwijs	n.e.v.	Haaglanden	n.e.v.	Centrum 16•22	n.e.v.
49	Loving me loving you	seksuele-relati- onele vorming, geweld	training, thea- ter, workshop, dvd lespakket, website	jongeren op het vmbo	onderwijs	vanaf 2006	Rijnmond	ja	GGD Rotterdam Rijnmond	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
78	Wijzer in de liefde	seksuele-relati- onele vorming, loverboys, weerbaarheid	training	jeugdige asielzoe- kers en nieuwko- mers	onderwijs, jeugdzorg	2005; in 2007 herzien	landelijk	n.e.v.	GGD Nederland	n.e.v.
34	* Internetsoa.nl	seksuele-relati- onele vorming, mediawijsheid	website, les- pakket	jongeren	onderwijs, vrije tijd	juni 2006 – heden	landelijk	nee	Stichting Mijn Kind Online e.a.	Digibewust

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
37	Jongeren, inter- net en veilige seks	seksuele-relati- onele vorming, mediawijsheid	website, les- pakket	jongeren	vrije tijd	2007-heden	Rotterdam	nee	GGD Rotterdam Rijnmond, Soa Aids Nederland, e.a.	n.e.v.
8	Begrijp me goed!	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	dvd	jongeren 12-18 jaar	onderwijs	1 mei 2007 – 31 dec 2009	landelijk	nee	RNG, De Trap	DE / OCW
23	Find Out	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	dvd, website	jongeren	vrije tijd	Sep 2004-sep 2006	landelijk	ja	Bosch Film Amsterdam, Soa Aids Nederland, Trimbos, NIGZ	ZonMw
38	Jouw leven, jouw keus	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	voorlichting, training	kwetsbare meiden (16-21) in reïnte- gratietrajecten	welzijnswerk	1 jun 2006 – 30 jun 2008	landelijk	ja	RNG, OCTRA & Partners bv.	DE / OCW
65	* Stay in love	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	lessenserie, website, fol- der, relatietest	jongeren 16-20	onderwijs	sept. 2005 – juni 2006	Zwolle, Den Haag	ja	Trimbos Instituut, Movisie	fonds OGZ, regionale GGD-instellingen, Movisie, Trimbos
72	Weerbaarheid: baas over mijn eigen lijf/ Koffertje weer- baarheid	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	lespakket, video, dvd	mensen vanaf 16 met een handicap	jeugdzorg	1997-2000	landelijk	ja	St. Philadelphia Zorg	n.e.v.
75	Wensen en grenzen	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	lessen	kinderen 4-19 jaar	onderwijs	mei 2008-2010	Rotterdam	nee	Gemeente Rotterdam	Gemeente Rotterdam
29	Hand in hand tegen huwelijks- dwang	uithuwelijking/ partnerkeuze	voorlichting, conferentie	moslimjongeren en hun ouders	zelforganisaties	1 sep 2006 – 31 dec 2007	Rijnmond	nee	SPIOR	OCW/DE
30	Het recht van de vrouw in haar eigen hand	uithuwelijking/ partnerkeuze	voorlichting, conferentie	moslimmeiden en hun ouders	zelforganisaties	1 jun 2004 – 1 okt 2005	Rijnmond	n.e.v.	SPIOR	DE / SZW, Gemeente Rotterdam, Oranjerijfonds
66	Too hot to handle	urban culture	voorlichting	jongeren	n.e.v.	2007-heden	Rotterdam	nee	Scala	Gemeente Rotterdam
5	* Amor y salú	weerbaarheid	training, the- ater	Antill, Arubaanse jongeren Groningen	zelforganisaties	juni 2004 – 2010	stad Groningen	ja, van de eerste peri- ode	GGD Groningen	Gemeente Groningen
41	Lef in de liefde	weerbaarheid	training	AMA's en alleen- staande asielzoe- kers tot 21	onderwijs	2003-2004	landelijk	ja, alleen intern	SAMAH, BLinN	n.e.v.

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
50	* Marietje Kessels	weerbaarheid	training, les- programma	jongens en meis- jes van 10-13 in het regulier en speciaal basison- derwijs	onderwijs	1990 – heden	landelijk	ja	Gemeente Tilburg, NIZW, NISB, beroepsvereniging voor docenten weer- baarheid en zelfver- dediging, Landelijk Platform Marietje Kessels-projecten	oorspr. Gemeente Tilburg; later scholen
52	NEE=NEE	weerbaarheid	training	slechtziende en blinde kinderen en jongeren	jeugdzorg	2003	landelijk	ja	Bartiméus	Bartiméus
53	* Onderzoek je grens	weerbaarheid	website	jongeren (met een lichamelijke beperking of chro- nische ziekte)	vrije tijd	2005-heden	landelijk	nee	RNG	ZonMw
58	Quality talks	weerbaarheid	training	kansarme Carabische jon- geren	welzijnswerk	1 sep 2006-1 mrt 2008	Amsterdam Zuidoost; Rotterdam	n.e.v.	Stichting Boeng	DE / OCW, Gemeente Den Haag, Deelgemeente Hoogvliet, COHAR; begeleid kamerwo- nen Rotterdam
61	* Respect2love	weerbaarheid	website, data- base, toolkit, netwerk van vertrouwens- personen	homoseksuele allochtone jon- geren	welzijnswerk, zelforganisaties, vrije tijd	2007-31 maart 2008	landelijk	nee	Forum, Rotterdam Verkeert, Movisie, COC Nederland, Art.1, Schorer, Stichting TeleTrust	Minister voor Wonen, Wijken en Integratie
62	* Rots en Water	weerbaarheid	training	jongens vanaf 9, maar met enige aanpassing ook voor meisjes	onderwijs, wel- zijnswerk	1993-heden	landelijk	ja	Rots & Water NL	door afnemers
68	Verbeteren sek- suele weerbaar- heid en bewust- zijn van jongens en meisjes	weerbaarheid	training	jongeren in Amsterdam Zuid Oost	welzijnswerk, zelforganisaties	1 jun 2006 – 1 dec 2007	Amsterdam Zuidoost	ja	Women@work	DE / SZW, Gemeente Rotterdam, Oraniefonds

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
70	Weerbaarheid in asielzoekers- centra	weerbaarheid	training	meiden 13-18 in AZC's	welzijnswerk	2002-heden	Noord- Nederland	n.e.v.	Trainersgroep Weerbaarheid Noord-Nederland, GGZ Groningen, MOA Noord Ned., COA cluster Groningen	n.e.v.
71	Weerbaarheid in relaties	weerbaarheid	training	jongeren	welzijnswerk	n.e.v.	Rotterdam	nee	Scala	Gemeente Rotterdam
73	Weerbaarheids- training	weerbaarheid	training	jongens en meis- jes vanaf 13 jaar op MLK-niveau	welzijnswerk	n.e.v.	Amsterdam, Zaanstreek	n.e.v.	MEE, Amstel en Zaan	n.e.v.
74	Weerbare mos- lima's	weerbaarheid	training	moslimmeiden 14-20	welzijnswerk	1 sep 2006 – 13 mei 2008	Groningen	n.e.v.	ASHG Groningen, Bureau Wen-Do	DE / OCW, Oraniefonds, Centrum voor Maatschappelijke Ontwikkeling Groningen, Advies- en steunpunt huiselijk geweld in Groningen
79	Woman Thou Art Loosed	weerbaarheid	workshop	Afrikaanse vrou- wen en meisjes in Nederland	jeugdzorg, wel- zijnswerk	1 sep 2006 – 1 sep 2008	landelijk	n.e.v.	Stichting Vital Aid Foundation	DE / OCW
43	Let's talk	weerbaarheid en rolopvat- tingen	dvd en hand- leiding	jongeren 12-19 op vmbo- en mbo- niveau	onderwijs	2006-2008	landelijk	ja	RNG	DE / OCW
59	Regenboog- project	Weerbaarheid, loverboys	cursus	Marokkaanse meisjes 12-18 en hun moeders	zelforganisaties, welzijnswerk	2002-2005	Den Bosch	nee	Stichting Divers en Palet	Provincie Noord- Brabant
9	* Benzie's en bat- chies	weerbaarheid, mediawijsheid	theater, voor- lichting	tiensers uit de 2e en 3e klas van middelbare scho- len	onderwijs	2006-heden	landelijk	ja	Stichting Kikid	Oraniefonds, eigen bijdrage scholen
46	* Love Limits	weerbaarheid, prostitutie	training	meisjes 13-18	onderwijs	2005-heden	landelijk	ja, op bepaalde schaal	Scharlaken Koord	DE / OCW, St. Steun en Beheer Tot Heil des Volks

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
76	Wensen en gren- zen / Kick it with love	weerbaarheid, seksuele-relati- onele vorming	workshop/ cursus	jongeren	onderwijs, wel- zijnswerk	2007	Noord- Nederland	n.e.v.	Trainersgroep Weerbaarheid Noord-Nederland, Bureau Mutiara Consult	n.e.v.
19	* Deurtje Open, Deurtje Dicht (DODD)	weerbaarheid, seksuele-relati- onele vorming	lespakket, video, dvd	mensen vanaf 16 met een lichte of matige handicap	jeugdzorg	2005-heden	landelijk	nee	St. Philadelphia Zorg	Stichting Philadelphia, RVVZ, VWS
27	Girl's Choice: Wensen en gren- zen in intimiteit	weerbaarheid, seksuele-relati- onele vorming	spel	meisjes vanaf 10	onderwijs	2005-2006	landelijk	nee	RNG, NIGZ, speluit- geverij The Game Master	RNG
28	* Girls talk	weerbaarheid, seksuele-relati- onele vorming	training	meiden 15-18 in het v.o. en roc (vmbo-niveau of lager); risico/zorg- leerlingen	onderwijs	2004-heden	landelijk	ja	RNG	ZonMw, Stichting Kinderpostzegels Nederland
54	Op de bank ging het mis	weerbaarheid, seksuele-relati- onele vorming	spel	leerlingen 13-16	onderwijs	n.e.v.	landelijk	n.e.v.	HR Educatief	n.e.v.

Matrix 1.3 Gesorteerd op type interventie

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
26	Gedragscode	respectvol gedrag	beleid	deelnemers, begeleiders en bestuur van homojongeren- groepen	zelforganisaties, jeugdzorg	2008	landelijk	nee	Movisie	VWS
59	Regenboog- project	Weerbaarheid, loverboys	cursus	Marokkaanse meisjes 12-18 en hun moeders	zelforganisaties, welzijnswerk	2002-2005	Den Bosch	nee	Stichting Divers en Palet	Provincie Noord- Brabant
8	Begrijp me goed!	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	dvd	jongeren 12-18 jaar	onderwijs	1 mei 2007 – 31 dec 2009	landelijk	nee	RNG, De Trap	DE / OCW
32	Hou mijn hart vast...	huiselijk geweld	dvd	jonge vrouwen en meiden v/d tweede generatie allochtonen	zelforganisaties, welzijnswerk	2004	Rotterdam/ later landelijk	n.e.v.	Stichting 'Hoezo, terug in je mand?', Rotterdams Wijktheater, Stichting Vrouwenopvang	SZW, Johnson & Johnson, Juliana Fonds, Novib, Cordaid
43	Let's talk	weerbaarheid en rolopvat- tingen	dvd en hand- leiding	jongeren 12-19 op vmbo- en mbo- niveau	onderwijs	2006-2008	landelijk	ja	RNG	DE / OCW
23	Find Out	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	dvd, website	jongeren	vrije tijd	Sep 2004-sep 2006	landelijk	ja	Bosch Film Amsterdam, Soa Aids Nederland, Trimbos, NIGZ	ZonMw
42	Lespakket Online Grooming	mediawijsheid, weerbaarheid	lespakket	leerlingen	onderwijs	in de loop van 2008	landelijk	n.v.t.	Meldpunt Kinderporno, Stichting K.o.e.i.	n.e.v.
36	Jongens	seksuele-relati- onele vorming	lespakket, video, dvd	jongens 2e klas (speciaal) v.o.	onderwijs	2007-heden	Haaglanden	nee	Centrum 16•22	Fonds 1818
40	* Lang leve de liefde	seksuele-relati- onele vorming	lespakket, video, dvd	vmbo: 2e, 3e klas	onderwijs	1993-heden (in 2001 herzien)	landelijk	ja	SOA Aids Nederland	Aids Fonds, ZonMw

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
72	Weerbaarheid: baas over mijn eigen lijf/ Koffertje weer- baarheid	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	lespakket, video, dvd	mensen vanaf 16 met een handicap	jeugdzorg	1997-2000	landelijk	ja	St. Philadelphia Zorg	n.e.v.
19	* Deurtje Open, Deurtje Dicht (DODD)	weerbaarheid, seksuele-relati- onele vorming	lespakket, video, dvd	mensen vanaf 16 met een lichte of matige handicap	jeugdzorg	2005-heden	landelijk	nee	St. Philadelphia Zorg	Stichting Philadelphia, RVVZ, VWS
4	* Aanpak lover- boys Zwolle	loverboys	lespakket, website	vaders en hun (potentiële) slachtoffers	onderwijs, wel- zijnswerk	2001-2002	Zwolle, Den Haag	ja	Zorgconcept e.a.	Gemeente Zwolle, provincie Overijssel; 2003-2005: Ministerie van BZK
16	Cursus Mediawijsheid	mediawijsheid	lessen	jongeren	onderwijs	schooljaar 2006- 2007	Bilthoven	ja	Freek Zwanenberg	in eigen beheer
64	Seksuele en relationele vor- ming	seksuele-relati- onele vorming	lessen	groep 7-8 primair onderwijs en voortgezet onder- wijs	onderwijs	n.e.v.	Haaglanden	n.e.v.	Centrum 16•22	n.e.v.
75	Wensen en grenzen	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	lessen	kinderen 4-19 jaar	onderwijs	mei 2008-2010	Rotterdam	nee	Gemeente Rotterdam	Gemeente Rotterdam
77	Whom to trust	loverboys	lessen	AMA-meisjes	onderwijs	2003-heden	landelijk	n.e.v.	Scharlaken Koord	n.e.v.
24	Foute jongens	loverboys	lessen	meiden 12-18	welzijnswerk	nov 2006-aug 2008	Limburg	ja	Vrouwen- gezondheidscentrum Maastricht (Team Meidenwerk)	Provincie Limburg
14	Boze wolven en kleine meisjes	loverboys	lessen (o.a.)	jongeren (o.a.)	onderwijs (o.a.)	2006-heden	Groningen	n.e.v.	GGD Groningen	n.e.v.
69	Wat jij wil	loverboys	lessenserie	meiden uit de tweede en derde klas van het voort- gezet (speciaal) onderwijs	onderwijs		Haaglanden	n.e.v.	Centrum 16•22	n.e.v.
65	* Stay in love	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	lessenserie, website, fol- der, relatietest	jongeren 16-20	onderwijs	sept. 2005 – juni 2006	Zwolle, Den Haag	ja	Trimbos Instituut, Movisie	fonds OGZ, regionale GGD-instellingen, Movisie, Trimbos

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
25	Gedragen gedrag	seksuele intimi- datie (o.a.)	spel	leerlingen, per- soneel en ouders in het primair en voortgezet onder- wijs	onderwijs	2001-heden	landelijk	nee	Project Preventie Seksuele Intimidatie (PPSI)	PPSI
27	Girl's Choice: Wensen en gren- zen in intimiteit	weerbaarheid, seksuele-relati- onele vorming	spel	meisjes vanaf 10	onderwijs	2005-2006	landelijk	nee	RNG, NIGZ, speluit- geverij The Game Master	RNG
48	Loverboysspel	loverboys	spel	meisjes in het voortgezet onder- wijs	onderwijs	2004	landelijk	nee	GGD Regio IJssel- Vecht	Gemeente Zwolle, provincie Overijssel
54	Op de bank ging het mis	weerbaarheid, seksuele-relati- onele vorming	spel	leerlingen 13-16	onderwijs	n.e.v.	landelijk	n.e.v.	HR Educatief	n.e.v.
12	Boys R Us	seksuele-relati- onele vorming	spel	jongens vanaf 10	onderwijs, wel- zijnswerk, vrije tijd	2007-2008	landelijk	nee	RNG, The Game Master	RNG, Stichting Kinderpostzegels Nederland
1	;-)Cybrrrr!!!	mediawijsheid, weerbaarheid	theater	jongeren vanaf 12	n.e.v.	feb 2007-heden	landelijk	nee	Theater A la Carte	Theater a la Carte
18	De jongens de meisjes	seksuele-relati- onele vorming	theater	jongeren 12-18	n.e.v.	1999-heden	landelijk	ja	Klassekunst	Aids Fonds
44	Liefde te koop	loverboys	theater	leerlingen vanaf 15 van vmbo, havo, vwo, mbo	n.e.v.	oktober 2006- dec 2008	landelijk	nee	Theatergroep Playback	ACCU Breda
47	Loverboys/Wat zeur je nou	loverboys	theater	meisjes die risico lopen slachtoffer te worden van een loverboy	onderwijs	n.e.v.	n.e.v.	n.e.v.	Theater Thot	n.e.v.
2	Aangeboden: mijn lichaam	seksuele moraal	theater	jongeren	onderwijs	n.e.v.	landelijk	ja	Poldertheater	Amsterdams Fonds vd Kunst, Lira fonds, VSB, Fonds Amateur- en Podiumkunsten

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
11	* Bijvoorbeeld De Liefde	seksuele-relati- onele vorming	theater	vluchtelingenjon- geren 15-20	onderwijs	vanaf maart 2000	landelijk	ja	Pharos, projectgroep olv St. Partoer	Je maintain- drai Friesland, Maatschappij tot nut van 't algemeen, Commissie van beheer P.W. Janssen 's Friese stichting, Stichting het Nieuwe Stads Weeshuis
39	Lafferboij	loverboys	theater	vmbo-meiden 14-18	onderwijs	april 2006 – heden	Amsterdam	n.e.v.	Bureau voor Maatschappelijke Ontwikkeling (BMO), Calvijn Juniorcollege, Scholengemeen- schap Nova Esprit, Chebba Meiden- plaza, Theaterbureau Arpeggio, Vakgroep Culturele Antropo- logie VU	DE / OCW
45	Losse bandjes	seksuele-relati- onele vorming	theater	jongeren 12-17	onderwijs	maart 2007 – heden	landelijk	n.e.v.	Setheater, Stichting Trajekt	VSB-fonds, eigen bijdrage scholen
63	Seks in de stad	seksuele moraal, weer- baarheid	theater	2e t/m 4e klas- sen (14-17) van het speciaal en voortgezet onderwijs	onderwijs	de schooljaren 2006-2007 en 2007-2008	Rotterdam	n.e.v.	rotterdamscentrum- voortheater	Gemeente Rotterdam
31	Hoezo, 'lover'boys?	loverboys	theater, voor- lichting	leerlingen van vmbo en roc	n.e.v.	2004-heden	landelijk	nee	Theater A la Carte	Steunpunt Seksueel Geweld van de GG&GD in Amsterdam
9	* Benzies en bat- chies	weerbaarheid, mediawijsheid	theater, voor- lichting	tieneren uit de 2e en 3e klas van middelbare scho- len	onderwijs	2006-heden	landelijk	ja	Stichting Kikid	Oraniefonds, eigen bijdrage scholen
52	NEE=NEE	weerbaarheid	training	slechtziende en blinde kinderen en jongeren	jeugdzorg	2003	landelijk	ja	Bartiméus	Bartiméus

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
7	* Beauty and the beast	loverboys, preventie pros- titutie	training	meisjes	onderwijs	1996 – heden	voornamelijk Utrecht	nee	Stade Advies, Bureau Jeugdzorg Utrecht	Gemeente Utrecht
28	* Girls talk	weerbaarheid, seksuele-relati- onele vorming	training	meiden 15-18 in het v.o. en roc (vmbo-niveau of lager); risico/zorg- leerlingen	onderwijs	2004-heden	landelijk	ja	RNG	ZonMw, Stichting Kinderpostzegels Nederland
41	Lef in de liefde	weerbaarheid	training	AMA's en alleen- staande asielzoe- kers tot 21	onderwijs	2003-2004	landelijk	ja, alleen intern	SAMAH, BLinN	n.e.v.
46	* Love Limits	weerbaarheid, prostitutie	training	meisjes 13-18	onderwijs	2005-heden	landelijk	ja, op bereperkte schaal	Scharlaken Koord	DE / OCW, St. Steun en Beheer Tot Heil des Volks
78	Wijzer in de liefde	seksuele-relati- onele vorming, loverboys, weerbaarheid	training	jeugdige asielzoe- kers en nieuwwo- mers	onderwijs, jeugdzorg	2005; in 2007 herzien	landelijk	n.e.v.	GGD Nederland	n.e.v.
62	* Rots en Water	weerbaarheid	training	jongens vanaf 9, maar met enige aanpassing ook voor meisjes	onderwijs, wel- zijnswerk	1993-heden	landelijk	ja	Rots & Water NL	door afnemers
33	Huiselijk geweld zinloos	huiselijk geweld, weer- baarheid	training	(allochtone) jon- gens en mannen	welzijnswerk	1 sep 2006 -1 sep 2008	Zaanstreek	nee	Stichting Welsaen	DE / OCW, gemeente Zaanstad
58	Quality talks	weerbaarheid	training	kansarme Carabische jon- geren	welzijnswerk	1 sep 2006-1 mrt 2008	Amsterdam Zuidoost; Rotterdam	n.e.v.	Stichting Boeng	DE / OCW, Gemeente Den Haag, Deelgemeente Hoogvliet, COHAR; begeleid kamerwo- nen Rotterdam
70	Weerbaarheid in asielzoekers- centra	weerbaarheid	training	meiden 13-18 in AZC's	welzijnswerk	2002-heden	Noord- Nederland	n.e.v.	Trainersgroep Weerbaarheid Noord-Nederland, GGZ Groningen, MOA Noord Ned., COA cluster Groningen	n.e.v.

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
71	Weerbaarheid in relaties	weerbaarheid	training	jongeren	welzijnswerk	n.e.v.	Rotterdam	nee	Scala	Gemeente Rotterdam
73	Weerbaarheids- training	weerbaarheid	training	jongens en meis- jes vanaf 13 jaar op MLK-niveau	welzijnswerk	n.e.v.	Amsterdam, Zaanstreek	n.e.v.	MEE, Amstel en Zaan	n.e.v.
74	Weerbare mos- lima's	weerbaarheid	training	moslimmeiden 14-20	welzijnswerk	1 sep 2006 – 13 mei 2008	Groningen	n.e.v.	ASHG Groningen, Bureau Wen-Do	DE / OCW, Oranjefonds, Centrum voor Maatschappelijke Ontwikkeling Groningen, Advies- en steunpunt huiselijk geweld in Groningen
68	Verbeteren sek- suele weerbaar- heid en bewust- zijn van jongens en meisjes	weerbaarheid	training	jongeren in Amsterdam Zuid Oost	welzijnswerk, zelforganisaties	1 jun 2006 – 1 dec 2007	Amsterdam Zuidoost	ja	Women@work	DE / SZW, Gemeente Rotterdam, Oranjefonds
50	* Marietje Kessels	weerbaarheid	training, les- programma	jongens en meis- jes van 10-13 in het regulier en speciaal basison- derwijs	onderwijs	1990 – heden	landelijk	ja	Gemeente Tilburg, NIZW, NISB, beroepsvereniging voor docenten weer- baarheid en zelfver- dediging, Landelijk Platform Marietje Kessels-projecten	oorspr. Gemeente Tilburg; later scholen
5	* Amor y salú	weerbaarheid	training, the- ater	Antill, Arubaanse jongeren Groningen	zelforganisaties	juni 2004 – 2010	stad Groningen	ja, van de eerste peri- ode	GGD Groningen	Gemeente Groningen
49	Loving me loving you	seksuele-relati- onele vorming, geweld	training, thea- ter, workshop, dvd lespakket, website	jongeren op het vmbo	onderwijs	vanaf 2006	Rijnmond	ja	GGD Rotterdam Rijnmond	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
21	* Eerder praten dan zwijgen (What's love got to do with it)	huiselijk geweld, weerbaarheid	training, voorlichting, radiohoorspel, weerbaarheidstraining	Surinaamse gemeenschap in de 4 grote steden	zelforganisaties	2005-2007	4 grote steden	ja, intern	Surinaams Inspraak Orgaan (SIO)	DE / OCW, VSB Fonds, Oranje Fonds
57	Preventie loverboys moslimgemeenschap	loverboys	training, voorlichting, studiedagen	jongeren 16-20	zelforganisaties	1 nov 2006 – 1 nov 2008	Rijnmond	nee	SPIOR	DE / OCW, GGD Rotterdam-Rijnmond, VSB-fonds
10	Beware of loverboys	loverboys	training, website	meisjes 13-18	onderwijs	2000-heden	landelijk	nee	Scharlaken Koord	Stichting Steun en Beheer Tot Heil des Volks, eigen bijdrage scholen, provincie Noord-Holland
56	Preventie loverboys	loverboys	voorlichting	meisjes	n.e.v.	n.e.v.	Rotterdam	nee	Scala	Gemeente Rotterdam
66	Too hot to handle	urban culture	voorlichting	jongeren	n.e.v.	2007-heden	Rotterdam	nee	Scala	Gemeente Rotterdam
60	Respect Man	respectvol gedrag	voorlichting	jongens van Antilliaanse, Marokkaanse en Nederlandse afkomst	onderwijs	2006-2007	Rotterdam	n.e.v.	Scala	Gemeente Rotterdam
3	Aanpak loverboys Gouda	loverboys	voorlichting	(potentiële) slachtoffers en (potentiële) loverboys	onderwijs (o.a.)	1 sep 2003 – 31 dec 2006	Gouda	ja	Gemeente Gouda	Gemeente Gouda
55	Pretty woman	loverboys, preventie prostitutie	voorlichting	meisjes	onderwijs, welzijnswerk, zelforganisaties, jeugdzorg	1996 – heden	Utrecht	ja	Stade Advies, Bureau Jeugdzorg Utrecht	Gemeente Utrecht
22	Eengerelateerd geweld	eengerelateerd geweld	voorlichting	(allochtone) jongens (o.a.)	zelforganisaties	sep 2006-sep 2009	landelijk	nee	Movie	DE / OCW
67	Vanzelfsprekend	eengerelateerd geweld, uit-huwelijking, maagdelijkheid	voorlichting	jongeren (o.a.)	zelforganisaties	1 jun 2006 – 1 feb 2008	Rijnmond	n.e.v.	Stichting Vluchtelingen Organisaties Rijnmond	DE / OCW

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
29	Hand in hand tegen huwelijks- dwang	uithuwelijking/ partnerkeuze	voorlichting, conferentie	moslimjongeren en hun ouders	zelforganisaties	1 sep 2006 – 31 dec 2007	Rijnmond	nee	SPIOR	OCW/DE
30	Het recht van de vrouw in haar eigen hand	uithuwelijking/ partnerkeuze	voorlichting, conferentie	moslimmeiden en hun ouders	zelforganisaties	1 jun 2004 – 1 okt 2005	Rijnmond	n.e.v.	SPIOR	DE / SZW, Gemeente Rotterdam, Oranjerijfonds
38	Jouw leven, jouw keus	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	voorlichting, training	kwetsbare meiden (16-21) in reïnte- gratietrajecten	welzijnswerk	1 jun 2006 – 30 jun 2008	landelijk	ja	RNG, OCTRA & Partners bv.	DE / OCW
35	I-respect	seksuele moraal, weer- baarheid	website	jongeren vanaf groep7 van de basisschool en het voortgezet onderwijs	onderwijs	2007-heden	landelijk	n.e.v.	stichting Mijn Kind Online, CED-Groep, Kind of media, Prisma College Breda	n.e.v.
17	Cyberlokker.nl	mediawijsheid	website	jongeren	vrije tijd	2008-heden	landelijk	n.e.v.	Meldpunt Kinderporno	n.e.v.
61 *	Respect2love	weerbaarheid	website, data- base, toolkit, netwerk van vertrouwens- personen	homoseksuele allochtone jon- geren	welzijnswerk, zelforganisaties, vrije tijd	2007-31 maart 2008	landelijk	nee	Forum, Rotterdam Verkeert, Movisie, COC Nederland, Art.1, Schorer, Stichting TeleTrust	Minister voor Wonen, Wijken en Integratie
20	Dialogo met internet commu- nities	seksuele moraal	website, game	Nederlandse jongeren (16-25) met een Turkse, Marokkaanse en Hindoestaanse achtergrond	zelforganisaties, vrije tijd	1 jul 2006-mei 2008	landelijk	nee	RNG, JGB Advies, Marokko Media	DE / OCW
34 *	Internetsoa.nl	seksuele-relati- onele vorming, mediawijsheid	website, les- pakket	jongeren	onderwijs, vrije tijd	juni 2006 – heden	landelijk	nee	Stichting Mijn Kind Online e.a.	Digibewust
37	Jongeren, inter- net en veilige seks	seksuele-relati- onele vorming, mediawijsheid	website, les- pakket	jongeren	vrije tijd	2007-heden	Rotterdam	nee	GGD Rotterdam Rijnmond, Soa Aids Nederland, e.a.	n.e.v.
53 *	Onderzoek je grens	weerbaarheid	website	jongeren (met een lichamelijke beperking of chro- nische ziekte)	vrije tijd	2005-heden	landelijk	nee	RNG	ZonMw

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
79	Woman Thou Art Loosed	weerbaarheid	workshop	Afrikaanse vrou- wen en meisjes in Nederland	jeugdzorg, wel- zijnswork	1 sep 2006 – 1 sep 2008	landelijk	n.e.v.	Stichting Vital Aid Foundation	DE / OCW
13	BoysBoysBoys	loverboys	workshop	meiden 11-18	onderwijs	2007-2008	Limburg	n.e.v.	Setheater, Partners in Welzijn en Stichting Manna	Mama Cash, Provincie Limburg en Gemeente Maastricht.
51	Moet kunnen toch	loverboys	workshop	eerstejaars studenten Hogeschool Zuyd	onderwijs	2006 – 2007	Limburg	n.e.v.	Setheater	n.e.v.
15	* Crush!	geweld, dating violence	workshop, theater, dvd	jongeren 13-23	onderwijs	2006-2007	Eindhoven e.o.	ja	GGD Eindhoven, Humanitas Eindhoven, Fiom	n.e.v.
76	Wensen en gren- zen / Kick it with love	weerbaarheid, seksuele-relati- onele vorming	workshop/ cursus	jongeren	onderwijs, wel- zijnswork	2007	Noord- Nederland	n.e.v.	Trainersgroep Weerbaarheid Noord-Nederland, Bureau Mutiara Consult	n.e.v.
6	Bad choice loverboys	loverboys	workshops	jongeren 12-18	onderwijs, wel- zijnswork	2004-2005	Noord- Holland	ja	Stichting SSA, Stichting Go Uptown	n.e.v.

Matrix 1.4 Gesorteerd op doelgroep

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
22	Eergerelateerd geweld	eergerelateerd geweld	voorlichting	(allochtone) jongens (o.a.)	zelforganisaties	sep 2006-sep 2009	landelijk	nee	Movisie	DE / OCW
33	Huiselijk geweld zinloos	huiselijk geweld, weerbaarheid	training	(allochtone) jongens en mannen	welzijnswerk	1 sep 2006 -1 sep 2008	Zaanstreek	nee	Stichting Welsaen	DE / OCW, gemeente Zaanstad
3	Aanpak loverboys Gouda	loverboys	voorlichting	(potentiële) slachtoffers en (potentiële) loverboys	onderwijs (o.a.)	1 sep 2003 – 31 dec 2006	Gouda	ja	Gemeente Gouda	Gemeente Gouda
63	Seks in de stad	seksuele moraal, weerbaarheid	theater	2e t/m 4e klassen (14-17) van het speciaal en voortgezet onderwijs	onderwijs	de schooljaren 2006-2007 en 2007-2008	Rotterdam	n.e.v.	rotterdamscentrum-voortheater	Gemeente Rotterdam
79	Woman Thou Art Loosed	weerbaarheid	workshop	Afrikaanse vrouwen en meisjes in Nederland	jeugdzorg, welzijnswerk	1 sep 2006 – 1 sep 2008	landelijk	n.e.v.	Stichting Vital Aid Foundation	DE / OCW
77	Whom to trust	loverboys	lessen	AMA-meisjes	onderwijs	2003-heden	landelijk	n.e.v.	Scharlaken Koord	n.e.v.
41	Lef in de liefde	weerbaarheid	training	AMA's en alleenstaande asielzoekers tot 21	onderwijs	2003-2004	landelijk	ja, alleen intern	SAMAH, BLinN	n.e.v.
5	* Amor y salú	weerbaarheid	training, theater	Antill, Arubaanse jongeren Groningen	zelforganisaties	juni 2004 – 2010	stad Groningen	ja, van de eerste periode	GGD Groningen	Gemeente Groningen
4	* Aanpak loverboys Zwolle	loverboys	lespakket, website	daders en hun (potentiële) slachtoffers	onderwijs, welzijnswerk	2001-2002	Zwolle, Den Haag	ja	Zorgconcept e.a.	Gemeente Zwolle, provincie Overijssel; 2003-2005: Ministerie van BZK
26	Gedragscode	respectvol gedrag	beleid	deelnemers, begeleiders en bestuur van homojongerengroepen	zelforganisaties, jeugdzorg	2008	landelijk	nee	Movisie	VWS
51	Moet kunnen toch	loverboys	workshop	eerstejaars studenten Hogeschool Zuyd	onderwijs	2006 – 2007	Limburg	n.e.v.	Setheater	n.e.v.

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
64	Seksuele en relationele vorming	seksuele-relati- onele vorming	lessen	groep 7-8 primair onderwijs en voortgezet onderwijs	onderwijs	n.e.v.	Haaglanden	n.e.v.	Centrum 16•22	n.e.v.
61 *	Respect2love	weerbaarheid	website, database, toolkit, netwerk van vrouwen- persoon	homoseksuele allochtone jongeren	welzijnswerk, zelforganisaties, vrije tijd	2007-31 maart 2008	landelijk	nee	Forum, Rotterdam Verkeert, Movisie, COC Nederland, Art.1, Schorer, Stichting TeleTrust	Minister voor Wonen, Wijken en Integratie
78	Wijzer in de liefde	seksuele-relati- onele vorming, loverboys, weerbaarheid	training	jeugdige asielzoekers en nieuwkomers	onderwijs, jeugdzorg	2005; in 2007 herzien	landelijk	n.e.v.	GGD Nederland	n.e.v.
32	Hou mijn hart vast...	huiselijk geweld	dvd	jonge vrouwen en meiden v/d tweede generatie allochtonen	zelforganisaties, welzijnswerk	2004	Rotterdam/ later landelijk	n.e.v.	Stichting 'Hoezo, terug in je mand?', Rotterdams Wijktheater, Stichting Vrouwenopvang	SZW, Johnson & Johnson, Juliana Fonds, Novib, Cordaid
36	Jongens	seksuele-relati- onele vorming	lespakket, video, dvd	jongens 2e klas (speciaal) v.o.	onderwijs	2007-heden	Haaglanden	nee	Centrum 16•22	Fonds 1818
50 *	Marietje Kessels	weerbaarheid	training, lesprogramma	jongens en meisjes van 10-13 in het regulier en speciaal basisonderwijs	onderwijs	1990 – heden	landelijk	ja	Gemeente Tilburg, NIZW, NISB, beroepsvereniging voor docenten weerbaarheid en zelfverdediging, Landelijk Platform Marietje Kessels-projecten	oorspr. Gemeente Tilburg; later scholen
73	Weerbaarheids-training	weerbaarheid	training	jongens en meisjes vanaf 13 jaar op MLK-niveau	welzijnswerk	n.e.v.	Amsterdam, Zaanstreek	n.e.v.	MEE, Amstel en Zaan	n.e.v.
60	Respect Man	respectvol gedrag	voorlichting	jongens van Antilliaanse, Marokkaanse en Nederlandse afkomst	onderwijs	2006-2007	Rotterdam	n.e.v.	Scala	Gemeente Rotterdam

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
12	Boys R Us	seksuele-relati- onele vorming	spel	jongens vanaf 10	onderwijs, wel- zijnswerk, vrije tijd	2007-2008	landelijk	nee	RNG, The Game Master	RNG, Stichting Kinderpostzegels Nederland
62 *	Rots en Water	weerbaarheid	training	jongens vanaf 9, maar met enige aanpassing ook voor meisjes	onderwijs, wel- zijnswerk	1993-heden	landelijk	ja	Rots & Water NL	door afnemers
2	Aangeboden: mijn lichaam	seksuele moraal	theater	jongeren	onderwijs	n.e.v.	landelijk	ja	Poldertheater	Amsterdams Fonds vd Kunst, Lira fonds, VSB, Fonds Amateur- en Podiumkunsten
16	Cursus Mediawijsheid	mediawijsheid	lessen	jongeren	onderwijs	schooljaar 2006- 2007	Bilthoven	ja	Freek Zwanenberg	in eigen beheer
17	Cyberlokker.nl	mediawijsheid	website	jongeren	vrije tijd	2008-heden	landelijk	n.e.v.	Meldpunt Kinderporno	n.e.v.
23	Find Out	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	dvd, website	jongeren	vrije tijd	Sep 2004-sep 2006	landelijk	ja	Bosch Film Amsterdam, Soa Aids Nederland, Trimbos, NIGZ	ZonMw
34 *	Internetsoa.nl	seksuele-relati- onele vorming, mediawijsheid	website, les- pakket	jongeren	onderwijs, vrije tijd	juni 2006 – heden	landelijk	nee	Stichting Mijn Kind Online e.a.	Digibewust
37	Jongeren, inter- net en veilige seks	seksuele-relati- onele vorming, mediawijsheid	website, les- pakket	jongeren	vrije tijd	2007-heden	Rotterdam	nee	GGD Rotterdam Rijnmond, Soa Aids Nederland, e.a.	n.e.v.
66	Too hot to handle	urban culture	voorlichting	jongeren	n.e.v.	2007-heden	Rotterdam	nee	Scala	Gemeente Rotterdam
71	Weerbaarheid in relaties	weerbaarheid	training	jongeren	welzijnswerk	n.e.v.	Rotterdam	nee	Scala	Gemeente Rotterdam
76	Wensen en gren- zen / Kick it with love	weerbaarheid, seksuele-relati- onele vorming	workshop/ cursus	jongeren	onderwijs, wel- zijnswerk	2007	Noord- Nederland	n.e.v.	Trainersgroep Weerbaarheid Noord-Nederland, Bureau Mutiara Consult	n.e.v.
53 *	Onderzoek je grens	weerbaarheid	website	jongeren (met een lichamelijke beperking of chro- nische ziekte)	vrije tijd	2005-heden	landelijk	nee	RNG	ZonMw

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
14	Boze wolven en kleine meisjes	loverboys	lessen (o.a.)	jongeren (o.a.)	onderwijs (o.a.)	2006-heden	Groningen	n.e.v.	GGD Groningen	n.e.v.
67	Vanzelfsprekend	eergerelateerd geweld, uit- huwelijking, maagdelijkheid	voorlichting	jongeren (o.a.)	zelforganisaties	1 jun 2006 – 1 feb 2008	Rijnmond	n.e.v.	Stichting Vluchtelingen Organisaties Rijnmond	DE / OCW
43	Let's talk	weerbaarheid en rolopvat- tingen	dvd en hand- leiding	jongeren 12-19 op vmbo- en mbo- niveau	onderwijs	2006-2008	landelijk	ja	RNG	DE / OCW
45	Losse bandjes	seksuele-relati- onele vorming	theater	jongeren 12-17	onderwijs	maart 2007 – heden	landelijk	n.e.v.	Setheater, Stichting Trajekt	VSB-fonds, eigen bijdrage scholen
6	Bad choice loverboys	loverboys	workshops	jongeren 12-18	onderwijs, wel- zijnswerk	2004-2005	Noord- Holland	ja	Stichting SSA, Stichting Go Uptown	n.e.v.
18	De jongens de meisjes	seksuele-relati- onele vorming	theater	jongeren 12-18	n.e.v.	1999-heden	landelijk	ja	Klassekunst	Aids Fonds
8	Begrijp me goed!	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	dvd	jongeren 12-18 jaar	onderwijs	1 mei 2007 – 31 dec 2009	landelijk	nee	RNG, De Trap	DE / OCW
15	* Crush?	geweld, dating violence	workshop, theater, dvd	jongeren 13-23	onderwijs	2006-2007	Eindhoven e.o.	ja	GGD Eindhoven, Humanitas Eindhoven, Fiom	n.e.v.
57	Preventie lover- boys moslimge- meenschap	loverboys	training, voorlichting, studiedagen	jongeren 16-20	zelforganisaties	1 nov 2006 – 1 nov 2008	Rijnmond	nee	SPIOR	DE / OCW, GGD Rotterdam-Rijnmond, VSB-fonds
65	* Stay in love	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	lessenserie, website, fol- der, relatietest	jongeren 16-20	onderwijs	sept. 2005 – juni 2006	Zwolle, Den Haag	ja	Trimbos Instituut, Movisie	fonds OGZ, regionale GGD-instellingen, Movisie, Trimbos
68	Verbeteren sek- suele weerbaar- heid en bewust- zijn van jongens en meisjes	weerbaarheid	training	jongeren in Amsterdam Zuid Oost	welzijnswerk, zelforganisaties	1 jun 2006 – 1 dec 2007	Amsterdam Zuidoost	ja	Women@work Rotterdam, Oranjefonds	DE / SZW, Gemeente Rotterdam, Oranjefonds
49	Loving me loving you	seksuele-relati- onele vorming, geweld	training, thea- ter, workshop, dvd lespakket, website	jongeren op het vmbo	onderwijs	vanaf 2006	Rijnmond	ja	GGD Rotterdam Rijnmond	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
1	;-)Cybrrrr!!!	mediawijsheid, weerbaarheid	theater	jongeren vanaf 12	n.e.v.	feb 2007-heden	landelijk	nee	Theater A la Carte	Theater a la Carte
35	I-respect	seksuele moraal, weer- baarheid	website	jongeren vanaf groep7 van de basisschool en het voortgezet onderwijs	onderwijs	2007-heden	landelijk	n.e.v.	stichting Mijn Kind Online, CED-Groep, Kind of media, Prisma College Breda	n.e.v.
58	Quality talks	weerbaarheid	training	kansarme Carabische jon- geren	welzijnswerk	1 sep 2006-1 mrt 2008	Amsterdam Zuidoost; Rotterdam	n.e.v.	Stichting Boeng	DE / OCW, Gemeente Den Haag, Deelgemeente Hoogvliet, COHAR; begeleid kamerwo- nen Rotterdam
75	Wensen en grenzen	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	lessen	kinderen 4-19 jaar	onderwijs	mei 2008-2010	Rotterdam	nee	Gemeente Rotterdam	Gemeente Rotterdam
38	Jouw leven, jouw keus	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	voorlichting, training	kwetsbare meiden (16-21) in reinte- gratietrajecten	welzijnswerk	1 jun 2006 - 30 jun 2008	landelijk	ja	RNG, OCTRA & Partners bv.	DE / OCW
42	Lespakket Online Grooming	mediawijsheid, weerbaarheid	lespakket	leerlingen	onderwijs	in de loop van 2008	landelijk	n.v.t.	Meldpunt Kinderporno, Stichting K.o.e.i.	n.e.v.
54	Op de bank ging het mis	weerbaarheid, seksuele-relati- onele vorming	spel	leerlingen 13-16	onderwijs	n.e.v.	landelijk	n.e.v.	HR Educatief	n.e.v.
31	Hoezo, 'lover'boys?	loverboys	theater, voor- lichting	leerlingen van vmbo en roc	n.e.v.	2004-heden	landelijk	nee	Theater A la Carte	Steunpunt Seksueel Geweld van de GG&GD in Amsterdam
44	Liefde te koop	loverboys	theater	leerlingen vanaf 15 van vmbo, havo, vwo, mbo	n.e.v.	oktober 2006- dec 2008	landelijk	nee	Theatergroep Playback	ACCU Breda
25	Gedragen gedrag	seksuele intimi- datie (o.a.)	spel	leerlingen, per- soneel en ouders in het primair en voortgezet onder- wijs	onderwijs	2001-heden	landelijk	nee	Project Preventie Seksuele Intimidatie (PPSI)	PPSI

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
59	Regenboog- project	Weerbaarheid, loverboys	cursus	Marokkaanse meisjes 12-18 en hun moeders	zelforganisaties, welzijnswerk	2002-2005	Den Bosch	nee	Stichting Divers en Palet	Provincie Noord- Brabant
13	BoysBoysBoys	loverboys	workshop	meiden 11-18	onderwijs	2007-2008	Limburg	n.e.v.	Setheater, Partners in Welzijn en Stichting Manna	Mama Cash, Provincie Limburg en Gemeente Maastricht.
24	Foute jongens	loverboys	lessen	meiden 12-18	welzijnswerk	nov 2006-aug 2008	Limburg	ja	Vrouwen- gezondheidscentrum Maastricht (Team Meidenwerk)	Provincie Limburg
70	Weerbaarheid in asielzoekers- centra	weerbaarheid	training	meiden 13-18 in AZC's	welzijnswerk	2002-heden	Noord- Nederland	n.e.v.	Trainersgroep Weerbaarheid Noord-Nederland, GGZ Groningen, MOA Noord Ned., COA cluster Groningen	n.e.v.
28 *	Girls talk	weerbaarheid, seksuele-relati- onele vorming	training	meiden 15-18 in het v.o. en roc (vmbo-niveau of lager); risico/zorg- leerlingen	onderwijs	2004-heden	landelijk	ja	RNG	ZonMw, Stichting Kinderpostzegels Nederland
69	Wat jij wil	loverboys	lessenserie	meiden uit de tweede en derde klas van het voort- gezet (speciaal) onderwijs	onderwijs		Haaglanden	n.e.v.	Centrum 16•22	n.e.v.
56	Preventie lover- boys	loverboys	voorlichting	meisjes	n.e.v.	n.e.v.	Rotterdam	nee	Scala	Gemeente Rotterdam
7 *	Beauty and the beast	loverboys, preventie pros- titutie	training	meisjes	onderwijs	1996 – heden	voornamelijk Utrecht	nee	Stade Advies, Bureau Jeugdzorg Utrecht	Gemeente Utrecht
55	Pretty woman	loverboys, preventie pros- titutie	voorlichting	meisjes	onderwijs, welzijnswerk, zelforganisaties, jeugdzorg	1996 – heden	Utrecht	ja	Stade Advies, Bureau Jeugdzorg Utrecht	Gemeente Utrecht

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
10	Beware of lover- boys	loverboys	training, web- site	meisjes 13-18	onderwijs	2000-heden	landelijk	nee	Scharlaken Koord	Stichting Steun en Beheer Tot Heil des Volks, eigen bijdrage scholen, provincie Noord-Holland
46	* Love Limits	weerbaarheid, prostitutie	training	meisjes 13-18	onderwijs	2005-heden	landelijk	ja, op bereperkte schaal	Scharlaken Koord	DE / OCW, St. Steun en Beheer Tot Heil des Volks
47	Loverboys/Wat zeur je nou	loverboys	theater	meisjes die risico lopen slachtoffer te worden van een loverboy	onderwijs	n.e.v.	n.e.v.	n.e.v.	Theater Thot	n.e.v.
48	Loverboysspel	loverboys	spel	meisjes in het voortgezet onder- wijs	onderwijs	2004	landelijk	nee	GGD Regio IJssel- Vecht	Gemeente Zwolle, provincie Overijssel
27	Girls choice: Wensen en gren- zen in intimiteit	weerbaarheid, seksuele-relati- onele vorming	spel	meisjes vanaf 10	onderwijs	2005-2006	landelijk	nee	RNG, NIGZ, speluit- geverij The Game Master	RNG
72	Weerbaarheid: baas over mijn eigen lijf/ Koffertje weer- baarheid	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	lespakket, video, dvd	mensen vanaf 16 met een handicap	jeugd/zorg	1997-2000	landelijk	ja	St. Philadelphia Zorg	n.e.v.
19	* Deurtje Open, Deurtje Dicht (DODD)	weerbaarheid, seksuele-relati- onele vorming	lespakket, video, dvd	mensen vanaf 16 met een lichte of matige handicap	jeugd/zorg	2005-heden	landelijk	nee	St. Philadelphia Zorg	Stichting Philadelphia, RVVZ, VWS
29	Hand in hand tegen huwelijks- dwang	uithuwelijking/ partnerkeuze	voorlichting, conferentie	moslimjongeren en hun ouders	zelforganisaties	1 sep 2006 – 31 dec 2007	Rijnmond	nee	SPIOR	OCW/DE
74	Weerbare mos- lima's	weerbaarheid	training	moslimmeiden 14-20	welzijnswerk	1 sep 2006 – 13 mei 2008	Groningen	n.e.v.	ASHG Groningen, Bureau Wen-Do	DE / OCW, Oraniefonds, Centrum voor Maatschappelijke Ontwikkeling Groningen, Advies- en steunpunt huiselijk geweld in Groningen

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
30	Het recht van de vrouw in haar eigen hand	uithuwelijking/ partnerkeuze	voorlichting, conferentie	moslimmeiden en hun ouders	zelforganisaties	1 jun 2004 – 1 okt 2005	Rijnmond	n.e.v.	SPIOR	DE / SZW, Gemeente Rotterdam, Oranjefonds
20	Dialogo met internet communitities	seksuele moraal	website, game	Nederlandse jongeren (16-25) met een Turkse, Marokkaanse en Hindoestaanse achtergrond	zelforganisaties, vrije tijd	1 jul 2006-mei 2008	landelijk	nee	RNG, JGB Advies, Marokko Media	DE / OCW
52	NEE=NEE	weerbaarheid	training	slechtziende en blinde kinderen en jongeren	jeugdzorg	2003	landelijk	ja	Bartiméus	Bartiméus
21	* Eerder praten dan zwijgen (What's love got to do with it)	huiselijk geweld, weerbaarheid	training, voorlichting, radiohoorspel, weerbaarheidstraining	Surinaamse gemeenschap in de 4 grote steden	zelforganisaties	2005-2007	4 grote steden	ja, intern	Surinaams Inspraak Orgaan (SIO)	DE / OCW, VSB Fonds, Oranje Fonds
9	* Benzie en bat-chies	weerbaarheid, mediawijsheid	theater, voorlichting	tieners uit de 2e en 3e klas van middelbare scholen	onderwijs	2006-heden	landelijk	ja	Stichting Kikid	Oranjefonds, eigen bijdrage scholen
11	* Bijvoorbeeld De Liefde	seksuele-relatieve vorming	theater	vluchtelingenjongeren 15-20	onderwijs	vanaf maart 2000	landelijk	ja	Pharos, projectgroep olv St. Partoer	Je maintain-drai Friesland, Maatschappij tot nut van 't algemeen, Commissie van beheer P.W. Janssen 's Friese stichting, Stichting het Nieuwe Stads Weeshuis
40	* Lang leve de liefde	seksuele-relatieve vorming	lespakket, video, dvd	vmbo: 2e, 3e klas	onderwijs	1993-heden (in 2001 herzien)	landelijk	ja	SOA Aids Nederland	Aids Fonds, ZonMw

Matrix 1.5 Gesorteerd op op inbedding/ setting

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
19	* Deurtje Open, Deurtje Dicht (DODD)	weerbaarheid, seksuele-relati- onele vorming	lespakket, video, dvd	mensen vanaf 16 met een lichte of matige handicap	jeugdzorg	2005-heden	landelijk	nee	St. Philadelphia Zorg	Stichting Philadelphia, RVVZ, VWS
52	NEE=NEE	weerbaarheid	training	slechtziende en blinde kinderen en jongeren	jeugdzorg	2003	landelijk	ja	Bartiméus	Bartiméus
72	Weerbaarheid: baas over mijn eigen lijf/ Koffertje weer- baarheid	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	lespakket, video, dvd	mensen vanaf 16 met een handicap	jeugdzorg	1997-2000	landelijk	ja	St. Philadelphia Zorg	n.e.v.
79	Woman Thou Art Loosed	weerbaarheid	workshop	Afrikaanse vrou- wen en meisjes in Nederland	jeugdzorg, wel- zijnswerk	1 sep 2006 – 1 sep 2008	landelijk	n.e.v.	Stichting Vital Aid Foundation	DE / OCW
1	;-)Cybrrr!!!	mediawijsheid, weerbaarheid	theater	jongeren vanaf 12	n.e.v.	feb 2007-heden	landelijk	nee	Theater A la Carte	Theater a la Carte
18	De jongens de meisjes	seksuele-relati- onele vorming	theater	jongeren 12-18	n.e.v.	1999-heden	landelijk	ja	Klassekunst	Aids Fonds
56	Preventie lover- boys	loverboys	voorlichting	meisjes	n.e.v.	n.e.v.	Rotterdam	nee	Scala	Gemeente Rotterdam
31	Hoezo, 'lover'boys?	loverboys	theater, voor- lichting	leerlingen van vmbo en roc	n.e.v.	2004-heden	landelijk	nee	Theater A la Carte	Steunpunt Seksueel Geweld van de GG&GD in Amsterdam
44	Liefde te koop	loverboys	theater	leerlingen vanaf 15 van vmbo, havo, vwo, mbo	n.e.v.	oktober 2006- dec 2008	landelijk	nee	Theatergroep Playback	ACCU Breda
66	Too hot to handle	urban culture	voorlichting	jongeren	n.e.v.	2007-heden	Rotterdam	nee	Scala	Gemeente Rotterdam
2	Aangeboden: mijn lichaam	seksuele moraal	theater	jongeren	onderwijs	n.e.v.	landelijk	ja	Poldertheater	Amsterdams Fonds vd Kunst, Lira fonds, VSB, Fonds Amateur- en Podiumkunsten
9	* Benzies en bat- chies	weerbaarheid, mediawijsheid	theater, voor- lichting	teners uit de 2e en 3e klas van middelbare scho- len	onderwijs	2006-heden	landelijk	ja	Stichting Kikid	Oraniefonds, eigen bijdrage scholen

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
11	* Bijvoorbeeld De Liefde	seksuele-relati- onele vorming	theater	vluchtelingenjon- geren 15-20	onderwijs	vanaf maart 2000	landelijk	ja	Pharos, projectgroep olv St. Partoer	Je maintain- drai Friesland, Maatschappij tot nut van 't algemeen, Commissie van beheer P.W. Janssen 's Friese stichting, Stichting het Nieuwe Stads Weeshuis
15	* Crush!	geweld, dating violence	workshop, theater, dvd	jongeren 13-23	onderwijs	2006-2007	Eindhoven e.o.	ja	GGD Eindhoven, Humanitas Eindhoven, Fiom	n.e.v.
16	Cursus Mediawijsheid	mediawijsheid	lessen	jongeren	onderwijs	schooljaar 2006- 2007	Bilthoven	ja	Freek Zwanenberg	in eigen beheer
28	* Girls talk	weerbaarheid, seksuele-relati- onele vorming	training	meiden 15-18 in het v.o. en roc (vmbo-niveau of lager); risico/zorg- leerlingen	onderwijs	2004-heden	landelijk	ja	RNG	ZonMw, Stichting Kinderpostzegels Nederland
40	* Lang leve de liefde	seksuele-relati- onele vorming	lespakket, video, dvd	vmbo: 2e, 3e klas	onderwijs	1993-heden (in 2001 herzien)	landelijk	ja	SOA Aids Nederland	Aids Fonds, ZonMw
43	Let's talk	weerbaarheid en rolpvat- tingen	dvd en hand- leiding	jongeren 12-19 op vmbo- en mbo- niveau	onderwijs	2006-2008	landelijk	ja	RNG	DE / OCW
49	Loving me loving you	seksuele-relati- onele vorming, geweld	training, thea- ter, workshop, dvd lespakket, website	jongeren op het vmbo	onderwijs	vanaf 2006	Rijnmond	ja	GGD Rotterdam Rijnmond	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
50	* Marietje Kessels	weerbaarheid	training, les- programma	jongens en meis- jes van 10-13 in het regulier en speciaal basison- derwijs	onderwijs	1990 – heden	landelijk	ja	Gemeente Tilburg, NIZW, NISB, beroepsvereniging voor docenten weer- baarheid en zelfver- dediging, Landelijk Platform Marietje Kessels-projecten	oorspr. Gemeente Tilburg; later scholen

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
65	* Stay in love	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	lessenserie, website, fol- der, relatietest	jongeren 16-20	onderwijs	sept. 2005 – juni 2006	Zwolle, Den Haag	ja	Trimbos Instituut, Movisie	fonds OGZ, regionale GGD-instellingen, Movisie, Trimbos
7	* Beauty and the beast	loverboys, preventie pros- titutie	training	meisjes	onderwijs	1996 – heden	voornamelijk Utrecht	nee	Stade Advies, Bureau Jeugdzorg Utrecht	Gemeente Utrecht
41	Lef in de liefde	weerbaarheid	training	AMA's en alleen- staande asielzoe- kers tot 21	onderwijs	2003-2004	landelijk	ja, alleen intern	SAMAH, BLinN	n.e.v.
46	* Love Limits	weerbaarheid, prostitutie	training	meisjes 13-18	onderwijs	2005-heden	landelijk	ja, op bereperkte schaal	Scharlaken Koord	DE / OCW, St. Steun en Beheer Tot Heil des Volks
47	Loverboys/Wat zeur je nou	loverboys	theater	meisjes die risico lopen slachtoffer te worden van een loverboy	onderwijs	n.e.v.	n.e.v.	n.e.v.	Theater Thot	n.e.v.
13	BoysBoysBoys	loverboys	workshop	meiden 11-18	onderwijs	2007-2008	Limburg	n.e.v.	Setheater, Partners in Welzijn en Stichting Manna	Mama Cash, Provincie Limburg en Gemeente Maastricht.
35	I-respect	seksuele moraal, weer- baarheid	website	jongeren vanaf groep7 van de basisschool en het voortgezet onderwijs	onderwijs	2007-heden	landelijk	n.e.v.	stichting Mijn Kind Online, CED-Groep, Kind of media, Prisma College Breda	n.e.v.
39	Lafferbooi	loverboys	theater	vmbo-meiden 14-18	onderwijs	april 2006 – heden	Amsterdam	n.e.v.	Bureau voor Maatschappelijke Ontwikkeling (BMO), Calvin Juniorcollege, Scholengemeen- schap Nova Esprit, Chebba Meidenplaza, Theaterbureau Arpeggio, Vakgroep Culturele Antropolo- gie VU	DE / OCW

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
45	Losse bandjes	seksuele-relati- onele vorming	theater	jongeren 12-17	onderwijs	maart 2007 – heden	landelijk	n.e.v.	Setheater, Stichting Trajekt	VSB-fonds, eigen bijdrage scholen
51	Moet kunnen toch	loverboys	workshop	eerstejaars studenten Hogeschool Zuyd	onderwijs	2006 – 2007	Limburg	n.e.v.	Setheater	n.e.v.
54	Op de bank ging het mis	weerbaarheid, seksuele-relati- onele vorming	spel	leerlingen 13-16	onderwijs	n.e.v.	landelijk	n.e.v.	HR Educatief	n.e.v.
60	Respect Man	respectvol gedrag	voorlichting	jongens van Antilliaanse, Marokkaanse en Nederlandse afkomst	onderwijs	2006-2007	Rotterdam	n.e.v.	Scala	Gemeente Rotterdam
63	Seks in de stad	seksuele moraal, weer- baarheid	theater	2e t/m 4e klas- sen (14-17) van het speciaal en voortgezet onderwijs	onderwijs	de schooljaren 2006-2007 en 2007-2008	Rotterdam	n.e.v.	rotterdamscentrum- voortheater	Gemeente Rotterdam
64	Seksuele en relationele vor- ming	seksuele-relati- onele vorming	lessen	groep 7-8 primair onderwijs en voortgezet onder- wijs	onderwijs	n.e.v.	Haaglanden	n.e.v.	Centrum 16•22	n.e.v.
69	Wat jij wil	loverboys	lessenserie	meiden uit de tweede en derde klas van het voort- gezet (speciaal) onderwijs	onderwijs		Haaglanden	n.e.v.	Centrum 16•22	n.e.v.
77	Whom to trust	loverboys	lessen	AMA-meisjes	onderwijs	2003-heden	landelijk	n.e.v.	Scharlaken Koord	n.e.v.
42	Lespakket Online Grooming	mediawijsheid, weerbaarheid	lespakket	leerlingen	onderwijs	in de loop van 2008	landelijk	n.v.t.	Meldpunt Kinderporno, Stichting K.o.e.i.	n.e.v.
8	Begrijp me goed!	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	dvd	jongeren 12-18 jaar	onderwijs	1 mei 2007 – 31 dec 2009	landelijk	nee	RNG, De Trap	DE / OCW

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
10	Beware of lover- boys	loverboys	training, web- site	meisjes 13-18	onderwijs	2000-heden	landelijk	nee	Scharlaken Koord	Stichting Steun en Beheer Tot Heil des Volks, eigen bijdrage scholen, provincie Noord-Holland
25	Gedragen gedrag	seksuele intimi- datie (o.a.)	spel	leerlingen, per- soneel en ouders in het primair en voortgezet onder- wijs	onderwijs	2001-heden	landelijk	nee	Project Preventie Seksuele Intimidatie (PPSI)	PPSI
27	Girl's Choice: Wensen en gren- zen in intimiteit	weerbaarheid, seksuele-relati- onele vorming	spel	meisjes vanaf 10	onderwijs	2005-2006	landelijk	nee	RNG, NIGZ, speluit- geverij The Game Master	RNG
36	Jongens	seksuele-relati- onele vorming	lespakket, video, dvd	jongens 2e klas (speciaal) v.o.	onderwijs	2007-heden	Haaglanden	nee	Centrum 16•22	Fonds 1818
48	Loverboysspel	loverboys	spel	meisjes in het voortgezet onder- wijs	onderwijs	2004	landelijk	nee	GGD Regio IJssel- Vecht	Gemeente Zwolle, provincie Overijssel
75	Wensen en grenzen	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	lessen	kinderen 4-19 jaar	onderwijs	mei 2008-2010	Rotterdam	nee	Gemeente Rotterdam	Gemeente Rotterdam
3	Aanpak lover- boys Gouda	loverboys	voorlichting	(potentiële) slachtoffers en (potentiële) lover- boys	onderwijs (o.a.)	1 sep 2003 – 31 dec 2006	Gouda	ja	Gemeente Gouda	Gemeente Gouda
14	Boze wolven en kleine meisjes	loverboys	lessen (o.a.)	jongeren (o.a.)	onderwijs (o.a.)	2006-heden	Groningen	n.e.v.	GGD Groningen	n.e.v.
78	Wijzer in de liefde	seksuele-relati- onele vorming, loverboys, weerbaarheid	training	jeugdige asielzoe- kers en nieuwko- mers	onderwijs, jeugdzorg	2005; in 2007 herzien	landelijk	n.e.v.	GGD Nederland	n.e.v.
34 *	Internetsoa.nl	seksuele-relati- onele vorming, mediawijsheid	website, les- pakket	jongeren	onderwijs, vrije tijd	juni 2006 – heden	landelijk	nee	Stichting Mijn Kind Online e.a.	Digibewust

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
4	* Aanpak lover- boys Zwolle	loverboys	lespakket, website	daders en hun (potentiële) slachtoffers	onderwijs, wel- zijnswerk	2001-2002	Zwolle, Den Haag	ja	Zorgconcept e.a.	Gemeente Zwolle, provincie Overijssel; 2003-2005: Ministerie van BZK
6	Bad choice loverboys	loverboys	workshops	jongeren 12-18	onderwijs, wel- zijnswerk	2004-2005	Noord- Holland	ja	Stichting SSA, Stichting Go Uptown	n.e.v.
62	* Rots en Water	weerbaarheid	training	jongens vanaf 9, maar met enige aanpassing ook voor meisjes	onderwijs, wel- zijnswerk	1993-heden	landelijk	ja	Rots & Water NL	door afnemers
76	Wensen en gren- zen / Kick it with love	weerbaarheid, seksuele-relati- onele vorming	workshop/ cursus	jongeren	onderwijs, wel- zijnswerk	2007	Noord- Nederland	n.e.v.	Trainersgroep Weerbaarheid Noord-Nederland, Bureau Mutiara Consult	n.e.v.
12	Boys R Us	seksuele-relati- onele vorming	spel	jongens vanaf 10	onderwijs, wel- zijnswerk, vrije tijd	2007-2008	landelijk	nee	RNG, The Game Master	RNG, Stichting Kinderpostzegels Nederland
55	Pretty woman	loverboys, preventie pros- titutie	voorlichting	meisjes	onderwijs, welzijnswerk, zelforganisaties, jeugdzorg	1996 – heden	Utrecht	ja	Stade Advies, Bureau Jeugdzorg Utrecht	Gemeente Utrecht
23	Find Out	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	dvd, website	jongeren	vrije tijd	Sep 2004-sep 2006	landelijk	ja	Bosch Film Amsterdam, Soa Aids Nederland, Trimbo, NIGZ	ZonMw
17	Cyberlokker.nl	mediawijsheid	website	jongeren	vrije tijd	2008-heden	landelijk	n.e.v.	Meldpunt Kinderporno	n.e.v.
37	Jongeren, inter- net en veilige seks	seksuele-relati- onele vorming, mediawijsheid	website, les- pakket	jongeren	vrije tijd	2007-heden	Rotterdam	nee	GGD Rotterdam Rijnmond, Soa Aids Nederland, e.a.	n.e.v.
53	* Onderzoek je grens	weerbaarheid	website	jongeren (met een lichamelijke beperking of chro- nische ziekte)	vrije tijd	2005-heden	landelijk	nee	RNG	ZonMw

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
24	Foute jongens	loverboys	lessen	meiden 12-18	welzijnswerk	nov 2006-aug 2008	Limburg	ja	Vrouwen- gezondheidscentrum Maastricht (Team Meidenwerk)	Provincie Limburg
38	Jouw leven, jouw keus	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	voorlichting, training	kwetsbare meiden (16-21) in reïnte- gratietrajecten	welzijnswerk	1 jun 2006 – 30 jun 2008	landelijk	ja	RNG, OCTRA & Partners bv.	DE / OCW
58	Quality talks	weerbaarheid	training	kansarme Carabische jon- geren	welzijnswerk	1 sep 2006-1 mrt 2008	Amsterdam Zuidoost; Rotterdam	n.e.v.	Stichting Boeng	DE / OCW, Gemeente Den Haag, Deelgemeente Hoogvliet, COHAR; begeleid kamerwo- nen Rotterdam
70	Weerbaarheid in asielzoekers- centra	weerbaarheid	training	meiden 13-18 in AZC's	welzijnswerk	2002-heden	Noord- Nederland	n.e.v.	Trainersgroep Weerbaarheid Noord-Nederland, GGZ Groningen, MOA Noord Ned., COA cluster Groningen	n.e.v.
73	Weerbaarheids- training	weerbaarheid	training	jongens en meis- jes vanaf 13 jaar op MLK-niveau	welzijnswerk	n.e.v.	Amsterdam, Zaanstreek	n.e.v.	MEE, Amstel en Zaan	n.e.v.
74	Weerbare mos- lima's	weerbaarheid	training	moslimmeiden 14-20	welzijnswerk	1 sep 2006 – 13 mei 2008	Groningen	n.e.v.	ASHG Groningen, Bureau Wen-Do	DE / OCW, Oranjerijds, Centrum voor Maatschappelijke Ontwikkeling Groningen, Advies- en steunpunt huiselijk geweld in Groningen
33	Huiselijk geweld zinloos	huiselijk geweld, weer- baarheid	training	(allochtone) jon- gens en mannen	welzijnswerk	1 sep 2006 -1 sep 2008	Zaanstreek	nee	Stichting Welsaen	DE / OCW, gemeente Zaanstad
71	Weerbaarheid in relaties	weerbaarheid	training	jongeren	welzijnswerk	n.e.v.	Rotterdam	nee	Scala	Gemeente Rotterdam

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
68	Verbeteren seksuele weerbaarheid en bewustzijn van jongens en meisjes	weerbaarheid	training	jongeren in Amsterdam Zuid Oost	welzijnswerk, zelforganisaties	1 jun 2006 – 1 dec 2007	Amsterdam Zuidoost	ja	Wonen@work	DE / SZW, Gemeente Rotterdam, Oraniefonds
61 *	Respect2love	weerbaarheid	website, database, toolkit, netwerk van vertrouwenspersonen	homoseksuele allochtone jongeren	welzijnswerk, zelforganisaties, vrije tijd	2007-31 maart 2008	landelijk	nee	Forum, Rotterdam Verkeert, Movisie, COC Nederland, Art.1, Schorer, Stichting TeleTrust	Minister voor Wonen, Wijken en Integratie
21 *	Eerder praten dan zwijgen (What's love got to do with it)	huiselijk geweld, weerbaarheid	training, voorlichting, radiohoorspel, weerbaarheidstraining	Surinaamse gemeenschap in de 4 grote steden	zelforganisaties	2005-2007	4 grote steden	ja, intern	Surinaams Inspraak Orgaan (SIO)	DE / OCW, VSB Fonds, Oranje Fonds
5 *	Amor y salú	weerbaarheid	training, theater	Antill, Arubaanse jongeren Groningen	zelforganisaties	juni 2004 – 2010	stad Groningen	ja, van de eerste periode	GGD Groningen	Gemeente Groningen
30	Het recht van de vrouw in haar eigen hand	uithuwelijking/partnerkeuze	voorlichting, conferentie	moslimmeiden en hun ouders	zelforganisaties	1 jun 2004 – 1 okt 2005	Rijnmond	n.e.v.	SPIOR	DE / SZW, Gemeente Rotterdam, Oraniefonds
32	Hou mijn hart vast...	huiselijk geweld	dvd	jonge vrouwen en meiden v/d tweede generatie allochtonen	zelforganisaties, welzijnswerk	2004	Rotterdam/ later landelijk	n.e.v.	Stichting 'Hoezo, terug in je mand?', Rotterdams Wijktheater, Stichting Vrouwenopvang	SZW, Johnson & Johnson, Juliana Fonds, Novib, Cordaid
67	Vanzelfsprekend	eengerelateerd geweld, uithuwelijking, maagdelijkheid	voorlichting	jongeren (o.a.)	zelforganisaties	1 jun 2006 – 1 feb 2008	Rijnmond	n.e.v.	Stichting Vluchtelingen Organisaties Rijnmond	DE / OCW
22	Eengerelateerd geweld	eengerelateerd geweld	voorlichting	(allochtone) jongens (o.a.)	zelforganisaties	sep 2006-sep 2009	landelijk	nee	Movisie	DE / OCW
29	Hand in hand tegen huwelijksdwang	uithuwelijking/partnerkeuze	voorlichting, conferentie	moslimjongeren en hun ouders	zelforganisaties	1 sep 2006 – 31 dec 2007	Rijnmond	nee	SPIOR	OCW/DE

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
57	Preventie lover- boys moslimge- meenschap	loverboys	training, voorlichting, studiedagen	jongeren 16-20	zelforganisaties	1 nov 2006 – 1 nov 2008	Rijnmond	nee	SPIOR	DE / OCW, GGD Rotterdam-Rijnmond, VSB-fonds
26	Gedragscode	respectvol gedrag	beleid	deelnemers, begeleiders en bestuur van homojongeren- groepen	zelforganisaties, jeugdzorg	2008	landelijk	nee	Movisie	VWS
20	Dialog met internet commu- nities	seksuele moraal	website, game	Nederlandse jongeren (16-25) met een Turkse, Marokkaanse en Hindoestaanse achtergrond	zelforganisaties, vrije tijd	1 jul 2006-mei 2008	landelijk	nee	RNG, JGB Advies, Marokko Media	DE / OCW
59	Regenboog- project	Weerbaarheid, loverboys	cursus	Marokkaanse meisjes 12-18 en hun moeders	zelforganisaties, welzijnswerk	2002-2005	Den Bosch	nee	Stichting Divers en Palet	Provincie Noord- Brabant

Matrix 1.6 Gesorteerd op financiering

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
44	Liefde te koop	loverboys	theater	leerlingen vanaf 15 van vmbo, havo, vwo, mbo	n.e.v.	oktober 2006- dec 2008	landelijk	nee	Theatergroep Playback	ACCU Breda
18	De jongens de meisjes	seksuele-relati- onele vorming	theater	jongeren 12-18	n.e.v.	1999-heden	landelijk	ja	Klassekunst	Aids Fonds
40 *	Lang leve de liefde	seksuele-relati- onele vorming	lespakket, video, dvd	VMBO: 2e, 3e klas	onderwijs	1993-heden (in 2001 herzien)	landelijk	ja	SOA Aids Nederland	Aids Fonds, ZonMw
2	Aangeboden: mijn lichaam	seksuele moraal	theater	jongeren	onderwijs	n.e.v.	landelijk	ja	Poldertheater	Amsterdams Fonds vd Kunst, Lira fonds, VSB, Fonds Amateur- en Podiumkunsten
52	NEE=NEE	weerbaarheid	training	slechtziende en blinde kinderen en jongeren	jeugdzorg	2003	landelijk	ja	Bartiméus	Bartiméus
8	Begrijp me goed!	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	dvd	jongeren 12-18 jaar	onderwijs	1 mei 2007 – 31 dec 2009	landelijk	nee	RNG, De Trap	DE / OCW
20	Dialogo met internet commu- nities	seksuele moraal	website, game	Nederlandse jongeren (16-25) met een Turkse, Marokkaanse en Hindoestaanse achtergrond	zelforganisaties, vrije tijd	1 jul 2006-mei 2008	landelijk	nee	RNG, JGB Advies, Marokko Media	DE / OCW
22	Eergereleerd geweld	eergereleerd geweld	voorlichting	(allochtone) jon- gens (o.a.)	zelforganisaties	sep 2006-sep 2009	landelijk	nee	Movisie	DE / OCW
38	Jouw leven, jouw keus	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	voorlichting, training	kwetsbare meiden (16-21) in reïnte- gratietrajecten	welzijnswerk	1 jun 2006 – 30 jun 2008	landelijk	ja	RNG, OCTRA & Partners bv.	DE / OCW

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
39	Lafferboij	loverboys	theater	vmbo-meiden 14-18	onderwijs	april 2006 – heden	Amsterdam	n.e.v.	Bureau voor Maatschappelijke Ontwikkeling (BMO), Calvin Juniorcollege, Scholengemeen- schap Nova Esprit, Chebba Meidenplaza, Theaterbureau Arpeggio, Vakgroep Culturele Antropologie VU	DE / OCW
43	Let's talk	weerbaarheid en rolpvat- tingen	dvd en hand- leiding	jongeren 12-19 vmbo- en mbo- niveau	onderwijs	2006-2008	landelijk	ja	RNG	DE / OCW
67	Vanzelfsprekend	eengerelateerd geweld, uit- huwelijking, maagdelijkheid	voorlichting	jongeren (o.a.)	zelforganisaties	1 jun 2006 – 1 feb 2008	Rijnmond	n.e.v.	Stichting Vluchtelingen Organisaties Rijnmond	DE / OCW
79	Woman Thou Art Loosed	weerbaarheid	workshop	Afrikaanse vrou- wen en meisjes in Nederland	jeugdzorg, wel- zijnswork	1 sep 2006 – 1 sep 2008	landelijk	n.e.v.	Stichting Vital Aid Foundation	DE / OCW
58	Quality talks	weerbaarheid	training	kansarme Caraïbische jon- geren	welzijnswork	1 sep 2006-1 mrt 2008	Amsterdam Zuidoost; Rotterdam	n.e.v.	Stichting Boeng	DE / OCW, Gemeente Den Haag, Deelgemeente Hoogvliet, COHAR; begeleid kamerwo- nen Rotterdam
33	Huiselijk geweld zinloos	huiselijk geweld, weer- baarheid	training	(allochtone) jon- gens en mannen	welzijnswork	1 sep 2006 -1 sep 2008	Zaanstreek	nee	Stichting Welsaen	DE / OCW, gemeente Zaanstad
57	Preventie lover- boys moslinge- meenschap	loverboys	training, voorlichting, studiedagen	jongeren 16-20	zelforganisaties	1 nov 2006 – 1 nov 2008	Rijnmond	nee	SPIOR	DE / OCW, GGD Rotterdam-Rijnmond, VSB-fonds

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
74	Weerbare mos- lima's	weerbaarheid	training	moslimmeiden 14-20	welzijnswerk	1 sep 2006 – 13 mei 2008	Groningen	n.e.v.	ASHG Groningen, Bureau Wen-Do	DE / OCW, Oraniefonds, Centrum voor Maatschappelijke Ontwikkeling Groningen, Advies- en steunpunt huiselijk geweld in Groningen
46	* Love Limits	weerbaarheid, prostitutie	training	meisjes 13-18	onderwijs	2005-heden	landelijk	ja, op berekende schaal	Scharlaken Koord	DE / OCW, St. Steun en Beheer Tot Heil des Volks
21	* Eerder praten dan zwijgen (What's love got to do with it)	huiselijk geweld, weer- baarheid	training, voorlichting, radiohoorspe- len, weerbaar- heidstraining	Surinaamse gemeenschap in de 4 grote steden	zelforganisaties	2005-2007	4 grote steden	ja, intern	Surinaams Inspraak Orgaan (SIO)	DE / OCW, VSB Fonds, Oranje Fonds
30	Het recht van de vrouw in haar eigen hand	uithuwelijking/ partnerkeuze	voorlichting, conferentie	moslimmeiden en hun ouders	zelforganisaties	1 jun 2004 – 1 okt 2005	Rijnmond	n.e.v.	SPIOR	DE / SZW, Gemeente Rotterdam, Oraniefonds
68	Verbeteren sek- suele weerbaar- heid en bewust- zijn van jongens en meisjes	weerbaarheid	training	jongeren in Amsterdam Zuid Oost	welzijnswerk, zelforganisaties	1 jun 2006 – 1 dec 2007	Amsterdam Zuidoost	ja	Women@work	DE / SZW, Gemeente Rotterdam, Oraniefonds
34	* Internetsoa.nl	seksuele-relati- onele vorming, mediawijsheid	website, les- pakket	jongeren	onderwijs, vrije tijd	juni 2006 – heden	landelijk	nee	Stichting Mijn Kind Online e.a.	Digibewust
62	* Rots en Water	weerbaarheid	training	jongens vanaf 9, maar met enige aanpassing ook voor meisjes	onderwijs, wel- zijnswerk	1993-heden	landelijk	ja	Rots & Water NL	door afnemers
36	Jongens	seksuele-relati- onele vorming	lespakket, video, dvd	jongens 2e klas (speciaal) v.o.	onderwijs	2007-heden	Haaglanden	nee	Centrum 16•22	Fonds 1818
65	* Stay in love	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	lessenserie, website, fol- der, relatietest	jongeren 16-20	onderwijs	sept. 2005 – juni 2006	Zwolle, Den Haag	ja	Trimbos Instituut, Movisie	fonds OGZ, regionale GGD-instellingen, Movisie, Trimbos

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
3	Aanpak lover- boys Gouda	loverboys	voorlichting	(potentiële) slachtoffers en (potentiële) lover- boys	onderwijs (o.a.)	1 sep 2003 – 31 dec 2006	Gouda	ja	Gemeente Gouda	Gemeente Gouda
5	* Amor y salú	weerbaarheid	training, the- ater	Antill, Arubaanse jongeren Groningen	zelforganisaties	juni 2004 – 2010	stad Groningen	ja, van de eerste peri- ode	GGD Groningen	Gemeente Groningen
56	Preventie lover- boys	loverboys	voorlichting	meisjes	n.e.v.	n.e.v.	Rotterdam	nee	Scala	Gemeente Rotterdam
60	Respect Man	respectvol gedrag	voorlichting	jongens van Antilliaanse, Marokkaanse en Nederlandse afkomst	onderwijs	2006-2007	Rotterdam	n.e.v.	Scala	Gemeente Rotterdam
63	Seks in de stad	seksuele moraal, weer- baarheid	theater	2e t/m 4e klas- sen (14-17) van het speciaal en voortgezet onderwijs	onderwijs	de schooljaren 2006-2007 en 2007-2008	Rotterdam	n.e.v.	rotterdamscenrum- voortheater	Gemeente Rotterdam
66	Too hot to handle	urban culture	voorlichting	jongeren	n.e.v.	2007-heden	Rotterdam	nee	Scala	Gemeente Rotterdam
71	Weerbaarheid in relaties	weerbaarheid	training	jongeren	welzijnswerk	n.e.v.	Rotterdam	nee	Scala	Gemeente Rotterdam
75	Wensen en grenzen	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	lessen	kinderen 4-19 jaar	onderwijs	mei 2008-2010	Rotterdam	nee	Gemeente Rotterdam	Gemeente Rotterdam
7	* Beauty and the beast	loverboys, preventie pros- titutie	training	meisjes	onderwijs	1996 – heden	voornamelijk Utrecht	nee	Stade Advies, Bureau Jeugdzorg Utrecht	Gemeente Utrecht
48	Loverboysspel	loverboys	spel	meisjes in het voortgezet onder- wijs	onderwijs	2004	landelijk	nee	GGD Regio IJssel- Vecht	Gemeente Zwolle, provincie Overijssel
4	* Aanpak lover- boys Zwolle	loverboys	lespakket, website	daders en hun (potentiële) slachtoffers	onderwijs, wel- zijnswerk	2001-2002	Zwolle, Den Haag	ja	Zorgconcept e.a.	Gemeente Zwolle, provincie Overijssel; 2003-2005: Ministerie van BZK
16	Cursus Mediawijsheid	mediawijsheid	lessen	jongeren	onderwijs	schooljaar 2006- 2007	Bilthoven	ja	Freek Zwanenberg	in eigen beheer

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
11	* Bijvoorbeeld De Liefde	seksuele-relati- onele vorming	theater	vluchtelingen jon- geren 15-20	onderwijs	vanaf maart 2000	landelijk	ja	Pharos, projectgroep olv St. Partoer	Je maintain- drai Friesland, Maatschappij tot nut van 't algemeen, Commissie van beheer P.W. Janssen 's Friese stichting, Stichting het Nieuwe Stads Weeshuis
13	BoysBoysBoys	loverboys	workshop	meiden 11-18	onderwijs	2007-2008	Limburg	n.e.v.	Setheater, Partners in Welzijn en Stichting Manna	Mama Cash, Provincie Limburg en Gemeente Maastricht.
61	* Respect2love	weerbaarheid	website, data- base, toolkit, netwerk van vertrouwens- personen	homoseksuele allochtone jon- geren	welzijnswerk, zelforganisaties, vrije tijd	2007-31 maart 2008	landelijk	nee	Forum, Rotterdam Verkeert, Movisie, COC Nederland, Art.1, Schorer, Stichting TeleTrust	Minister voor Wonen, Wijken en Integratie
49	Loving me loving you	seksuele-relati- onele vorming, geweld	training, thea- ter, workshop, dvd lespakket, website	jongeren op het vmo	onderwijs	vanaf 2006	Rijnmond	ja	GGD Rotterdam Rijnmond	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
35	I-respect	seksuele moraal, weer- baarheid	website	jongeren vanaf groep7 van de basisschool en het voortgezet onderwijs	onderwijs	2007-heden	landelijk	n.e.v.	stichting Mijn Kind Online, CED-Groep, Kind of media, Prisma College Breda	n.e.v.
48	Loverboys/Wat zeur je nou	loverboys	theater	meisjes die risico lopen slachtoffer te worden van een loverboy	onderwijs	n.e.v.	n.e.v.	n.e.v.	Theater Thot	n.e.v.
78	Wijzer in de liefde	seksuele-relati- onele vorming, loverboys, weerbaarheid	training	jeugdige asielzoe- kers en nieuwko- mers	onderwijs, jeugdzorg	2005; in 2007 herzien	landelijk	n.e.v.	GGD Nederland	n.e.v.
6	Bad choice loverboys	loverboys	workshops	jongeren 12-18	onderwijs, wel- zijnswerk	2004-2005	Noord- Holland	ja	Stichting SSA, Stichting Go Uptown	n.e.v.

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
14	Boze wolven en kleine meisjes	loverboys	lessen (o.a.)	jongeren (o.a.)	onderwijs (o.a.)	2006-heden	Groningen	n.e.v.	GGD Groningen	n.e.v.
15	* Crush!	geweld, dating violence	workshop, theater, dvd	jongeren 13-23	onderwijs	2006-2007	Eindhoven e.o.	ja	GGD Eindhoven, Humanitas Eindhoven, Fiom	n.e.v.
17	Cyberlokker.nl	mediawijsheid	website	jongeren	vrije tijd	2008-heden	landelijk	n.e.v.	Meldpunt Kinderporno	n.e.v.
37	Jongeren, internet en veilige seks	seksuele-relatiele vorming, mediawijsheid	website, les-pakket	jongeren	vrije tijd	2007-heden	Rotterdam	nee	GGD Rotterdam Rijnmond, Soa Aids Nederland, e.a.	n.e.v.
41	Lef in de liefde	weerbaarheid	training	AMA's en alleenstaande asielzoekers tot 21	onderwijs	2003-2004	landelijk	ja, alleen intern	SAMAH, BLinN	n.e.v.
42	Lespakket Online Grooming	mediawijsheid, weerbaarheid	lespakket	leerlingen	onderwijs	in de loop van 2008	landelijk	n.v.t.	Meldpunt Kinderporno, Stichting K.o.e.i.	n.e.v.
51	Moet kunnen toch	loverboys	workshop	eerstejaars studenten Hogeschool Zuyd	onderwijs	2006 – 2007	Limburg	n.e.v.	Setheater	n.e.v.
54	Op de bank ging het mis	weerbaarheid, seksuele-relatiele vorming	spel	leerlingen 13-16	onderwijs	n.e.v.	landelijk	n.e.v.	HR Educatief	n.e.v.
55	Pretty woman	loverboys, preventie prostitutie	voorlichting	meisjes	onderwijs, welzijnswerk, zelforganisaties, jeugdzorg	1996 – heden	Utrecht	ja	Stade Advies, Bureau Jeugdzorg Utrecht	Gemeente Utrecht
64	Seksuele en relationele vorming	seksuele-relatiele vorming	lessen	groep 7-8 primair onderwijs en voortgezet onderwijs	onderwijs	n.e.v.	Haaglanden	n.e.v.	Centrum 16•22	n.e.v.
69	Wat jij wil	loverboys	lessenserie	meiden uit de tweede en derde klas van het voortgezet (speciaal) onderwijs	onderwijs		Haaglanden	n.e.v.	Centrum 16•22	n.e.v.

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
70	Weerbaarheid in asielzoekers- centra	weerbaarheid	training	meiden 13-18 in AZC's	welzijnswerk	2002-heden	Noord- Nederland	n.e.v.	Trainersgroep Weerbaarheid Noord-Nederland, GGZ Groningen, MOA Noord Ned., COA cluster Groningen	n.e.v.
72	Weerbaarheid: baas over mijn eigen lijf/ Koffertje weer- baarheid	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	lespakket, video, dvd	mensen vanaf 16 met een handicap	jeugdzorg	1997-2000	landelijk	ja	St. Philadelphia Zorg	n.e.v.
73	Weerbaarheids- training	weerbaarheid	training	jongens en meis- jes vanaf 13 jaar op MLK-niveau	welzijnswerk	n.e.v.	Amsterdam, Zaanstreek	n.e.v.	MEE, Amstel en Zaan	n.e.v.
76	Wensen en gren- zen / Kick it with love	weerbaarheid, seksuele-relati- onele vorming	workshop/ cursus	jongeren	onderwijs, wel- zijnswerk	2007	Noord- Nederland	n.e.v.	Trainersgroep Weerbaarheid Noord-Nederland, Bureau Mutiara Consult	n.e.v.
77	Whom to trust	loverboys	lessen	AMA-meisjes	onderwijs	2003-heden	landelijk	n.e.v.	Scharlaken Koord	n.e.v.
29	Hand in hand tegen huwelijks- dwang	uithuwelijking/ partnerkeuze	voorlichting, conferentie	moslimjongeren en hun ouders	zelforganisaties	1 sep 2006 – 31 dec 2007	Rijnmond	nee	SPIOR	OCW/DE
50	* Marietje Kessels	weerbaarheid	training, les- programma	jongens en meis- jes van 10-13 in het regulier en speciaal basison- derwijs	onderwijs	1990 – heden	landelijk	ja	Gemeente Tilburg, NIZW, NISB, beroepsvereniging voor docenten weer- baarheid en zelfver- dediging, Landelijk Platform Marietje Kessels-projecten	oorspr. Gemeente Tilburg; later scholen
9	* Benzie's en bat- chies	weerbaarheid, mediawijsheid	theater, voor- lichting	tiensers uit de 2e en 3e klas van middelbare scho- len	onderwijs	2006-heden	landelijk	ja	Stichting Kikid	Oraniefonds, eigen bijdrage scholen

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
25	Gedragen gedrag	seksuele intimi- datie (o.a.)	spel	leerlingen, per- soneel en ouders in het primair en voortgezet onder- wijs	onderwijs	2001-heden	landelijk	nee	Project Preventie Seksuele Intimidatie (PPSI)	PPSI
24	Foute jongens	loverboys	lessen	meiden 12-18	welzijnswerk	nov 2006-aug 2008	Limburg	ja	Vrouwen- gezondheidscentrum Maastricht (Team Meidenwerk)	Provincie Limburg
59	Regenboog- project	Weerbaarheid, loverboys	cursus	Marokkaanse meisjes 12-18 en hun moeders	zelforganisaties, welzijnswerk	2002-2005	Den Bosch	nee	Stichting Divers en Palet	Provincie Noord- Brabant
27	Girl's Choice: Wensen en gren- zen in intimiteit	weerbaarheid, seksuele-relati- onele vorming	spel	meisjes vanaf 10	onderwijs	2005-2006	landelijk	nee	RNG, NIGZ, speluit- geverij The Game Master	RNG
12	Boys R Us	seksuele-relati- onele vorming	spel	jongens vanaf 10	onderwijs, wel- zijnswerk, vrije tijd	2007-2008	landelijk	nee	RNG, The Game Master	RNG, Stichting Kinderpostzegels Nederland
31	Hoezo, 'lover'boys?	loverboys	theater, voor- lichting	leerlingen van vmbo en roc	n.e.v.	2004-heden	landelijk	nee	Theater A la Carte	Steunpunt Seksueel Geweld van de GG&GD in Amsterdam
19	* Deurtje Open, Deurtje Dicht (DODD)	weerbaarheid, seksuele-relati- onele vorming	lespakket, video, dvd	mensen vanaf 16 met een lichte of matige handicap	jeugdzorg	2005-heden	landelijk	nee	St. Philadelphia Zorg	Stichting Philadelphia, RVVZ, VWS
10	Beware of lover- boys	loverboys	training, web- site	meisjes 13-18	onderwijs	2000-heden	landelijk	nee	Scharlaken Koord	Stichting Steun en Beheer Tot Heil des Volks, eigen bijdrage scholen, provincie Noord-Holland
32	Hou mijn hart vast...	huiselijk geweld	dvd	jonge vrouwen en meiden v/d tweede generatie allochtonen	zelforganisaties, welzijnswerk	2004	Rotterdam/ later landelijk	n.e.v.	Stichting 'Hoezo, terug in je mand?', Rotterdams Wijktheater, Stichting Vrouwenopvang	SZW, Johnson & Johnson, Juliana Fonds, Novib, Cordaid

	Naam/titel	Thema/ onderwerp	Type inter- ventie	Doelgroep	Inbedding / setting	Periode	Regio	Evaluatie	Organisatie	Financiering
1	;-)Cybrrrr!!!	mediawijsheid, weerbaarheid	theater	jongeren vanaf 12	n.e.v.	feb 2007-heden	landelijk	nee	Theater A la Carte	Theater a la Carte
45	Losse bandjes	seksuele-relati- onele vorming	theater	jongeren 12-17	onderwijs	maart 2007 – heden	landelijk	n.e.v.	Setheater, Stichting Trajekt	VSB-fonds, eigen bijdrage scholen
26	Gedragcode	respectvol gedrag	beleid	deelnemers, begeleiders en bestuur van homojongeren- groepen	zelforganisaties, jeugdzorg	2008	landelijk	nee	Movisie	VWS
23	Find Out	seksuele-relati- onele vorming, weerbaarheid	dvd, website	jongeren	vrije tijd	Sep 2004-sep 2006	landelijk	ja	Bosch Film Amsterdam, Soa Aids Nederland, Trimbos, NIGZ	ZonMw
53	* Onderzoek ie grens	weerbaarheid	website	jongeren (met een lichamelijke beperking of chro- nische ziekte)	vrije tijd	2005-heden	landelijk	nee	RNG	ZonMw
28	* Girls talk	weerbaarheid, seksuele-relati- onele vorming	training	meiden 15-18 in het v.o. en roc (vmbo-niveau of lager); risico/zorg- leerlingen	onderwijs	2004-heden	landelijk	ja	RNG	ZonMw, Stichting Kinderpostzegels Nederland

DEEL 2. ANALYSE VAN PROJECTEN EN INITIATIEVEN

2.1 METHODE VAN ONDERZOEK

De inventarisatie van preventieprojecten heeft een groot aantal initiatieven aan het licht gebracht. Een aantal daarvan is aan een nadere analyse onderworpen om gefundeerde uitspraken te kunnen doen over wat een interventie succesvol maakt en welke knelpunten er in de preventiepraktijk optreden.

Tijdens het onderzoek zijn de volgende stappen doorlopen:

- ontwikkelen selectiecriteria zeventien projecten voor nadere analyse
- ontwikkelen kwaliteitsaspecten voor beschrijving en analyse van projecten
- beschrijving van projecten aan de hand van kwaliteitsaspecten
- analyse van randvoorwaarden, succes- en belemmerende factoren naar type interventie
- formuleren van conclusies

De criteria voor de selectie van de zeventien projecten die aan een nadere analyse zijn onderworpen, zijn ontwikkeld op basis van de projectopdracht, en op basis van onderling overleg tussen IIAV en Rutgers Nisso Groep. Voor een nadere uitwerking zie paragraaf 2.2.

De kwaliteitsaspecten voor de beschrijving en analyse van de geselecteerde interventies zijn gebaseerd op wat er uit de literatuur bekend is over effectieve en succesvolle preventiemethodieken (Baar, Wubbels & Vermande, 2007; Van Oosten & Höing, 2004; Versluis & Laan, 2003) en de kwaliteitsdimensies die de databank effectieve jeugdinterventies hanteert (www.nji.nl). Ook deze zijn in een gezamenlijk overleg tussen IIAV en Rutgers Nisso Groep vastgesteld. Voor een nadere toelichting zie paragraaf 2.3.

Voor de beschrijving is gebruik gemaakt van informatie die tijdens de inventarisatieronde is verzameld. Daarnaast is aanvullende informatie gezocht op relevante websites (bijvoorbeeld www.jeugdprostitutie.nu, www.huiselijkgeweld.nl) en zijn er, waar beschikbaar, evaluatieverslagen en methodiekbeschrijvingen bij de ontwikkelaars c.q. projectleiders opgevraagd. Voor zover aanwezig in de collectie van de Rutgers Nisso Groep is ook het ondersteunende materiaal bij de interventie zelf bekeken. In bijna alle gevallen is ook contact gezocht met de makers van de interventie om mondeling aanvullende informatie op te vragen en de beschrijving ter controle op onjuistheden en aanvullingen voor te leggen. Op basis van de beschikbare informatie en mondelinge informatie zijn per interventie randvoorwaarden, succesfactoren en knelpunten geformuleerd. De zeventien interventies zijn gegroepeerd naar type interventie: weerbaarheidstraining, lespakket, theater, website en gemeentelijk beleid.

Vervolgens zijn de beschrijvingen van deze kwaliteitsaspecten omgezet in een coderingssysteem, waardoor het mogelijk werd om sterke en zwakke kanten van de onderzochte interventies kort in tabelvorm weer te geven (tabel 2.2). Deze codering is door beide betrokken onderzoekers eerst onafhankelijk van elkaar uitgevoerd, hetgeen tot een overeenstemming van 71% leidde. Vervolgens is in een consensusoverleg door middel van het uitwisselen van aanvullende informatie en argumenten 100% overeenstemming bereikt over de codering op alle aspecten.

Op basis van de zeventien projectbeschrijvingen is een samenvattende kwalitatieve analyse uitgevoerd op de kwaliteitsaspecten, randvoorwaarden, de succesfactoren en knelpunten bij de geanalyseerde interventies

2.2 SELECTIE ZEVENTIEN PROJECTEN

In de selectie van zeventien projecten zijn twee overwegingen doorslaggevend geweest:

- Om een analyse te kunnen maken van succesvolle ingrediënten is een evaluatie of effectstudie zeer wenselijk;
- Om conclusies te kunnen trekken die voor veel interventies opgaan, is diversiteit nodig in de selectie:
- In type interventies (bijvoorbeeld lessen in het onderwijs, theater, media, training)
- In onderwerpen: algemeen (seksuele) weerbaarheid of specifiek gericht op thema loverboys, relatiegeweld, cyberseks, e.d.)
- In doelgroepen (generiek (jongeren algemeen) of specifiek: meisjes, jongens, cultuur specifieke groepen, jongeren met een handicap, homoseksuele jongeren)
- In setting (school, jeugdwelzijnswerk, jeugdhulpverlening, vrije tijd, zelforganisaties, e.d.)

In de praktijk bleek het niet haalbaar om aan beide criteria te voldoen. Het aantal geëvalueerde interventies is zeer beperkt (22 van de 77) en binnen deze 22 projecten werd onvoldoende diversiteit gevonden. Uit de 22 geëvalueerde projecten zijn er elf gekozen voor nadere analyse. Om voldoende diversiteit te waarborgen zijn zes projecten in de analyse opgenomen die weliswaar niet geëvalueerd zijn, maar waarvan voldoende materiaal beschikbaar was om tot een beschrijving op de meeste kwaliteitsaspecten te komen. De randvoorwaarden en succes- en knelpunten zijn in deze beschrijvingen op basis van de beschikbare informatie door de onderzoekers geformuleerd (in de meeste gevallen na ruggespraak met de ontwikkelaar). Wij zijn van mening dat op deze manier het best aan de projectopdracht tegemoet gekomen kon worden.

2.3 FRAMEWORK VOOR DE ANALYSE

Het succes van een interventie laat zich op basis van verschillende aspecten van kwaliteit beschrijven. Een project kan op het ene aspect als succesvol beoordeeld worden terwijl het op een ander aspect minder goed is uitgewerkt en een knelpunt blijkt te zijn. De verspreiding van een interventie (hoeveel jongeren worden bereikt) kan gezien worden als succes, maar of dit ook daadwerkelijk zo is, hangt natuurlijk ook af van de mate waarin de beoogde doelstelling van het project wordt bereikt. In sommige projecten zijn de doelen alleen op kennis- of attitudeniveau geformuleerd waardoor de kans op succes mogelijk hoger is dan bij projecten die ook op gedragsniveau een verandering beogen. Daarentegen kunnen interventies in theorie van hoge kwaliteit zijn, en in praktijk veelbelovend, maar struikelen in de implementatiefase vanwege onvoldoende randvoorwaarden. In onze ogen zijn ze dan toch interessant voor een nadere analyse.

Bij de beoordeling van de geanalyseerde interventies is rekening gehouden met kwaliteitsaspecten die te maken hebben met de kwaliteit van de ontwikkeling, de visie, de opzet en effectiviteit, de kwaliteitsbewaking, de overdraagbaarheid en de implementatie van interventies c.q. projecten.

Ontwikkeling

De kwaliteit van de ontwikkeling kan worden beschreven aan de hand van drie aspecten:

- de kwaliteit van de probleemanalyse waarop de interventie is gebaseerd (aard en omvang van het probleem, risicofactoren en risicogroepen)
- de theoretische onderbouwing (determinanten van risicogedrag, theoretisch model van gedragsverandering).
- de betrokkenheid van de doelgroep (zowel intermediaire groepen als de uiteindelijke doelgroep zijn betrokken bij het proces van ontwikkeling, zodat het eindproduct optimaal aansluit bij de wensen en behoeften van de doelgroep).

Visie

De bevordering van seksuele weerbaarheid van jongeren is geen waarde vrije onderneming, maar gaat uit van een aantal basisprincipes. Daaraan wordt voldaan als de interventie uitgaat van de seksuele rechten van jongeren (recht op seksuele voorlichting en seksuele gezondheid, acceptatie van seksualiteit van jongeren).

Andere uitgangspunten zijn:

- een empowerment benadering: het bevorderen van sexual agency en het bevorderen van seksuele interactiecompetentie (van jongens en meiden) zijn onderdeel van de doelstelling;
- seksualiteit wordt op een positieve manier benaderd
- er wordt rekening gehouden met culturele en seksuele diversiteit

- er wordt rekening gehouden met seksspecifieke problemen en dynamieken (seksspecifieke aanpak)
- jongeren met hulpvragen die opgeroepen worden door de interventie (benoemen van geweldservaringen, herkennen problematiek), worden ondersteund bij het zoeken naar hulp.

Opzet en effectiviteit

Een succesvolle opzet van een interventie voldoet aan drie belangrijke voorwaarden:

- een goede aansluiting bij de beleavingswereld van de doelgroep (aantrekkelijkheid van de uitvoering, aanvaardbaarheid en geloofwaardigheid van de inhoud),
- een goede koppeling tussen doelstellingen en gekozen methodieken
- effectiviteit van de gekozen methodiek

De effectiviteit van een interventie kan worden bepaald aan de hand van methodologisch goed uitgevoerde effectstudies (voor een uitgebreide toelichting op verschillende 'niveaus van effectstudies zie [www.nji/databank/effectieve jeugdinterventies](http://www.nji/databank/effectieve_jeugdinterventies)). Omdat in Nederland nog weinig effectonderzoek is uitgevoerd, hebben wij vooral in kaart gebracht of er voldoende voorwaarden voor effectiviteit in de opzet van de interventie aanwezig zijn. Deze voorwaarden zijn:

- rekening houden met verschillende leerstijlen
- gericht zijn op verschillende determinanten van seksueel riskant (grensoverschrijdend) gedrag
- het sociale systeem van de doelgroep wordt betrokken bij de interventie

Kwaliteitsbewaking

Kwaliteitsbewaking is van belang, omdat interventies die door ondeskundige trainers worden uitgevoerd of die niet uitgevoerd worden zoals ze zijn bedoeld mogelijk minder effectief zijn dan verondersteld wordt. Daarnaast is het wenselijk dat interventies na verloop van tijd geactualiseerd worden om de aansluiting met de doelgroep te behouden.

Overdraagbaarheid

Het succes van een interventie wordt mede bepaald door de mate waarin deze het projectmatige karakter kan overstijgen en breder c.q. duurzaam geïmplementeerd kan worden.

Hiertoe moet de interventie overdraagbaar zijn door bijvoorbeeld een schriftelijke handleiding en of het aanbod van een training voor gebruikers van de interventie.

Implementatie en bereik

De bredere implementatie van een interventie is kansrijker naarmate aan onderstaande aspecten is voldaan:

- de interventie is (ook) bovenregionaal c.q. landelijk in te zetten

- er is een (professionele) organisatie is die zich structureel inzet voor de verspreiding en zich inzet voor het vergroten van het draagvlak voor de interventie middels publiciteit, beleidsbeïnvloeding, training, etc.
- de beoogde doelgroep wordt in voldoende mate bereikt

2.4 BEPERKINGEN VAN HET ONDERZOEK EN DE ONDERZOEKSMETHODIEK

Gezien de bijzonder korte onderzoeksperiode waarin de analyse van een aantal geselecteerde projecten kon plaatsvinden (drie à vier weken) is enige voorzichtigheid geboden bij de hier gepresenteerde beschrijvingen en analyses. Het was vanwege de beperkte tijdsperiode niet mogelijk alle relevante aanvullende informatie op te sporen. Daarnaast was het niet in alle gevallen mogelijk met de makers te overleggen over de correctheid van de weergave. Tevens liet de kwaliteit van de evaluatiestudies in veel gevallen te wensen over (de positieve uitzonderingen daargelaten) waardoor het niet altijd mogelijk was om een goed en betrouwbaar beeld te krijgen van de resultaten van projecten. De meeste interventies zijn niet door een onafhankelijke onderzoeker of onderzoeksinstelling maar door de ontwikkelaars zelf geëvalueerd waardoor de objectiviteit van de bevindingen niet altijd gegarandeerd is. Hier en daar ontstaat mogelijk een te positief beeld over het project of de interventie of worden knelpunten onvoldoende uitgelicht. Gezien de beperkte looptijd van dit project was het niet mogelijk om bijvoorbeeld projectleiders en andere betrokkenen te interviewen over de ervaren knelpunten. Onafhankelijke evaluaties en, waar deze ontbreken, interviews met gebruikers, samenwerkingspartners en deelnemers, hadden de betrouwbaarheid van onze conclusies sterk kunnen verbeteren. Van veel interventies was onvoldoende informatie bekend of beschikbaar over het bereik en de effectiviteit van interventies.

2.5 BEVINDINGEN: RANDVOORWAARDEN, SUCCESFACTOREN EN KNELPUNTEN PER TYPE INTERVENTIE

Hieronder volgt per type interventie een analyse van randvoorwaarden, succesfactoren en knelpunten. Deze zijn geanalyseerd op basis van de onderzochte projecten. Een schematisch overzicht van de onderzochte projecten is weergegeven in Tabel 2.1. We onderscheiden vijf typen interventies, op basis van gemeenschappelijke kenmerken. Per type interventie komen veel dezelfde randvoorwaarden, succesfactoren en knelpunten terug:

- A. Weerbaarheidstraining
- B. Lespakket
- C. Theater
- D. Website
- E. Gemeentelijk beleid

Naast deze vijf typen interventies zijn er in de mapping nog twee andere typen te onderscheiden: spel en voorlichting (cursussen of workshops). Deze zijn helaas niet geëvalueerd en daardoor niet meegenomen in de analyse.

A. Weerbaarheidstraining

Typering

intensieve contacten begeleider – deelnemers, meerdere dagen cursus, gevarieerde werkvormen

Pluspunten

- combinatie van fysieke en mentale weerbaarheid is effectief gebleken
- door intensieve contacten zijn er goede resultaten te behalen op het vlak van attitude en vaardigheden

Doelen/resultaten

zowel kennis, attitude als gedragsverandering op het vlak van (seksuele) weerbaarheid

Geanalyseerde projecten (7)

Beauty and the beast, Deurtje Open, Deurtje Dicht (DODD), Girls' Talk, Love Limits, Marietje Kessel, Rots en Water, What's love got to do with it.

Randvoorwaarde voor de effectieve ontwikkeling van weerbaarheidstrainingen

Samenwerking met beoogde uitvoerders, doelgroep en samenwerkingspartners in verkenningsfase

Samenwerking en overleg met beoogde gebruikersgroepen, uitvoerders en doelgroepen in een vroeg stadium, voordat de uiteindelijke inhoud en vorm bepaald is, geeft een beter resultaat. In bijna alle geanalyseerde projecten is dit ook daadwerkelijk gerealiseerd. De type samenwerkingspartners verschillen per interventie. Het SIO heeft bijvoorbeeld bij de opzet van 'What's love got to do with it' actief samenwerking gezocht met zelforganisaties en tussenpersonen die veel met de meiden uit de doelgroep (Creoolse meiden en tienermoeders) werken, om de inhoud en het aanbod tijdig af te stemmen.

Aansluiten bij leefwereld

De training moet zodanig opgezet zijn en gebruik maken van (audiovisueel) materiaal dat het goed aansluit bij de leefwereld en problemen van de doelgroep (met name seksespecifieke en cultuurspecifieke aanpak).

Randvoorwaarden voor succesvolle uitvoering van weerbaarheidstrainingen

Bereik jongeren / werving in samenwerking

Weerbaarheidstrainingen zijn goed in te passen binnen reguliere activiteiten van het onderwijs en welzijnswerk. Deze settings bereiken automatisch jongeren waardoor de

werving betrekkelijk eenvoudig is. Bij trainingen die los van andere activiteiten aan uiteenlopende jongeren worden aangeboden, kost werving van deelnemers vaak veel tijd en moeite. Het slagen van de werving is dan afhankelijk van de samenwerking met zelforganisaties, welzijn- en hulpinstellingen die direct contact hebben met de jongeren.

Deskundige, goed getrainde begeleiders

Bij de (seksuele) weerbaarheidstrainingen zijn goed opgeleide professionals een belangrijke randvoorwaarde. Weerbaarheidstrainingen vragen een dermate specifieke deskundigheid dat deze niet makkelijk in te bedden zijn in het reguliere onderwijs of welzijnswerk voor jongeren. Veel ontwikkelaars bieden een train-de-trainers opleiding aan voor professionals (Scharlaken Koord, Rutgers Nisso Groep, Philadelphia, Rots en Water, Movisie voor Marietje Kessels). Belangrijke kwaliteitseisen aan opgeleide professionals bij weerbaarheidstrainingen zijn:

- het kunnen begeleiden van verschillende werkvormen waaronder ook lichaamsgerichte oefeningen en technieken.
- voldoende inzicht in problematiek, aard en omvang, en gevolgen van (seksuele) grensoverschrijding bij jeugdigen
- voldoende inzicht in en besef van cultuur- en genderspecifieke aandachtspunten (rolverwachtingen, rolgedrag, rolopvattingen, opvoedingsstijlen)
- inzicht hebben in hun eigen normen en waarden op het vlak van seksualiteit en sekseverhoudingen en om kunnen gaan met visieverschillen, normen en waarden van de deelnemers
- adequaat kunnen verwijzen of eerste opvang kunnen bieden bij problemen met seksueel geweld of grensoverschrijdend gedrag

Goede toegankelijke materialen

Voor een succesvolle uitvoering zijn ondersteunende materialen nodig (handleiding, dvd, foldermateriaal, e.d.). Het is belangrijk dat dit materiaal verschillende mogelijkheden voor de uitvoering geeft, gebruiksvriendelijk is en flexibel inzetbaar.

Financiële middelen

Weerbaarheidstraining is een intensieve methodiek, waar veelal externe trainers of daartoe opgeleide professionals bij ingeschakeld worden. Dit betekent dat er budget voor nodig is. De kosten voor de uitvoering van een weerbaarheidstraining variëren. De tarieven zijn afhankelijk van de functiewaardering van professionals en de setting waar de training plaatsvindt en variëren van € 1.000,- tot € 1.600,- per groep. In de praktijk worden de kosten meestal door andere partijen dan de school gedragen, bijvoorbeeld de gemeente, de GGD, de jeugdzorg of de sportraad. Ook als met interne (opgeleide) professionals gewerkt wordt zal er financiële ruimte moeten zijn voor hun scholing, aanschaf van materialen en ureninzet om de training te geven (inclusief voor- en nabesprekingen).

Veiligheid en privacy van de deelnemers

Bij weerbaarheidstrainingen zijn veiligheid en privacy belangrijke randvoorwaarden. Deze worden gegarandeerd door de opbouw en opzet van een training waarin het thema seksueel geweld geleidelijk wordt aangeboden en er al een gevoel van veiligheid en vertrouwen in de groep aanwezig of opgebouwd is voordat het thema seksuele grensoverschrijding aanbod komt (bijvoorbeeld bij Girls'Talk). Duidelijke groepsafspraken vanaf de start van de training, zijn eveneens van belang.

Samenstelling groepen

Weerbaarheidstrainingen binnen een seksehomogene setting lijken succesvol voor het behalen van de doelstellingen. In seksehomogene groepen kan beter aangesloten worden op vragen en behoeften van de deelnemers, voldoende herkenning en erkenning geboden worden voor problematiek, gedrag en belevingswereld en een identificeerbaar handelingsperspectief geboden worden. Bij een zeer intensief programma zoals Girls'Talk blijkt de optimale groepsgrootte zes tot acht deelnemers te zijn, bij algemene weerbaarheidstraining (Marietje Kessels Project) is tien tot zestien deelnemers de meest optimale groepsgrootte (bij normaal lerende kinderen, bij minder begaafde kinderen is het wenselijk met kleinere groepen te werken). De methodiek van weerbaarheidstraining is geschikt voor groepen met verschillende etnische achtergronden. Bij groepen met deelnemers met heel verschillende achtergronden is het wel wenselijk dat er voldoende gemeenschappelijkheid in leefwereld aanwezig is.

Juiste plaats, moment, tijd en duur

De training moet uitgevoerd worden op een goed bereikbare, voor hen vertrouwde en veilige locatie. Er moet rekening gehouden worden met het tijdstip waarop de training plaatsvindt en de bijeenkomsten mogen maximaal twee uur duren (met eventueel meer tijd voor sociale ontmoeting vóór en na de training).

Begeleiding en nazorg

Weerbaarheidstrainingen worden ingezet met het oog op primaire preventie van (seksueel) geweld of (seksuele) grensoverschrijding. Tegelijkertijd blijkt dat tijdens de trainingen begeleiders geconfronteerd worden met negatieve seksuele ervaringen van deelnemers (soms zelfs al op jonge leeftijd). De trainingen geven de deelnemers vanwege vertrouwen en veiligheid, de gelegenheid eventuele eigen ervaringen bespreekbaar te maken. Bij ernstige vormen van seksueel of huiselijk geweld is het noodzakelijk als begeleider zorg te dragen voor goede opvang en begeleiding en desgewenst te verwijzen naar adequate hulpverlening.

Randvoorwaarden voor duurzame implementatie

Inbedding

Voor weerbaarheidstrainingen moet tijd ingeruimd worden (het gaat doorgaans om zes tot twaalf lessen). Op scholen wordt hiervoor vaak de gymnastiekles gebruikt,

in de jeugdzorg of jeugdwelzijnswerk zijn andere mogelijkheden. Een belangrijke randvoorwaarde voor duurzame inbedding is dat scholen of andere organisaties bereid zijn structureel voldoende tijd en middelen vrij te maken voor de uitvoering van een weerbaarheidstraining. Bij het werken met interne trainers is het van belang de weerbaarheidstraining aan breder beleid van de instelling te koppelen (bijvoorbeeld met lessen seksuele en relationele vorming in het onderwijs of met veiligheidbeleid van bewoners in een residentiële instelling). Daarnaast is het van belang interne trainers of professionals te faciliteren om opgebouwde deskundigheid op peil te houden (scholing, intervisie, literatuurstudie).

Kwaliteit, beschikbaarheid en coördinatie van het aanbod

De kwaliteit van de weerbaarheidstrainingen is vooral afhankelijk van de deskundigheid van de trainers c.q. begeleiders. Deze moeten beschikbaar zijn, en op diverse tijdstippen en locaties trainingen kunnen verzorgen. Ook is er vaak een organisatie nodig om de match tussen vraag en aanbod te coördineren. In de praktijk wordt dit bij de verschillende typen weerbaarheidstraining verschillend georganiseerd. Meestal zijn het GGD'en en regionale welzijnsorganisaties die voor scholen de Marietje Kessels Projecten in de regio coördineren. Rots en Water wordt gecoördineerd door de ontwikkelaar die daarvoor een eigen instituut in het leven heeft geroepen. Deze trainers werven zelf organisaties voor deelname aan hun cursussen.

Voor de uitvoering van Love Limits en Girls' Talk worden door respectievelijk Scharlaken Koord en Rutgers Nisso Groep een meerdaagse train-de-trainers opleiding aangeboden aan professionals (onderwijs, jeugdzorg) opdat zij binnen hun eigen setting weerbaarheidstrainingen kunnen begeleiden. Philadelphia heeft een train-de-trainerstraining ten behoeve van de training 'Deurtje open deurtje dicht' in eerste instantie in de eigen organisatie uitgezet en vervolgens ook aan andere gehandicaptenzorg instellingen aangeboden. Ook voor Beauty and the Beast is een train-de-trainersopleiding door Pretty Women ontwikkeld. 'What's love got to do with it' is na ontwikkeling stil komen te liggen. Er is een train-de-trainersaanbod en handleiding ontwikkeld, maar dit heeft geen follow-up gekregen.

De ontwikkelaar beschikt over een relevant netwerk, is geloofwaardig en heeft een goede naam

Voor implementatie is het nodig dat de ontwikkelaar in goed aanzien staat bij een brede kring van organisaties die met de interventie moeten gaan werken. Vertrouwen in de kwaliteit van het werk van de ontwikkelaar én vertrouwen dat de ontwikkelaar de wereld van de uitvoerder en doelgroep kent is nodig om de interventie geïmplementeerd te krijgen. Zeker als het gaat om cultuurspecifieke interventies (bijvoorbeeld bij 'What's love got to do with it') is het van belang dat de ontwikkelaar voldoende credits heeft.

Kwaliteitsbewaking, monitoring bereik en effectiviteit van het programma

Een landelijke of regionale organisatie die de kwaliteit bewaakt, regelmatig evalueert, de afstemming tussen vraag en aanbod coördineert en zorg draagt voor continuïteit in

scholing en materialen bevordert de implementatie. Sommige organisaties die train-de-trainersopleidingen aanbieden werken met een eigen certificeringssysteem. Om een programma op de langere termijn up-to-date te houden en kwaliteit te garanderen op langere termijn, is het aan te bevelen met enige regelmaat (bijvoorbeeld eens in de twee jaar) evaluatief onderzoek te doen onder gebruikers van en deelnemers aan het programma naar tevredenheid, relevantie, bruikbaarheid, aantrekkelijkheid en aansluiting met de doelgroep. Daarnaast is het van belang het daadwerkelijk bereik van de beoogde doelgroep goed te monitoren en enig zicht te houden op de effectiviteit van het programma op korte en langere termijn.

Knelpunten

Knelpunten liggen met name in de uitvoering en implementatie van (seksuele) weerbaarheidstrainingen.

Knelpunten in de uitvoering

- Werving van deelnemers voor seksehomogene groepen binnen een reguliere gemengde setting is soms lastig
- Werving van deelnemers voor intensieve trajecten buiten de reguliere activiteiten kost vaak veel tijd;
- Kosten van inhuren externe trainer zijn vrij hoog voor onderwijs en jeugdwelzijnswerk;
- Er is geen dekkend landelijk netwerk van beschikbare deskundige trainers die regionaal inzetbaar zijn;
- Vinden van een geschikte tijd, locatie, frequentie en duur van interventie passend bij de doelgroep is soms lastig;
- Begeleiding en nazorg voor deelnemers bij ervaringen na seksueel geweld zijn niet goed beschikbaar of toegankelijk.

Knelpunten bij de implementatie

- Een handleiding is niet toereikend; weerbaarheidstrainingen vragen deskundige opgeleide begeleiders/docenten;
- Het geven van weerbaarheidstrainingen vraagt om een specifieke deskundigheid van docenten die zowel lichaamsgerichte meer fysieke oefeningen als verbale en mentale werkvormen kunnen begeleiden;
- Weerbaarheidstrainingen zijn niet makkelijk in te bedden in regulier onderwijs of jeugdzorg omdat specifieke deskundigheid vereist wordt;
- Verloop van getraind personeel;
- Ontbreken bij instellingen van een goed draaiend meidenwerk om seksspecifieke weerbaarheidstrainingen in te bedden;
- Het train-de-trainersaanbod is niet ingebed in reguliere opleidingen, sommige (project-) werken wel met een eigen certificeringstraject;
- Inbedding in het reguliere les/hulpaanbod of koppeling met beleid van organisatie is niet altijd aanwezig waardoor er weinig continuïteit plaatsvindt;

- Effectonderzoek op korte en langere termijn onder representatieve en redelijke grote groep jongeren ontbreekt vooralsnog bij veel interventies;
- Er zijn nauwelijks (onafhankelijke) procesevaluaties uitgevoerd.

B Lespakketten

Typering

setting onderwijs, uitvoering docenten

Pluspunten

- Goed te integreren in regulier onderwijs
- Via lessen in het onderwijs zijn grote groepen jongeren te bereiken
- Weinig kosten aan verbonden

Doelen/resultaten

kennistoename en attitudeverandering

Geanalyseerde projecten (3)

Internetsoa.nl, Lang leve de liefde, Stay in Love

Randvoorwaarden voor de effectieve ontwikkeling van lespakketten

Aansluiting bij belevingswereld van jongeren

De lespakketten richten zich op onderwijs aan leerlingen in klassikaal verband. Leerlingen zelf hebben geen keuze om wel of niet deel te nemen aan de lessen. Niet elke leerling zal hierdoor mogelijk gemotiveerd zijn voor deelname. Door de lessen goed af te stemmen op de belevingswereld van jongeren en door ze actueel en aantrekkelijk voor jongeren te maken kan de aandacht voor het onderwerp en de motivatie van jongeren bevorderd worden.

Dankzij een goede probleemanalyse, een uitvoerige needs-assessment en/of een grote betrokkenheid van jongeren bij de ontwikkeling van het pakket, zijn alle drie de lespakketten voor jongeren aantrekkelijk vormgegeven en sluiten ze goed aan bij hun belevingswereld. Daarnaast wordt in alle drie de pakketten uitgegaan van seksuele rechten van jongeren en wordt een positieve insteek op seksualiteit gekozen.

Gebruik van theoretisch en empirisch onderbouwde, effectieve methodieken

Internationaal en Nederlands onderzoek laat zien dat preventieprogramma's die gebaseerd zijn op een empirisch getoetst theoretisch model van gedragsverandering in de praktijk effectiever zijn. Zowel Lang leve de liefde als Stay in love zijn planmatig ontwikkelde interventies met een gedegen theoretische basis, die uitgaan van voor de betreffende problematiek geaccepteerde theoretische modellen. Beide pakketten zijn op effectiviteit onderzocht en blijken positieve effecten te sorteren. Deze zijn gebaseerd op een uitgewerkt theoretisch model van determinanten van het gewenste gedrag. Aangezien ook in het preventieveld een goede theoretische onderbouwing en evidence based werken steeds belangrijker wordt gevonden, is dit een belangrijk pluspunt. Minder

duidelijk is in hoeverre ze bijdragen aan preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag, aangezien de scope van beide pakketten breder is.

Randvoorwaarden voor succesvolle uitvoering

Training docenten

Een belangrijke voorwaarde voor een succesvolle uitvoering van deze lespakketten in het voortgezet onderwijs is de deskundigheid van de docenten. Zij moeten seksualiteitsgerelateerde onderwerpen, die vaak met schaamtegevoelens omgeven zijn, op een voor jongeren acceptabele manier bespreekbaar kunnen maken. Daarnaast moeten zij voldoende achtergrondkennis hebben om vragen van jongeren tijdens de lessen te kunnen beantwoorden en bij hulpvragen over seksueel geweld jongeren gericht kunnen verwijzen. Zowel *Lang leve de liefde* als *Stay in Love* voorzien in een train-de-trainersaanbod voor docenten zodat ze in staat zijn met het lespakket te werken. De lessenserie *internetsoa* biedt geen training, wel een gedetailleerde docentenhandleiding.

Inbedding in beleid van de school

Lespakketten gericht op seksuele weerbaarheid en/of verbetering van de seksuele gezondheid ondervinden in het reguliere onderwijs veel concurrentie van andere gezondheidsbevorderende projecten. De inbedding van deze lessen in een breder aanbod van seksuele en relationele vorming in een school kan de impact ervan bevorderen. Een actief schoolbeleid in de richting van een gezonde of veilige school biedt mogelijkheden om het thema seksualiteit of seksuele weerbaarheid een structurele plek te geven in het onderwijs.

Randvoorwaarden voor effectieve implementatie

Verspreiding via betrouwbare kanalen en gebruik

Docenten in het reguliere onderwijs moeten een keuze maken uit een groot aanbod aan interventies over allerlei onderwerpen. GGD'en spelen een belangrijke rol bij de collectieve gezondheidspreventie. Zij zijn nauw betrokken bij de implementatie van de lespakketten van *Lang leve de liefde* en *Stay in Love* in het onderwijs. Dit vereist een goede samenwerkingsrelatie tussen GGD'en en scholen in de regio en andere netwerkpartners. De ontwikkelaars van alle drie de lespakketten hebben intensief gebruik gemaakt van relevante regionale of landelijke samenwerkingspartners voor verspreiding van het aanbod. Vooral de makers van *Lang leve de liefde* zijn succesvol in het op grote schaal implementeren van het lespakket en bieden via GGD-en regionale scholingen aan voor leerkrachten. Aangezien het digitale lespakket *internetsoa* gratis te downloaden is, is niet duidelijk wie de afnemers zijn en of er daadwerkelijk gebruik gemaakt wordt van het pakket.

Kosten en tijdsduur van de lessen

De kosten voor scholen moeten tot een minimum beperkt blijven. Ook de uitvoering van het aantal lessen moet realistisch en haalbaar zijn voor het onderwijs. Lang leve de Liefde omvat zes lessen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Dit lijkt redelijk haalbaar voor de uitvoering. Aangezien (daartoe opgeleide) docenten de lessen zelf kunnen uitvoeren, blijven de kosten beperkt tot de aanschaf van het docenten- en leerlingenmateriaal en eventueel een aanvullende training. Internetsoa is zelfs een volledig gratis te downloaden lespakket.

Knelpunten

De knelpunten voor een effectieve preventie van seksueel geweld door middel van deze lespakketten liggen vooral in de inhoud en reikwijdte ervan:

- Omdat alle drie de lespakketten gericht zijn op generieke groepen jongeren (Stay in love en Lang leve de liefde: in het VMBO) is er in mindere mate aandacht voor culturele verschillen, diversiteit in seksuele geaardheid en seksspecifieke aspecten van seksuele weerbaarheid. Dit kan mogelijk de effectiviteit van het lespakket bij specifieke groepen jongeren (meisjes, allochtonen, homoseksuelen) benadelen.
- Zowel Lang leve de liefde als Stay in love hebben een andere insteek dan seksueel geweld, namelijk respectievelijk veilig vrijen en verkeringsgeweld. Hierdoor bestaat het gevaar dat er in de interventie te weinig aandacht wordt besteed aan seksueel grensoverschrijdend gedrag. Met name Lang leve de liefde, dat door zijn grote bereik en effectiviteit de standaard in seksuele en relationele vorming in het VMBO lijkt te gaan worden, zou door meer aandacht voor seksuele wensen en grenzen een grotere bijdrage kunnen leveren aan de preventie van seksueel geweld.
- Het lespakket Internetsoa richt zich uitsluitend op preventie van seksueel misbruik via internet (cyberabuse) en focust hierbij vooral op preventie van slachtofferschap en minder op daderschap.

C. Theater

Typering

forumtheater, meestal gevolgd door discussie

Pluspunten

- empowerment komt sterk tot uiting in de methodiek
- theater spreekt tot de verbeelding en werkt goed bij laagopgeleide en minder talige jongeren
- veel jongeren vinden theater een aantrekkelijke methode
- interactief en participatief met voldoende identificatiemogelijkheden
- er zijn aanwijzingen voor de effectiviteit van theater als doeltreffende manier om risicobewustzijn en kennis te bevorderen

Doelstellingen

voorlichting, bewustwording

Geanalyseerde projecten (3)

Bijvoorbeeld De Liefde, Crush!?, Benzies en Batchies

Randvoorwaarde voor een effectieve ontwikkeling van theater

Herkenbaarheid

Theaterprojecten worden in toenemende mate binnen onderwijs en jeugdjongerenwerk ingezet bij voorlichtingsdoeleinden. Veelal met als doel actuele thema's of problematieken bespreekbaar en inzichtelijk te maken. Theater speelt in op één van de belangrijkste leerstijlen van jongeren: identificatie en modelling (leren door nadoen). Een voorwaarde daarvoor is wel dat de voorstelling voldoende herkenbaar is voor jongeren en jongens en meisjes met diverse achtergronden betrokken worden bij de productie. De beschreven theaterproducties bieden uiteenlopende identificatiemogelijkheden voor jongeren doordat jongeren zelf actief participeren in de uitvoering (Crush), of interactief betrokken worden bij de voorstelling (bijvoorbeeld De Liefde) of doordat de gekozen acteurs voldoende aansluiten bij de leeftijd van de beoogde doelgroep (Benzies en Batchies).

Randvoorwaarden voor succesvolle uitvoering

Deskundige begeleiding

Vanwege de nauwe samenwerking met jongeren en de gekozen thematiek vereisen theaterproducties een professionele regie op de inhoud van de voorstelling en begeleiding van jongeren. Bij alle drie de theaterproducties zijn professionele regisseurs en dramadocenten ingezet.

Regionale samenwerking

Voorwaarde voor een succesvolle uitvoering is ook dat voldoende jongeren uit de beoogde doelgroep betrokken worden bij de productie en dat de juiste groep jongeren

wordt bereikt. In de praktijk zoeken theaterproducenten daartoe vaak samenwerking met het onderwijs of andere partners in een regio.

Randvoorwaarden voor effectieve implementatie

Overdraagbaarheid

Theaterproducties die werken met professionele acteurs, zoals Benzies en Batchies trekken vaak het land door om uitvoeringen te geven. Theater dat met jongeren werkt, is lastiger te implementeren. Om te zorgen dat deze vorm van theater niet bij een eenmalige productie en uitvoering blijft is het belangrijk te zoeken naar een duurzame overdracht. Als alternatief voor een voorstelling kan ervoor gekozen worden om een dvd te maken met een handleiding, zodat deze in verschillende settings met jongeren toegepast kan worden.

Knelpunten

- Intensief en tijdrovend voortraject
- Actieve participatie van jongeren is niet altijd realiseerbaar. Sommige jongeren moeten zelf nog een bepaalde mate van schroom overwinnen. Dit geldt vooral voor allochtone jongeren of nieuwkomers waar seksualiteit nog teveel een taboe-onderwerp is. Crush bereikte bijvoorbeeld veel minder jongens dan meisjes en De liefde bereikte meer jongens dan meisjes.
- Kortdurende interventie
- Theatervoorstellingen maken geen onderdeel uit van een structureel beleid of aanbod.
- Doelstellingen blijven beperkt tot kennisoverdracht, herkenning van risico's, vergroten van bewustzijn en attitudevorming.

D. Websites

Typering

zelftests, informatie, verhalen van jongeren, discussieforum

Pluspunten

- potentieel groot bereik van jongeren
- laagdrempelig, anoniem, makkelijk toegankelijk, gratis
- een goed middel om actuele en relevante informatie te verstrekken en een platform voor communicatie te bieden.

Doelstellingen

bewustwording bevorderen, informatie verstrekken, tools aanreiken

Geanalyseerde projecten (3)

Internetsoa.nl, Onderzoek je grens, Respect2love

Randvoorwaarden voor effectieve ontwikkeling van websites

Goede aansluiting tussen doelstelling en opzet

Websites zijn een goed middel om actuele en relevante informatie te verstrekken en een platform voor communicatie te bieden aan jongeren (bijvoorbeeld via internetfora). De doelstellingen van een website blijven beperkt tot kennisoverdracht. Websites zijn minder geschikt voor attitudeverandering of het aanleren van vaardigheden.

Participatie jongeren

Om de juiste inhoud en vormgeving te bepalen is het betrekken van jongeren bij de ontwikkeling en vormgeving van websites onontbeerlijk.

Randvoorwaarden voor succesvolle uitvoering

Bekendheid

Het internet is HET medium om jongeren te bereiken, aangezien zij massaal gebruik maken van nieuwe media zoals internet. Een voorwaarde voor succesvol gebruik van een website is wel dat jongeren op de hoogte zijn van het bestaan van de website. Een projectorganisatie zal extra moeten investeren in pr om de website een brede bekendheid te geven. Dit is mogelijk door bijvoorbeeld contacten te zoeken met relevante samenwerkingspartners, door een campagne te voeren (internetsoa.nl) en de website onder de aandacht te brengen van intermediaire groepen.

Aantrekkelijkheid

Door de grote concurrentie op het internet van websites voor jongeren en de vluchtigheid van het medium is het belangrijk dat een website de aandacht van jongeren weet te trekken en vast weet te houden. Een aantrekkelijke en opvallende vormgeving is daarom essentieel. Dit is in alle drie projecten in verschillende mate het geval geweest.

Randvoorwaarden voor effectieve implementatie

Structureel onderhoud en beheer

Voor jongeren is het internet een belangrijke bron van informatie. Belangrijk is dan ook dat de informatie die verstrekt wordt actueel en relevant is. Dit vereist dat de website structureel onderhouden en regelmatig geactualiseerd wordt. Voor websites waar jongeren ervaringen kunnen uitwisselen is zelfs dagelijkse monitoring belangrijk. Met behulp van moderators kan men voorkomen dat er ongewenste berichten geplaatst worden.

Knelpunten

- Weinig zicht op hoe intensief een website gebruikt wordt door jongeren of hoe informatie ontvangen en gebruikt wordt
- Een evaluatie is lastig vanwege de anonimiteit van de gebruikersgroep

- Het is niet eenvoudig de beoogde doelgroep te bereiken
- Vraagt veel investering in pr en netwerken om bekendheid te geven aan de websites
- Structureel onderhoud is vaak tijdrovend en vraagt om veel afstemming.
- Effect van interventie is gering (blijft tot kennisniveau beperkt).

E. Gemeentelijk beleid

Typering

gemeente voert de regie over een project, probleemgerichte aanpak, combinatie van onderdelen en activiteiten in samenwerking met vele lokale en regionale organisaties.

Pluspunten

- coördinatie tussen verschillende activiteiten en methodieken verhoogt effectiviteit
- gemeente kan neutrale regie voeren en boven verschillende partijen staan
- biedt kansen voor intensieve aanpak problematiek

Doelstellingen

hangt af van doel en doelgroep van gemeentelijk beleid. Bij ketenaanpak gaat het zowel om preventie als om hulpverlening en vervolging van daders.

Geanalyseerde projecten (2)

Amor y Salú Groningen, Project loverboys Zwolle

Randvoorwaarden voor een effectieve ontwikkeling van gemeentelijk beleid

- Voldoende politiek draagvlak voor de uitvoering van het gehele project.
- Media aandacht: Zwolle heeft gebruik kunnen maken van de toenemende belangstelling voor de aanpak van loverboys.
- De juiste partijen en mensen erbij betrekken: de gemeente Zwolle en gemeente Groningen hebben er beide voor gezorgd met de juiste organisaties rond de tafel te zitten.
- Bij Amor y Salú een peergroupbenadering, waarbij projectleider en vrijwilligers uit de Antilliaanse gemeenschap worden betrokken.
- Projectleider en vrijwilligers van Amor y Salú hadden veel vrijheid bij het bedenken en uitvoeren van de activiteiten.

Randvoorwaarden voor succesvolle uitvoering

- Voldoende prioriteit, ruimte en capaciteit voor projectleider om de regie te voeren over een project met meerdere onderdelen en samenwerkingspartners.
- Proactieve regisseursrol door projectleider, die beschikt over een goed netwerk, bijvoorbeeld bij Amor y Salú werd samengewerkt met Antilliaans/Arubaanse sleutelfiguren en informele leiders.
- Goede interne samenwerking tussen de verantwoordelijke wethouder en de ambtelijke projectleiding. De wethouder moet zorgen voor voldoende draagvlak binnen de eigen organisatie, en met het project 'naar buiten' treden.
- Goede samenwerking met verschillende instanties die meewerken aan het project.

- Ook andere uitvoerenden (voorlichters, trainers) moeten voldoende status hebben binnen de gemeenschap om aandacht te krijgen van de doelgroep.
- Enthousiasme en positieve benadering van voorlichters van Antilliaans/Arubaanse afkomst hebben in Groningen gezorgd dat de activiteiten veel aandacht trokken bij de doelgroep en goed ontvangen zijn.

Randvoorwaarden voor effectieve implementatie

- Monitoring van project op voortgang en resultaten zodat snel kan worden bijgestuurd.
- Successen zichtbaar maken en laten zien dat de aanpak ‘werkt’. Deze positieve aanpak leidde er in Zwolle toe dat de partijen veel energie bleven investeren in de uitvoering van het project en vervolgfianciering mogelijk werd.
- Integratie van voorlichtingsactiviteiten in al bestaande activiteiten voor Antillianen/Arubanen van verschillende organisaties.
- Regelmatig overleg en intervisie om ervaringen uit te wisselen en input te krijgen.

Knelpunten

- Politieke aarzelingen om project aan te gaan, omdat men de goede naam van de gemeente niet wil beschadigen (niet als eerste de nek uit wil steken bijvoorbeeld bij problematiek loverboys)
- Verschuiving van probleem? Dit geldt specifiek voor loverboys: uit de tussentijdse monitoring in Zwolle is gebleken dat het aantal mannen die mogelijk betrokken zijn bij loverboyproblematiek sterk is teruggelopen in de gemeente Zwolle. Het probleem lijkt zich elders in de regio sterker te gaan voordoen.
- Mogelijke afname van interesse problematiek. Het gevaar bestaat dat de aandacht voor een problematiek afneemt als de politieke ‘hype’ wegebt. Dit geldt voor loverboys, maar ook voor incest, seksueel misbruik, huiselijk geweld en seksuele vorming.

Tabel 2.1 Overzicht onderzochte projecten

	Type interventie	Thema/onderwerp	Doelgroep	Inbedding	Verspreidingsgebied	Periode	Evaluatie	Organisatie	Financiering
Beauty and the beast	weerbaarheids-training	weerbaarheid, loverboys	Meisjes, 13 – 16 jaar, VMBO en speciaal onderwijs	Onderwijs (VO)	regionaal, regio Utrecht	1996 – heden	nee	Stade Advies en Bureau Jeugdzorg Utrecht	Gemeente Utrecht
Deurtje Open, Deurtje Dicht (DODD)	weerbaarheids-training	weerbaarheid, seksueel geweld, seksuele-relatatiele vorming	Mensen vanaf 16 jaar met een handicap	Instellingen voor verstandelijk gehandicapten	landelijk	2005 – heden	nee	St. Philadelphia Zorg	St. Philadelphia Zorg, RVVZ, VWS
Girls'Ttalk	weerbaarheids-training	weerbaarheid, seksueel geweld, seksuele-relatatiele vorming	Meisjes, 15-18 jaar in het VMBO en ROC	Onderwijs (VO) & jeugdwelzijnswerk	landelijk	2004-heden	ja	Rutgers Nisso Groep	ZonMw
Love Limits	weerbaarheids-training	weerbaarheid, loverboys	Meisjes van 13-18 jaar	Onderwijs (VO)	landelijk	2005-2008	ja, beperkt	Scharlaken Koord	SoZaWe/DE
Marietje Kessels	weerbaarheids-training	weerbaarheid, seksueel misbruik	Kinderen, basis-onderwijs, groep 7 en 8	Onderwijs (BO)	landelijk	1990 – heden	ja	NISB en Landelijk Platform Marietje Kessels-projecten	Ontwikkeling: Gemeente Tilburg; nu: afnemers
Rots en Water	weerbaarheids-training	weerbaarheid, seksueel grensoverschrijdend gedrag	Jongens, vanaf 9 jaar	Onderwijs (BO & VO)	landelijk	1993-heden	ja	Rots & Water NL	Afnemers
What's love got to do with it	weerbaarheids-training	weerbaarheid	Creoolse en Hindoestaanse meiden	Jeugdwelzijnswerk	Landelijk: Surinaamse gemeenschap in 4 grote steden	2005 – 2006	interne evaluatie	Surinaams Inspraak Orgaan	SoZaWe/DE, VSB Fonds, Oranje Fonds
Internetsoa.nl	website & les-pakket	cyberabuse	Jongeren algemeen	Onderwijs	landelijk	2006 – heden	nee	Stichting Mijn Kind Online e.a.	Digibewust
Lang leve de liefde	lespakket	seksuele-relatatiele vorming	Jongeren, VMBO: 2e, 3e klas	Onderwijs (VO)	landelijk	1993-heden	ja	Soa Aids Nederland	Stichting Aids Fonds & ZonMw
Stay in love	lespakket	verkeringsgeweld, relationele vorming	Jongeren, 16-20 jaar	Onderwijs (VO)	landelijk	2005 – 2006	ja	Trimbos Instituut, Movisie	Fonds OGZ, regionale GGZ instellingen, Movisie, Trimbos

	Type interventie	Thema/onderwerp	Doelgroep	Inbedding	Verspreidingsgebied	Periode	Evaluatie	Organisatie	Financiering
Bijvoorbeeld De Liefde	theater	seksuele-relatieve vorming	vluchtelingen jongeren 15-20	Onderwijs (klassen voor nieuwkomers)	landelijk	vanaf 2000	ja	Pharos, projectgroep olv St. Partoer	Vijf Friese organisaties
Crush!?	theater	verkeersgeweld	Jongeren algemeen	Onderwijs (VO)	regionaal; omgeving Eindhoven (dvd landelijk)	2006-2007	ja	GGD Brabant Zuidoost	niet bekend
Benzies and batchies	theater	media invloed	Jongeren, 2e en 3e klas middelbaar onderwijs	Onderwijs (VO)	landelijk	2006 – heden	ja	St. Kikid	Oranjerijdscholen
Onderzoek je grens	website	seksueel geweld	Jongeren, 12-18 jaar, met een handicap/jongeren algemeen	Internet	landelijk	2005 – heden	nee	Rutgers Nisso Groep	ZonMw
Respect2love	website	homoseksualiteit	Homoseksuele allochtone jongeren	Internet	landelijk	2007 – 2008	nee	COC Nederland, Forum, Movisie, Rotterdam Verkeert, Schorer, Teletrust	VROM/DI
Amor y salú	Gemeentelijk beleid	weerbaarheid, veilig vrijen, seksueel geweld	Antilliaanse, Arubaanse jongeren Groningen	Gemeentelijk samenwerkingsverband	gemeentelijk: Groningen	2004 – 2010	ja	GGD Groningen	Provincie Groningen
Project loverboys Zwolle	Gemeentelijk beleid	loverboys, beleid	Jongeren, potentiële daders en slachtoffers van mensenhandel en jeugdprostitutie	Gemeentelijk samenwerkingsverband	gemeentelijk: Zwolle	2003 – heden	ja	Gemeente Zwolle	Gemeente Zwolle

Tabel 2.2 Analyse onderzochte projecten (Toelichting: 0 = geen info/onbekend; - = onvoldoende, + = voldoende, ++ = goed)

	Kwaliteit pro-bleemanalyse	Kwaliteit theoretische onderbouwing	Betrokkenheid doelgroep bij de ontwikkeling	Visie/Ethiek	Aansluiting bij beleavingswereld doelgroep	Aansluiting opzet bij doelstellingen	(Verwachte) Effectiviteit	Kwaliteitsbewaking	Overdraagbaarheid
Beauty and the beast	-	+	+	+	++	+	+	+	+
Deurtje Open, Deurtje Dicht	+	++	++	+	+	++	+	+	++
Girls talk	++	+	+	++	++	+	+	+	++
Love Limits	-	0	++	+	+	++	+	++	+
Marietje Kessels	+	++	nvt*	+	++	++	+	++	+
Rots en Water	-	+	nvt*	+	++	++	+	+	++
Whats love got to do with it	+	0	+	+	++	+	+	nvt	-
Internetsoa.nl	+	0	++	+	++	+	+	0	++
Lang leve de liefde	++	++	+	+	++	++	+	++	++
Stay in love	++	++	++	+	+	++	++	++	++
Bijvoorbeeld De Liefde	++	0	++	+	+	+	0	0	+
Crush!?	0	0	++	+	+	++	++	+	-
Benzies and batchies	+	0	++	+	++	++	+	+	+
Onderzoek je grens	+	+	++	+	+	++	0	+	nvt**
Respect2love	+	-	++	+	++	++	0	+	nvt
Amor y salú	+	0	++	0	++	+	+	++	-
Project loverboys Zwolle	+	0	0	0	+	++	++	++	+

NB. Deze tabel dient als instrument voor de analyse en niet als beoordeling van de projecten. Het optellen van + en - is als het optellen van de spreekwoordelijke appels en peren en leidt niet tot een onderling vergelijkbare eindscore.

*: hier gaat het om leerlingen in het basisonderwijs, het lijkt ons niet wenselijk en haalbaar deze groep te betrekken bij het ontwikkelen van een weerbaarheidstraining

**: het gaat om een website, overdraagbaarheid is niet relevant

DEEL 3. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

3.1 CONCLUSIES OP BASIS VAN DE MAPPING

Uit de *mapping* komt een groot en veelzijdig aanbod naar voren van interventies en projecten op het terrein van (seksuele) weerbaarheid voor jeugdigen in Nederland. Er zijn 35 generieke projecten en interventies beschreven waar de preventie van seksuele dwang een substantieel of herkenbaar onderdeel van uitmaakt. Daarnaast zijn er 44 specifieke interventies beschreven, die gericht zijn op een specifieke doelgroep of een specifiek onderdeel van seksuele dwang. De *mapping* geeft geen compleet beeld van alle projecten op dit terrein en dus ook geen volledig inzicht in mogelijke hiaten of knelpunten. Toch kan er wel een aantal conclusies worden getrokken.

Doelgroep

Het grootste aantal projecten (36) is gericht op de generieke doelgroep van jongeren tussen de 10 en 18 jaar. De spreiding over specifieke doelgroepen is als volgt:

19 projecten gericht op allochtone jongeren, zoals Antilliaanse, Surinaamse, Turkse, Marokkaanse, moslimjongeren en vluchtelingen

6 projecten gericht op jongens

23 projecten gericht op meisjes

4 projecten gericht op jongeren met een beperking

2 projecten gericht op homoseksuele jongeren

Doelgroep	Meisjes en jongens	Specifiek meisjes	Specifiek jongens	Totaal
Generiek	36	15	3	54
Allochtoon	8	8	3	19
Homoseksueel	2			2
Met beperking	4			4
Totaal	50	23	6	79

Uit bovenstaande tabel blijkt dat de meeste projecten aan een brede doelgroep worden aangeboden. Vaak is ook de leeftijdsgroep breed gedefinieerd van 12-18 jaar. De doelgroep is dus weinig gespecificeerd. En de vraag is of dat kan werken: er is namelijk een groot verschil tussen de behoeften van 12- en 18-jarigen.

23 van de projecten zijn specifiek op meisjes gericht en 6 op jongens. Daarbij worden de meisjes vaak als potentieel slachtoffer en de jongens als potentiële dader gepresenteerd. Voor sommige specifieke groepen, zoals Turkse en Marokkaanse jongeren, lijkt weinig aanbod ontwikkeld.

Voor homojongeren en andere specifieke kwetsbare groepen zijn sinds kort interventies in ontwikkeling. We noemen hier bijvoorbeeld de *Gedragscode* voor homojongeren. Verder zijn er weinig interventies die aandacht besteden aan de preventie van seksueel geweld bij homojongeren. Dat is opvallend, omdat deze groep een grotere kans loopt geconfronteerd te worden met grensoverschrijdend of discriminerend gedrag. Het project *Respect2love* gaat over weerbaarheid tegenover homonegatief gedrag en opvattingen van anderen.

Jongeren met een verstandelijke of lichamelijke beperking, die ook een zeer kwetsbare groep vormen, worden ook weinig bediend.

Thema

Gevonden projecten die gericht zijn op een of meer van deze thema's:

- (seksuele) weerbaarheid: 23
- seksuele en relationele vorming: 18
- loverboys: 18
- mediawijsheid: 7
- geweld, eengerelateerd en huiselijk geweld, dating violence, seksuele intimidatie: 7
- seksuele moraal, respectvol gedrag: 6
- huwelijksdwang: 2
- urban culture: 1

Er is bijna geen interventie expliciet en uitsluitend gericht op de preventie van seksuele dwang en seksueel geweld. Meestal zijn de interventies breed georiënteerd op weerbaarheid en maakt seksuele weerbaarheid er onderdeel van uit.

Ook seksuele en relationele vorming is een zeer brede koepelterm. Hieronder vallen veel onderwerpen die kunnen bijdragen aan gezond seksueel gedrag, zoals veilig vrijen, normen en waarden en het voorkómen van grensoverschrijding.

Alleen de interventies over loverboys gaan expliciet over de preventie van seksuele dwang. Dit is een duidelijk extreme situatie van grensoverschrijding. Opvallend veel projecten in de *mapping* gaan over loverboys. Nog maar weinig van deze projecten bleken echter geëvalueerd.

De 7 projecten op het gebied van mediawijsheid gaan vooral over digitale weerbaarheid en preventie van cyberseks. 3 projecten behandelen ook de bewustwording van geseksualiseerde beelden.

In de matrix zijn ook projecten opgenomen die eengerelateerd of huiselijk geweld onder jongeren tegen gaan. Projecten over huiselijk geweld richten zich vaak op (preventie van) meerdere vormen van huiselijk geweld, dus zowel fysiek, psychologisch als seksueel geweld. In de analyse zijn alleen projecten meegenomen die nadrukkelijk het

onderwerp seksualiteit behandelen; dit zijn de projecten die geweld in relaties tussen jongeren aankaarten (verkeringsgeweld).

Voor eergerelateerd geweld geldt dat het over familie-eer en maagdelijkheid gaat. Dit heeft raakvlakken met seksuele rechten, seksuele integriteit en regie over het lichaam. De meeste projecten richten zich niet alleen op de (allochtone) meiden zelf, maar ook op de gemeenschap en de opvattingen van de gemeenschap.

Type interventie

Veel projecten bestaan uit een combinatie van een interventie met ondersteunend materiaal, zoals een lessenspakket met theater, dvd en een website. Een groot deel van de projecten bestaat uit trainingen (20) en lessenspakketten of lessenseries (15). Theater blijkt een veelgebruikte vorm (10), evenals spel (6).

Over het algemeen kan gezegd worden dat vooral traditionele typen interventies worden gebruikt. De vraag is of met het gebruik van nieuwe media door jongeren – zoals sms en YouTube – niet overgegaan moet worden op innovatievere typen, die mogelijk effectiever zijn. Tegelijkertijd is het de vraag of er niet ook meer interventies gericht zouden moeten zijn op het gebruik van de nieuwe media en de risico's die dat voor jongeren met zich meebrengt.

Inbedding/setting

Bij 7 projecten was informatie over de setting niet te achterhalen; navraag leverde geen informatie op. De setting van de meeste projecten (45) is binnen het onderwijs. Andere projecten zijn ingebed in het welzijnswerk (15, waarvan een paar samen met het onderwijs), zelforganisaties/ gemeenschappen (12), vrijetijdsituaties (8), jeugdzorg/-hulpverlening (6 waarvan 3 in de bijzondere jeugdhulpverlening) of een combinatie daarvan.

Opvallend is dat weinig projecten gericht zijn op het basisonderwijs. De meeste interventies richten zich op jongeren vanaf 12 jaar.

Van de projecten die binnen het onderwijs plaatsvinden is een aantal langlopend, zoals de Marietje Kessels-projecten. Veel projecten maken echter geen deel uit van het curriculum.

Uit de informatie is niet te zien hoe scholen een keuze maken uit het aanbod. Voor zover na te gaan heeft binnen het (voorgezet) onderwijs nog geen onderzoek plaatsgevonden naar behoeften aan projecten op dit gebied. Evenmin is duidelijk hoe de projecten in de markt zijn gezet. Ook is er nauwelijks onafhankelijk onderzoek gedaan naar de effectiviteit ervan.

De projecten die specifiek op allochtone jongeren zijn gericht vinden vaak plaats binnen de setting van zelforganisaties.

Bijzonder weinig projecten vinden plaats binnen de setting waar de meest kwetsbare groepen jongeren verblijven, namelijk de residentiële jeugdzorg en de jeugdhulpverlening.

Spreiding

Bijna de helft (35) van de projecten die in de *mapping* genoemd zijn heeft een landelijke spreidingsdoelstelling. We zien dat grote steden als Rotterdam, Amsterdam, Groningen, Den Haag en Utrecht een paar projecten per stad hebben. De indruk ontstaat dat Rotterdam bijzonder intensief bezig is met preventie van seksuele dwang. 8 van de projecten in de *mapping* zijn gericht op deze stad en daarnaast nog 4 expliciet op de omliggende regio.

Bepaalde regio's lijken niet te worden gedekt, zoals Gelderland, Zeeland en Flevoland.

Financiering

Van 20 projecten waren geen gegevens over de financiering te achterhalen. Van de overige projecten zijn de meeste gefinancierd door een combinatie van financiers: overheid, fondsen, kenniscentra. Bij 33 projecten was sprake van één financieringsbron, meestal een gemeente of een ministerie.

Van de 27 projecten die (mede) gefinancierd werden door een van de departementen werden 17 door DE gesubsidieerd, 4 door ZonMw, 2 door SZW, 2 door VWS, 1 door BZ en 1 door WWel.

De provincies, met name Overijssel en Limburg, financieren mee aan 6 projecten.

Gemeenten en gemeentelijke instellingen, meestal de GGD, zijn betrokken bij de financiering van 21 projecten in de *mapping*. De gemeente Rotterdam springt eruit met 9 projecten voor verschillende doelgroepen. De gemeente Zwolle heeft 3 projecten gefinancierd, alle over loverboys.

Andere gemeenten die projecten financieren zijn: Den Haag, Groningen, Amsterdam, Zaanstad, Gouda, Utrecht, Tilburg en Maastricht.

De meeste door een gemeente gefinancierde projecten zijn gesitueerd binnen het onderwijs of het welzijnswerk (via gemeentelijke instellingen).

Bij in totaal 26 projecten waren een of meer, meestal landelijke, fondsen betrokken. Het Oranjefonds (5x) en het VSB-fonds (4x) kwamen het meest voor.

Bij 6 projecten hebben kenniscentra als Movisie en RNG bijgedragen aan de financiering. 5 projecten worden betaald door de afnemers (de scholen), en bij één project, Hou mijn hart vast..., is een bedrijf betrokken.

Evaluatie

Van de 24 projecten die afgerond zijn, zijn er 14 geëvalueerd, waarvan 3 slechts in beperkte mate of alleen intern. Evaluaties beperken zich vaak tot een beschrijving van het project en de resultaten, aan gegevens omtrent bereik en effectiviteit ontbreekt het vaak. Van de 48 projecten die nog lopen zijn er 14 reeds geëvalueerd. Van 34 lopende

projecten is niet bekend of ze geëvalueerd zullen worden. Van 7 projecten was niet duidelijk of ze al dan niet afgerond waren.

Van de 21 door een gemeente gefinancierde projecten blijken 6 projecten geëvalueerd te zijn. Van de 25 volledig geëvalueerde projecten zijn er 12 uitgevoerd door een landelijke organisatie en/of met overheidssubsidie gefinancierd.

3.2 CONCLUSIES OP BASIS VAN DE ANALYSE VAN ZEVENTIEN PROJECTEN

3.2.1 Inleiding

Om de projecten te kunnen analyseren op succesfactoren hebben we een framework van kwaliteitsfactoren opgesteld op basis van wat reeds bekend is uit de literatuur over effectiviteit van preventieve projecten, in het bereiken van de doelgroep en het behalen van de beoogde resultaten. Dit framework staat beschreven in 2.3. Het biedt een kader om de zeventien projecten te analyseren. Hieronder beschrijven we per kwaliteitsaspect wat onze bevindingen zijn: welke succesfactoren bij deze projecten ter bevordering van seksuele weerbaarheid daadwerkelijk terugkomen, welke ontbreken en welke nieuwe aspecten we aangetroffen hebben.

We hebben daarnaast een analyse gemaakt van randvoorwaarden en knelpunten per type interventie, deze staat beschreven in 2.5 en wordt hier niet herhaald. We onderscheiden daarbij randvoorwaarden voor de vijf type interventies, namelijk weerbaarheidstraining, lespakket, website, theater en gemeentelijke aanpak.

3.2.2 Ontwikkeling interventies en betrokkenheid doelgroep

Bij de analyse van interventies valt op dat lang niet alle interventies een goede probleemanalyse of theoretische onderbouwing van determinanten van seksueel grensoverschrijdend gedrag kennen. Daarnaast is niet altijd duidelijk op welke specifieke groep men zich richt en welke specifieke doelstellingen en competenties nagestreefd worden. Het model van seksuele interactiecompetenties wordt nog nauwelijks gehanteerd bij de interventieontwikkeling. Lopend onderzoek naar determinanten van seksueel geweld bij jongeren (Universiteit van Utrecht, ZonMw programma seksuele gezondheid van de jeugd) kan in de toekomst aanknopingspunten bieden voor een betere theoretische onderbouwing van interventies.

Wat wel terugkomt is de betrokkenheid van de doelgroep. In veel projecten hebben jongeren (de uiteindelijke profijtgroep) in de ontwikkelfase een actieve rol gehad. Jongeren krijgen een stem in de verkenningfase om de inhoud en/of vorm mee te bepalen van het project en worden betrokken bij de pilotfase. Soms is er vanuit de projectorganisatie direct contact met de jongeren omdat zij op het thema ook opvang en begeleiding bieden. Ervaringen uit de praktijk worden dan omgezet in vooral praktische interventies voor jongeren.

Uit de analyse komt naar voren dat samenwerking in een vroeg stadium met de beoogde uitvoerders en de beoogde einddoelgroep c.q. profijtgroep alsook samenwerking met relevante partijen (hulpverlening, opvang, onderwijs, e.d.) inderdaad van groot belang is voor het slagen van het project.

Uit de analyse van cultuurspecifieke projecten komen een aantal specifieke succesfactoren naar voren die niet in het framework opgenomen waren:

- een projectleider uit de eigen culturele of etnische gemeenschap;
- een need-assessment onder de specifieke doelgroep, om te zorgen dat het project goed aansluit bij de cultuurspecifieke leefwereld, beleving en problematiek;
- de projectleider beschikt over een goed netwerk en heeft een goede naam (opgebouwd) in de gemeenschap;
- ondersteuning van regionale partners zoals GGD of gemeente (werkt statusverhogend);
- bij type interventie gaat de voorkeur uit naar een vorm van peer education of theater omdat deze veel identificatiemogelijkheden bieden.

3.2.3 Visie

De visie op seksualiteit en seksuele weerbaarheid is vaak niet expliciet benoemd. Uit de activiteiten en opzet van een interventie klinkt vaak wel een visie door. Veel interventies hebben een positieve benadering van seksualiteit van jongeren. Het gaat in geen van de geanalyseerde interventies om het ontmoedigen van seksueel gedrag bij jongeren, zoals bijvoorbeeld in de Verenigde Staten veelal het geval is. Wel getuigen een aantal interventies van een seksestereotype kijk op man-vrouw relaties in, waarin vrouwen vooral als potentiële slachtoffers van seksueel grensoverschrijdend gedrag benaderd worden en mannen als potentiële daders. De brede visie op seksuele weerbaarheid en dynamiek van relaties waarbij het versterken van de eigen regie centraal staat, komt maar bij enkele interventies terug (bijvoorbeeld Girls' Talk).

3.2.4 Opzet

Uit de analyse blijkt dat een goede 'match' van type interventie, inhoud en werkvormen met beoogde doelstelling en doelgroep van project bijdraagt aan het succes. Aansluiten bij de leeftijd en interesse van de doelgroep en een aantrekkelijke vormgeving vergroten de kans van slagen. Veel onderzochte projecten weten goed aan te sluiten bij de belevingswereld van jongeren.

Slechts een klein aantal van de zeventien geanalyseerde projecten en initiatieven richten zich expliciet op het vergroten van seksuele weerbaarheid of preventie van seksueel geweld. Veelal is het thema seksueel grensoverschrijdend gedrag verpakt in een bredere aanpak of ingebed in seksuele en relationele vorming of een sociale weerbaarheidstraining. Of er wordt gekozen voor een bijzondere vorm van (seksueel) geweld zoals loverboyproblematiek, cyberseks of relatiegeweld. Binnen de brede context van seksuele gezondheid en welbevinden is het goed mogelijk seksueel

grensoverschrijdend gedrag te behandelen. Voor veel jongeren is expliciete aandacht op seksueel grensoverschrijdend gedrag namelijk te confronterend. Inbedding in een breder programma biedt meer garanties om met een groep jongeren vertrouwen en veiligheid op te bouwen alvorens seksuele grensoverschrijding te bespreken.

In een brede benadering (weerbaarheid of seksuele en relationele vorming) is het risico wel aanwezig dat het onderwerp seksueel misbruik te weinig uit de verf komt. Bijvoorbeeld vanwege tijdgebrek, weerstanden in de groep, handelingsverlegenheid of onbekwaamheid van de docent of trainer.

Uit de analyse van interventies komt herhaaldelijk naar voren dat het van belang is een goede verbinding te maken tussen de preventie van seksueel geweld en goede zorg/hulpverlening. Juist bij weerbaarheidstrainingen en lessen over seksueel geweld kan men geconfronteerd worden met hulpvragen van jongeren die zelf ervaring hebben met seksueel geweld. Een trainer of docent die les geeft over seksueel geweld zal derhalve geïnformeerd moeten zijn over hulp- en verwijismogelijkheden bij seksueel geweld en desgewenst vaardigheden moeten hebben om jongeren adequaat op te vangen of te verwijzen naar hulpverlening.

3.2.5 Effectiviteit

Van de meeste geanalyseerde projecten is onvoldoende bekend of de interventies ook het beoogde effect sorteren. Na de ontwikkel- en pilotfase zijn bij vier van de voor analyse geselecteerde interventies effectmetingen met controlegroepen uitgevoerd namelijk bij Lang Leve de Liefde, Girls' Talk, Marietje Kessels Project en Rots en Water. MKP en Rots en Water zijn inmiddels opgenomen in de databank 'effectieve jeugdinterventies' met de classificatie 'deels effectief'.

Omdat in veel van deze interventies seksueel geweld één van de thema's is, is vaak niet duidelijk hoe effectief de interventie op dit specifieke onderdeel is. In Lang leve de liefde is slechts één lesonderdeel verbonden met het thema wensen en grenzen. Voor het overige ligt de nadruk vooral op veilige seks. Projecten als Stay in love, Crush! en Loverboys project Zwolle lijken kansrijke en succesvolle projecten maar ook hier blijft de vraag wat de uiteindelijke effectiviteit is. Bij het project Loverboys in Zwolle is kennis en risicobewustzijn duidelijk toegenomen. Tegelijkertijd wordt opgemerkt dat het verschijnsel loverboys zich mogelijk heeft verplaatst naar een andere regio.

Daarnaast zijn er nauwelijks gegevens beschikbaar over de tevredenheid van jongeren zelf met de interventies. In de beperkte evaluaties ligt de nadruk meer op het gebruik van de interventies in de praktijk waarbij intermediaire groepen en gebruikers zijn bevraagd. Jongeren zelf hebben geen vergelijkend oordeel uit kunnen spreken over de verschillende type interventies.

Slechts weinig interventies betrekken de sociale omgeving van de deelnemers bij de methode, terwijl dit de effectiviteit kan vergroten. "Deurtje open deurtje dicht" valt in positieve zin op doordat hierbij de begeleiders van de jonge verstandelijk gehandicapten intensief betrokken worden bij het programma.

In sommige weerbaarheidstrainingen en theatervoorstellingen zit een ouderavond of informatievoorziening naar ouders. Benzies en batchies is één van de weinige projecten

waar ook ouders bij betrokken worden. In de twee trainingen gericht op loverboys (Love Limits en Beauty and the Beast) worden deelnemers gevraagd alert te zijn op meiden in hun sociale omgeving die risico lopen in de prostitutie terecht te komen.

3.2.6 Kwaliteitsbewaking

Er zijn weinig projecten die een vorm van kwaliteitsbewaking kennen. Het projectmatige en tijdelijke karakter van veel interventies is hier mogelijk debet aan. Een gebrek aan structurele financiering, inbedding en regie belemmert de continuïteit in monitoring, evaluatie, bijstelling en actualisering van interventies. Uit de analyse blijkt o.a. dat interventies na vijf of zes jaar toe zijn aan een actualisatie om aan te blijven sluiten bij de huidige jongerencultuur en hun belevingswereld. Sommige interventies zoals Marietje Kessel Project, Rots en Water en Lang Leve de Liefde dateren uit de jaren '90 en behoeven een update op basis van nieuwe inzichten uit onderzoek en seksuele gedrag van jongeren. Sommige organisaties zien wel toe op de kwaliteit van de deskundigheid van docenten door een systeem van certificering door te voeren (Rots en Water, Marietje Kessel Project).

3.2.7 Overdraagbaarheid en implementatie

In de meeste projecten wordt aandacht besteed aan een systematische en gefaseerde productontwikkeling. Bij projecten waarin men afhankelijk is van de inzet van deskundigen (zoals lespakketten, trainingen en theater), is de planmatige, duurzame implementatie of inbedding van producten vaak minder goed uitgewerkt. Meestal wordt wel voorzien in een train-de-trainersaanbod zodat professionals toegerust zijn om de interventie goed uit te voeren. De uitvoering wordt echter zelden goed gemonitord of langdurig gecoördineerd.

Als een interventie makkelijk overdraagbaar en uitvoerbaar is voor intermediaire groepen (handleiding, training, materialen), werkt dit bevorderend voor de implementatie.

Nieuwe succesfactoren die naar boven kwamen in de analyse zijn:

- een groot politiek en maatschappelijk draagvlak voor de thematiek/aanpak wat zich vertaalt in beschikbaarheid van menskracht en financiële middelen
- de ontwikkelaar of aanbieder beschikt over een relevant netwerk, is geloofwaardig en heeft een goede naam
- een landelijke organisatie die samenwerkt met regionale partners voor (duurzame) inbedding in de praktijk
- een organisatie die zorg draagt voor goede match tussen vraag en aanbod, toeziet op continuïteit, kwaliteitsbewaking en aanbod kan monitoren
- regelmatig publiciteit over interventieaanbod en opname in relevante databases

3.2.8 Bereik

In de selectie van zeventien interventies zitten dertien landelijke, twee provinciale en twee gemeentelijke projecten. Slechts van een aantal geanalyseerde interventies is het bereik bekend. Aantallen per interventie zeggen bovendien niet alles: een intensieve

interventie als een weerbaarheidstraining bereikt per twaalf lessen tussen de tien en vijftien deelnemers. Een theaterproductie kan met een voorstelling een paar honderd deelnemers trekken. De effecten van een meer intensieve interventie zoals een weerbaarheidstraining zijn bij een kleine groep deelnemers vermoedelijk veel groter dan bij de minder intensieve interventie uit de tweede groep zoals een theatervoorstelling.

De weerbaarheidstrainingen voor generieke doelgroepen (MKP & Rots en Water) worden door een groot aantal weerbaarheidstrainers in het hele land uitgevoerd. In principe maakt dit landelijke dekking mogelijk. De specifieke weerbaarheidstrainingen voor risicogroepen (Beauty and the beast, Love Limits en What's love got to do with it) worden (nog) veel minder breed ingezet. Girls'Talk zit hier tussenin en kan zich op toenemende belangstelling van professionals verheugen. In een aantal regio's zijn enkele professionals beschikbaar. Van de lespakketten is Lang leve de liefde het pakket met het grootste bereik (circa 50% van de VMBO scholen heeft het pakket aangeschaft) maar de aandacht voor seksuele weerbaarheid is in het pakket maar beperkt. 'Stay in love' bevindt zich nog in het projectstadium, maar is vanwege de nadruk op goede regionale inbedding en samenwerking veelbelovend. De theatervoorstellingen zijn in staat in korte tijd veel jongeren te bereiken (tientallen tot enkele honderden per voorstelling), maar hierbij is het moeilijker om na te gaan of de beoogde doel- c.q. risicogroep daadwerkelijk de voorstellingen bezoekt. Dit is wel het geval bij theatervoorstellingen die in de klas of op scholen worden gegeven.

Het bereik van de websites is (nog) niet op een betekenisvolle manier te beschrijven omdat deze niet geëvalueerd zijn. Een gecombineerde meer geïntegreerde aanpak, gesteund op gemeentelijk beleid, tenslotte, kan zeer succesvol zijn in het bereiken van de beoogde doelgroep in de gemeente, zo laat het project ketenaanpak loverboys in Zwolle zien. Hier zijn in korte tijd (anderhalf tot twee jaar) achttien theatervoorstellingen voor jongeren gegeven, elf klassen in het VMBO hebben preventielessen gekregen, in het jeugd en jongerenwerk zijn 80 spellen over loverboys uitgezet en op dertien basisscholen is in 40 groepen het Marietje Kessels Project uitgevoerd. Ook Amor y Salú, de gemeentelijke aanpak in Groningen om de seksuele gezondheid van Antillianen te verbeteren, is effectief in het bereiken van de doelgroep: tussen de 400-500 personen zijn met theatervoorstellingen bereikt, in 2004 waren daarnaast zeven home-party's bij mensen thuis georganiseerd (waarmee 49 mensen bereikt werden) en via diverse feesten kregen zo'n 600 mensen voorlichting. Of er ook sprake zal zijn van duurzaam bereik is afhankelijk van de projectperiode en structurele inbedding van interventies in beleid van gemeenten en instellingen.

De interventies die op dit moment veel gebruikt worden, kenmerken zich door:

- een lange looptijd en bekendheid (Marietje Kessels, Rots en Water en Lang Leve de Liefde lopen al sinds 1990 respectievelijk 1993);
- goede kwaliteitsbewaking, bijvoorbeeld door een systeem van certificering van docenten en trainers, regelmatige bijscholing, update van te gebruiken materiaal en aansluiting bij actuele ontwikkelingen;

- een centrale organisatie met een goede naam bij de (intermediaire) doelgroep die zorgt voor verspreiding, training, netwerkbeheer en pr;
- een goede match tussen type interventie en doelgroep (geënt op de juiste leeftijd, meisjes/jongens, specifieke cultuur, etc.)

3.3 AANBEVELINGEN OP BASIS VAN DE MAPPING

3.3.1 Databank met beschikbaar interventieaanbod op lokaal, regionaal en landelijk niveau

De *mapping* laat een groot en veelzijdig aanbod zien van interventies en projecten op het terrein van (seksuele) weerbaarheid en preventie van seksueel geweld, gericht op de primaire profijtgroep jeugdigen in Nederland. Dit betreffen 36 generieke projecten c.q. interventies waar seksueel geweld een substantieel of herkenbaar onderdeel van uitmaakt en 43 specifieke interventies die zich richten op specifieke doelgroepen of een specifiek onderdeel van seksueel geweld (loverboys, relatiegeweld, eengerelateerd geweld e.d.). Er zijn veel lokale, regionale en landelijke partijen die projecten ontwikkelen en implementeren op dit terrein, al dan niet in samenwerking met zelforganisaties of regionale ondersteuningsorganisaties. Aan de ene kant geeft de diversiteit in het aanbod de gebruiker de gelegenheid naar eigen inzicht keuzen te maken, aan de andere kant is het de vraag of alle potentiële gebruikers voldoende geïnformeerd zijn over het totaalaanbod en voldoende in staat zijn hierin verantwoorde keuzen te maken. In de praktijk zijn keuzen van de gebruiker vaak afhankelijk van een aantal toevallige factoren: bekendheid met de interventie of het project, succes van het project, aanbod in de regio, vertrouwen in ontwikkelaar/projectorganisatie en politieke klimaat of actueel gesignaleerd probleem in de regio of locatie.

Aanbeveling

Het is wenselijk veelbelovende, succesvolle en ook beschikbare *practice based* interventies op te nemen in een overzichtelijke (landelijke en regionale) digitale databank die voor iedere potentiële gebruiker toegankelijk is. Per interventie is het van belang informatie te geven over de mate van (bewezen of mogelijk te verwachten) effectiviteit, de beoogde doelstelling, beoogde doelgroep, gekozen methodiek, gewenste investering (tijd en geld) en gebruiksmogelijkheden in de praktijk en regio. Er bestaat reeds een digitale databank op het gebied van preventie, signalering en behandeling van seksueel geweld voor professionals die met mensen met een beperking werken (www.begrensdeliefde.nl).

3.3.2 Projecten moeten gebaseerd worden op een heldere needs assessment van de betreffende doelgroep

Uit de *mapping* bleek dat de meeste projecten (36) gericht zijn op de generieke doelgroep van jongeren van 10 – 18 jaar. De doelgroep is weinig gespecificeerd terwijl

er onderlinge grote verschillen bestaan op basis van sekse, leeftijd en culturele en religieuze achtergrond. Iedere leeftijdsfase vraagt mogelijk een andere aanpak bij de preventie van seksueel geweld. De vraag is of hiermee in de interventies voldoende rekening is gehouden. Deze verschillen zouden aanleiding moeten geven tot een gedifferentieerd aanbod van projecten voor deze brede leeftijdsrange. Opvallend is dat een significant groter aantal projecten (23) specifiek op meisjes gericht is, terwijl maar 6 projecten met jongens werken. Het is mogelijk dat bepaalde doelgroepen, zoals jongens en Turkse en Marokkaanse jongeren, momenteel te weinig worden bediend. Bij de meeste projecten worden meisjes als potentieel slachtoffer en jongens als potentiële daders gepresenteerd.

Aanbeveling

Om een goede aansluiting te krijgen bij de verschillende behoeften, leefwereld en problemen van de beoogde doelgroep, is het van belang het aanbod van projecten te specificeren op basis van een gedifferentieerde *needs assessment* onder jongeren zelf. Daarnaast is het van belang bij de ontwikkeling van het project alert te zijn op een mogelijke gender bias. Een ‘open’ benadering is van belang, waarbij men uitgaat van de werkelijk verwoorde problematiek door de doelgroep zelf. Hierbij moet men te allen tijde bewust zijn van het optreden van een gender bias. Het is van belang het aanbod voor jongens maar ook Turkse en Marokkaanse jongeren uit te bouwen waarbij de dynamiek van slachtoffer en pleger meer meegenomen wordt.

3.3.3 Er moet meer aandacht besteed worden aan kwetsbare groepen

Voor specifieke kwetsbare groepen zijn sinds kort interventies in ontwikkeling, zoals bijvoorbeeld de Gedragscode voor homojongerengroepen. Verder zijn er weinig interventies die aandacht besteden aan preventie van seksueel geweld bij homojongeren terwijl deze groep een grotere kans loopt op grensoverschrijdend of discriminerend gedrag. Respect2love gaat over weerbaarheid ten opzichte van homonegatief gedrag en opvattingen van anderen.

Jongeren met een verstandelijke of lichamelijke beperking vormen ook een zeer kwetsbare groep, die voor zover zichtbaar is geworden in het onderzoek weinig bediend lijkt te worden.

Aanbeveling

Om kwetsbare groepen zoals homojongeren en jongeren met een bepaalde beperking te bereiken dient een ruimer en toegankelijk aanbod van interventies ontwikkeld te worden. Binnen de sector van jongeren met een verstandelijke en lichamelijke beperking zou geïnventariseerd moeten worden of en welke interventies beschikbaar en bruikbaar zijn.

3.3.4 Projecten moeten zich meer richten op gedragsverandering

Van de projecten die in de *mapping* bekeken zijn is er bijna geen enkele expliciet gericht op de preventie van seksuele dwang en seksueel geweld. Meestal zijn de interventies

breed georiënteerd op weerbaarheid en maakt seksuele weerbaarheid er onderdeel van uit. Het is niet altijd duidelijk of deze projecten ook expliciet gedragsveranderingen beogen in termen van communicatievaardigheden, aangeven van wensen en grenzen, effectief onderhandelen, e.d..

Seksuele en relationele vorming (18 projecten) is bijvoorbeeld een brede koepelterm waaronder veel valt dat kan leiden tot gezond seksueel gedrag, van veilig vrijen tot normen en waarden en het voorkómen van grensoverschrijding.

Aanbeveling

In interventies die breed georiënteerd zijn op weerbaarheid moet speciaal aandacht gegeven worden aan seksuele weerbaarheid; hierbij moet bij voorkeur ingezet worden op het oefenen van gedragsveranderingen.

3.3.5 Er moet meer aandacht besteed worden aan nieuwe media

Uit de *mapping* kwam naar voren dat opvallend weinig projecten gebruik maken van nieuwe media of nieuwe media als instrument gebruiken bij het vergroten van seksuele weerbaarheid. De zeven projecten op het gebied van mediawijsheid gaan vooral over digitale weerbaarheid en preventie van cyberseks, drie projecten behandelen ook bewustwording van geseksualiseerde beelden.

Veel projecten bestaan uit een combinatie van een interventie met ondersteunend materiaal: een lessenpakket met theater, dvd en een website bijvoorbeeld. Een groot deel van de projecten bestaat uit trainingen (20) en lesspakketten en lessenseries (15). Theater blijkt een veelgebruikte vorm (10), evenals spellen (6). Over het algemeen kan gezegd worden dat vooral traditionele typen interventies worden gebruikt. De vraag is hoe er meer aangesloten kan worden bij de huidige jeugdcultuur waarbij nog effectiever gebruik gemaakt kan worden van de inzet van nieuwe media voor jongeren – zoals sms, YouTube, Hyves, e.d.

Aanbeveling

Om een op de doelgroep gedifferentieerde aanpak aan te kunnen bieden en aan te sluiten bij de huidige jongerencultuur moet er meer aandacht besteed worden aan inzet en gebruik van de nieuwe media. De effectiviteit van de inzet van nieuwe media (inclusief internet) voor verschillende doelgroepen dient hierbij nader onderzocht te worden. In afwachting van de resultaten van het onderzoek naar seksualisering in de media kan gekeken worden op welke wijze de seksuele weerbaarheid van jongeren ten aanzien van media vergroot kan worden en welke interventies hierbij gewenst zijn.

3.4 AANBEVELINGEN OP BASIS VAN DE ANALYSE VAN 17 PROJECTEN OP SUCCESFACTOREN EN RANDVOORWAARDEN

3.4.1 Kennis over succesfactoren en randvoorwaarden bij interventies seksuele weerbaarheid breder inzetten, toegankelijk maken en verder ontwikkelen

De analyse van de 17 geselecteerde projecten heeft laten zien dat er een aantal factoren zijn die bijdragen aan het succes van interventies in de verschillende fasen van ontwikkeling, uitvoering en implementatie. Deze succesfactoren zijn mogelijk ook van toepassing op de geïnventariseerde projecten uit de *mapping*. In de ontwikkelfase van projecten ontbreekt het veelal aan een goede theoretische onderbouwing van de interventies waarin aannemelijk wordt gemaakt dat de gekozen methodiek voor de betreffende problematiek en doelgroep effectief zal zijn. In Nederland is tot op heden nog weinig theoretische kennis voorhanden over determinanten van seksuele dwang bij jongeren. Onlangs is wel een onderzoek gestart op dit terrein bij de Universiteit van Utrecht wat op termijn aanknopingspunten biedt voor de ontwikkeling van meer theoretisch onderbouwde interventies. In de uitvoeringsfase en implementatiefase spelen andere randvoorwaarden een rol, zoals voldoende deskundige trainers of docenten, kwaliteitstoetsing en monitoring van gebruik. De kennis rondom succesfactoren en randvoorwaarden wordt nu te weinig met elkaar gedeeld en te weinig verder ontwikkeld waardoor een gezamenlijke *body of knowledge* uitblijft. De kennis blijft nu vooral voorbehouden aan de desbetreffende projectorganisatie.

Aanbeveling

De analyse geeft een overzicht van succesfactoren en randvoorwaarden die van belang zijn bij verschillende types interventies in de ontwikkel-, uitvoerings- en implementatiefase. Het zou interessant zijn om interventies op een zelfde thema (bijvoorbeeld loverboys) of specifieke doelgroep (bijvoorbeeld Surinaamse jongeren) met elkaar te vergelijken en aan de hand van een analyse van succesfactoren te bepalen welke interventie het meest succesvol of veelbelovend is met oog op verdere ontwikkeling of landelijke implementatie.

Het is aan te bevelen kennis rondom randvoorwaarden en succesfactoren met verschillende (potentiële) ontwikkelaars en projectorganisaties te delen zodat een *body of knowledge* wordt opgebouwd waar verschillende partijen van kunnen profiteren en waarmee het succes van projecten kan worden vergroot. Zo zouden de gevonden succesfactoren en randvoorwaarden per type interventie omgezet kunnen worden in een digitale checklist of brochure en vanuit Directie Emancipatie aangeboden kunnen worden aan organisaties die rondom seksuele weerbaarheid en de preventie van seksueel geweld interventies ontwikkelen en/of implementeren. Daarnaast is het wenselijk een landelijk platform rondom seksuele weerbaarheid en preventie van seksueel geweld op te zetten en te faciliteren, opdat opgedane ervaringen, knelpunten en nieuwe inzichten van verschillende partijen en projectorganisaties meer met elkaar gedeeld kunnen worden en onderling afgestemd. Dit zou door Movisie of de Rutgers Nisso Groep gecoördineerd kunnen worden.

3.4.2 Samenhangend aanbod van generieke en specifieke interventies (seksuele) weerbaarheid en preventie van seksueel geweld, aansluitend bij de verschillende ontwikkelingsfasen van jongeren.

Uit de *mapping* en de analyse van interventies komt naar voren dat er diverse projecten en interventies beschikbaar zijn die via uiteenlopende beïnvloedingskanalen op verschillende momenten in het leven van jongeren worden aangeboden. De *mapping* en analyse maken duidelijk dat het aanbod zeer versnipperd is, waarbij de onderlinge samenhang en aansluiting bij de verschillende ontwikkelingsfasen van jongeren ontbreken. Opvoeders en professionals weten nu onvoldoende over welke competenties jeugdigen in verschillende ontwikkelingsfasen moeten beschikken, welke interventies in verschillende levensfasen relevant kunnen zijn en hoe ze op elkaar kunnen aansluiten.

Aanbeveling

Op basis van de *mapping* en analyse is het wenselijk dat er een ontwikkelingslijn uitgewerkt wordt rondom preventie van seksueel geweld c.q. seksuele weerbaarheid. Per ontwikkel- c.q. leeftijdfase van jongeren zouden gewenste competenties, beoogde doelstellingen en landelijk beschikbare (veelbelovende en/of effectieve) interventies in onderlinge samenhang in beeld moeten worden gebracht. De Rutgers Nisso Groep werkt aan een algemene leerlijn met competenties op het terrein van seksuele en relationele vorming waar seksueel geweld ook onderdeel van uitmaakt. Er zou bekeken kunnen worden hoe in deze leerlijn van seksuele en relationele vorming interventies rondom seksuele weerbaarheid en preventie van seksueel geweld meegenomen kunnen worden. De interventies uit de *mapping* zouden dan eerst aan een inhoudelijke analyse onderworpen moeten worden.

Op dit moment lijken generieke interventies gericht op (seksuele) weerbaarheid, zoals het Marietje Kessels Project en Rots en Water, voor de jongste groep kinderen (10-12 jaar) redelijk succesvol, mits zij gecombineerd worden aangeboden met seksuele en relationele vorming. Rond 12-14 jaar zou Lang Leve de Liefde als zijnde een effectief bewezen en landelijk breed geïmplementeerde interventie ingezet kunnen worden voor VMBO-jongeren, met daarbij extra aandacht voor seksuele weerbaarheid. Op subthema's zouden verdiepende programma's aangeboden kunnen worden, zoals Internetsoa, Stay in love, Loverboys, e.d. Op het niveau van bewustwording kunnen theaterproducties ingezet worden (bijvoorbeeld Benzies en batchies) en specifieke weerbaarheidstrainingen ter preventie van het slachtoffer worden van loverboys (bijv. Love Limits en Beauty and the Beast). Voor jongeren uit kwetsbare doelgroepen zijn vaak aanvullende methoden en interventies nodig, omdat de generieke methoden onvoldoende intensief zijn of niet specifiek ingaan op cultuur- of sekserrelevante thema's en problematiek. Voorbeelden van veelbelovende seksspecifieke interventies zijn daarbij Girls' Talk voor kwetsbare meiden via het jeugdwelzijnswerk en jeugdzorg of de cultuurspecifieke weerbaarheidstrainingen voor jonge tienermoeders van Creoolse afkomst (What's love got to do with it).

3.4.3 Meer aandacht voor evaluaties, kwaliteitsbewaking, doorgroei en effectonderzoek

Veel van de geïnventariseerde projecten zijn (nog) niet of in onvoldoende mate geëvalueerd. Bij de analyse van projecten zijn wel overwegend geëvalueerde projecten meegenomen, maar daarvan bleek de kwaliteit van de evaluaties soms onder de maat. De meeste evaluaties zijn uitgevoerd door de projectorganisaties zelf, zonder een onafhankelijke onderzoeker of onderzoeksinstelling. Mogelijk zijn de resultaten hierdoor niet objectief genoeg en worden knelpunten onvoldoende belicht.

De meeste geëvalueerde interventies (op een enkele uitzondering na) zijn niet op effectiviteit onderzocht. Daarnaast richten de effectief bewezen interventies zich op bredere doelstellingen dan louter seksueel geweld, zoals seksuele gezondheid of weerbaarheid. Het is derhalve niet duidelijk of het onderdeel seksueel geweld voldoende tot uiting komt in de praktijk, waardoor de claim van effectiviteit ten aanzien van seksueel geweld in twijfel getrokken kan worden. Daarnaast zijn er interventies die nog niet effectief zijn gebleken omdat ze theoretisch nog niet voldoende zijn onderbouwd en meer gebaseerd zijn op de gesignaleerde praktijk of *experience based* problematiek. De theorie van seksuele interactiecompetenties wordt nog te weinig toegepast bij de planmatige ontwikkeling van interventies.

In de *mapping* zijn wellicht ook een aantal interventies opgenomen die in aanmerking komen voor doorgroei, mits aan een aantal kwaliteitscriteria is voldaan. Het is vooralsnog niet duidelijk welke interventie(s) nu op korte en lange termijn voor jongeren of een specifieke doelgroep (op onderdelen) effectief zijn op het terrein van seksuele weerbaarheid c.q. preventie van seksueel geweld. Er is een grote verscheidenheid in type en intensiteit van interventies. Bij geen enkele interventie is sprake van onderzoek naar duurzame effecten op langere termijn.

Aanbeveling

Het is wenselijk dat een aantal specifieke projecten, bijvoorbeeld Internetsoa en websites als www.onderzoekjegrens.nl nader geëvalueerd worden op proces, bereik, gebruik en resultaten, bij voorkeur door een onafhankelijke onderzoeksinstelling. Het is daarbij tevens van belang te kijken in hoeverre deze interventies voldoende rekening houden met cultuurrelevante aspecten, opdat ze ook geschikt en effectief zijn voor verschillende migrantengroepen.

Bij interventies voor kwetsbare doelgroepen zou gekeken kunnen worden hoe zij nog optimaler ingezet kunnen worden of landelijk verspreid. Zo zou bij een evaluatie van de interventie Deurtje open en deurtje dicht gekeken kunnen worden in hoeverre deze binnen de gehandicaptenzorg breed ingezet kan worden. Daarnaast is het wenselijk de weerbaarheidstraining (What's love got to do with it) nader te evalueren op implementatiekansen in andere regio's, aangezien dit project succesvol is geweest in het bereiken van Surinaamse en Creoolse meiden die risico lopen op seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Er zou meer toezicht moeten zijn op de uitvoering van de interventies opdat het thema seksueel geweld en seksuele weerbaarheid daadwerkelijk aan bod komt. Een

van de suggesties is in ieder geval gekwalificeerde c.q. gecertificeerde docenten c.q. deskundigen op het terrein van seksueel geweld of seksuele weerbaarheid in te zetten. Bij het ontwikkelen van nieuwe interventies zouden projectorganisaties meer moeten samenwerken met landelijke kenniscentra of universiteiten opdat interventies planmatig en theoretisch voldoende onderbouwd worden. Tevens is het van belang dat bij interventieontwikkeling voor allochtone doelgroepen samengewerkt wordt met zelforganisaties van migranten of allochtone netwerken. Dit verhoogt de kans op effectiviteit. Organisaties die veelbelovende interventies hebben ontwikkeld (bijvoorbeeld SIO en Pretty Women) zouden de kans moeten krijgen deze verder te ontwikkelen met ondersteuning van landelijke kenniscentra. Het is wenselijk op basis van de *mapping* nog een aantal interventies te selecteren die succesvol zijn in het bereik van kwetsbare of vergeten groepen of in praktijk succesvol zijn en voor verdere ontwikkeling in aanmerking komen. Het daadwerkelijk onderzoeken van de effectiviteit van interventies is een kostbare en tijdrovende onderneming. Kleine en lokale projectorganisaties behoeven hierop extra ondersteuning. Uiteindelijk zouden meer interventies rondom seksuele weerbaarheid en preventie van seksueel geweld aangemeld moeten zijn bij de databank Effectieve Jeugd Interventies dan nu het geval is, waarbij ook duurzame effecten op langere termijn aantoonbaar zijn gemaakt.

3.4.4 Verbetering van bereik en gebruik van interventies

Op enkele uitzonderingen na bleek tijdens de analyse van projecten dat er weinig bekend was over het daadwerkelijke bereik en gebruik van de interventies voor jongeren. Met name de vraag of het thema seksueel geweld binnen de meer algemene interventies als seksuele en relationele vorming en de weerbaarheidstrainingen voldoende aan bod komt, blijft vooralsnog onbeantwoord. Daarnaast is niet duidelijk of alle regio's in Nederland voldoende bereikt worden met een generiek interventieaanbod rondom preventie van seksueel geweld c.q. seksuele weerbaarheid. Dit geldt eveneens voor het bereik van kwetsbare groepen in Nederland. Uit de analyse kwam bijvoorbeeld naar voren dat niet in alle regio's voldoende trainers en opgeleide docenten voor weerbaarheidstrainingen beschikbaar zijn om aan de vraag of behoeften in een regio te voldoen.

Aanbeveling

Er zouden meer procesevaluaties moeten plaatsvinden om te toetsen of het thema seksueel geweld in de praktijk voldoende aan bod komt (bijvoorbeeld binnen de weerbaarheidstrainingen en bij herziening Lang Leve de Liefde). Hierbij is het van belang zowel de gebruiker als de jongeren zelf bij procesevaluaties te betrekken. Tussen landelijke projectorganisaties zou onderling meer uitgewisseld kunnen worden wat het bereik is in diverse regio's van verschillende generieke interventies en welke hiaten c.q. obstakels zich hierin voordoen. Uiteindelijk zou het streven moeten zijn een landelijk dekkend kwalitatief aanbod van interventies voor alle jongeren en voor specifieke kwetsbare groepen in het bijzonder. Een landelijk platform voor de preventie van seksueel geweld zou hierin een belangrijke rol kunnen vervullen. Tevens is het van

belang oog te houden voor het bereik van specifieke kwetsbare groepen in sommige regio's of gemeenten. De gemeenten zouden hierin een sturende en coördinerende rol kunnen spelen.

3.4.5 Aansluiting bij problematiek en tevredenheid van jongeren zelf

Uit de analyse komt naar voren dat jongeren al in een vroeg stadium bij de ontwikkeling van interventies worden betrokken. Per interventie wordt jongerenparticipatie op verschillende manieren vorm gegeven. Tot dusverre is nog weinig aandacht besteed aan een vergelijkend onderzoek waarbij de verschillende interventies op relevante criteria door jongeren zelf zijn beoordeeld en jongeren zelf een stem krijgen bij de keuze van interventies. Het zijn vooral intermediaire organisaties en personen die hierin besluiten nemen.

Aanbeveling

Het verdient aanbeveling om bij de keuze van interventies ook de stem van jongeren mee te laten tellen. Op lokaal of regionaal niveau kunnen focusgroepen met jongeren worden georganiseerd om verschillende interventies op relevante criteria voor jongeren te laten beoordelen.

3.4.6 Duurzame ondersteuning bij implementatie en herziening van interventies

De analyse op succesfactoren en randvoorwaarden voor preventie van seksueel geweld op projectniveau heeft laten zien dat naast een gebrek aan evaluaties de implementatie en duurzame inbedding van interventies problematisch verloopt.

Veel projecten kennen een tijdelijke projectfinanciering waardoor de implementatiefase het minst uit de verf komt. Wel is duidelijk dat een aantal interventies beter slagen in duurzame implementatie en inbedding dan andere interventies. Goede voorbeelden zijn het Marietje Kessels Project (MKP), Rots en Water en Lang Leve de Liefde. Deze projecten hebben al een langere bestaansgeschiedenis, genieten inmiddels grote bekendheid, hebben een groot bereik (al zijn precieze cijfers niet bekend) en kennen een duidelijke ondersteuningsstructuur voor een duurzame implementatie. Het is niet ondenkbaar dat langer bestaande interventies op onderdelen mogelijk verouderd zijn en niet meer goed aansluiten bij de huidige jeugdcultuur. Lang Leve de Liefde wordt de komende jaren herzien.

Aanbeveling

Het is belangrijk bij een veelbelovend of effectief gebleken project of initiatief voldoende tijd en middelen uit te trekken voor een duurzame landelijke implementatie en/of inbedding van interventies. Voor een duurzame landelijke implementatie is een stevige organisatiestructuur noodzakelijk. Het meest kansrijk hierbij is een landelijke organisatie die vraag en aanbod coördineert, tussentijds evalueert, nauw samenwerkt met regionale partners en zorg draagt voor inbedding in de praktijk. Daarnaast zullen er voldoende financiële middelen gereserveerd moeten worden om effectieve c.q.

veelbelovende interventies na verloop van tijd (na circa vijf jaar) wederom te evalueren en op onderdelen te herzien.

3.4.7 Rol van gemeenten

In de analyse van projecten en interventies komt bij twee geselecteerde projecten een geïntegreerde aanpak van gemeentes naar voren als een veelbelovende strategie. Deze aanpak heeft goed gewerkt bij het thema loverboys op basis van gesignaleerde problematiek in de gemeente Zwolle. In Groningen bleek Amor y salud een succesvolle aanpak voor Antilliaanse jongeren. Het is vooralsnog niet duidelijk via welke insteek op lokaal niveau de preventie van seksueel geweld of het vergroten van seksuele weerbaarheid voor jongeren stimulerend en effectief kan zijn. Het thema seksuele weerbaarheid en preventie van seksueel geweld moet vaak concurreren met andere gezondheidsbevorderende thema's. (Sociale) veiligheid en gezondheid lijken goede aanknopingspunten voor lokaal beleid en preventie van seksueel geweld.

Aanbeveling

Het is wenselijk *good practises* te volgen van succesvol gemeentebestuur en in kaart te brengen welke insteek hierbij vooral succesvol werkt. Een stimulerend gemeentebestuur kan bijdragen aan de bevordering van een geïntegreerde en gecombineerde aanpak van (seksuele) grensoverschrijding en verbetering van de (seksuele) weerbaarheid van jongeren (in algemene of meer specifieke zin). In samenwerking met meerdere partijen zou expliciete aandacht gevraagd kunnen worden voor deze thematiek waarbij niet alleen preventie maar ook hulpverlening en strafvervolgning aandacht krijgen (ketenaanpak). De regionale steunpunten seksueel of huiselijk geweld zouden hierin eveneens een stimulerende rol kunnen spelen en veelbelovende interventies onder de aandacht kunnen brengen en faciliteren. De gemeenten zouden meer kunnen sturen op samenhang in aanbod, en het gebruik van effectieve of veelbelovende interventies kunnen stimuleren.

Het is tevens aan te bevelen dat in de jeugdmonitor van de GGD-en aan jongeren standaard gevraagd wordt naar ervaringen met seksuele dwang en seksuele grensoverschrijding. Dergelijke cijfers kunnen een extra impuls geven voor stimulerend en ondersteunend beleid in gemeenten en regio's.

Tot slot:

3.4.8 Landelijke emancipatoire aanpak van seksuele weerbaarheid

De *mapping* en de analyse laten zien dat er in Nederland een enorm groot aanbod bestaat aan interventies seksuele weerbaarheid met een landelijke, regionale of lokale uitstraling. Hier zijn verschillende ministeries en landelijke, provinciale en lokale projectfinanciers bij betrokken. Uiteraard zijn er meerdere initiatieven en projecten die ook vanuit andere geledingen en intermediaire groepen worden ingezet en mogelijk succesvol kunnen zijn bij de preventie van seksueel geweld. Dit project heeft uitdrukkelijk interventies in kaart gebracht die zich specifiek richten op de jongeren zelf

en de preventie van seksueel geweld of het vergroten van seksuele weerbaarheid. Het is niet ondenkbaar dat belangrijke initiatieven en projecten die meer van onderop worden ontwikkeld en betrekkelijk onzichtbaar zijn in de *mapping* en analyse worden gemist, terwijl die wel in staat blijken kwetsbare doelgroepen te bereiken.

Tot nu toe ontbreekt een duidelijke sturing en regie vanuit de landelijke overheid op het aanbod, de kwaliteit en het bereik. De coördinatie van de primaire preventie van seksueel geweld is de laatste jaren steeds meer een zaak geworden van lokale en kleine instellingen zoals GGD-en, onderwijs- en zorginstellingen, welzijnsorganisaties en opvoeders. Het risico is dat het aanbod te versnipperd is, onderlinge samenhang ontbreekt, er grote regionale verschillen bestaan en structurele verbetering uitblijft. Gezien de omvang van seksueel grensoverschrijdend gedrag onder jongeren (één op de vijf à zes meisjes heeft ervaring met seksuele dwang of seksuele grensoverschrijding, De Graaf et al, 2005) is het van belang dat er vanuit de overheid een verantwoordelijke partij is die de coördinatie en regie houdt op de preventie van seksueel geweld bij jongeren. Daarnaast zou het de moeite waard zijn om naast een landelijk veelbelovend aanbod van interventies na te denken over een bredere emancipatoire aanpak waarbij een grote groep jongeren in een keer wordt bereikt. Te denken valt aan een landelijke campagne om jongeren en hun sociale omgeving in groten getale te ondersteunen bij het vergroten van hun seksuele weerbaarheid. Het model van seksuele interactiecompetenties zou hiervoor naast een emancipatoire visie op seksualiteit goed ingezet kunnen worden.

Bijlagen

BIJLAGE I – DEFINITIE VAN SEKSUELE WEERBAARHEID

De definitie kan leidend zijn bij het afbakenen van de zoektocht naar interventies/projecten en initiatieven gericht op preventie van seksueel geweld. Dat betekent dat de interventie/het initiatief tenminste tot doel moet hebben enkele van de aspecten van seksuele weerbaarheid te bevorderen. Onder het tweede kopje een conceptueel model van seksuele interactiecompetentie. Dit model geeft weer welke factoren van invloed zijn op de seksuele interactiecompetentie. Dit model is wellicht geschikt als onderliggende rationale bij het bepalen van succes/faalfactoren die te maken hebben met de inhoud van de interventie. (keuze van te beïnvloeden determinanten, rekening houdend met gezinsachtergrond, sociale omgeving en actuele context).

Seksuele weerbaarheid

Seksuele weerbaarheid gaat over controle en regie over je eigen seksualiteit, in brede zin. Het gaat over het vermogen om keuzen te maken, wensen en grenzen te uiten en om verantwoordelijkheid nemen voor je gedrag en de gevolgen daarvan. Het gaat daarbij zowel om de individuele beleving van intimiteit, lust, erotiek en seksualiteit als om de beleving van seksualiteit met een ander of anderen.

Als het gaat om seksuele relaties met anderen gaat seksuele weerbaarheid om het vermogen om veilige en prettige seks te hebben op een zelf gekozen moment, met een zelf gekozen partner, op een zelf gekozen manier, met wederzijdse instemming. Seksuele weerbaarheid gaat ook over het nemen van de verantwoordelijkheid voor de eventuele gevolgen van seksueel contact (preventie van SOA en HIV besmetting, ongewenste zwangerschap en de zorg voor eventuele kinderen) en om het vermogen om onveilige en onvrijwillige seksuele ervaringen te vermijden, zich te weren (verbaal, non-verbaal, fysiek) in bedreigende situaties en negatieve gevolgen van onveilige seks en seksueel geweld te beperken (door hulp te vragen bijvoorbeeld, de weg naar abortus of behandeling van SOA etc.).

Seksuele weerbaarheid veronderstelt:

Kennis over:

- seksuele rechten;
- seksuele risico's (SOA/HIV, ongewenste zwangerschap, seksueel geweld, seksueel misbruik);
- seksueel riskant gedrag (uitdagend, manipulerend, chanterend, ambivalente communicatie e.d.);
- seksueel riskante situaties (alcohol, drugs, peerpressure, e.d.);
- mogelijkheden om veilige en plezierige seks te hebben;
- mogelijkheden om risico's te vermijden of te verkleinen;

Attitude/intenties

- positief seksueel zelfbeeld;
- bewustzijn van eigen cognities/rolopvattingen over seksualiteit, mannelijkheid/vrouwelijkheid;
- bewustzijn en van (eigen) grenzen en wensen in het seksuele relationele verkeer;
- innerlijke overtuiging dat je recht hebt op het uiten van eigen wensen en grenzen en dat de ander deze moet accepteren/respecteren;
- innerlijke overtuiging dat je de regie hebt over eigen seksualiteit en je kunt weren tegen bedreigende situaties;
- een positieve attitude ten aanzien van het respecteren van de wensen en grenzen van de ander;
- nemen van de verantwoordelijkheid voor de eventuele gevolgen van seksueel contact (preventie van SOA en HIV besmetting, ongewenste zwangerschap en de zorg voor eventuele kinderen)
- de motivatie om jezelf te beschermen tegen het plegen of ondergaan van seksueel geweld.

Vaardigheden om:

- wensen en grenzen van jezelf en de ander te signaleren, te interpreteren en bespreekbaar te maken;
- risicovolle situaties te herkennen en te vermijden en zich te kunnen verweren tegen seksueel geweld (communicatie- en onderhandelingsvaardigheden, verbale en fysieke vaardigheden)
- negatieve gevolgen van onveilige seks en seksueel geweld te beperken (door hulp te vragen bijvoorbeeld, de weg naar abortus of behandeling van SOA etc.).

Seksuele interactiecompetentie

In een integratief en procesmatig model van seksueel gezond gedrag van Vanwesenbeeck, van Zessen, Ingham, Jaramazovic en Stevens (1999) wordt gesteld dat interactionele competentie de sleutel vormt tot het realiseren van seksueel gezond gedrag, waaronder ook het respecteren van eigen en andermans grenzen. Het begrip seksuele interactiecompetentie verwijst naar kennis, vaardigheden en attituden die nodig zijn voor het realiseren van veilige, prettige en gelijkwaardige seksuele contacten. Verschillende typen factoren zijn van invloed op de seksuele interactiecompetentie:

- Allereerst *ervaringen en situaties in de jeugd* en adolescentie, zoals sociale deprivatie, gezinsklimaat, misbruik en mishandeling, seksuele communicatie in gezin van herkomst, de mate van sociale integratie, normatieve invloeden van leeftijdsgenoten en seksuele opvoeding. Door middel van sociale leerprocessen ontwikkelt het individu eigen cognitieve schema's, motivaties en attituden ten aanzien van seksualiteit en relaties, risico's en preventie. Tegelijkertijd worden in verschillende mate interactionele vaardigheden en competenties ontwikkeld.
- Een tweede cluster factoren wordt gevormd door de intermediaire context, zoals socio-culturele achtergronden, de persoonlijke omstandigheden, en cognities en attituden ten aanzien van seksualiteit, gender, seksuele risico's en de keuze van seksuele partners en seksuele situaties.
- Al deze ervaringen en omstandigheden brengt het individu mee in de actuele context (de 'seksuele arena') waarin seksueel gedrag plaats vindt. In deze actuele situatie wordt de individuele seksuele interactiecompetentie aangesproken, die opgebouwd is uit subjectieve beoordelingen en emoties en eigen vaardigheden en strategieën, maar waarin ook het vermogen om macht of controle uit te oefenen een rol speelt. In de seksuele arena ontmoet het individu ook de seksuele interactiecompetentie van de partner. De uitkomst (wel of geen veilige, prettige en gelijkwaardige seks) is een samenspel van de seksuele interactiecompetentie van beide/alle betrokkenen.

De concrete ervaringen vormen de basis voor de evaluatie (van de seks, van de interactie en het risico) en het ontwikkelen van gedragsintenties voor de toekomst.

BIJLAGE 2 – BESCHRIJVING PROJECTEN IN DE MAPPING

;-)CYBRRR!!!

Organisatie/maker

Theater A la Carte, in samenwerking met Stichting Mijn kind online, Stichting De Kinderconsument, Pretty Woman, de Kindertelefoon en leerlingen en docenten van diverse middelbare scholen in Nederland.

Doel

Voorlichting

Categorie

Theater

Doelgroep

Leerlingen vanaf 12 jaar

Periode uitvoering

Februari 2007-heden

Regio

Landelijk

Aanpak/beschrijving

In ;-)Cybrrr!!! dagen de acteurs de jongeren uit met elkaar in discussie te gaan over gewenst en ongewenst gedrag in cyberspace. In korte scènes wordt ingegaan op pesten, privacy en seksuele intimidatie. Welke (fatsoens)regels zijn er of zouden er moeten zijn? Hoe geef je je eigen grenzen aan? Wat doe je als het uit de hand loopt? Welke verantwoordelijkheid heb je zelf als het gaat over MSN, profielsites en chatten? In ;-)Cybrrr!!! worden geen oplossingen gegeven, maar vragen gesteld. De oplossingen moeten vanuit de zaal komen.

Beschikbaar materiaal

Aanbiedingsbrief en flyer

Evaluatie beschikbaar

Nee

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Het is in eerste instantie niet de bedoeling dat de voorstellingen worden overgedragen, deze worden altijd door acteurs van Theater A la Carte gespeeld.

Gegevens financiering

Theater A la Carte

Contactgegevens/URL

Theater A la Carte

Postbus 12073
3501 AB Utrecht
030-2581262
info@theateralacarte.nl
www.theateralacarte.nl

Bron
www.theateralacarte.nl

AANGEBODEN: MIJN LICHAAM

Organisatie/maker
Poldertheater

Doel
Het bereiken van een groot en breed jongerenpubliek en het vergroten van hun seksuele bewustheid. Laten zien welke beslissingsmomenten of impulsen vooraf gaan aan seksueel gedrag waarvan je later denkt: 'heb ik dat wel goed gedaan?' De voorstelling velt geen oordeel over de gedragingen van jongeren, maar houdt enkel een spiegel voor.

Categorie
Theater

Doelgroep
Jongeren vanaf 14 jaar

Periode uitvoering
2007

Regio
(voornamelijk) Amsterdam

Aanpak/beschrijving
Poldertheater speelt een drieluik waarin ieder personage zijn of haar seksuele grenzen verkent. Drie korte stukken die zich afspelen op de wc van een discotheek en ieder op hun eigen manier ontspreken. Rond de voorstelling worden workshops aangeboden aan middelbare scholen die in direct verband staan met de voorstelling. Aansluitend komen de leerlingen naar het theater om de voorstelling te zien en volgt er eventueel een nagesprek.

Beschikbaar materiaal
Ja, zie onder kopje Bruikbaarheid elders

Evaluatie beschikbaar
Ja

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid
Ja, het script en researchmateriaal is beschikbaar. Daarnaast zijn de makers beschikbaar om hun keuzes toe te lichten.

Gegevens financiering

VSB fonds, Amsterdams Fonds voor de Kunst, Fonds voor Amateurkunst en Podiumkunsten, LIRA Fonds

Contactgegevens/URL

Stichting Poldertheater
Houtmankade 31D
1013 MR Amsterdam
020-6386953
info@poldertheater.nl
<http://www.poldertheater.nl/>

Bron

www.google.nl

AANPAK LOVERBOYS GOUDA

Organisatie/maker

Gemeente Gouda

Doel

Preventie van loverboyproblematiek. Inspelen op signalen om erger te voorkomen.

Categorie

Voorlichting

Doelgroep

(Potentiële) slachtoffers van loverboys en (potentiële) loverboys

Periode uitvoering

1 september 2003-31 december 2006

Regio

Gouda

Aanpak/ beschrijving

De doelgroep wordt bereikt door voorlichting op scholen, overleg met deskundigen, deskundigheidsbevordering en contactpersonen bij diverse organisaties.

Beschikbaar materiaal

Niewold-Bijl, Nicole. Project loverboys. Plan van Aanpak. Gemeente Gouda, 1 oktober 2005

Evaluatie beschikbaar

Ja, maar het is geen openbaar stuk. Vragen (hierover) zijn daarentegen welkom bij Nicole Niewold, zie verder bij contactgegevens.

Bruikbaarheid elders/ informatie over overdraagbaarheid

De grote lijnen van dit project zijn overdraagbaar.

Gegevens financiering
Gemeente Gouda

Contactgegevens/URL
Gemeente Gouda
Nicole Niewold-Bijl
Coördinator sociale veiligheid
Nicole.Niewold@gouda.nl

Bron
<http://www.jeugdprostitutie.nu/interventies/preventie/gouda>

BAD CHOICE LOVERBOYS

Organisatie/maker
Stichting SSA – partner in interculturele vraagstukken, in samenwerking met Stichting Go Uptown

Doel
Voorlichting, versterken/uitbreiden vaardigheden, weerbaarheid en zelfvertrouwen opbouwen

Categorie
workshops

Doelgroep
(allochtone) jongeren op vmbo-scholen en in jongerencentra

Periode uitvoering
2004-2005

Regio
Noord-Holland

Aanpak/beschrijving
Workshops waarbij jongeren via muziek, drama, dans, jongeren diverse aspecten van het verschijnsel loverboys uitwerken. Debatteren met gebruik van media. Er wordt verslag gemaakt en gebruik gemaakt van video. Duur en frequentie bijeenkomsten maximaal 6 weken afhankelijk van de school en behoeften. Aandacht voor de thema's: geld en liefde, seksualiteit, misbruik, prostitutie, misleiding.

Resultaat
Per school circa 750 leerlingen. Regionaal: provincie Noord-Holland, vier scholen bezocht, totaal 3000 leerlingen, waarvan een groot deel allochtoon. Tevens zijn enkele Surinaamse en Antilliaanse organisaties bezocht.

Beschikbaar materiaal
Er is een inhoudelijk verslag over werkwijze en methodiek, maar ik kon het nergens vinden en SSA lijkt van de aardbodem verdwenen:

Bad Choice Loverboys. Verslag van een scholentour project voor voorlichting en preventie over het gevaar van loverboys. Amsterdam, St. SSA-Amsterdam, m.m.v. Multiculturele jongerenorganisatie Go Up town, april 2005.

Evaluatie beschikbaar

Ja, zie verslag

Bruikbaarheid elders/ informatie over overdraagbaarheid

De methode kan worden eigen gemaakt of worden overgedragen aan andere jongerenorganisaties. Het gebruik van de methode vergt van jongeren die bij de uitvoering betrokken zijn echter wel de nodige discipline en coaching. De overdraagbaarheid is aangetoond doordat gebleken is dat het onderwerp ook binnen de Surinaamse en Antilliaanse gemeenschap breed is opgepakt.

Gegevens financiering

Niet expliciet vermeld

Contactgegevens/URL

SSA

Nieuwezijds Voorburgwal 328-A

1012 RW Amsterdam

020-6241832/06-1836 2577

spm_ssa@euronet.nl

Bron

<http://www.jeugdprostitutie.nu/interventies/preventie/badchoice>

BEGRIJP ME GOED!

Organisatie/maker

RNG, in samenwerking met De Trap

Doel

Inzicht in sekse-cultuurspecifieke factoren bij (mis) communicatie; meer bewust van grensoverschrijding en impact; meer reflectie over eigen handelen; effectievere communicatiestrategieën waarin eigen grenzen en wensen adequater geuit worden. Uiteindelijk doel: interactieve vaardigheden vergroten met oog op plezierige en respectvolle relatievorming

Categorie

Dvd

Doelgroep

Jongeren 12-18 jaar

Periode uitvoering

1 mei 2007-31 december 2009

Regio

Landelijk

Aanpak/beschrijving

Ontwikkeling van een filmproductie voor onderwijs over (mis-)communicatie tussen jongeren in het relationele verkeer. De filmproductie bevat vier scènes met voorbeelden van miscommunicatie en voorbeelden van effectieve communicatiestrategieën.

Beschikbaar materiaal

Dvd en handleiding

Evaluatie beschikbaar

Nee

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Via de dvd en handleiding

Gegevens financiering

DE/OCW

Contactgegevens/URL

RNG

Contactpersoon: Ineke Mouthaan

Oudenoord 176-178

3513 EV Utrecht

Postbus 9022

3506 GA Utrecht

030-2313431

rng@rng.nl

www.rng.nl

Bron

http://www.quidatabank.nl/kr_nigz/default.asp?dproject=4002691

BEWARE OF LOVERBOYS

Organisatie/maker

Scharlaken Koord

Doel

Waarschuwen voor de gevaren van loverboys en meisjes informeren over het hebben van gezonde relaties in het algemeen.

Categorie

Lepakket en website

Doelgroep

Meisjes van 13 tot 18 jaar

Periode uitvoering

2000-heden

Regio
landelijk

Aanpak/ beschrijving

De training geeft concrete handvaten voor het vergroten van de weerbaarheid, specifiek op het gebied van (risicovolle) relaties, afhankelijkheid, seksualiteit en grenzen. Aandacht voor: Hoe zeg ik nee, en wat heeft mijn houding/uitstraling hiermee te maken? Wat kan ik doen als mijn vriendje mijn grens niet respecteert? Wat vind ik belangrijk in een relatie? Hoe kijk ik naar mijzelf?

Beschikbaar materiaal

Lespakket (dvd, docentenhandleiding, werkboekjes). Er is een vmbo-versie (http://www.scharlakenkoord.nl/cms/images/stories/docentenwerkboek_inkijkexemplaar.pdf) een VSO-versie van het pakket beschikbaar.

Site voor meiden: <http://www.bewareofloverboys.nl/>

Evaluatie beschikbaar

Niet expliciet vermeld

Bruikbaarheid elders/ informatie over overdraagbaarheid

Niet expliciet vermeld

Gegevens financiering

Stichting Steun en Beheer Tot Heil des Volks, financiële bijdrage van scholen waar het project wordt uitgevoerd, provincie Noord-Holland

Contactgegevens/URL

Scharlaken Koord Nederland
Barndesteeg 25
1012 BV Amsterdam
020-6226897
info@scharlakenkoord.nl
www.scharlakenkoord.nl

Bron

www.scharlakenkoord.nl

Boys R Us

Organisatie/maker

RNG, in samenwerking met speluitgeverij The Game Master

Doel

Jongens stimuleren te praten over het onderwerp seksualiteit, intimiteit en relaties

Categorie

Spel

Doelgroep

Jongens vanaf 10 jaar

Periode uitvoering

2007-2008

Regio

Landelijk

Aanpak/beschrijving

Het spel bestaat uit twee varianten: één voor jongens van 10 tot 13 jaar en één voor jongens van 13 jaar en ouder. Het spel kan zowel in binnen- als buitenschoolse settings gespeeld worden. Door middel van kennis- en meningsvragen en doe-opdrachten in de categorieën vrienden, meisjes, ik en omgeving maken jongens op een speelse en interactieve manier kennis met seksualiteit en relaties.

Beschikbaar materiaal

Spel

Evaluatie beschikbaar

Nee

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Ja

Gegevens financiering

RNG, Stichting Kinderpostzegels Nederland

Contactgegevens/URL

RNG

Oudenoord 176-178

3513 EV Utrecht

Postbus 9022

3506 GA Utrecht

030-2313431

rng@rng.nl

www.rng.nl

Bron

http://www.emancipatieweb.nl/uploads/2160/Gesubsidieerde_projecten_Rechten_en_Veiligheid_2006.doc

BoysBoysBoys

Organisatie/maker

Setheater in samenwerking met Partners in Welzijn en Stichting Manna

Doel

De deelnemers weten wat een loverboy is en wat voor risico's daarmee gepaard gaan; hoe een loverboy te werk gaat (verschillende stappen); hebben dit gezien in theatrale scènes waardoor de kans dat ze dergelijke situaties herkennen groter wordt; weten waar ze terecht kunnen als ze meer willen weten, of zelf slachtoffer zijn.

Categorie

workshop

Doelgroep

meiden tussen 11 en 18 jaar

Periode uitvoering

2005-heden

Regio

Limburg

Aanpak/beschrijving

De meiden krijgen bezoek van twee acteurs in hun eigen klaslokaal. Door middel van theatrale scènes krijgen ze een meisje te zien dat in de ban raakt van een loverboy. Voor, na en tussen de scènes wordt samen met de meiden over het thema gediscussieerd: 'Wat is een leuk vriendje? Wat is een fout vriendje? Wat is een loverboy?' Aan de hand van wat de meiden gezien hebben, worden de stappen en technieken die loverboys gebruiken onder de loep genomen.

Beschikbaar materiaal

Informatie voor scholen

Evaluatie beschikbaar

Intern geëvalueerd

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Nee

Gegevens financiering

Mama Cash, Provincie Limburg en Gemeente Maastricht

Contactgegevens/URL

Setheater

Postbus 3105

6202 NC Maastricht

info@setheater.nl

<http://www.setheater.nl/home.htm>

Bron
www.setheater.nl

BOZE WOLVEN EN KLEINE MEISJES

Organisatie/maker

GGD Groningen in samenwerking met een aantal partners, waaronder de Regiopolitie Groningen, Maatschappelijke Juridische Dienstverlening

Doel

Terugdringen van de loverboyproblematiek

Categorie

Voorlichting

Doelgroep

(Kwetsbare) meiden (o.a.)

Periode uitvoering

2006-heden

Regio

Groningen

Aanpak/beschrijving

Binnen dit project zijn verschillende maatregelen genomen, gericht op verschillende doelgroepen. Eén van de maatregelen is het ontwikkelen en aanbieden van gericht preventieaanbod. MEE heeft een voorlichtingsprogramma ontwikkeld voor kwetsbare meiden; gastlessen over loverboys zijn opgenomen in het project 'Maand van Liefde en Genot'.

Resultaat

De coördinatiegroep is vanaf de zomer 2007 niet meer bijeengewoest, omdat ze op is naar een andere structuur. Waarschijnlijk wordt er voor gekozen de coördinatiegroep op te heffen en het thema loverboys breder te formuleren (seksuele vorming/weerbaarheid).

Beschikbaar materiaal

Achtergrondinformatie en memo

Evaluatie beschikbaar

Niet expliciet vermeld

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Niet expliciet vermeld

Gegevens financiering

Niet expliciet vermeld

Contactgegevens/URL

Informatie Centrum Gezondheid/GGD Groningen
050-3674177 (op werkdagen tussen 10.00 - 16.30 uur)
icg@hvd.groningen.nl
<http://gezondheid.groningen.nl/>

Bron

<http://www.schoolenveiligheid.nl/aps/School+en+Veiligheid/tools/seksueel+geweld/loverboys/informatieve+oorziening+loverboys+Groningen.htm>

CURSUS MEDIAWIJSHEID

Organisatie/maker

Freek Zwanenberg

Doel

Leerlingen leren met een kritische bril naar hun eigen digitale identiteit te laten kijken

Categorie

Les

Doelgroep

Jongeren

Periode uitvoering

Schooljaar 2006-2007

Regio

Bilthoven

Aanpak/beschrijving

Zwanenberg heeft voor zijn afstudeeronderzoek de cursus 'Wie ben Ik in cyberspace?' samengesteld en die gegeven op de Kindergemeenschap de Werkplaats in Bilthoven. Deze cursus bevat een les over internetseksualiteit.

In de lessen hebben de deelnemers (YouTube-)filmpjes bekeken, online spelletjes gespeeld en verschillende websites gebruikt; groepsgesprekken en discussies gevoerd, met als onderwerp het sociale internetdomein.

Beschikbaar materiaal

Beschrijving van de opzet van en ervaringen met de cursus in: <http://freekzwanenberg.nl/mediawijsheidafstudeeronderzoek.pdf>

Evaluatie beschikbaar

Ja, door de auteur zelf, in zijn afstudeeronderzoek

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Ja

Gegevens financiering

Niet van toepassing: het was een afstudeerproject

Contactgegevens/URL

Freek Zwanenberg

mediawijsheid@freekzwanenberg.nl

Bron

<http://freekzwanenberg.nl/mediawijsheidafstudeeronderzoek.pdf>

CYBERLOKKER.NL

Organisatie/maker

Meldpunt Kinderporno

Doel

Jongeren leren hoe ze kunnen voorkomen om slachtoffer te worden van een cyberlokker.

Categorie

Website

Doelgroep

Jongeren

Periode uitvoering

2007-heden

Beschikbaar materiaal

Niet expliciet vermeld

Evaluatie beschikbaar

Niet expliciet vermeld

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Niet expliciet vermeld

Gegevens financiering

Niet expliciet vermeld

Contactgegevens/URL

Meldpunt Kinderporno op Internet

Postbus 3991

1001 AT Amsterdam

Woordvoering Meldpunt

tel: 020-4681731

Voor overige vragen: info@meldpunt-kinderporno.nl

Bron
<http://mijnkindonline.web-log.nl/>

DE JONGENS DE MEISJES

Organisatie/maker
Klassekunst

Doel
Positieve houding t.a.v. veilig vrijen bewerkstelligen, eigen grenzen leren stellen en het herkennen en respecteren van andermans grenzen m.b.t. seksualiteit

Categorie
Theater

Doelgroep
Jongens en meisjes van 12 tot 18 jaar

Periode uitvoering
1999-heden

Regio
Landelijk

Aanpak/beschrijving
Interactieve theatervoorstelling van 75 minuten, waarin communiceren over seksualiteit centraal staat.

Resultaat
Klassekunst gaat in 2008 met de voorstelling De jongens de meisjes ophouden, omdat het niet meer up-to-date is. Ze gaan een nieuwe voorstelling maken over seks voor jongens en meiden, waarin ook internet en mobieltjes een rol spelen. Deze voorstelling heeft nog geen naam.

Beschikbaar materiaal
Niet expliciet vermeld

Evaluatie beschikbaar
Theater als methodiek voor seksuele voorlichting bij jongeren: een onderzoek naar de effectiviteit van de theatervoorstelling 'De jongens, de meisjes' / N. van den Bogaard - M. Janssens. Tilburg, Wetenschapswinkel Universiteit van Tilburg, 2004

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid
Niet expliciet vermeld

Gegevens financiering
Aids Fonds

Contactgegevens/URL
Klassekunst

info@klassekunst.nl
0593-552979
http://www.klassekunst.nl/voorst/jongens%20meisjes.htm

Bron
http://www.blixum.nl/rubrieken.php?id=752&p=1085&e=2600&

DIALOOG MET INTERNET COMMUNITIES OVER MAAGDELIJKHEID, HOMOSEKSUALITEIT EN WEERBAARHEID

Organisatie/maker
RNG, in samenwerking met JGB Advies en Marokko Media - Amsterdam

Doel
Ontwikkeling van speelse discussiemogelijkheden op community websites en de ontwikkeling en implementatie van een internet-game over maagdelijkheid, homoseksualiteit en weerbaarheid.

Categorie
Game, website

Doelgroep
Nederlandse jongeren (16 tot 25 jaar) met een Turkse, Marokkaanse en Hindoestaanse achtergrond

Periode uitvoering
1 juli 2006- mei 2008

Regio
landelijk

Aanpak/ beschrijving
Jongeren die betrokken zijn bij een aantal community websites (marokko.nl, hababam.nl en sangam.nl/indianfeelings.com) hebben, begeleid door professionals van de Rutgers Nisso Groep en Marokko Media, twee applicaties ontwikkeld die bedoeld zijn om discussie op de internetfora van deze communities te stimuleren. Het ging allereerst om filmpjes, waarin jongeren op straat zijn geïnterviewd over maagdelijkheid, seksualiteit en homoseksualiteit. Er zijn 12 filmpjes gemaakt waarin telkens drie jongeren aan bod komen die over hetzelfde thema vertellen wat ze ervan denken. Deze filmpjes werden in de fora getoond met een poll om te stemmen op één van de drie jongeren. Vervolgens was het mogelijk om op de filmpjes te reageren. De tweede applicatie was een zelftest (de zgn. 'Lovetest') die jongeren kunnen invullen om te ontdekken hoe zij zelf staan in de liefde.

Ontwikkeling
Participatie van de doelgroep

Resultaat
De filmpjes zijn goed bekeken, vooral op marokko.nl. Dit is met zo'n 40.000 bezoekers per dag ook de populairste community. De Lovetest is ingevuld door ongeveer 1.800 jongeren, ook weer in overgrote meerderheid Marokkanen.

Beschikbaar materiaal

De eindrapportage wordt eind mei 2008 verwacht.

Evaluatie beschikbaar

Nee

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

De filmpjes en de lovetest zijn gedeeld eigendom van de RNG en de communities. Zij kunnen deze dus opnieuw gebruiken, eventueel in een andere context. Het beheer van de discussies is in handen van de communities. Hoewel de ontwikkelde filmpjes en lovetest niet overdraagbaar zijn aan andere partners is de manier van werken wel overdraagbaar. Dit was echter niet primair doel van dit project en daarvoor zijn dan ook geen tools ontwikkeld.

Gegevens financiering

DE/OCW

Contactgegevens/URL

RNG

Contactpersoon: Charles Picavet

Oudenoord 176-178

3513 EV Utrecht

Postbus 9022

3506 GA Utrecht

030-2313431

rng@rng.nl

www.rng.nl

Bron

http://www.quidatabank.nl/kr_nigz/default.asp?dproject=4002127

EERGERELATEERD GEWELD – VOORLICHTING VOOR EN DOOR JONGEREN

Organisatie/maker

Movisie

Doel

bewust maken van ‘schadelijke traditionele praktijken’ zoals geen vrije partnerkeuze, gedwongen huwelijken, eis tot maagdelijkheid en eerwraak. De doelgroep informeren over hun rechten en hun mogelijkheden voor steun en hulp, zodat ze weerbaarder worden tegen de druk van familie en gemeenschap. In het geval van traditioneel denkende jongens meer begrip en respect kweken voor vrouwen en meisjes.

Categorie

Training

Doelgroep

Jongens en jonge mannen die die hun traditionele rol (willen) doorbreken en hierover voorlichting willen geven aan jongeren.

Periode uitvoering

1 september 2006-1 september 2009

Regio

Landelijk

Aanpak/beschrijving

Jongens en mannen kunnen lijden onder traditionele normen en gebruiken, die hen dwingen in een ‘macho-keurslijf’ dat ze niet (altijd en overal) willen. Om het doel te bereiken wordt een groep samengesteld van jongens en jonge mannen die hun traditionele rol (willen) doorbreken en hierover voorlichting willen geven aan jongeren. Met digitale portretten van jongens die met hun rol worstelen wil Movisie rolmodellen voor het voetlicht brengen zodat jongens meer perspectieven en alternatieven zien. Op scholen waar vriendschappen, verliefdheden en relaties ontstaan, weten docenten en leerlingbegeleiders zich vaak geen raad met leerlingen die hierin ernstige problemen thuis ondervinden. Daarom krijgt deze groep in het project richtlijnen hoe te signaleren en de jongeren te ondersteunen. Op landelijk niveau wordt gewerkt aan een goede toegankelijke zorgstructuur op iedere school voor voortgezet onderwijs.

Beschikbaar materiaal

Tussenrapportage

Evaluatie beschikbaar

Nee, want het project loopt nog volop.

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid:

N.v.t.

Gegevens financiering

DE/OCW

Contactgegevens/URL

Movisie

Winthontlaan 4-6

3526 KV Utrecht

Postadres:

Postbus 19219

3501 DC Utrecht

030-7892000

info@movisie.nl

www.movisie.nl

Bron

http://www.emancipatieweb.nl/uploads/2160/Gesubsidieerde_projecten_Rechten_en_Veiligheid_2006.doc

FIND OUT

Organisatie/maker

Bosch Film Amsterdam in samenwerking met Bouman E&E Development, Soa Aids Nederland, Trimbos, NIGZ, Universiteit Maastricht

Doel

Jongeren inzicht geven in de persoonlijke en maatschappelijke consequenties van hun keuzes ten aanzien van de thema's seksualiteit, drugs en alcohol, waarbij de nadruk ligt op seksualiteit.

Categorie

Filmpjes, dvd, website, scholentoer

Doelgroep

Jongeren van 13 tot 19 jaar

Periode uitvoering

September 2004-september 2006

Regio

landelijk

Aanpak/beschrijving

Jongeren met verschillende culturele achtergronden werden zelf programmamakers die de wereld van de drank, drugs en seks onderzoeken. De jongeren leverden de ideeën hiervoor aan, waarbij ze ondersteund werden door een professioneel team van televisiemakers. Het programma werd van 10 januari tot 30 maart 2006 iedere dinsdag en donderdag om 17.00 en om 22.00 (herhaling) op televisie uitgezonden door muziektender The Box.

Ontwikkeling

Participatie van de doelgroep bij de ontwikkeling

Resultaat

De afleveringen zijn uitgebracht op dvd.

Beschikbaar materiaal

Dvd en website

Evaluatie beschikbaar

Procesevaluatie op basis van interviews met alle betrokken partners

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Niet expliciet vermeld

Gegevens financiering

ZonMw

Contactgegevens/URL

Bosch Film

Baarsjesweg 233-236
1058 AA Amsterdam
julia@boschfilm.nl
peter@boschfilm.nl
020-6766276

Bron
<http://www.enter-educate.nl/find.htm>
<http://www.enter-educate.nl/portfolio.htm>

FOUTE JONGENS

Organisatie/maker
Vrouwegezondheidscentrum Maastricht (Team Meidenwerk)

Doel
Het vergroten van de seksuele weerbaarheid van meiden.

Categorie
Cursus

Doelgroep
Meiden van 12 tot 18 jaar

Periode uitvoering
November 2006-augustus 2008

Regio
Limburg

Aanpak/beschrijving
De cursus bestaat uit 7 bijeenkomsten van ieder 2 uur behandelt vragen als: Wanneer weet je of je vriendje te vertrouwen is? Wanneer spreek je van een ongezonde relatie? En wat doet een loverboy? Goed je grenzen bewaken, een positief zelfbeeld en omgaan met seksualiteit staan centraal. De voorlichtingsbijeenkomsten zijn onderdeel van het project 'Ons krijg je niet klein'.

Beschikbaar materiaal
Niet expliciet vermeld

Evaluatie beschikbaar
Ja

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid
Ja

Gegevens financiering
Provincie Limburg

Contactgegevens/URL

Vrouwengezondheidscentrum Maastricht
Spoorweglaan 9
6221 BS Maastricht
043-3252319
043-3264701
info@vrouwengezondheidscentrum.nu
<http://www.vrouwengezondheidscentrum.nu/>

Bron

<http://www.only4girls.nl/>

GEDRAGEN GEDRAG: EEN DILEMMASPEL VOOR HET VINDEN VAN GRENZEN EN HET MAKEN VAN REGELS

Organisatie/maker

Project Preventie Seksuele Intimidatie (PPSI)

Doel

In kaart brengen welke ongeschreven omgangsregels op de eigen school gelden. Door iedereen in de schoolgemeenschap bij de discussie te betrekken kunnen afspraken worden gemaakt over omgangsvormen en regels die door iedereen 'gedragen' worden

Categorie

Spel

Doelgroep

Leerlingen, personeel en ouders in het primair en voortgezet onderwijs

Periode uitvoering:

Het spel is verschenen in 2001, maar er verschijnen nog steeds aanvullingen.

Regio

Landelijk

Aanpak/beschrijving

Het spel bestaat uit tachtig kaartjes met situatieschetsen verdeeld in de categorieën agressie/geweld, racisme, discriminatie, seksuele intimidatie en algemeen.

Regelmatig verschijnen er nieuwe aanvullingen op het spel. Deze nieuwe spelkaartjes betreffen actuele thema's zoals ongewenste liefdessituaties, digitale media, kleding en taalgebruik etc. Er zijn een aantal situaties opgenomen die een relatie hebben met seksualisering in de media. De aanvullingen zijn gratis te downloaden op <http://www.ppsi.nl/aps/PPSI/PPSI/Tools/Gedragen+Gedrag+aanvullingen.htm>

Evaluatie beschikbaar

Nee

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Ja

Gegevens financiering
PPSI

Contactgegevens/URL
PPSI
Postbus 85475
3508 AL Utrecht
ppsi@aps.nl
<http://www.ppsi.nl/aps/PPSI/publicaties/producten/Gedragen+gedrag+mini.htm>

Bron
<http://www.aps.nl/APSite/Publicaties/Gedragen%2Bgedrag%2Bmini%2Bspel.htm>

GEDRAGSCODE VOOR HOMOJONGERENGROEPEN

Organisatie/maker
Movisie

Doel
Alle betrokken kunnen elkaar aanspreken op het naleven van de gedragsregels. Eén van de uiteindelijke doelen is het voorkómen van seksuele intimidatie.

Categorie
Beleid

Doelgroep
Deelnemers, begeleiders en bestuur van homojongerengroepen

Periode uitvoering
De code is gepubliceerd in 2008.

Regio
Landelijk

Aanpak/beschrijving
De code bevat gewenste omgangsregels tijdens activiteiten van homojongerengroepen.

Beschikbaar materiaal
De tekst van de code staat op: *http://www.homo-emancipatie.nl/doc/Publicaties_MOVISIE/gedragscode%20homojongerengroepen%20def.doc*

Evaluatie beschikbaar
Nee

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid
Ja

Gegevens financiering
VWS

Contactgegevens/URL
Movisie
Contactpersoon: Hanneke Felten, h.felten@movisie.nl
www.movisie.nl

Bron
RNG

GIRL'S CHOICE: WENSEN EN GRENZEN IN INTIMITEIT

Organisatie/maker
RNG, in samenwerking met NIGZ en speluitgeverij The Game Master

Doel
Seksuele empowerment (emancipatie en leren onderhandelen over seksualiteit); preventie van onbedoelde/ongewenste zwangerschappen

Categorie
Spel

Doelgroep
(Laagopgeleide) meiden vanaf 10 jaar

Periode uitvoering
2005-2006

Regio
Landelijk

Aanpak/ beschrijving
Het spel kan gebruikt worden als aanvulling op lessen seksuele- en relationele vorming. Onderwerpen die aan de orde komen zijn: weerbaarheid, jongens, seks, relaties.
Het spel bestaat uit opdrachten en is er in twee versies: voor meiden van 10-13 jaar en 13 jaar en ouder.
Girls Choice is vertaald in het Engels.

Beschikbaar materiaal
Girls' Choice: wensen en grenzen in intimiteit [spel] / M. Geraads, B. van Ginneken, A. Kuyper, M. de Neef. 2006, Rutgers Nisso Groep

Evaluatie beschikbaar
Nee

Bruikbaarheid elders/ informatie over overdraagbaarheid
Ja

Gegevens financiering
Niet expliciet vermeld

Contactgegevens/URL
RNG
Oudenoord 176-178
3513 EV Utrecht
Postbus 9022
3506 GA Utrecht
030-2313431
rng@rng.nl
www.rng.nl

Bron
http://www.emancipatieweb.nl/uploads/2160/Gesubsidieerde_projecten_Rechten_en_Veiligheid_2006.doc

HAND IN HAND TEGEN HUWELIJKSDWANG

Organisatie/maker
Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond (SPIOR)

Doel
Voorkomen van gedwongen uithuwelijking; stimuleren van een bewust, eigen partnerkeuze; bevorderen van open communicatie tussen ouders en hun kinderen over dit thema

Categorie
Conferentie, voorlichtingsbijeenkomsten

Doelgroep
Moslimmeiden, moslimjongens en moslimouders in de regio Rijnmond

Periode uitvoering
1 september 2006-31 december 2008

Regio
Rijnmond

Aanpak/beschrijving
Het project bestond uit bijeenkomsten voor moslimjongens, voor jongens en meiden samen en voor ouders en jongeren samen. Tijdens de bijeenkomsten gingen de jongeren en ouders onderling en gezamenlijk met elkaar in gesprek over partnerkeuze. Naast de activiteiten in Rotterdam organiseerde SPIOR in het kader van het project ook in andere steden bijeenkomsten, in samenwerking met lokale partnerorganisaties: samen met welzijnsorganisatie Impuls in Amsterdam, met Furkan Educatiecentrum in Den Haag, met Stichting Alouan in Gouda, met Stichting Al Nisa in 's-Hertogenbosch, met Stichting Ofra in Utrecht en met de Welzijns Belangenvereniging in Leiden. Tijdens de slotconferentie op 12 december 2007 werden de resultaten van het project en de publicatie 'Hand in hand tegen huwelijksdwang' gepresenteerd.

Ontwikkeling

Resultaat

Publicatie, zie hieronder

Beschikbaar materiaal

Vorthoren, M.H. (red.). (2007) Hand in hand tegen huwelijksdwang: een project van Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond. Rotterdam: SPIOR

Evaluatie beschikbaar

Nee

Bruikbaarheid elders/ informatie over overdraagbaarheid

Ja, via de publicatie 'Hand in hand tegen huwelijksdwang' (zie bij beschikbaar materiaal)

Gegevens financiering

DE/OCW

Contactgegevens/URL

SPIOR

Teilingerstraat 122

3032 AW Rotterdam

Postbus 3031

3003 AW Rotterdam

010-4666989

www.spor.nl

info@spor.nl

Bron

http://www.emancipatieweb.nl/uploads/2160/Gesubsidieerde_projecten_Rechten_en_Veiligheid_2006.doc

'HOEZO, 'LOVER'BOYS?'

Organisatie/maker

Theater A la Carte, in samenwerking met Steunpunt Seksueel Geweld van de GG&GD Amsterdam, Pretty Woman, Het Scharlaken Koord, Prostitutie Maatschappelijk Werk (PMW) en Scala

Doel

Voorlichting

Categorie

Theater

Doelgroep

vmbo-scholen, roc's en het (speciaal) voortgezet onderwijs; meisjes vanaf 12 jaar, gemengde groepen vanaf 14 jaar

Periode uitvoering
2004-heden

Regio
Landelijk

Aanpak/ beschrijving
Interactieve voorlichting wordt afgewisseld met de theatervoorstelling 'Nancy en haar loverboy', over een meisje dat via haar vriendje in de prostitutie belandt. Leerlingen krijgen informatie over de werkwijze van zogenaamde 'loverboys', maar worden ook uitgedaagd na te denken over hun eigen (seksuele) grenzen en weerbaarheid. Want hoever ga je zelf als je verliefd op iemand bent?

Beschikbaar materiaal
Aanbiedingsbrief en flyer

Evaluatie beschikbaar
Nee

Bruikbaarheid elders/ informatie over overdraagbaarheid
Het is in eerste instantie niet de bedoeling dat de voorstellingen worden overgedragen, deze worden altijd door acteurs van Theater A la Carte gespeeld.

Gegevens financiering
Bijna alle scènes van 'Nancy en haar loverboy' zijn betaald door het Steunpunt Seksueel Geweld van de GG&GD in Amsterdam (voor een congres over de aanpak van loverboys in Amsterdam)

Contactgegevens/URL
Theater A la Carte
Postbus 12073
3501 AB Utrecht
030-2581262
info@theateralacarte.nl
www.theateralacarte.nl

Bron
<http://www.jeugdprostitutie.nu/publicaties/voorlichting/theater>

'HOU MIJN HART VAST...'

Organisatie/maker
Stichting 'Hoezo, terug in je mand?', in samenwerking met Rotterdams Wijktheater en Stichting Vrouwenopvang

Doel
Bewustwording van huiselijk geweld stimuleren

Categorie
Dvd van een theatervoorstelling

Doelgroep

Tweede generatie allochtonen, met name jonge vrouwen en meiden die in Nederland zijn opgegroeid en die tussen twee culturen in staan

Periode uitvoering

De film is in 2004 gemaakt.

Regio

De dvd is niet aan een regio gebonden. De theatervoorstelling speelde in Rotterdam.

Aanpak/beschrijving

Verfilming van de gelijknamige voorstelling van het Rotterdams Wijktheater. Een Turkse, een Marokkaanse en een Nederlandse vrouw komen bij elkaar op de vooravond van het tweede huwelijk van een van hen. Alle drie hebben ze een relatie met een gewelddadige partner achter de rug; die avond komen veel herinneringen naar boven. Ze hebben bij elkaar troost en steun gevonden en proberen een nieuw leven op te bouwen.

Beschikbaar materiaal

Video (55 min.) en dvd. De dvd bevat ook een aantal interviews met o.a. twee slachtoffers, een hulpverleenster, een politieman en de regisseur van het theater (duur 45 min.). In de bijgevoegde handleiding wordt aangegeven hoe men voorlichtingsbijeenkomsten kan organiseren en begeleiden.

Evaluatie beschikbaar

Niet expliciet vermeld

Bruikbaarheid elders/ informatie over overdraagbaarheid

Ja

Gegevens financiering

Ministerie van SZW, Johnson & Johnson, Juliana Fonds, Novib, Cordaid

Contactgegevens/URL

Stichting KEZBAN

Postbus 198

5000 AD Tilburg.

info@st-kezbان.nl

<http://www.st-kezbان.nl/>

Bron

<http://www.huiselijkgeweld.nl/interventies/preventie/>

HUISELIJK GEWELD ZINLOOS

Organisatie/maker

Stichting Welsaen

Doel

Het organiseren van een dialoog/voorlichtingsactiviteiten en mentale weerbaarheidstrainingen, uiteindelijk om huiselijk geweld te voorkómen

Categorie

Training

Doelgroep

Allochtone jongens en mannen

Periode uitvoering

1 september 2006-1 september 2008

Regio

Zaanstreek

Aanpak/beschrijving

Mentale weerbaarheidstraining voor mannen en jongens om huiselijk geweld te stoppen en te voorkomen. Deze training wordt voorafgegaan door een aantal dialoogbijeenkomsten om het onderwerp uit de taboesfeer te halen. Om deze groepen te bereiken worden sleutelfiguren uit de eigen gemeenschap getraind en ingezet als begeleiders. Dit project is onderdeel van een brede aanpak rond huiselijk geweld bij diverse doelgroepen.

Beschikbaar materiaal

Niet expliciet vermeld

Evaluatie beschikbaar

Nee

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Gegevens financiering

DE/OCW, gemeente Zaanstad

Contactgegevens/URL

Welsaen

Postbus 1030

1500 AA Zaandam

info@welsaen.nl

<http://www.welsaen.nl/leefbaarheid/huiselijkgeweld2.php>

Bron

http://www.emancipatieweb.nl/uploads/2160/Gesubsidieerde_projecten_Rechten_en_Veiligheid_2006.doc

I-RESPECT

Organisatie/maker

Mijn Kind Online in samenwerking met CED-Groep, Prisma College Breda, Kind of media

Doel

Jongeren bewustmaken van de manier waarop ze met elkaar omgaan op internet

Categorie

Website

Doelgroep

Jongeren vanaf groep 7 van de basisschool

Periode uitvoering

2007-heden

Aanpak/beschrijving

De lessen gaan over alles wat te maken heeft met internet en respect, zoals: wat voor taal gebruik je op internet, wat vertel je over jezelf aan anderen, wat publiceer je over jezelf, hoe ga je om met digitaal pesten, wat kun je wel en niet downloaden. Er zijn lessen voor de hoogste groepen van de basisschool en voor het voortgezet onderwijs.

Ontwikkeling

Participatie van de doelgroep bij de ontwikkeling van de site

Beschikbaar materiaal

Niet expliciet vermeld

Evaluatie beschikbaar

Niet expliciet vermeld

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Niet expliciet vermeld

Gegevens financiering

Niet expliciet vermeld

Contactgegevens/URL

redactie@i-respect.nl

Telefoon: 06-51436711 (Remco Pijpers, stichting Mijn Kind Online)

Bron

<http://mijnkindonline.web-log.nl/>

JONGENS

Organisatie/maker
Centrum 16•22

Doel
Jongens stimuleren zich te verdiepen in hun rol als jongen nu en man straks in relatie tot meisjes en vrouwen.

Categorie
Lespakket

Doelgroep
Jongens uit de tweede klas van het (speciaal) voortgezet onderwijs

Periode uitvoering
Niet expliciet vermeld

Aanpak/ beschrijving
Het lespakket bestaat uit vijf lessen. In elke les staat één van de thema's centraal: seks, man-zijn, meisjes, liefde, grenzen. Elke les begint met korte gefilmde portretten, waarin jongens in de leeftijd van 14 tot 18 jaar komen aan het woord over bovengenoemde thema's. Ze vormen de inleiding op de rest van de les waarin door middel van gevarieerde werkvormen de thema's aan de orde komen.

Beschikbaar materiaal
Het lespakket 'Jongens' is leverbaar vanaf medio juni 2008.

Evaluatie beschikbaar
Nee, want het project loopt nog

Bruikbaarheid elders/ informatie over overdraagbaarheid
Centrum 16•22 voert zijn eigen projecten zelf uit alleen in de Haagse regio. Daarbuiten moeten docenten het zelf doen, maar er is een training ter voorbereiding beschikbaar.

Gegevens financiering
Fonds 1818

Contactgegevens/URL
Centrum 16•22
Trompstraat 5
2518 BL Den Haag
070-3560154
info@centrum1622.nl
<http://www.centrum1622.nl>

Bron
<http://www.centrum1622.nl/www/index.php?id=111>

JONGEREN, INTERNET EN VEILIGE SEKS

Organisatie/maker

GGD Rotterdam-Rijnmond, Soa Aids Nederland, Universiteit Maastricht, De Kinderconsument, MSN, CU2, Sagababes/Superdudes

Doel

Preventie van soa, hiv en ongewenste zwangerschap.

Categorie

Voorlichtingsprogramma met een site over safe sex. Deze site zal allerlei tools, games en handigheden bieden waarmee jongeren hun date- en seksleven gezond kunnen houden.

Doelgroep

Jongeren van 14 tot 18 jaar

Periode uitvoering

2007-heden

Aanpak/ beschrijving

Het programma wordt ontwikkeld via een Intervention Mapping protocol. Dit is een wetenschappelijke methode om dit soort programma's zo effectief mogelijk te krijgen. In het voorjaar van 2007 vindt een voorbereiding plaats, waarbij precies wordt gekeken welke aspecten van seksualiteit relevant zijn, waar de risico's liggen, etc. Vervolgens worden theorieën en strategieën gekozen die effectief zijn gebleken in voorgaande projecten en een internetinterventie ontworpen in samenspraak met deskundigen en de jongeren zelf. Het programma moet zich bewijzen in een experimenteel onderzoek; dit gebeurt zomer/najaar 2008. Als het programma effectief blijkt, zal het breed worden ingezet.

Ontwikkeling

Participatie van jongeren bij de ontwikkeling van de site

Beschikbaar materiaal

Verslag van een online vooronderzoek (onder over 300 jongeren) naar communicatie op profielensites en via messengerdiensten. De GGD wilde weten hoe jongeren daar omgaan met verliefdheid, relaties en seks. Vertellen ze hun vrienden over hun ervaringen, gevoelens? Geven ze elkaar tips en steun?

Evaluatie beschikbaar

Niet van toepassing, want het project is pas begonnen.

Bruikbaarheid elders/ informatie over overdraagbaarheid

Niet van toepassing, want het project is pas begonnen.

Gegevens financiering

Niet expliciet vermeld

Contactgegevens/URL

GGD Rotterdam-Rijnmond

Contactpersonen: Paul Harterink en Pjer Vriens

Postbus 70032

3000 LP Rotterdam
010-433 99 66
info@ggd.rotterdam.nl

Bron
<http://www.ggd.rotterdam.nl/>

JOUW LEVEN, JOUW KEUS

Organisatie/maker
RNG, in samenwerking met OCTRA & Partners bv.

Doel

Meiden leren:

- meer bewust te zijn van en inzicht te hebben in seksuele rechten, seksuele risico's, riskante situaties en risicovolle partners, eigen waarden en normen en hun eigen wensen en grenzen op het terrein van seksualiteit, moederschap en relaties;
- meer regie te nemen over hun seksuele en relationele leven;
- een grotere weerbaarheid te ontwikkelen
- bewuster zelf keuzes te maken

Categorie

Training, bijeenkomsten

Doelgroep

Kwetsbare meiden (16 tot 21 jaar) in reïntegratietrajecten

Periode uitvoering

juli 2006-juli 2008

Regio

Landelijk

Aanpak/beschrijving

Uitval onder jongeren in reïntegratietrajecten is groot. Trajectbegeleiders signaleren dat sommige meiden een kwetsbare groep vormen vanwege risico op zwangerschap, seksueel misbruik, opvoedingsproblemen, afhankelijke partnerrelaties en geringe weerbaarheid en eigenwaarde. Een samenhangend programma over seksualiteit, relaties, zwangerschap en moederschap ingebed binnen de reïntegratie (voor-)trajecten voor deze kwetsbare doelgroep kan bijdragen aan minder uitval, meer motivatie en op termijn een grotere kans op maatschappelijke participatie.

Beschikbaar materiaal

In ontwikkeling: programma seksualiteit en relaties; handleiding trajectbegeleiders; scholingsprogramma

Evaluatie beschikbaar

Ja

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid
Niet expliciet vermeld

Gegevens financiering
DE/OCW

Contactgegevens/URL
RNG
Oudenoord 176-178
3513 EV Utrecht
Postbus 9022
3506 GA Utrecht
030-2313431
rng@rng.nl
www.rng.nl

Bron
http://www.quidatabank.nl/kr_nigz/default.asp?dproject=4002160

LAFFERBOOIJ

Organisatie/maker
Bureau voor Maatschappelijke Ontwikkeling (BMO), in samenwerking met Calvijn Juniorcollege, Scholengemeenschap Nova Esprit, Chebba Meidenplaza, Theaterbureau Arpeggio, Vakgroep Culturele Antropologie van de Vrije Universiteit in Amsterdam.

Doel
De meiden helpen een relatie waarin loverboy praktijken een rol spelen te herkennen

Categorie
Theater

Doelgroep
Meiden van 14 tot 18 jaar uit het vmbo

Periode uitvoering
De productie wordt sinds 13 april 2006 op scholen gespeeld.

Regio
Amsterdam

Aanpak/beschrijving
De voorstelling (60 min.) bestaat uit teksten, raps en muziek en is inclusief een aansluitend nagesprek. De voorstelling is ook beschikbaar voor jongerencentra en theaters.

Beschikbaar materiaal
Niet expliciet vermeld

Evaluatie beschikbaar

Ja

Bruikbaarheid elders/ informatie over overdraagbaarheid

Niet expliciet vermeld

Gegevens financiering

DE/OCW

Contactgegevens/URL

Arpeggio

Postbus 15336

1001 MH Amsterdam

info@arpeggio.nl

06-22436660

<http://www.arpeggio.nl/>

Bron

http://www.emancipatieweb.nl/uploads/2160/Webteksten_Rechten_en_Veiligheid_2005.doc

LEF IN DE LIEFDE

Organisatie/maker

SAMAH, in samenwerking met BLinN

Doel

Inzicht en herkenning van de kwetsbare positie bij de jonge asielzoekers realiseren. Door de jongeren een interactief verhaal te laten spelen, wil men weerbaarheid vergroten. Ook wordt gezamenlijk een persoonlijk netwerk opgesteld, waarop de jongere kan terugvallen in geval van benadering door loverboys of vrouwenhandelaren.

Categorie

Trainingsmodule

Doelgroep

Alleenstaande minderjarige asielzoekers (AMA's) en jongvolwassen alleenstaande asielzoekers tot 21 jaar.

Periode uitvoering

2003-2004

Regio

landelijk

Aanpak/ beschrijving

De module beslaat 2 uur, en kan ingebed worden in een groter programma over relaties en seksualiteit ('Wijzer in de liefde'). In de introductie wordt voorlichting gegeven over vormen van prostitutie in Nederland die wettelijk zijn toegestaan of verboden zijn. Na het vertonen van een filmfragment wordt

ingegaan op de gevoelens van een meisje dat door een loverboy aangezet wordt tot prostitutie. Via een interactief rollenspel wordt een verhaal neergezet over het benaderd worden door een loverboy en de manipulatie om min of meer gedwongen seksuele handelingen uit te voeren. De deelnemers bepalen het verloop van het verhaal waarbij verschillende betrokkenen, zoals begeleiders en voogden, in het rollenspel voorkomen. Tenslotte wordt het persoonlijk netwerk in kaart gebracht zodat de jongere weet naar wie die toe kan gaan in geval van toenadering of bedreiging door een loverboy of vrouwenhandelaar. De inhoud van de module bestaat uit zes werkvormen en wordt aangevuld met werkvormen van andere organisaties.

Beschikbaar materiaal

Lef in de liefde: trainingsmodule over loverboys & prostitutie

Yvonne van 't Oever. Amsterdam: SAMAH, 2004.

De module is opgenomen in het draaiboek "Wijzer in de liefde" http://www.ggdkennisnet.nl/kennisnet/uploaddb/download_object.asp?atoom=28043&VolgNr=12.

Zie voor het hele draaiboek: <http://www.ggdkennisnet.nl/kennisnet/paginaSjablonen/raadplegen.asp?display=2&atoom=28043&atoomsrt=2&actie=2>

Evaluatie beschikbaar

Alleen intern

Bruikbaarheid elders/ informatie over overdraagbaarheid

De module is zowel te bestellen bij de ontwikkelaar als te downloaden van internet. Hoe vaak de module wordt gebruikt is niet bekend.

Gegevens financiering

Niet expliciet vermeld

Contactgegevens/URL

SAMAH

Postbus 71

1000 AB Amsterdam

020-523100

info@samah.nl

www.samah.nl

Bron

http://www.jeugdprostitutie.nu/interventies/preventie/lef_in_de_liefde

LESPAKKET ONLINE GROOMING

Organisatie/maker

Stichting K.O.E.I. in samenwerking met Meldpunt Kinderporno

Doel

Nog niet beschikbaar

Categorie

Lespakket

Doelgroep

Leerlingen

Periode uitvoering

2008

Aanpak/beschrijving

Nog geen informatie beschikbaar

Beschikbaar materiaal

Nog niet beschikbaar

Evaluatie beschikbaar

n.v.t.

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid:

n.v.t.

Gegevens financiering

Niet expliciet vermeld

Contactgegevens/URL

Stichting k.o.e.i.

info@stichtingkoei.nl

Bron

http://www.stichtingkoei.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=53&Itemid=35

LET'S TALK

Organisatie/maker

RNG

Doel

Jongeren stimuleren na te denken en met elkaar in gesprek te gaan over verschillende aspecten van seksualiteit, rolopvattingen en weerbaarheid.

Categorie

Dvd

Doelgroep

jongeren van 12 tot 19 jaar

Periode uitvoering

juli 2006-februari 2008

Regio

Landelijk

Aanpak/beschrijving

Dvd met beeldfragmenten met situaties waarin jongeren zich kunnen herkennen of die ze misschien juist afwijken op het gebied van seksualiteit, weerbaarheid en rolopvattingen.

Beschikbaar materiaal

Dvd en handleiding met aandachtspunten en werkvormen

Evaluatie beschikbaar

Nee

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Dvd en handleiding

Gegevens financiering

OCE/DE

Contactgegevens/URL

RNG

Oudenoord 176-178

3513 EV Utrecht

Postbus 9022

3506 GA Utrecht

030-2313431

rng@rng.nl

www.rng.nl

http://www.rutgersnissogroep.nl/Onze_programmas/Seksuele_en_relationele_vorming

Bron

www.rng.nl

LIEFDE TE KOOP

Organisatie/maker

Theatergroep Playback

Doel

Jongeren bewustmaken van loverboyproblematiek

Categorie

Theater

Doelgroep

Jongeren vanaf 15 jaar op mbo/havo/vwo

Periode uitvoering

De première was in oktober 2006.

Speelperiode: januari 2007 t/m december 2008

Regio

Noord-Brabant

Aanpak/beschrijving

Een interactieve theatervoorstelling (90 min.) over persoonlijke grenzen en het gevaar van liefde.

Beschikbaar materiaal

Op aanvraag is informatie en een nazorgtraject verkrijgbaar via Stichting Humanitas Eindhoven, zie:

<http://www.humanitas.nl/afdeling/eindhoven/>

Evaluatie beschikbaar

Nee

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Niet beschikbaar

Gegevens financiering

Accu Breda

Contactgegevens/URL

http://www.tgplayback.nl/wat_liefde.html

Bron

<http://www.jeugdprostitutie.nu/publicaties/voorlichting/theater>

LOSSE BANDJES

Organisatie/maker

Setheater, i.s.m. Stichting Trajekt

Doel

Jongeren bewust maken van verschillen en overeenkomsten die er (kunnen) zijn, als het gaat om seksualiteit, liefde en intimiteit. De voorstelling wil jongeren uitdagen een eigen mening te vormen en hun eigen standpunt te bepalen. Jongeren worden geprikkeld om stil te staan bij vragen als:

Waar liggen mijn grenzen? Hoe geef ik die grenzen aan?

Wat verwacht ik? Wat zoek ik? Wat vind ik?

Kan een ja later weer een nee worden?

Wat zijn de risico's? Hoe houd ik die zo klein mogelijk?

Categorie

Theater

Doelgroep

Jongeren tussen de 12 en 17 jaar

Periode uitvoering

De voorstelling is ontwikkeld in maart 2007 en is sindsdien verschillende keren opgevoerd.

Regio

landelijk

Aanpak/beschrijving

'Losse bandjes' is een voorstelling met muziek en dans over 'pimps', 'bitches', 'ho's' en 'breezersletjes'; oftewel tienersex, de wereld van MTV, cybersex en elkaars grenzen verkennen. Je bent jong en je wilt wat. 'Schuren', 'punteren', 'ballen'; wat doe jij op de dansvloer? Schik je je gewillig naar de wensen van de 'pimp'? Wat heb je allemaal over voor een Breezer? Hoe hard is jouw nee? Kies je voor liefde, seks of intimiteit? Of kan dit samen?

Aansluitend aan de voorstelling worden met de jongeren in groepen van 20 à 25 leerlingen nagesprekken gevoerd over de thema's die aan bod komen in de theatervoorstelling. Deze nagesprekken worden begeleid door ervaren professionals.

Beschikbaar materiaal

Informatie voor scholen; handleiding voor nabespreking

Evaluatie beschikbaar

Nee

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Het is niet de bedoeling dat de voorstelling overdraagbaar is.

Gegevens financiering

VSB-fonds, eigen bijdrage scholen

Contactgegevens/URL

Setheater

Postbus 3105

6202 NC Maastricht

info@setheater.nl

<http://www.setheater.nl/home.htm>

Bron

<http://www.nigz.nl/inc/pdf.cfm?filename=winkel/schoolSlag20072008.pdf>

LOVERBOYS/WAT ZEUR JE NOU

Organisatie/maker

Theater Thot

Doel

Preventieve voorlichting over het fenomeen 'loverboys'

Categorie

Theater

Doelgroep

Meiden van 13 tot 17 jaar

Periode uitvoering

Niet expliciet vermeld

Regio

Niet expliciet vermeld

Aanpak/beschrijving

De productie bestaat uit een voorstelling en een verwerking. Het geheel duurt 2 uren.

Beschikbaar materiaal

Niet expliciet vermeld

Evaluatie beschikbaar

Niet expliciet vermeld

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Niet expliciet vermeld

Gegevens financiering

Niet expliciet vermeld

Contactgegevens/URL

Jeugdtheater Thot

De Amstel 58

8253 PC Dronten
THOT@XLDEATELIERS.NL
www.thot.nl

STT-produkties
Postbus 20
8120 AA Olst
0570-564681
info@sttprodukties.nl
http://www.sttprodukties.nl/

Bron
http://www.jeugdprostitutie.nu/publicaties/voorlichting/theater

LOVERBOYSSPEL

Organisatie/maker
GGD regio IJssel-Vecht

Doel
Voorkomen dat meisjes slachtoffer worden van loverboys en hun weerbaarheid vergroten.

Categorie
Spel

Doelgroep
Meisjes die risico lopen slachtoffer te worden van een loverboy

Periode uitvoering
2004

Regio
Overijssel

Aanpak beschrijving
Het spel bestaat uit een handleiding met spelregels en achtergrondinformatie; spelbord met dobbelsteen; 4 x 10 vragenkaarten in de volgende categorieën: relaties, grenzen, loverboys en zelfbeeld.

Beschikbaar materiaal
Handleiding

Evaluatie beschikbaar
Nee

Bruikbaarheid elders/ informatie over overdraagbaarheid
Niet expliciet vermeld

Gegevens financiering
Gemeente Zwolle, provincie Overijssel

Contactgegevens/URL
<http://www.rijv.nl/ggd%20>

Bron
<http://www.schoolenveiligheid.nl/aps/School+en+Veiligheid/tools/seksueel+geweld/loverboys/loverboysspel.htm>

LOVING ME LOVING YOU

Organisatie/maker
GGD Rotterdam Rijnmond, Bureau Jeugdzorg stadsregio Rotterdam en Riagg Rijnmond Noord West

Doel
Jongeren beschikken over basale informatie over (het ontstaan van) relatiegeweld en het voorkómen ervan; ze kunnen praten over verliefdheid en (hun eigen) relaties en de kwaliteit van relaties onderling bespreken; ze herkennen signalen van een (beginnend) gewelddadige relatie en weten dat er alternatieven zijn voor gewelddadig gedrag in relaties

Doelgroep
Jongeren die nét zijn begonnen met relaties, of die daar dicht tegenaan zitten, en die onderwijs volgen op vmbo-niveau.

Categorie
Training, theater, workshop, dvd lespakket, website <http://www.lovingmelovingyou.nl>

Periode uitvoering
2006-heden

Regio
Rijnmond

Aanpak/ beschrijving
Het project bestaat uit een docententraining (verzorgd door de GGD), een theatervoorstelling en workshop (uitgevoerd door theatermaker Johan Cahuzak), leerlingenboekjes en een docentenhandleiding. Tijdens de workshop worden video-opnamen gemaakt die weer gebruikt worden tijdens een ouderavond. Docenten volgen een training waarbij zij leren signaleren en wat te doen met leerlingen waarvan men vermoedt dat zij problemen ondervinden in hun verkeringsrelatie. In het project kan gebruik worden gemaakt van de theatervoorstelling 'Raak!' (duur: ongeveer 45 minuten). Aansluitend kan een workshop gegeven worden naar aanleiding van de voorstelling. Een handleiding is hiervoor beschikbaar. De workshop gaat dieper in op wat de leerlingen tijdens de theatervoorstelling hebben gezien. In de handleiding zijn suggesties voor theateroefeningen opgenomen. Tijdens de workshop kunnen filmopnames gemaakt worden die gemonteerd kunnen worden achter de voorlichtingsvideo of dvd die ook bij het pakket hoort. De school krijgt zo een eigen video/dvd, waarin de eigen leerlingen een rol spelen. Deze video/dvd kan bijvoorbeeld tijdens de ouderavond worden vertoond. Ouders/verzorgers worden betrokken bij het thema via een ouderavond. In het leerlingenboekje zitten opdrachten die samen

met de ouders/verzorgers thuis gemaakt kunnen worden. In het leerlingenboekje zitten ook opdrachten voor werkstukken of collages die tijdens een ouderavond gepresenteerd kunnen worden.

Beschikbaar materiaal

Docentenhandleiding, leerlingenboekje, dvd, draaiboek, handout workshop

Evaluatie beschikbaar

Stam, B.E., Lier, E.A. van, Bakker, J.M. & Waart, F.G. de (2007). Het effect van 'Loving me, loving you': Een programma ter preventie van relatiegeweld bij jongeren van de 2e en 3e klas op het vmbo. Vlaardingen: GGD Rotterdam-Rijnmond

Zie voor een samenvatting van het rapport: <http://www.schiedam.nl/shared/files/nota/organisatie/Samenvatting%20rapport%20Het%20effect%20van%20loving%20me%20loving%20you.pdf>

Bruikbaarheid elders/ informatie over overdraagbaarheid

Op de site <http://www.lovingmelovingyou.nl/documenten/draaiboek.pdf> staan draaiboeken voor de docententraining en ouderavond.

Gegevens financiering

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (subsidie voor de effectevaluatie)

Contactgegevens/URL

GGD Rotterdam Rijnmond
Postbus 3051
3130 CB Vlaardingen
010-4339966

Bron

http://www.jeugdprostitutie.nu/interventies/preventie/loving_me_loving_you
<http://www.huiselijkgeweld.nl/interventies/preventie/lovingmelovingyou.html>

MOET KUNNEN! TOCH?

Organisatie/maker

Setheater

Doel

Studenten bewust maken dat grensoverschrijdend gedrag op de hogeschool niet wordt getolereerd en hen informeren waar ze terecht kunnen als ze te maken krijgen met grensoverschrijdend gedrag.

Categorie

Theater

Doelgroep

Eerstejaars studenten van de Hogeschool Zuyd

Periode uitvoering

2006-2007

Regio
Limburg

Aanpak/beschrijving

Deze voorstelling bekijkt grensoverschrijdend gedrag vanuit verschillende hoeken en door verschillende brillen: vooraf, tijdens, achteraf, vooroordelen, pesten, discriminatie, intimidatie, dader, slachtoffer, buitenstaander.

Beschikbaar materiaal

Niet expliciet vermeld

Evaluatie beschikbaar

Nee

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Nee

Gegevens financiering

Niet expliciet vermeld

Contactgegevens/URL

Setheater

Postbus 3105

6202 NC Maastricht

info@setheater.nl

<http://www.setheater.nl/home.htm>

Bron

www.setheater.nl

NEE = NEE WEERBAARHEIDSTRAINING

Organisatie/maker

Bartiméus

Doel

Herkennen van gevoelens en grenzen, het bewaken van eigen grenzen in dagelijkse situaties en het bewaken van eigen grenzen wanneer je lichamelijke integriteit wordt aangetast

Categorie

Training

Doelgroep

(Zeer) slechtziende en blinde kinderen en jongeren, ook als zij tevens een auditieve beperking hebben, en (zeer) moeilijk lerende kinderen en jongeren en jongeren met een pervasieve ontwikkelingsstoornis.

Periode uitvoering

2003

Regio
Landelijk

Aanpak/beschrijving
De weerbaarheidstraining is onderverdeeld in drie delen die oplopen in moeilijkheidsgraad. Iedere trainingsbijeenkomst heeft dezelfde opzet.

Beschikbaar materiaal
Trainingshandleiding, videoband met de benodigde fragmenten, diskette met huiswerkopdrachten, smiles, kaarten en platen

Evaluatie beschikbaar
Ja, per training

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid
Ja

Gegevens financiering
Bartiméus

Contactgegevens/URL
Bartiméus
Contactpersoon:
Infolijn 0900-77 888 99 (€0,05 p/m).
info@bartimeus.nl
www.bartimeus.nl
http://www.bartimeus.nl/publicaties_shop_product/2608

Bron
Titellijst zoekactie: seksueel geweld or mishandeling (2008). Gent: Sensoa

OP DE BANK GING HET MIS

Organisatie/maker
HR Educatief

Doel
Seksuele intimidatie bespreekbaar maken

Categorie
Lespakket

Doelgroep
Leerlingen van 13 tot 16 jaar

Periode uitvoering
Niet expliciet vermeld

Regio
landelijk

Aanpak/ beschrijving

In het spel lopen twee verhaallijnen door elkaar heen. De verliefdheid tussen Anita en Thomas loopt erg vervelend af en Dekkers, leerkracht, kan zijn handen niet van Ivana afhouden. Door rollen te wisselen en anders te spelen proberen de leerlingen uit hoe zowel Thomas als Anita de trieste afloop hadden kunnen voorkomen.

Beschikbaar materiaal

Videoband (15 min), instructie voor de docent mbt toneelspelen; handleiding (Hierin wordt de voorbereiding beschreven, de twee verhaallijnen, tips ter ondersteuning van de uitvoering, en de teksten van alle opdrachtkaartjes; opdrachtkaarten

Evaluatie beschikbaar

Niet expliciet vermeld

Bruikbaarheid elders/ informatie over overdraagbaarheid

Ja, via de handleiding

Gegevens financiering

Niet expliciet vermeld

Contactgegevens/URL

HREducatief

Middenweg 83

1098 AG Amsterdam

Tel: 020 - 337 4387

Tel: 06 - 2157 3290

info@hreducatief.nl

<http://www.hreducatief.nl/toneel.php?p=2>

Bron

<http://www.schoolenveiligheid.nl/aps/School+en+Veiligheid/tools/seksueel+geweld/seksuele+intimidatie/Lespakket+ongewenste+handelingen.htm>

PRETTY WOMAN

Organisatie/maker

Stade en Bureau Jeugdzorg Utrecht

Doel

Voorkómen dat meiden in misbruikrelaties en/of prostitutie terechtkomen en hulp bieden aan meiden die reeds in risicorelaties en/of prostitutie verzeild zijn geraakt.

Categorie

Voorlichting

Doelgroep

Minderjarige meisjes met risicovolle contacten, die een verhoogd risico lopen om in een misbruikrelatie terecht te komen. Meisjes tot 25 jaar die daadwerkelijk in de prostitutie werken of gewerkt hebben.

Periode uitvoering

1996-heden

Regio

Utrecht

Aanpak/ beschrijving

Pretty Woman geeft preventieve voorlichting op scholen, in buurtcentra en moskeeën, in instellingen zoals de meisjesgevangenis en op diverse andere plekken waar risicomeiden aanwezig zijn. Tijdens de voorlichting gaan medewerkers in op de ronselpraktijken van loverboys en op andere vormen van misbruikrelaties. Ze praten met de meisjes over hun ervaringen met vriendjes en gaan in op de vraag wat je moet doen als je te maken krijgt met ronselpraktijken, of behoefte hebt aan bijvoorbeeld gesprekken over relaties. Ook besteden de medewerkers aandacht aan het emotionele aspect van seksuele voorlichting. Wat zijn je persoonlijke grenzen? Kun je een jongen binden met seks? Wat betekent liefde eigenlijk? Wat verwacht je van je partner? Wanneer weet je dat iemand echt verliefd op je is? Pretty Woman geeft ook preventieve voorlichting aan gemengde groepen (jongens en meisjes). Hierbij wordt ingegaan op de vraag hoe een gezonde liefdesrelatie op te bouwen valt, en welke gedragsaspecten daarbij een rol spelen.

Beschikbaar materiaal

Diverse folders

Evaluatie beschikbaar

Bureau Terpstra & van Dijke (in opdracht van de Gemeente Utrecht), One of a kind. Evaluatieonderzoek Pretty woman. Utrecht: Bureau Terpstra & van Dijke, 2003

Bruikbaarheid elders/ informatie over overdraagbaarheid

Pretty Woman, praktijkvoorbeeld voor de aanpak van meisjesprostitutie' / Karen Schwarze, Marianne Berger & Edith Geurts. Amsterdam: SWP, 2006

Gegevens financiering

Gemeente Utrecht

Contactgegevens/URL

Stade Advies

Wittevrouwensingel 1

3581 GA Utrecht

Postbus 13124

3507 LC Utrecht

(030) 23 61 999

advies.utrecht@stade.nl

Bron

<http://www.huiselijkgeweld.nl/interventies/preventie/PrettyWoman.html>

PREVENTIE LOVERBOYS

Organisatie/maker

Scala

Doel

Voorkomen dat meisjes een relatie aangaan met een jongen die later een loverboy blijkt te zijn.

Categorie

Voorlichting

Doelgroep

Meisjes

Periode uitvoering

2007-heden

Regio

Rotterdam

Aanpak/beschrijving

Het preventiepakket bestaat uit een voorlichting en een cursus weerbaarheid in relaties. Tijdens de voorlichting wordt duidelijk gemaakt wat een loverboy is en hoe hij te werk gaat.

Beschikbaar materiaal

Niet expliciet vermeld

Evaluatie beschikbaar:

Nee

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Deze training staat inmiddels bij andere instellingen op het programma, o.a. bij SPIOR.

Gegevens financiering

Gemeente Rotterdam (Dienst Jeugd Onderwijs en Samenleving)

Contactgegevens/URL

Scala

Provenierssingel 66, Rotterdam

Postbus 874, 3000 AW Rotterdam

010-4430000

info@scalarotterdam.nl

<http://www.scalarotterdam.nl/>

Bron

<http://www.scalarotterdam.nl/upload-doc/docs/downloads/cursussen.pdf>

PREVENTIE LOVERBOYS MOSLIMGEMEENSCHAP RIJNMOND

Organisatie/maker

Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond (SPIOR). Naast de aangesloten organisaties van SPIOR wordt ondermeer samengewerkt met het Scharlaken Koord, GGD Rotterdam, ketenaanpak jeugdprostitutie en andere relevante organisaties in Rotterdam.

Doel

De moslimgemeenschap bewust maken van het fenomeen loverboys, zodat voorkomen kan worden dat dit fenomeen daders en slachtoffers in de gemeenschap maakt.

Categorie

Training; bijeenkomsten; studiedagen

Doelgroep

Jongeren van 16 tot 20 jaar

Periode uitvoering

1 november 2006-1 november 2008

Regio

Rijnmond

Aanpak/beschrijving

Het project bestaat uit de volgende onderdelen: themabijeenkomsten voor ouders; themabijeenkomst imams; studiedagen professionals en vrijwilligers die met islamitische jongeren werken; training voor jongens en voor meiden om de weerbaarheid te vergroten.

Resultaat

Er is specifiek materiaal ontwikkeld, waaronder een kort toneelstuk (in samenwerking met Theatergroep Rotjong) dat ingezet is bij de bijeenkomsten met ouders, en een sticker voor jongeren. Op vrijdag 25 april 2008 werden tijdens een afsluitende studiedag de resultaten van het project gepresenteerd. De aanwezigen kregen tevens concrete handvatten aangereikt om verder te werken aan preventie.

Beschikbaar materiaal

Eindrapportage voor financiers wordt uiterlijk 1 september 2008 verwacht.

Een sticker voor jongeren met uitspraken van de profeet Mohammed die kunnen bijdragen aan weerbaarheid van de jongeren.

Evaluatie beschikbaar

Nee

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Zijn Trimbos en Movisie mee bezig

Het toneelstuk kan ingezet worden door derden.

Gegevens financiering

DE/OCW, GGD Rotterdam-Rijnmond, VSB-fonds

Contactgegevens/URL

SPIOR

Teilingerstraat 122

3032 AW Rotterdam

Postbus 3031

3003 AA Rotterdam

010-4666989

info@spior.nl

<http://www.spior.nl/>

Bron

http://www.emancipatieweb.nl/uploads/2160/Gesubsidieerde_projecten_Rechten_en_Veiligheid_2006.doc

<http://www.jeugdprostitutie.nu/interventies/preventie>

QUALITY TALKS

Organisatie/maker

Stichting Boeng in samenwerking met Stimulans, Un.man.pa.un.bida, Stichting More Gospel

Doel

Empowerment van kansarme Caraïbische jongeren

Categorie

Training

Doelgroep

Caraïbische jongeren

Periode uitvoering

1 september 2006-1 maart 2008

Regio

Rotterdam en Amsterdam Zuidoost

Aanpak/beschrijving

60 jongeren uit Rotterdam en Amsterdam Zuid Oost worden getraind en begeleid om als rolmodel en digitale buddy te fungeren voor hun leeftijdgenoten. Het gaat om meiden en jongens die in hun omgeving met seksueel geweld (groepsverkrachtingen, jeugdprostitutie) te maken hebben gehad en daarover met hun leeftijdsgenoten de discussie willen aangaan. De training die zij volgen is gericht op fysieke en mentale weerbaarheid door middel van outdooroefeningen, zelfverdedigingsworkshops en creatieve workshops rond zang, rap en straattheater. Het digitale buddysysteem, dat wordt geïnstalleerd bij het welzijnswerk, biedt de peergroup van de jongeren de mogelijkheid om snel en laagdrempelig hulp te vragen en te krijgen. In samenwerking met het welzijnswerk organiseren de buddies per gemeente 5 activiteiten op dit terrein voor hun peergroup.

Beschikbaar materiaal

Verslag van de doelen van een weekend op 16 en 17 december 2006 over identiteit en zelfrespect, de programma onderdelen en de bevindingen van de jongeren, zie:
[http://rockylie.com/verslag%20Quality%20Talks%20\(1\).DOC](http://rockylie.com/verslag%20Quality%20Talks%20(1).DOC)

Verslag van: Focusmiddag emancipatieprojecten rechten en veiligheid 2007:
Seksuele en relationele vorming en weerbaarheid van jongens en meisjes op 22 november 2007 om 13.00 uur bij het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap te Den Haag.
http://www.emancipatieweb.nl/uploads/2631/Focusmiddag_rechten_en_veiligheid_2007.doc

Evaluatie beschikbaar

Niet expliciet vermeld

Bruikbaarheid elders/ informatie over overdraagbaarheid

Niet expliciet vermeld

Gegevens financiering

DE/OCW, Gemeente Den Haag, Deelgemeente Hoogvliet, COHAR; begeleid kamer wonen Rotterdam

Contactgegevens/URL

Stichting Boeng

Emailadres en telefoonnummer werken niet.

Bron

http://www.emancipatieweb.nl/uploads/2160/Gesubsidieerde_projecten_Rechten_en_Veiligheid_2006.doc

HET RECHT VAN DE VROUW LIGT IN HAAR EIGEN HAND

Organisatie/maker

Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond (SPIOR)

Doel

Bewustwording onder moslimmeiden en moslimouders; het tegengaan van gedwongen uithuwelijking en bevorderen van eigen partnerkeuze enerzijds en bevorderen van open communicatie tussen ouders en hun kinderen over dit thema anderzijds

Categorie

Conferentie, voorlichtingsbijeenkomsten

Doelgroep

Islamitische meisjes, hun ouders en andere familieleden uit de doelgroep. Het ging met name om Marokkanen en Turken, maar ook Somaliërs en Pakistanen. Islamitische zelforganisaties in Rotterdam en omgeving.

Periode uitvoering

1 juni 2004-1 oktober 2005

Regio
Rijnmond

Aanpak/ beschrijving

Het project bestond uit een conferentie voor moslimmeiden en tien voorlichtingsbijeenkomsten voor ouders. Bij de bijeenkomsten voor ouders waren imams uit de gemeenschap betrokken. De centrale boodschap van het project was dat de Islam gedwongen uithuwelijking niet toestaat.

Resultaat

De conferentie op 16 januari 2005 telde 130 bezoekers. Aan de ouderbijeenkomsten hebben in totaal meer dan 600 ouders deel genomen.

Beschikbaar materiaal

Eindrapportage voor financiers (2005)

Vorthoren, M.H. (red.). (2007) Hand in hand tegen huwelijksdwang: een project van Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond. Rotterdam: SPIOR

Evaluatie beschikbaar

Nee

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Ja, via de publicatie 'Hand in hand tegen huwelijksdwang' (zie bij beschikbaar materiaal)

Gegevens financiering

DE/OCW, Gemeente Rotterdam, Oranjefonds

Contactgegevens/URL

SPIOR

Teilingerstraat 122

3032 AW Rotterdam

Postbus 3031

3003 AW Rotterdam

010-466 69 89

010-466 62 79

www.spior.nl

info@spior.nl

Bron

http://www.emancipatieweb.nl/uploads/2160/Webteksten_rechten_en_veiligheid_2004.doc

www.spior.nl

REGENBOOGPROJECT

Organisatie/maker

Stichting Divers; Palet

Doel

1. Verbreden van de toekomstperspectieven van de Marokkaanse meiden door hun weerbaarheid te vergroten, hun sociale competenties te verbeteren en hun identiteit te versterken.
2. Voorkomen dat jonge Marokkaanse meisjes via loverboys in de gedwongen prostitutie terechtkomen door middel van voorlichting.
3. Verbeteren van de communicatie tussen meisjes en thuis (met name met de moeders).
4. Voorbereiden van de Marokkaanse gemeenschap in 's-Hertogenbosch om de uitvoering van de activiteiten (meisjesclubs en voorlichting) na afloop van de projectperiode 'in eigen beheer' voort te zetten en eventueel zelfs uit te breiden.
5. Het realiseren van een stevige netwerkstructuur waarbinnen alle betrokken partijen de verantwoordelijkheid die zij vanaf de start van het project op zich genomen hebben, na de projectperiode zullen continueren. De opgebouwde expertise zal na afloop van het project door de partners binnen hun eigen organisaties geïmplementeerd worden.

Categorie

Cursus

Doelgroep

Marokkaanse meisjes van 12 jaar en ouder en hun moeders

Periode uitvoering

2002-2005

Regio

Den Bosch

Aanpak/ beschrijving

In het Regenboogproject geeft een Marokkaanse jeugdcoördinator voorlichting aan Marokkaanse meisjes en hun moeders over partnerkeuze, het huwelijk en loverboys. Wat is 'normaal' en wat kan echt niet. Veel moeders weten bijvoorbeeld niet dat hun dochters slachtoffer kunnen worden van manipulerende jongens. Door deze onderwerpen te bespreken, verbetert de omgang en het begrip tussen de moeders en dochters. Zo kunnen jonge meisjes leren hun eigen grenzen bewaken en weerbaar te zijn. Aan de hand van een voorstelling wordt er verder ook gepraat over de broer/zus verhouding in de Marokkaanse cultuur; wat zijn voor- en nadelen van de beschermende rol van de broers? Andere onderwerpen zijn meer levensbeschouwelijk, bijvoorbeeld over de godsdienst. De islam biedt vrouwen voldoende handvatten voor emancipatie en persoonlijke ontwikkeling zonder met de godsdienst in conflict te komen.

Beschikbaar materiaal

Methodiekbeschrijving <http://www.divers.nl/uploaded/FILES/DIV127%20Methodiek.pdf>

Evaluatie beschikbaar

Nee

Bruikbaarheid elders/ informatie over overdraagbaarheid

De werkwijze kan worden uitgebouwd naar andere (etnische) doelgroepen.

Gegevens financiering

Provincie Noord-Brabant

Contactgegevens/URL

Divers, organisatie voor welzijnswerk

Rogier van der Weydenstraat 2

5213 CA 's-Hertogenbosch

073-612 44 88

www.divers.nl

Bron

<http://www.jeugdprostitutie.nu/interventies/preventie/regenboog>

<http://www.divers.nl/uploaded/FILES/DIV127%20Methodiek.pdf>

RESPECT MAN!

Organisatie/maker

Scala

Doel

Jongens worden zich meer bewust van hun cultuur en de gevolgen van hun gedrag.

Jongens krijgen meer inzicht in en respect voor de cultuur van anderen en hun eigendommen.

Categorie

Training

Doelgroep

Jongens die moeilijk aansluiting kunnen vinden bij de maatschappij.

Professionals die met deze jongens werken.

Periode uitvoering

2007-heden

Regio

Rotterdam

Aanpak/beschrijving

De methodiek is ontwikkeld en uitgevoerd op het Albeda College, aan de

Haastrechtstraat 63. Deze locatie houdt zich bezig met verschillende opleidingen in de technische

branche. Aan de pilot hebben 36 jongens van drie verschillende nationaliteiten meegedaan: 12

Marokkaanse jongens, 12 Antilliaanse jongens en 12 Nederlandse jongens.

Ontwikkeling

Participatie van de doelgroep bij de ontwikkeling

Beschikbaar materiaal

Methodiek: Respect man!!!

<http://www.scalarotterdam.nl/upload-doc/docs/downloads/methodiekrespectman.pdf>

Evaluatie beschikbaar:

Nee

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Via de methodiek

Gegevens financiering

Gemeente Rotterdam (Dienst Jeugd Onderwijs en Samenleving)

Contactgegevens/URL

Scala

Provenierssingel 66, Rotterdam

Postbus 874, 3000 AW Rotterdam

010-4430000

info@scalarotterdam.nl

<http://www.scalarotterdam.nl/>

Bron

<http://www.scalarotterdam.nl/>

SEKS IN DE STAD

Organisatie/maker

rotterdamscentrumvoortheater (rcth)

Doel

een bijdrage leveren aan het positief denken over seksualiteit, relaties en rolpatronen. De leerlingen worden aangemoedigd na te denken over alternatieve gedragskeuzes.

Categorie

theater

Doelgroep

Jongeren van 14 tot 17 jaar/2e t/m 4e klassen van het speciaal en voortgezet onderwijs

Periode uitvoering

de schooljaren 2006-2007 en 2007-2008

Regio

Rotterdam

Aanpak/beschrijving

De voorstelling en nabespreking (samen max. 70 min.) gaan over seksuele moraal bij jongeren en de invloed van culturen en de media. Thema's in de monologen zijn: groepsdruk, grenzen stellen,

homoseksualiteit, man vrouw rolpatronen, seks als ruilmiddel, videoclips. De leerlingen reageren op stellingen en gaan na afloop in gesprek met personages uit het stuk.

Beschikbaar materiaal

Lesbrief en het boek 'Seks in de stad'. Dit bevat monologen van 49 jongeren die de voorstelling bezocht hebben, over hun ervaringen met seksualiteit.

Evaluatie beschikbaar

Niet expliciet vermeld

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Dat zou in principe kunnen, maar is niet de bedoeling, omdat het een eigen productie is van het rcth. Het rcth heeft bijvoorbeeld ook de rechten afgekocht van de tekstschrijver.

Gegevens financiering

Gemeente Rotterdam (Dienst Jeugd Onderwijs en Samenleving)

Contactgegevens/URL

rcth

Mathenesserdijk 293

3026 GB Rotterdam

010-4773891

info@rcth.nl

www.rcth.nl

www.seksindestad.nl

Bron

http://www.trouw.nl/deverdieping/overigeartikelen/article864394.ece/Verre_van_bevrijd__de_meid_een_hoer_de_jongen_stoer

SEKSUELE EN RELATIONELE FORMING – PRIMAIR ONDERWIJS

Organisatie/maker

Centrum 16•22

Doel

Bewust worden van de veranderingen in de puberteit.

Bewust worden van diverse relatievormen.

Bespreken van normen en waarden met betrekking tot zichzelf en relaties.

Voorlichting over seksualiteit en veilig vrijen.

Nadenken over grensoverschrijdend gedrag en het herkennen van grenzen bij anderen.

Oefenen in weerbaar gedrag ter preventie van (seksuele) intimidatie

Categorie

Lessenserie

Doelgroep

Leerlingen uit groep 7 en 8 van het primair onderwijs

Periode uitvoering

Niet expliciet vermeld

Regio

Centrum 16•22 voert zijn eigen projecten zelf uit alleen in de Haagse regio. Daarbuiten moeten docenten het zelf doen, maar er is een training ter voorbereiding beschikbaar.

Aanpak/beschrijving

Thema's die in dit project aan de orde komen zijn: Meisjes- en jongensgedrag; Vriendschappen en relaties; Normen en waarden; Zelfbeeld; Grenzen stellen; Kennismaking met seksualiteit. Werkvormen: spel, video, werkbladen, rollenspelen, discussie, voorlichting.

Beschikbaar materiaal

Niet expliciet vermeld

Evaluatie beschikbaar

Niet expliciet vermeld

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Het centrum organiseert trainingen voor docenten ter voorbereiding op de uitvoering van een project.

Gegevens financiering

Niet expliciet vermeld

Contactgegevens/URL

Centrum 16•22

Trompstraat 5

2518 BL Den Haag

070-3560154

info@centrum1622.nl

<http://www.centrum1622.nl>

Bron

<http://www.centrum1622.nl/www/index.php?id=60>

STAY IN LOVE

Organisatie/maker

Trimbos-instituut in samenwerking met TransAct, Riagg Zwolle en Parnassia

Doel

Het doel van het project is het vergroten van kennis en bewustwording van jongeren over wat een "gezonde" relatie is, het beïnvloeden van houding en gedrag van jongeren ten opzichte van relaties en het voorkomen dat relatieproblemen leiden tot relationeel geweld.

Categorie

Lespakket

Doelgroep

Jongeren van 16 tot 20 jaar

Periode uitvoering

De pilot liep van september 2005 tot juni 2006.

Regio

Zwolle en Den Haag

Aanpak/beschrijving

Informatie, tips en verhalen over hoe je je relatie goed kunt houden, oftewel: How to stay in love. Aandacht voor: lastige situaties voor jongeren en hoe je je weerbaar kunt opstellen; waar moet je alert op zijn; hoe houd je je grenzen in de gaten (kennis over risicofactoren en beschermende factoren); het ontstaan van partnergeweld, manipulatie en geestelijk geweld.

Volgens <http://www.huiselijkgeweld.nl/interventies/preventie/stayinlove.html> gaat in januari 2009 een tweede pilot van start.

Beschikbaar materiaal

Lessenserie; website; folder, poster, relatietest, kaartjes van creditcardformaat met toepasselijke 'oneliners' over de time out; draaiboek voor een theaterproductie

Evaluatie beschikbaar

Van den Borne, A. (2006) Stay in love, een procesevaluatie naar een primair preventieprogramma om partnergeweld onder jongeren van 15 tot 20 jaar te voorkomen. Utrecht: Trimbos-Instituut, 2006
<http://www.huiselijkgeweld.nl/doc/publicaties/stay%20in%20love.pdf>

Volgens Safe dates: Ter preventie van datinggeweld (Canada), zie: <http://www.jeugdprostitutie.nu/doc/safe-dates.pdf> (p. 11) is het project al in twee regio's geëvalueerd, namelijk Zwolle en Den Haag. "Deze test in de twee regio's geldt als opmaat voor een landelijke implementatie van het project.

In 2005 is in beiden gemeenten een nulmeting gehouden en in 2006 was er een eerste nameting. Uit de nameting kwam naar voren dat jongeren aangaven het onderwerp interessant te vinden en dat zij nu openstaan voor informatie en voorlichting hierover."

Dit project is gebaseerd op Safe Dates, een Canadese interventie, die geëvalueerd is in:

Geweld verslagen: Een studie naar de preventie van geweld in het publieke en semi-publieke domein. Den Haag: WODC (2006), zie:

http://www.wodc.nl/images/ob239_volledige_tekst_tcm44-59689.pdf

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Zijn Trimbos en Movisie mee bezig

Gegevens financiering

Stimuleringsfonds Openbare Gezondheidszorg (OGGZ fonds)

Contactgegevens/URL

Trimbos- Instituut
Postbus 725
3500 AS Utrecht

030-2971100
info@trimbos.nl
www.trimbos.nl

MOVISIE
Postbus 19129
3501DC Utrecht
030-7892000
info@movisie.nl
www.movisie.nl

Bron
<http://www.jeugdprostitutie.nu/publicaties/voorlichting/theater>
<http://www.huiselijkgeweld.nl/interventies/preventie/stayinlove.html>

TOO HOT TO HANDLE

Organisatie/maker
Scala

Doel
Bewustwording op het gebied van relatie, seks, carrière en emancipatie

Categorie
Niet expliciet vermeld

Doelgroep
Jongeren (o.a.)

Periode uitvoering
2007-heden

Regio
Rotterdam

Aanpak/beschrijving
Met behulp van de urban cultuur wordt een bijdrage geleverd aan bewustwording, voorlichting en scholing over gelijkwaardigheid van vrouw en man, over vrijheid en zelfstandigheid van vrouwen en de emancipatie van mannen.

Beschikbaar materiaal
Niet expliciet vermeld

Evaluatie beschikbaar
Nee

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid
Niet expliciet vermeld

Gegevens financiering

Gemeente Rotterdam (Dienst Jeugd Onderwijs en Samenleving)

Contactgegevens/URL

Scala

Provenierssingel 66, Rotterdam

Postbus 874, 3000 AW Rotterdam

010-4430000

info@scalarotterdam.nl

<http://www.scalarotterdam.nl/>

Bron

<http://www.scalarotterdam.nl/midden3.html>

VANZELFSPREKEND

Organisatie/maker

Stichting Vluchtelingen Organisaties Rijnmond (SVOR) in samenwerking met Odyssee, GGD, politie Rotterdam-Rijnmond

Doel

Taboes op het gebied van eerwraak, gedwongen huwelijken en maagdelijkheid aan de orde stellen door informatie en discussie

Categorie

Training

Doelgroep

Vrouwen, mannen en jongeren uit 6 gemeenschappen met een vluchtelingenachtergrond

Periode uitvoering

1 juni 2006-1 februari 2008

Regio

Rijnmond

Aanpak/beschrijving

Vanwege het gevoelige karakter van de onderwerpen eerwraak, gedwongen huwelijken en maagdelijkheid en de nauwe relatie tot (cultureel bepaalde) normen en waarden, is ervoor gekozen om mensen uit verschillende vluchtelingengemeenschappen – de Somalische, Irakese, Iraanse, Afghaanse, Eritrese en Koerdische – op te leiden om van binnenuit het gesprek op gang te brengen. Deze gespreksleiders hebben vanaf 2006 gesprekskringen en bijeenkomsten begeleid voor diverse vluchtelingengemeenschappen.

Beschikbaar materiaal

Niet expliciet vermeld

Evaluatie beschikbaar
Niet expliciet vermeld

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid
Niet expliciet vermeld

Gegevens financiering
DE/OCW

Contactgegevens / URL
SVOR
's-Gravendijkwal 28
3014 EC Rotterdam
010-2019667
info@svor.nl
www.svor.nl

Bron
http://www.emancipatieweb.nl/uploads/2160/Gesubsidieerde_projecten_Rechten_en_Veiligheid_2006.doc

VERBETEREN SEKSUELE WEERBAARHEID EN BEWUSTZIJN VAN JONGENS EN MEISJES

Organisatie/maker
Women@work

Doel
Jongeren bewustmaken van hun eigen seksuele positie en hun seksuele weerbaarheid vergroten.

Categorie
Training

Doelgroep
Jongeren

Periode uitvoering
1 juni 2006-1 december 2007

Regio
Amsterdam Zuidoost

Aanpak/beschrijving
80 jongeren (meisjes en jongens) worden in diverse vaardigheden getraind en gaan met elkaar in gesprek. De eerste twee modules van de training richten zich expliciet op seksuele bewustwording en weerbaarheid.

Beschikbaar materiaal
Methodiek

Evaluatie beschikbaar

Ja

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Via een train de trainer wordt de methodiek overgedragen aan jongeren- en zelforganisaties.

Gegevens financiering

DE/OCW, Gemeente Amsterdam en Stadsdeel Zuidoost

Contactgegevens/URL

P'OEMA

Pieter Kiesstraat 61

2013 BG HAARLEM

023 – 531 5567

06-21597228

p.oema@hetnet.nl

Bron

http://www.emancipatieweb.nl/uploads/2160/Gesubsidieerde_projecten_Rechten_en_Veiligheid_2006.doc

WAT JIJ WIL, WEERBAAR TEGEN LOVERBOYS

Organisatie/maker

Centrum 16•22

Doel

Leerlingen informeren over loverboys: hoe ze te herkennen en hoe er uit de buurt te blijven.

Categorie

Lessenserie

Doelgroep

Meiden uit de tweede en derde klas van het voortgezet (speciaal) onderwijs

Periode uitvoering

Niet expliciet vermeld

Regio

Centrum 16•22 voert zijn eigen projecten zelf uit alleen in de Haagse regio. Daarbuiten moeten docenten het zelf doen, maar er is een training ter voorbereiding beschikbaar.

Aanpak/beschrijving

In zes bijeenkomsten worden de leerlingen geïnformeerd over relaties, hun rol daarin, macht, hun toekomst, hun grenzen en wat te doen bij problemen.

De leerlingen werken met verschillende werkvormen, zoals: video, drama, spellen en werkbladen.

Beschikbaar materiaal

Niet expliciet vermeld

Evaluatie beschikbaar

Niet expliciet vermeld

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Het centrum organiseert trainingen voor docenten ter voorbereiding op de uitvoering van een project.

Gegevens financiering

Niet expliciet vermeld

Contactgegevens/URL

Centrum 16•22

Trompstraat 5

2518 BL Den Haag

070-3560154

info@centrum1622.nl

<http://www.centrum1622.nl>

Bron

<http://www.centrum1622.nl/www/index.php?id=74>

**WEERBAARHEID: BAAS OVER MIJN EIGEN LIJF
(OOK WEL 'KOFFERTJE WEERBAARHEID' GENOEMD)**

Organisatie/maker

Stichting Philadelphia Zorg

Doel

Mensen met een handicap weerbaar maken tegen seksueel misbruik. Naast het bieden van informatie ligt de nadruk op het (aan)leren van vaardigheden, waarmee mensen zich te weer kunnen stellen tegen ongewenste intimiteiten.

Categorie

Lespakket

Doelgroep

Mannen en vrouwen vanaf 16 jaar met een lichte of matige verstandelijke handicap

Periode uitvoering

1997-2000

Regio

landelijk

Aanpak/ beschrijving

De video's gaan over: lichaamsbewustzijn, gevoelens rond seksueel misbruik, seksueel misbruik door een taxichauffeur, groepsleider en (homoseksuele) aanranding door een medebewoner. Gerichte vaardigheden worden herhaaldelijk getoond en toegepast.

Beschikbaar materiaal

Trainingskoffer met drie videobanden, een werkboek, gekleurde platen, een pictoserie en een spel, handleiding met methoden

Evaluatie beschikbaar

Uit een evaluatie komt naar voren, dat transfer naar de dagelijkse situatie snel dreigt weg te zakken. Enerzijds doordat begeleiders uitvallen of weggaan, waardoor de continue aandacht voor de effecten van de training verdwijnt. Anderzijds doordat vanuit het management onvoldoende inzicht en ondersteuning plaats vindt betreffende het leerproces, waardoor onvoldoende ruimte gecreëerd wordt om het programma uit te voeren. Uit de evaluatie blijkt tevens, dat het koffertje bereikt waarvoor het bedoeld is. Dat wil zeggen, dat meer dan de helft van de mensen (met lichte en matige verstandelijke handicap) die het programma hebben gevolgd, situaties beter herkennen en sneller hulp van buiten inroepen. Het evaluatieverslag is op te vragen bij c.andel@philadelphia.nl of 06-20424150

Bruikbaarheid elders/ informatie over overdraagbaarheid

Niet expliciet vermeld

Gegevens financiering

Niet expliciet vermeld

Contactgegevens/URL

Stichting Philadelphia Zorg
0341-278500
info@philadelphia.nl
www.philadelphia.nl

Bron

<http://www.iiav.nl/epublications/2005/Preventievanseksueelmisbruik.pdf>
<http://www.begrensdiefde.nl/zoeken/databank?id=40>

WEERBAARHEID IN ASIELZOEKERSCENTRA

Organisatie/maker

Trainersgroep Weerbaarheid Noord-Nederland

Doel

Het vergroten van de weerbaarheid.

Categorie

Training

Doelgroep

Meisjes en vrouwen in asielzoekerscentra

Periode uitvoering
2002-heden

Regio
Noord-Nederland

Aanpak/beschrijving
In de trainingen leren meisjes en vrouwen over de rechten van vrouwen in Nederland, ze leren hoe ze onveilige situaties kunnen herkennen en voorkomen en hoe ze in bedreigende en lastige situaties voor zichzelf op kunnen komen. Ze leren hun grenzen aangeven, hulp vragen, en zichzelf zo nodig te verdedigen.

Beschikbaar materiaal
Docentenhandleiding

Evaluatie beschikbaar
Niet expliciet vermeld

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid
Via de handleiding

Gegevens financiering
Niet expliciet vermeld

Contactgegevens/URL
Trainersgroep Weerbaarheid Noord-Nederland
info@trainersgroepweerbaarheid.nl
<http://www.trainersgroep-weerbaarheid.nl/>

Bron
<http://trainersgroepweerbaarheid.nl/nieuwsbrief2.php>

WEERBAARHEID IN RELATIES

Organisatie/maker
Scala

Doel
Kennis en informatie geven om te voorkomen dat jongeren in probleemsituaties verzeild raken

Categorie
Cursus

Doelgroep
Jongeren

Periode uitvoering
Onbekend, maar in ieder geval sinds 2006

Regio
Rotterdam

Aanpak/beschrijving
Onderwerpen die onder andere aan bod komen zijn: weerbaarheid, grenzen aangeven, vormen van seksueel geweld onder jongeren en de hulpverleningsmogelijkheden.

Beschikbaar materiaal
Niet expliciet vermeld

Evaluatie beschikbaar
Nee

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid
Niet expliciet vermeld

Gegevens financiering
Gemeente Rotterdam (Dienst Jeugd Onderwijs en Samenleving)

Contactgegevens/URL
Scala
Provenierssingel 66, Rotterdam
Postbus 874, 3000 AW Rotterdam
010-4430000
info@scalarotterdam.nl
<http://www.scalarotterdam.nl/>

Bron
<http://www.scalarotterdam.nl/upload-doc/docs/downloads/cursussen.pdf>

WEERBAARHEIDSTRAINING

Organisatie/maker
MEE Amstel en Zaan

Doel
Versterken/uitbreiden vaardigheden, vergroten kennis van het onderwerp en fysiek en mentaal weerbaarder worden, gericht op grensoverschrijdend gedrag algemeen, seksuele intimidatie, seksueel misbruik.

Categorie
Cursus

Doelgroep
Jongens en meisjes vanaf 13 jaar van MLK-niveau

Periode uitvoering

Niet gebonden aan een bepaalde periode. Als er genoeg deelnemers zijn, start een nieuwe cursus.
Jongens en meisjes krijgen gescheiden les.

Regio

Amsterdam en Zaanstreek

Aanpak/beschrijving

De cursus bestaat uit 12 wekelijkse bijeenkomsten van 75 minuten en wordt gegeven in een sportzaal (in Amsterdam, Hoofddorp, Purmerend of Zaandam). Het maximum aantal deelnemers is 12. De cursus bestaat uit: fysieke technieken in de gymzaal, spel, concentratie-oefeningen, ontspanningsoefeningen.

Beschikbaar materiaal

Draaiboek

Evaluatie beschikbaar

Niet expliciet vermeld

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Via het draaiboek

Gegevens financiering

Niet expliciet vermeld

Contactgegevens/URL

MEE Amstel en Zaan

diverse adressen

informatie@meeaz.nl

http://www.meeaz.nl/viewpage.asp?ac=view&pag_id=164

Bron

<http://www.blixum.nl/rubrieken.php?id=752&p=1085&e=2600&>

WEERBARE MOSLIMA'S

Organisatie/maker

Advies- en Steunpunt Huiselijk Geweld i.s.m. Bureau Wen-Do

Doel

Het zelfvertrouwen en gevoel van veiligheid van moslima's vergroten, om uiteindelijk de participatie van moslimvrouwen aan de samenleving te vergroten en een bijdrage te leveren aan de preventie van (huiselijk/seksueel) geweld.

Categorie

Training

Doelgroep

Moslimmeiden en moslimvrouwen

Periode uitvoering

1 september 2006-mei 2008

Regio

Provincie en stad Groningen

Aanpak/beschrijving

De weerbaarheid wordt vergroot door fysieke en mentale oefeningen. Er wordt ook geleerd hoe de dynamiek van (huiselijk/seksueel) geweld te herkennen is en hoe vrouwen daar op kunnen reageren. Indien nodig wordt wegwijs gemaakt naar reguliere hulpverleningsinstanties.

Ontwikkeling

Participatie van de doelgroep

Beschikbaar materiaal

Methodiek en eindrapport:

Bosch, Ingrid van den. Weerbare moslima's: eindrapport (2008). Groningen: Advies- en steunpunt huiselijk geweld

Evaluatie beschikbaar

Ja

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Ja

Gegevens financiering

DE/OCW, Oranjefonds, Centrum voor Maatschappelijke Ontwikkeling Groningen en het Advies- en steunpunt huiselijk geweld in Groningen

Contactgegevens/URL

ASH Groningen

Martinikerkhof 11

9712 JG Groningen

050-3180741

info@ash-groningen.nl

<http://www.ashg-groningen.nl/>

Bron

http://www.emancipatieweb.nl/uploads/2160/Gesubsidieerde_projecten_Rechten_en_Veiligheid_2006.doc

WENSEN EN GRENZEN

Organisatie/maker

Gemeente Rotterdam

Doel

Kinderen al op jonge leeftijd leren omgaan met hun eigen wensen en grenzen ten aanzien van seksualiteit en relaties en om de grenzen van anderen te leren kennen en respecteren.

Categorie

Voorlichting

Doelgroep

Kinderen van 4 tot 19 jaar

Periode uitvoering

2008-2010

Regio

Rotterdam

Aanpak/beschrijving

Het project gaat in 2008 op tien basisscholen en vier vmbo-scholen van start. De GGD ondersteunt en begeleidt scholen om het thema relationele en seksuele vorming in alle leerjaren, vanaf groep 1, door te voeren. Inhoud van de lessen omvat onder meer: verschillen tussen meisjes en jongens, over pesten en hoe maak je vriendjes en vriendinnetjes, hoe zag je eruit als baby, wat verandert er in je puberteit, wat gebeurt er als je verliefd bent, hoe ziet jouw gezin eruit en dat van je klasgenootjes, wanneer vind je een aanraking leuk en wanneer niet, hoe reageer je dan, wat zie je op tv, internet, bladen? Wat vind je daarvan? In het programma wordt ook aandacht besteed aan de rol van de ouders.

Evaluatie beschikbaar

Nee

Gegevens financiering

Gemeente Rotterdam

Contactgegevens/URL

Gemeente Rotterdam

Stadhuis

Coolsingel 40

3011 AD Rotterdam

Postbus 70012

3000 KP Rotterdam

0800-1545 (gratis)

info@rotterdam.nl

www.rotterdam.nl

Bron

<http://www.ggd.rotterdam.nl/smartsite1144.dws?goto=2198754&channel=2814&substyle=>

WENSEN EN GRENZEN / KICK IT WITH LOVE

Organisatie/maker

Trainersgroep Weerbaarheid Noord-Nederland en bureau Mutiara Consult

Doel

Vergroten van weerbaarheid

Categorie

Workshop/cursus

Doelgroep

Jongeren

Periode uitvoering

2007

Regio

Noord-Nederland

Aanpak/beschrijving

Aandacht voor de leuke en minder leuke kanten van liefde en seks.

Beschikbaar materiaal

Niet expliciet vermeld

Evaluatie beschikbaar

Niet expliciet vermeld

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Niet expliciet vermeld

Gegevens financiering

Niet expliciet vermeld

Contactgegevens/URL

Trainersgroep Weerbaarheid Noord-Nederland

info@trainersgroep-weerbaarheid.nl

<http://www.trainersgroep-weerbaarheid.nl/>

Bron

<http://trainersgroepweerbaarheid.nl/nieuwsbrief2.php>

WHOM TO TRUST

Organisatie/maker

Scharlaken Koord

Doel

AMA-meisjes waarschuwen voor de gevaren van loverboys en vrouwenhandel.

Categorie

Lessen

Doelgroep

AMA-meisjes

Periode uitvoering

2003-heden

Regio

Landelijk

Aanpak/beschrijving

Het programma bestaat uit 2 lessen van ongeveer 2 uur. In dit preventieproject wordt rekening gehouden met de culturele achtergronden, de mogelijke taalbarrière en de situatie waarin de AMA-meiden zich bevinden.

Beschikbaar materiaal

Niet expliciet vermeld

Evaluatie beschikbaar

Niet expliciet vermeld

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Niet expliciet vermeld

Gegevens financiering

Niet expliciet vermeld

Contactgegevens/URL

Scharlaken Koord Nederland

Barndesteeg 25

1012 BV Amsterdam

020-6226897

info@scharlakenkoord.nl

www.scharlakenkoord.nl

Bron

www.scharlakenkoord.nl

WIJZER IN DE LIEFDE

Organisatie/maker

GGD Nederland (met advies van Pharos)

Doel

Seksuele voorlichting en seksuele vorming

Categorie

Training

Doelgroep

Jeugdige asielzoekers en nieuwkomers

Periode uitvoering

2005; herziene versie in 2007

Regio

Landelijk

Aanpak/beschrijving

Het draaiboek bevat lessen over: Kennismaken met seksualiteit; Vriendschap en relaties; Seksuele ontwikkeling; Geboorteregeling; Soa, hiv en veilig vrijen; Weerbaarheid; Seksuele diversiteit; Loverboys en prostitutie; Meisjesbesnijdenis.

Beschikbaar materiaal

Timmermans, C. & Loeffen, T. (2007). Wijzer in de liefde: Draaiboek voor het geven van seksuele voorlichting aan en seksuele vorming van jeugdige asielzoekers en nieuwkomers Utrecht: GGD Nederland

<http://www.ggd.nl/ggdnl/paginaSjablonen/raadplegen.asp?display=2&atoom=28043&atoomsrt=2&actie=2>

Evaluatie beschikbaar

Niet expliciet vermeld

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid

Via het draaiboek

Gegevens financiering

Niet expliciet vermeld

Contactgegevens/URL

GGD Nederland

Postbus 85300

3508 AH Utrecht

postbus@ggd.nl

www.ggd.nl

Bron
<http://www.ggdkennisnet.nl/>

WOMAN THOU ART LOOSED

Organisatie/maker
Stichting Vital Aid Foundation

Doel
de kwetsbaarheid van Afrikaanse meisjes voor seksueel geweld verminderen door het versterken van hun bewustzijn en kennis over hun eigen reproductieve/seksuele rechten

Categorie
Bijeenkomsten

Doelgroep
Afrikaanse vrouwen en meisjes in Nederland

Periode uitvoering
1 september 2006-1 september 2008

Regio
Landelijk

Aanpak/beschrijving
Aansluitend bij cultuur en kennis van de doelgroep wordt gebruik gemaakt van 'volkstheater', eenvoudig opgezette flyers en brochures, video en andere visuele en orale vormen van communicatie gericht op vrouwen en meisjes. Ter verspreiding van het materiaal worden bijeenkomsten en seminars voor vrouwen/meisjes gehouden.

Beschikbaar materiaal
Niet expliciet vermeld

Evaluatie beschikbaar
Nee

Bruikbaarheid elders/informatie over overdraagbaarheid
Niet expliciet vermeld

Gegevens financiering
DE/OCW

Contactgegevens/URL
VitalAid Nederland
Zoutmanstraat 23
2518 GL Den Haag
070-3460304/06-27250169
info@vitalaid.org

www.vitalaid.org

Bron

http://www.emancipatieweb.nl/uploads/2160/Gesubsidieerde_projecten_Rechten_en_Veiligheid_2006.doc

BIJLAGE 3 – BESCHRIJVINGEN VAN GEANALYSEERDE PROJECTEN

A. WEERBAARHEIDSTRAININGEN

BEAUTY AND THE BEAST

Ontwikkeld door: Stade Advies en Bureau Jeugdzorg Utrecht

Periode ontwikkeld/geïmplementeerd: 1996 - heden

Type interventie: Voorlichting/Training

Financiering: Gemeente Utrecht

Contactgegevens/URL

Stade Advies

Wittevrouwensingel 1

3581 GA Utrecht

Postbus 13124

3507 LC Utrecht

030 - 236 18 61

advies.utrecht@stade.nl

Literatuur

Terpstra, L. & Van Dijke, A. (2003). One of a kind. Evaluatieonderzoek Pretty Woman. Utrecht: Bureau Terpstra & van Dijke.

Schwarze, K.; Berger, M. & Geurts, E. (2006). Pretty Woman. Praktijkvoorbeeld voor de aanpak van meisjesprostitutie. Utrecht: NIZW/Amsterdam: SWP
www.jeugdprostitutie.nu; geraadpleegd op 11 mei 2008

Materialen

Tijdens de training wordt er gebruik gemaakt van een DVD: Beware of Loverboys, uitzending van de EO van 19 februari 2003.

Korte beschrijving interventie

Beauty and the Beast is een weerbaarheidstraining van vijf lessen voor meisjes van 13 tot 18 jaar in het VMBO, speciaal onderwijs en andere vormen van middelbaar onderwijs, die een risico lopen om met prostitutie of loverboys te maken te krijgen. Deze training wordt vaak gegeven als uit de gewone voorlichtingsactiviteiten op scholen blijkt dat er behoefte aan is. De training is aangehangen aan het Project 'Pretty Woman' dat voorlichting en hulpverlening biedt aan slachtoffers van loverboys en meisjes die een verhoogd risico hiertoe lopen.

Ontwikkeling

Probleemanalyse

Het evaluatierapport van Pretty Woman vermeldt als aanleiding tot het project dat sinds de eerste helft van de jaren 90 de politie en hulpverlening in Utrecht werd geconfronteerd met minderjarige meisjes die de prostitutie werden ingelokt door – in meerderheid Marokkaanse- jonge mannen die een relatie met hen aangingen en hen vervolgens onder bedreiging met geweld in de prostitutie hielden. Over de omvang van de problematiek worden geen cijfers verstrekt. Onderzoek naar risicogroepen en

risicofactoren wordt niet genoemd. De dynamiek in de relatievorming met een pooier wordt vergeleken met die in een gewelddadige intieme relatie, waarbij sociaal isolement en afhankelijkheid van het meisje kenmerkend zijn.

Theoretische onderbouwing

De weerbaarheidstraining Beauty and the Beast is ontwikkeld op basis van de Goldstein sociale vaardigheidstraining. Een nadere theoretische onderbouwing ontbreekt.

Doelgroep

Meisjes van 13 tot 16 in het VMBO, speciaal onderwijs en andere vormen van onderwijs, die het risico lopen om in de prostitutie te belanden of met loverboys in aanraking te komen.

Doelstellingen

De deelnemers worden zich er van bewust dat ze in deze fase van hun leven keuzes maken op het gebied van relaties en seksualiteit.

De deelnemers denken na over hun eigen houding tegenover en opvattingen over relaties en seksualiteit.

De deelnemers zien in dat ze zelf keuzes kunnen maken door op het juiste moment nee te zeggen.

De deelnemers krijgen inzicht in de situaties en processen die tot prostitutie kunnen leiden.

De deelnemers weten na afloop van het project bij welke personen of hulpverleningsinstanties ze in geval van problemen terecht kunnen.

Betrokkenheid doelgroep bij ontwikkeling

In het begin, in de fase van ontwikkelen en de uitvoering zijn de opmerkingen en adviezen van de jongeren en leerkrachten mee genomen bij de verdere ontwikkeling.

Visie

PW heeft haar visie op jongeren en seksualiteit niet geëxpliciteerd in het evaluatierapport. Impliciet blijkt uit de evaluatiestudie dat ervan uitgegaan wordt dat jongeren seksueel actief zijn en het recht hebben om eigen keuzes te maken als het gaat om partners en de beleving van seksualiteit. Daarnaast gaan zij ervan uit dat meisjes het recht hebben op voldoende en juiste informatie om goed geïnformeerde keuzes te kunnen maken. Daarmee gaan zij uit van een empowerment benadering en het vergroten van de (seksuele) zelfbeschikking van de doelgroep.

Er wordt in de benadering niet specifiek rekening gehouden met culturele en seksuele diversiteit. De benadering is seksspecifiek en gaat uit van seksspecifieke achtergrond van de problemen waar meisjes mee worstelen. Er is veel aandacht voor nazorg: meisjes die veel risicovolle contacten hebben en meisjes met een vaak nog impliciete hulpvraag worden toegeleid naar de hulpverlening van Pretty Woman.

Opzet

In het project Beauty & the Beast worden de meisjes tijdens 5 informatiebijeenkomsten aan het denken gezet over relaties met jongens (hun ideeën hierover, normen en waarden, grenzen, et cetera). De meisjes hebben een gesprek met een ex-prostitutuee en ze krijgen informatie over de hulpverleningsmogelijkheden vanuit politie, het meidenwerk en de jeugdhulpverlening. Om het project toegankelijk te maken voor een grote groep is gekozen niet de nadruk te leggen op het onderwerp loverboys en prostitutie omdat dat veel weerstand oproept; 'dat komt bij ons niet voor'.

Ook wordt er binnen het project een workshop zelfverdediging gegeven en is er aandacht voor signalen; hoe kunnen mentoren, vriendinnen e.d. de signalen herkennen.

Duur van de lessen is anderhalf uur. Gewerkt wordt met stellingen, en onder andere het maken van collages en rollenspellen. Ook wordt er gebuikt gemaakt van een video. De bijeenkomsten worden geleid

door vrouwelijke hulpverleners, in aanwezigheid van een mentor, jongerenwerker of docent die de meisjes kent.

Aansluiting bij de belevingswereld van de doelgroep

Pretty Woman biedt een laagdrempelig aanbod voor meiden uit risicogroepen die vaak weinig vertrouwen in volwassenen hebben. PW sluit aan bij de belevingswereld van deze meiden door een niet veroordelende houding, aandacht, affectie en vertrouwen in contact, en door het aanbieden van een knusse, huiselijke en vrouwelijke sfeer in het eigen pand. De benadering is vraaggericht, uitgangspunt is de eigen verantwoordelijkheid van de meisjes, de professional staat naast het meisje en respecteert haar keuzes. In hoeverre deze uitgangspunten ook in de preventieactiviteiten worden gehanteerd wordt uit de beschikbare informatie niet duidelijk. Om goed te kunnen aansluiten bij wat er leeft in de groep wordt voorafgaand aan de training een voorbespreking met de docent of mentor van de groep gehouden. Hierin wordt ingegaan op samenstelling van de groep, land van herkomst, belevingswereld, het taalgebruik en het concentratievermogen van de meisjes.

Aansluiting opzet bij gekozen doelstellingen

Om het project toegankelijk te maken voor een grote groep wordt in eerste instantie geen nadruk gelegd op het onderwerp loverboys en prostitutie, omdat dat veel weerstand oproept – ‘dat komt bij ons niet voor’.

Hoe de verschillende onderdelen van de training aansluiten bij de doelstellingen wordt uit de beschikbare informatie niet duidelijk.

Inhoudelijk wordt in het programma het onderwerp prostitutie concreet en realistisch gemaakt door een ex- prostituee uit te nodigen.

Effectiviteit gekozen methodieken

Naar de effectiviteit van Beauty and the Beast is geen onderzoek gedaan. Door de combinatie van verschillende methodieken en een voorgesprek met een docent/mentor over taalniveau en concentratievermogen van de deelnemers mag verwacht worden dat aangesloten kan worden bij verschillende leerstijlen. Door een combinatie van kennisbevordering, attitudebeïnvloeding en vaardigheidstraining wordt gewerkt aan verschillende determinanten van risicogedrag van meisjes.

In het hulpverleningsaanbod van PW worden ouders duidelijk betrokken in hun rol als ondersteuners van het meisje. In hoeverre ouders betrokken worden bij Beauty and the Beast is uit de beschikbare informatie niet op te maken.

Kwaliteitsbewaking

PW is op dit moment bezig met een certificeringstraject. Dit houdt in dat alle elementen in preventie- en hulpverleningsactiviteiten gestandaardiseerd en beschreven worden.

Overdraagbaarheid

Voor Beauty and the Beast is een docententraining ontwikkeld, die intermediairen in staat stelt om het programma zelfstandig het programma uit te voeren.

Implementatie/bereik

Beauty and the Beast is primair gericht op de regio Utrecht, maar in principe ook landelijk in te zetten. Informatie over het aantal meisjes dat inmiddels een training heeft ontvangen ontbreekt. In hoeverre er regelmatig feedback over de preventieactiviteiten gevraagd wordt van de doelgroep is niet bekend.

Randvoorwaarden

- Het laten uitvoeren van Beauty and the Beast kost 80 euro per uur plus voorbereiding en bijkomende kosten. De kosten voor de train de trainer cursus zijn 756 euro. Beauty and the Beats past in het gewone lesprogramma van scholen.
- Het politiek en maatschappelijk draagvlak is groot, gezien de grote belangstelling voor het onderwerp jeugdprostitutie en de grote aandacht voor het fenomeen loverboys in de media de afgelopen jaren. Tegelijkertijd is PW voor de betrokken instanties in de regio niet altijd een duidelijke samenwerkingspartner gebleken, zo blijkt uit de evaluatie. Wel is er veel erkenning voor het feit dat PW door de unieke aanpak risicomeiden weet te bereiken die voor de reguliere hulpverlening bijna onbereikbaar zijn geworden.

Succesfactoren

- Er is op dit moment veel maatschappelijk en politiek draagvlak voor interventies gericht op preventie van meisjesprostitutie.
- Beauty and the Beast is lift mee op de naamsbekendheid van Pretty Woman dat bekend staat om de laagdrempeligheid en goede aansluiting bij risicomeiden
- Door de weerbaarheidstraining te linken aan de hulpverlening bij Pretty Woman kan uitstekende nazorg worden verleend aan meiden die tijdens de training (dreigend) slachtofferschap onthullen.

Knelpunten

- De theoretische onderbouwing is zwak
- De methodiek komt over als weinig gestandaardiseerd
- De methodiek is niet geëvalueerd

DEURTJE OPEN, DEURTJE DICHT

Ontwikkeld door: Stichting Philadelphia

Periode ontwikkeld/geïmplementeerd: 2005 - heden

Type interventie: Lespakket over sociale weerbaarheid en relatievorming

Financiering: Stichting Philadelphia, RVVZ, VWS

Contactgegevens/URL

tichting Philadelphia Zorg

0341-278500

Christien van Andel: 06-20424150

c.andel@philadelphia.nl

info@philadelphia.nl

www.philadelphia.nl

Literatuur

www.huiselijkgeweld.nl, geraadpleegd op 14 mei 2008

http://www.zorgvoorbeter.nl/onderwerpen/over/preventie-seksueel-misbruik/voorbeelden/deurtje-open-deurtje-dicht-dodd/, geraadpleegd op 14 mei 2008

mondelinge mededelingen van ontwikkelaar (C. van Andel) op 21 mei 2008

Materialen

- twee Dvd-s van ieder 120 minuten
- een boek met informatie voor begeleiders/trainers

- een werkboek met oefeningen voor cursisten (WerkBoek),
- een oefenboek voor cursisten (DoeBoek),
- een gevoelsplatenserie,
- signaalplaatjes en tips voor sociaal en weerbaar gedrag.

Korte beschrijving interventie

DODD (2005) is een lespakket waarmee met mensen met een lichte of matige verstandelijke handicap gewerkt kan worden aan sociale weerbaarheid en relatievorming. Er is veel aandacht voor fysieke- en verwerkingsoefeningen en voor het leerproces er omheen. DODD bouwt voort op en kan gebruikt worden in combinatie met een eerder door St. Philadelphia ontwikkelde interventie, genaamd 'Koffertje Weerbaarheid'.

Ontwikkeling

Probleemanalyse

DODD bouwt voort op de ervaringen met 'Koffertje Weerbaarheid' een in 1997 ontwikkelde interventie die specifiek gericht is op preventie van seksueel misbruik. De aanleiding tot de ontwikkeling van 'Koffertje weerbaarheid' vormde het onderzoek van van Berlo (1997) naar seksueel misbruik bij verstandelijk gehandicapten, en vele ervaringsverhalen uit de eigen praktijk. Dit pakket is in 2000 geëvalueerd. Uit de resultaten van deze evaluatie en een aanvullende telefonische behoeftepeiling onder 20 instellingen bleek dat er behoefte was aan een bredere weerbaarheidstraining.

Theoretische onderbouwing

De methodieken die in DODD worden gebruikt zijn afgestemd op de specifieke behoeften en leerstijlen van (licht) verstandelijk gehandicapte mensen waarbij gebruikt is gemaakt van de theorie van psychodrama, de speltheorie, sociaal cognitieve leertheorieën en op de theorie van het ervaringsleren. De theoretische achtergrond wordt beknopt beschreven in de docentenhandleiding.

Doelgroep

Het lespakket is bedoeld voor mannen en vrouwen vanaf zestien jaar met een lichte of matige verstandelijke handicap. Door de stapsgewijze aanpak kunnen ook mensen met een zwaardere handicap er profijt van hebben. Het materiaal is zowel te gebruiken door ouders van mensen met een beperking, als door begeleiders. Het pakket is ook toepasbaar voor therapeuten en behandelaars die verwerking van machtsongelijkheid en misbruik ten doel hebben. Het kan in groepen of individueel worden gebruikt.

Doelstellingen

Het lespakket kent vier centrale doelstellingen:

- bevordering van eigenwaarde, zelfbewustzijn en zelfvertrouwen van deelnemers
- bevordering van kennis ten aanzien van situaties waarin mogelijk grenzen overschreden worden
- bevorderen van vaardigheden om je weerbaar en assertief op te kunnen stellen, en eigen wensen en grenzen kenbaar te kunnen maken
- het bevorderen van een omgevingsklimaat waarin deelnemers weerbaarheid kunnen leren door een systeemgerichte aanpak waarin houding en bejegening van begeleiders centraal staan

Weerbaarheid ten aanzien van seksuele grenzen is onderdeel van de doelstellingen.

Betrokkenheid doelgroep bij ontwikkeling

Voorafgaand aan de ontwikkeling is er een needs - assessment onder afnemers van het 'Koffertje Weerbaarheid' gehouden ten aanzien van wensen voor verbetering/aanpassing. Hieruit bleek dat er

behoefte was aan een bredere training dan alleen gericht op preventie van seksueel misbruik, maar meer gericht op weerbaarheid algemeen.

Bij de ontwikkeling van DODD is uitgebreid gebruik gemaakt van ervaringen van trainers die met 'Koffertje Weerbaarheid' hebben gewerkt. Bij het maken van DODD hebben in de dvd-films hoofdzakelijk verstandelijk gehandicapte acteurs meegespeeld. Zij hebben door mee te spelen ook hun commentaar op de thema's gegeven. Hun commentaar is meegenomen en dat heeft de trainingsmiddelen verder aangescherpt. Er is ook een korte pilot gehouden met cliënten waarin hun ervaringen met name zijn gebruikt om het DoeBoek bij de serie bij te stellen.

Visie

Stichting Philadelphia gaat uit van een brede, christelijk georiënteerde mensvisie, waarbij beleving van seksualiteit gezien wordt als een recht van ieder, ook van verstandelijk gehandicapten. Daarbij streven zij ernaar om dit binnen een betekenisvolle relatie te laten gebeuren. Daarom is er in het programma veel aandacht voor relationele aspecten van seksualiteit. Als dit niet mogelijk is staan zij ook open voor een autonome beleving van seksualiteit of (in specifieke gevallen) voor gespecialiseerde seksuele dienstverlening.

In de training wordt uitgegaan van een respectvolle benadering en is gekozen voor een afstemming van het pakket op de individuele behoefte van de deelnemers, waarbij ook rekening wordt gehouden met culturele diversiteit, seksuele diversiteit en seksespecifieke factoren.

Opzet

Het trainingspakket (DODD) is bedoeld om cliënten met een matige en lichte verstandelijke handicap in de leeftijd van 16 tot 40 jaar zelfbewuster en weerbaarder te maken in het omgaan met zichzelf en anderen. Het is een middel om patronen van aangeleerde hulpeloosheid te doorbreken. De training richt zich op een aantal thema's: zelfvertrouwen en zelfbewustzijn, aangaan van vriendschappen, meningsverschillen en conflicten, machtsverschillen en misbruik. Bij alle thema's worden meerdere voorbeelden en situaties in beeld gebracht, aan de hand waarvan met de cursist uitgebreid wordt ingegaan op de eigen beleving en het vergroten van zelfbewustzijn. Hieraan gekoppeld worden (in de videoserie) normen en vaardigheden verwerkt om toe te passen in de omgang met anderen.

Omdat er langzaam, stapsgewijs en met veel herhaling gewerkt wordt, duurt de hele training (afhankelijk van het niveau) één tot twee jaar. In de praktijk blijkt het uitvoeren van de basistraining (DVD1) ongeveer 2 x 10 bijeenkomsten te vergen.

Teams waarin met de methode gewerkt wordt, krijgen een tweedaagse training om te leren een omgevingsklimaat te creëren waarin weerbaar gedrag geleerd kan worden.

Aansluiting bij de belevingswereld van de doelgroep

Door de directe betrokkenheid van de doelgroep bij de ontwikkeling is te verwachten dat het pakket goed aansluit bij de belevingswereld van licht verstandelijk gehandicapten. Door de opzet (lesmodules waaruit een keuze gemaakt kan worden) kan maatwerk geleverd worden, waardoor de interventie zowel individueel als in groepsverband, kortdurend of langdurig ingezet kan worden. Door de rustige, stapsgewijze opbouw kan aangesloten worden bij het tempo van verstandelijk gehandicapten van verschillende niveaus. In de praktijk blijkt dat sommige filmpjes op de dvd, die door matig verstandelijk gehandicapten zijn gespeeld niet voldoende herkenbaar zijn en te simpel zijn voor licht verstandelijk gehandicapten. Bij deze groep worden deze filmpjes achterwege gelaten.

Aantrekkelijkheid methodiek voor de doelgroep

De methode is interne geëvalueerd, hieruit blijkt dat zowel deelnemers als begeleiders zeer enthousiast zijn over de training.

Aansluiting opzet bij gekozen doelstellingen

De training richt zich op een aantal thema's: zelfvertrouwen en zelfbewustzijn, aangaan van vriendschappen, meningsverschillen en conflicten, machtsverschillen en misbruik. Bij alle thema's worden meerdere voorbeelden en situaties in beeld gebracht, aan de hand waarvan met de cursist uitgebreid wordt ingegaan op de eigen beleving en het vergroten van zelfbewustzijn. Hieraan gekoppeld worden (in de videoserie) normen en vaardigheden verwerkt om toe te passen in de omgang met anderen. De opzet van het materiaal is stapsgewijs en de thema's zijn concreet uitgewerkt. Het pakket kan in z'n geheel en per thema apart gebruikt worden. Bovendien kan het op maat worden toegesneden, doordat de snelheid waarmee thema's worden behandeld aangepast kan worden aan de cursist.

Effectiviteit gekozen methodieken

DODD is niet op effectiviteit onderzocht. Verwacht mag worden dat door het aanbod op maat en de goede aansluiting bij de behoeften van de doelgroep enige effectiviteit bereikt zal worden. Er wordt veel gewerkt met visueel materiaal, herhaling en een rustige opbouw van de scènes op de dvd. Daarnaast wordt ook de omgeving intensief betrokken bij de weerbaarheidstraining doordat teams die met de methode werken, getraind worden in het aannemen van een ondersteunende basishouding en wijze van bejegening. DODD is een systeemgerichte aanpak.

Kwaliteitsbewaking

Interne afnemers van de methode worden door middel van een intensieve cursus van zeven dagen met een bijbehorend supervisietraject geschoold en begeleid in het uitvoeren van de training. Deze training staat ook open voor externe afnemers, maar deelname is niet verplicht.

Intern vindt er doorlopend terugkoppeling plaats van de uitvoerders naar de ontwikkelaar.

Overdraagbaarheid

De interventie is overdraagbaar gemaakt via een uitgebreide handleiding voor professionals. Daarnaast kunnen gebruikers deelnemen aan het train de trainersprogramma. Intensief getrainde regionale trainers trainen binnen de verschillende afdelingen en locaties van de instelling de begeleiders in het werken met de methode.

Implementatie/bereik

Het pakket is landelijk in te zetten, en wordt regelmatig afgenomen door zorginstellingen. Ook de train de trainer cursussen worden regelmatig gegeven. Verder onderzoekt men de toepassing van het pakket in het speciaal voortgezet onderwijs. Toen de interventie net uitgebracht werd is er veel geïnvesteerd in verspreiding van informatie hierover op congressen, via de media en via het breed verspreiden van een informatiefolder. Door een goede samenwerkingsrelatie met het bureau van Suykerbuijk en Bosch (gespecialiseerd in seksuele en relationele vorming bij verstandelijk gehandicapten) wordt ook langs die weg de implementatie van het pakket bevorderd. Hoe vaak DODD inmiddels is ingezet is niet bekend.

Randvoorwaarden

Het trainingspakket kost € 275,-. In hoeverre het uitvoeren van de training past binnen het reguliere takenpakket van begeleiders is niet bekend. De ontwikkelaar beschikt over een relevant netwerk via de afnemers van het 'Koffertje Weerbaarheid' en via andere instellingen voor verstandelijk gehandicapten. Over het maatschappelijk en politiek draagvlak voor de interventie is niets bekend uit de beschikbare informatie, de ontwikkelaar geeft wel aan dat er bij de ontwikkeling duidelijk werd dat er in het veld grote behoefte is aan een dergelijke training.

Omdat er sprake is van een systeemgerichte aanpak is het noodzakelijk dat er voldoende draagvlak is hiervoor binnen het beleid en management van de organisatie.

Succesfactoren

- De methode is goed toegesneden op de doelgroep, omdat deze vanuit de sector zelf is ontwikkeld en gebaseerd is op veel ervaringskennis van de ontwikkelaars.
- De methode is door de handleiding en de intensieve training goed overdraagbaar.
- Een brede insteek op weerbaarheid werkt goed bij deze doelgroep, aangezien zij niet uit zichzelf makkelijk geleerd gedrag generaliseren.
- Door de systeemgerichte aanpak is er sprake van een goede inbedding van de interventie.

Knelpunten

- Het volgen van een intensieve training voor gebruikers van de methode wordt aanbevolen maar is mogelijk een drempel voor externe gebruikers, vanwege de investering in tijd en menskracht die dit kost. Hierdoor blijft de kwaliteit van de uitvoering bij andere instellingen kwetsbaar.

GIRLS' TALK

Ontwikkeld door: Rutgers Nisso Groep i.s.m. TransAct (nu MOVISIE)

Periode ontwikkeld/geïmplementeerd: 2004-heden

Type interventie: groepscounselprogramma

Financiering: ZonMw met aanvullend implementatietraject gefinancierd door stichting Kinderpostzegels Nederland

Contactgegevens/URL

RNG

Ineke van der Vlugt

Oudenoord 176-178

3513 EV Utrecht

Postbus 9022

3506 GA Utrecht

030-2313431

rng@rng.nl

www.rng.nl

Literatuur

Hoing, M., I. Van der Vlugt (2007). Evaluatie van de landelijke proefimplementatie van Girls' Talk. Utrecht: RNG

Hoing, M., Vanwesenbeeck, I. & Bakker, F. (2006) Girls' Talk. Seksuele empowerment voor meiden. Een studie naar de effectiviteit van een counselprogramma voor jonge meiden uit risicogroepen. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.

Kuypers, A., I. van der Vlugt (2006) Preventieprogramma Girls' Talk, Utrecht: Rutgers Nisso Groep, TransAct

Schippers, E. (2006) Girls'talk: lessen assertiviteit in de liefde: intimiteit, gelijkwaardigheid en respect. Contrast jrg 13, pp. 38-40

Materialen

DVD Girls' Talk RNG

Handleiding begeleiding Girls'Talk RNG

Flyer Girls'Talk werving deelnemers

Scholingsprogramma met draaiboek Girls'Talk

Korte beschrijving interventie

Girls' Talk is een groepsounselprogramma voor heteroseksuele, laagopgeleide meiden van 15 tot 20 jaar. In acht bijeenkomsten verkennen meiden de thema's seksualiteit, partnerkeuze, eigen grenzen en wensen, seksuele risico's, anticonceptie en veilige, prettige en gelijkwaardige seksuele relaties. Het programma is erop gericht meiden relationeel en seksueel weerbaar te maken. Meisjes leren hoe ze meer regie krijgen over hun -seksuele- relaties met jongens en hoe ze zorg kunnen dragen voor hun eigen seksuele gezondheid en welzijn.

Ontwikkeling

Probleemanalyse

Het projectplan bevat een probleemanalyse, waarin de keuze voor de doelgroep en de sekse- en cultuurspecifieke aanpak onderbouwd wordt, met als elementen:

laagopgeleide jongeren vrijen vaker onbeschermd

laagopgeleide jongeren lopen meer risico op seksuele dwang

meisjes lopen meer risico dan jongens

fysiek zijn de gevolgen van onbeschermd seks groter voor meisjes dan voor jongens

van meisjes worden andere vaardigheden verwacht dan van jongens om seksueel veilige relaties te bereiken

meisjes en jongens hebben verschillende informatie- en ondersteuningsbehoefte

er zijn grote verschillen tussen etnische groepen in seksuele gezondheid.

Theoretische onderbouwing

Bij de ontwikkeling van Girls' Talk zijn elementen uit verschillende theoretische modellen gebruikt, die getoetst zijn aan empirisch onderzoek. Belangrijke pijler van Girls'Talk is het model van seksuele interactiecompetentie van Vanwesenbeeck et al. (1999). Seksuele interactiecompetentie wordt gezien als voorwaarde voor seksuele gezondheid. Het betekent dat meiden in staat moeten zijn om in een telkens andere actuele context hun seksuele wensen en grenzen duidelijk te maken. Seksuele interactiecompetentie wordt beïnvloed door o.a.:

achtergrondkenmerken, zoals gezin van herkomst, opleidingsniveau. Al dan niet slachtoffer van seksueel geweld;

seksuele kennis, ervaring, attituden, intenties en eigeneffectiviteit (mate van vertrouwen in kunnen beïnvloeden van situatie);

de evaluatie van daadwerkelijke seksuele ervaringen levert nieuwe ervaring en verdere aanscherping van kennis, attituden, intenties en eigeneffectiviteit.

Doelgroep

Heteroseksueel georiënteerde (maar nog niet noodzakelijk seksueel actieve) meiden in de leeftijd van 15 tot 20 jaar, met een laag opleidingsniveau en met verschillende etnische achtergronden (Nederlandse, Surinaamse, Antilliaanse, Afrikaanse en Turkse of Marokkaanse meiden).

Doelstellingen

Girls' talk is erop gericht meiden relationeel en seksueel weerbaar maken. Specifiek onderscheidt het programma de volgende doelstellingen:

Deelnemers:

- doen kennis op over seksualiteit en seksuele relaties;
- ontwikkelen bewustzijn en respect voor onderlinge verschillen in opvattingen, gevoelens, gedragingen en ervaringen rond seksualiteit en relaties;

- krijgen inzicht in sekse- en culturele verschillen in opvoeding over seksualiteit en relaties en hoe dit doorwerkt in het dagelijks leven;
- krijgen kennis van verschillende vormen van risicovol seksueel gedrag en de gevolgen hiervan voor hun eigen gezondheid en welzijn;
- breiden hun gevoelsrepertoire uit waardoor ze beter in staat zijn hun wensen en grenzen op het terrein van seksualiteit en relaties kenbaar te maken;
- ontwikkelen een positieve attitude ten aanzien van veilige, respectvolle en prettige seksuele relaties;
- hebben kennis over verschillende vormen van anticonceptie en de voor- en nadelen en het gebruik ervan;
- ontwikkelen vaardigheden om te kunnen praten en onderhandelen met een jongen over veilige, prettige en gelijkwaardige seks;
- krijgen inzicht in strategieën hoe om te gaan met risicovolle situaties en lastige partners/jongens.

Betrokkenheid doelgroep bij ontwikkeling

Het jongerenwerk is actief betrokken geweest bij de ontwikkeling van de methodiek. Het programma is in 2004 en 2005 uitgetest in 12 verschillende groepen. De uitkomsten van deze pretesten, evaluaties onder de counselors en de meiden, zijn verwerkt in de uiteindelijke methodiek. Zo is bijvoorbeeld gebleken dat kennisachterstand van meiden eerst aan bod moest komen, voor aan attitude en vaardigheden gewerkt werd.

Visie

Girls' Talk is gericht op seksuele empowerment van meiden en beoogt de seksuele gezondheid en het welzijn van meiden te verbeteren. Het programma neemt de WHO definitie van seksuele gezondheid als basis. Seksueel gezond gedrag betekent niet alleen veilig vrijen, maar ook het realiseren van plezierige seksuele ervaringen, vrij van dwang, discriminatie of geweld. Meiden moeten vrij zijn in hun partnerkeuze en het moment en de wijze waarop zij seksueel actief zijn zelf kunnen bepalen. Er is in het programma aandacht voor lastige en bedreigende situaties en hoe je zelf regie kunt krijgen over je eigen seksuele leven.

Opzet

Girls'talk is een half gestructureerd programma van acht bijeenkomsten van anderhalf uur. Onder begeleiding van een jongerenwerker, leerkracht, begeleider e.d. leren meiden praten over seksualiteit en relaties en oefenen zij vaardigheden in het ervaren van en communiceren over wensen en grenzen.. Er worden ervaringen uitgewisseld met andere deelnemers over verliefdheid, relaties met jongens, normen en waarden, riskante situaties, veilige seks en eigen wensen en grenzen. De deelnemers krijgen informatie, reflecteren op eigen gedrag, op waarden en normen, leren een eigen standpunt in te nemen en eigen vaardigheden te vergroten in communicatie en contact met jongens.

Aansluiting bij de belevingswereld van de doelgroep

Uit de evaluatie blijkt dat de meiden het programma heel positief ervaren. De opbouw van het programma houdt er rekening mee dat veel meiden schroom moeten overwinnen om over seks te praten. De opbouw in onderwerpen is gericht op het vergroten van veiligheid in de groep en pas in de laatste bijeenkomsten komen heel intieme onderwerpen aan bod. Voorbeelden en didactische aanwijzingen zijn afgestemd op diverse etnische achtergronden. Er is in de herziene versie meer ruimte voor vrije keuze in programmaonderdelen om zo meer maatwerk te kunnen leveren.

Aansluiting opzet bij gekozen doelstellingen

De opzet van het programma sluit goed aan bij de doelstellingen. Door intensief (8 bijeenkomsten) met een kleine groep meiden te werken, kan de sfeer veilig genoeg zijn en wordt voldoende diepgang

bereikt om niet alleen aan de kennisdoelen tegemoet te komen, maar ook attitudes te veranderen en vaardigheden te trainen. Uit de procesevaluatie blijkt dat met name het vermogen tot zelfreflectie is vergroot. Dit sluit aan een fase van de seksuele interactiecompetentie: het kunnen leren van seksuele ervaringen, waardoor men beter in staat is wensen en grenzen te uiten in een volgende seksuele ontmoeting.

Effectiviteit gekozen methodieken

De experimentele toepassing is op effectiviteit geëvalueerd in een gecontroleerd veldexperiment met een voor-, na- en follow-upmeting op basis van een schriftelijke vragenlijst. Naast de effectstudie heeft ook een procesevaluatie plaatsgevonden met alle counselors en deelnemers.

Uit de effectstudie blijkt dat de deelnemers na het volgen van het programma op meerdere aspecten een verandering in de gewenste richting laten zien (toename van kennis, bewaken en aangeven eigen (seksuele) grenzen, positiever zelfbeeld, zelfreflectie vergroot). Wel is er een verschil tussen meiden uit verschillende etnische groepen. Meiden met een Turkse of Marokkaanse achtergrond laten de meeste veranderingen zien, blijkt uit de effectstudie, gevolgd door Nederlandse meiden, terwijl de meetbare effecten bij Surinaamse en Antilliaanse meiden beperkt bleven.

De professionals noemen naast de directe effecten op de meiden zelf, als positief effect het ontstaan van een vertrouwensband met de meiden een belangrijk resultaat. Hierdoor zijn zij voor sommigen het eerste aanspreekpunt voor seksuele vragen en problemen geworden. In de meeste groepen ontstond een positieve groepssfeer en werden meisjes vriendinnen. Daarnaast was er ook in bijna alle groepen sprake van onthulling van seksuele trauma's van een of meer meiden.

Kwaliteitsbewaking

De RNG biedt vijf keer per jaar een tweedaagse scholing aan jongerenorganisaties, ROC's en jeugdwelzijnswerk. De handleiding en DVD zijn alleen verkrijgbaar indien men de training volgt. Via de training krijgen de deelnemers actuele informatie over het seksuele gedrag en seksuele risico's van jongeren en leren ze de groepen aan de hand van uiteenlopende werkvormen en materialen te begeleiden. Ook is er aandacht voor reflectie op eigen waarden, normen en opvattingen over seksualiteit en hoe deze de begeleiding kunnen beïnvloeden. Daarnaast krijgen deelnemers inzicht in gender- en cultuurspecifieke aspecten van het bespreken van seksualiteit in een meidengroep.

Overdraagbaarheid

Er is een gedetailleerde handleiding beschreven, die per bijeenkomst een keuze biedt uit oefeningen. Al naar gelang de dynamiek in de groepen kunnen oefeningen worden weggelaten of toegevoegd. De tweedaagse training kost € 260,- incl. lunch, dvd, materialen, draaiboek en handleiding Girls'Talk.

Implementatie/bereik

De RNG heeft na de effectstudie en procesevaluatie (2005) een landelijk proefimplementatietraject in gang gezet. 90 Professionals uit diverse regio's hebben een tweedaagse scholing Girls'Talk gevolgd (2006). Het proefimplementatietraject is geëvalueerd onder de professionals waarbij tevens gekeken is naar het gebruik van de methodiek in de praktijk (2007). Uit de evaluatie onder opgeleide professionals bleek dat binnen een half jaar na de scholing, ongeveer 40 % van de professionals daadwerkelijk Girls'Talk groepen draaien in de praktijk. Overall conclusie was dat het programma Girls' Talk en de scholing zeer positief werd gewaardeerd door professionals en goed aansluit bij de behoefte binnen het jeugd- en jongerenwerk. Ook andere settings zien meerwaarde van de methodiek voor hun meiden en kans Girls'Talk te implementeren binnen de eigen setting, zoals bijvoorbeeld vrouwenopvang. Inmiddels zijn zo'n 125 professionals getraind in het werken met Girls'Talk. In 2008 zal via een train de trainertraject reeds opgeleide professionals die ervaring hebben met Girls'Talk groepen, opgeleid worden tot trainer in Girls'Talk. Zij zullen de tweedaagse trainingen gaan uitvoeren voor professionals.

Randvoorwaarden

- Om de scholing in Girls'Talk als voorwaarde voor implementatie te waarborgen is het nodig regelmatig te publiceren over de methodiek en de scholing of hier in pr bekendheid aan te geven . De RNG heeft Girls'Talk aangemeld bij diverse databanken om de bekendheid te vergroten (zoals databank effectieve jeugdinterventies van het NJI).
- Om het programma op de langere termijn up to date te houden wordt gedacht aan een beperkt onderzoek (bijvoorbeeld eens in de twee jaar) onder afnemers van het programma, waarbij tevredenheid, aantrekkelijkheid en aansluiting met de doelgroep belangrijke punten zijn.

Succesfactoren

- Effectstudie en procesevaluatie heeft positieve resultaten laten zien op seksuele gezondheidsbevordering
- Landelijke organisatie die kwaliteit bewaakt en zorg draagt voor continuïteit in scholing en materialen.
- Positieve ervaringen van professionals die al een scholing gevolgd hebben en een GTgroep gedraaid hebben blijkt een belangrijke succesfactor;
- Het draaien van meidenwerk of meidenhulpverlening binnen een instelling werkt bevorderend voor de werving van meiden voor de groepen;
- Het gebruik van de methodiek Girls' Talk blijkt erg gestimuleerd te worden door een tweedaags trainingsaanbod voor professionals;
- Materialen zijn goed bruikbaar ook in individuele begeleiding van meiden

Knelpunten

- Instellingen die Girls' Talk willen uitvoeren, hebben soms onvoldoende financiële middelen om scholing te volgen of meiden te begeleiden conform GT (ontbreken van subsidie, vertraging door aanvragen van fondsen, geen prioriteit bij seksuele gezondheid van meiden);
- Verloop van getraind personeel binnen instellingen;
- Ontbreken bij instellingen van een goed draaiend meidenwerk, waardoor contacten met meiden uit de doelgroep gefaciliteerd kan worden;
- Het trainingsaanbod van de RNG staat nu los van reguliere opleidingen en vraagt dus extra inzet en financiering van organisaties om hun medewerkers te trainen.

LOVE LIMITS

Ontwikkeld door: Stichting Scharlaken Koord Nederland , Preventiewerk

Periode ontwikkeld/geïmplementeerd: 2005 - heden

Type interventie: Empowerment training voor meiden

Financiering: Ministerie van OCW, Directie Emancipatie (Rechten & Veiligheid), Stichting Steun en Beheer tot Heil des Volks

Contactgegevens/URL

Scharlaken Koord Nederland

Pauline Papjes

ppapjes@scharlakenkoord.nl

Barndesteeg 25

1012 BV Amsterdam

020-6226897

info@scharlakenkoord.nl
www.scharlakenkoord.nl

Literatuur

Jaarrapportage 2007 'Love Limits' Empowerment training voor meiden uit het Voortgezet (Speciaal)

Onderwijs die risico lopen om tot prostitutie te worden aangezet, Amsterdam: Scharlaken Koord.
Knols, K. Nee zeggen tegen foute jongens. Volkskrant Magazine, 30-6-2007.

Materialen

Handleiding voor de training.

Korte beschrijving interventie

'Love Limits' is een empowermentprogramma van Scharlaken Koord. Via groepstrainingen, die specifiek zijn gericht op risicovolle relaties/loverboyproblematiek en daaraan verbonden thema's, werken meiden aan hun eigen weerbaarheid. Het programma richt zich zowel op fysieke als mentale weerbaarheid. 'Love Limits' bestaat uit een handleiding +DVD met een uitgewerkte lessenserie van 6 bijeenkomsten en een tweedaagse training voor docenten en hulpverleners. 'Love Limits' is als een follow-up-programma op de reguliere preventielessen die Scharlaken Koord sinds 2000 geeft in het voortgezet (speciaal) onderwijs, ontwikkeld. Dit reguliere programma is het preventieproject: Beware of Loverboys (lessenserie van 3 lessen) In deze voorlichting worden meisjes van 13-18 jaar gewezen op o.a de gevaren van loverboys.

Love Limits is een op zichzelf staande weerbaarheidstraining en kan dus los van het preventieproject aangevraagd en gegeven worden.

Ontwikkeling

Probleemanalyse

In de probleemanalyse worden de kenmerken van potentiële slachtoffers van loverboys benoemd. De 'risicomeiden' hebben een problematische gezinsachtergrond en daardoor lage eigenwaarde, ze zitten in de pubertijd wat onzekerheid veroorzaakt en ze hebben vaak een laag kennisniveau. In de analyse wordt de strategie van de daders beschreven (contact leggen, indruk maken, relatie aangaan, isolatie, verleggen van grenzen, aanzet tot prostitutie).

De problematiek (loverboys) wordt verder niet nader geanalyseerd (hoe vaak komt het voor, wat is impact etc.). Dit is wel beschreven in het lespakket: Beware of Loverboys VMBO/VSO.

Theoretische onderbouwing

In de informatie staat geen duidelijke theoretische onderbouwing. 'Love limits' is gebaseerd op opgedane inzichten in het preventiewerk op scholen (programma beware of loverboys).

In deze training wordt gewerkt met de basisprincipes van het Marietje Kessels-project. Deze zijn toegepast op de specifieke doelgroep.

Doelgroep

Risicomeiden van dertien tot achttien jaar die verhoogd risico lopen met grensoverschrijdend gedrag (binnen relaties) te maken te krijgen. Het risico kan zich vormen door het niveau van de meiden, de thuissituatie, het verleden, maar ook door de omgeving en/ of vrienden. 'Love Limits' richt zich op meiden die voortgezet onderwijs volgen op het roc, vso (zmok) en vmbo.

Doelstellingen

De doelstellingen voor de groepsgewijze training als individuele begeleiding van de meiden op de betrokken scholen zijn:

- de meiden bewust te maken van hun eigen opvattingen en houding ten opzichte van hun seksualiteit, zelfbeeld en zelfvertrouwen.
- de meiden vanuit een gerechtvaardigde vorm van eigenwaarde leren om eigen grenzen te stellen in relaties.
- de meiden vaardigheden aanreiken waardoor ze hun grenzen kunnen aangeven en ze zo weerbaar maken.

Daar komt voor de individuele begeleiding bij: het meisje begeleiden naar reguliere hulpverlening.

Betrokkenheid doelgroep bij ontwikkeling

De methodiek is ontwikkeld samen met 16 scholen (5 pilots in het VMBO, 5 pilots in het VSO en 6 pilots in het MBO). In totaal hebben 165 risicomeiden deelgenomen aan de pilots en zijn 25 professionals betrokken geweest bij de uitvoering. De 165 meisjes die hebben meegedaan aan de pilots hebben intensief bijgedragen aan de uitvoering van de pilot. Door het invullen van de evaluaties, tijdens de bijeenkomsten en door het gebruik van het werkboekje.

Visie

De methodiek is gebaseerd op een seksspecifieke analyse: de daders (loverboys) zijn mannen en de slachtoffers zijn meisjes. De strategie van de daders wordt geanalyseerd en beschreven als misbruik van een (gecreëerde) emotionele afhankelijkheidsrelatie. In de methodiek staan het herkennen van de verkeerde bedoelingen van de loverboy en de onderliggende problematiek bij de meiden zelf centraal: een laag zelfbeeld, gebrek aan eigenwaarde en leren om grenzen te stellen in relaties. Er wordt uitgegaan van seksuele rechten van meiden en seksuele zelfbeschikking. Over (culturele) diversiteit staat niets omschreven.

Opzet

Love Limits bestaat uit 6 bijeenkomsten van ongeveer 1,5 uur, die elk een eigen thema behandelen. De thema's die aan bod komen tijdens de training zijn: Jij en... je basis, je houding/je uitstraling, je grens, je relatie, je stem, je kracht. In alle bijeenkomsten is er aandacht en ruimte voor het oefenen van bepaalde fysieke (verdediging)technieken. De training wil meiden helpen zich bewust te worden van hun eigen weerbaarheid, grenzen, relaties en grensoverschrijdend gedrag.

Per bijeenkomst wordt met verschillende werkvormen gewerkt. Per bijeenkomst worden zo'n 10 tot 12 onderdelen aangeboden.

De opbouw heeft een vast stramien:

- Opening en groet
- Fysieke zelfverdedigingsoefeningen
- Mentale weerbaarheidsoefeningen (herkennen en stellen van grenzen, informatie, hulp zoeken)
- Afsluiting: eigenwijsje en groet

Aansluiting bij de belevingswereld van de doelgroep

De ontwikkelaars stellen dat de stof die wordt aangereikt binnen de training aansluit bij de doelgroep. Veel meiden vertellen ervaringen uit hun eigen leven die aansluiten bij de stof. De thema's houding, uitstraling en grensoverschrijdend gedrag roepen veel herkenning op. Voor sommige meiden zijn de werkvormen en informatie confronterend en roept het weerstand op. Er zijn verschillende weerstanden waargenomen tijdens de uitvoering van de pilots: van lachbuien tot agressief gedrag, introvert tot zeer extravert.

In hoeverre de training aansluit bij meiden uit verschillende culturen komt niet expliciet aan bod.

Aansluiting opzet bij gekozen doelstellingen

De methodiek van gerichte seksespecifieke, verdiepende trainingen sluit aan bij de doelstellingen.

Effectiviteit gekozen methodieken

Tijdens de ontwikkelfase van Love Limits zijn er 16 pilots gedraaid waaraan in totaal 165 meiden hebben deelgenomen. De pilotlessen zijn geëvalueerd met de meiden die de training gevolgd hebben. Voorafgaand aan de training is hun kennis getoetst, daarna hun opvattingen. Uit de kennistoets onder 48 deelnemers blijkt dat rond de 60% vindt dat ze goed weet wat belangrijk is in een relatie, is trots op zichzelf en kan volgens haarzelf goed voor zichzelf opkomen. Bijna 90% weet duidelijk waar haar grenzen liggen als het om seks gaat. Slechts 4% (2 meiden) antwoorden 'ja' en 4% twijfelt op de stelling 'Als mijn vriend wil vrijen, maar ik liever niet dan doe ik het toch voor hem'.

Ondanks deze reeds hoge percentages in zelfbeleefde weerbaarheid, blijkt na de lessen Love Limits uit een steekproef van 25 meiden dat meer dan 80% aangeeft beter te weten wat ze belangrijk vinden in een relatie, 100% weet beter haar grenzen in een relatie, 100% durft beter nee te zeggen tegen hun vriendje als ze geen zin in seks hebben, 68% is trotser op zichzelf, 80% kan beter voor zichzelf opkomen en 80% zou langer wachten met naar bed gaan met een nieuw vriendje.

Een ander doel van de trainingen is om in contact te komen met meiden die groot risico lopen om in de prostitutie terecht te komen of reeds in prostitutie werken. Door de training is er contact gelegd met 12 meiden die zich begeven in (kringen rondom) prostitutie. Ook hebben de trainingen tot effect gehad dat meiden andere vervelende ervaringen, zoals huiselijk en seksueel geweld en grensoverschrijdend gedrag door docenten naar voren hebben gebracht.

Sociale systeem betrokken

Er wordt in de individuele begeleiding ook contact gelegd met ouders.

Kwaliteitsbewaking

De pilottrainingen zijn geëvalueerd en hebben geleid tot aanpassing van de training en de handleiding. Tijdens de uitvoering van de pilots in de verschillende typen onderwijs bleek dat het verschil in niveau tussen deelnemers goed te ondervangen is in het materiaal. Zo zijn er onderdelen uitgewerkt waarbij de docent zelf de uitwerking kan kiezen die bij het niveau van de doelgroep past. De training is met name ontwikkeld voor: VMBO (basis), MBO (niveau 1&2), VSO (ZMOK).

De training aan de meiden kan alleen gegeven worden door een docent die bevoegd is fysieke technieken aan te leren (gymdocent, docent weerbaarheid, docent aantekening gym) samen met een van de mentoren. Het is mogelijk een tweedaagse train-de trainerdag te volgen via het Scharlaken Koord.

Overdraagbaarheid

'Love Limits' bestaat uit een handleiding + DVD en een training voor o.a. (weerbaarheids) docenten en hulpverleners. Het is de bedoeling dat de trainers daarna zelf in staat zijn het programma 'Love Limits' te verzorgen binnen de eigen school. In 2007 is Love Limits overgedragen aan 25 professionals, die jaarlijks met het materiaal zullen/ kunnen gaan werken. De training is verwerkt in een handleiding voor docenten. De handleiding is zeer uitgebreid en concreet. Alle bijeenkomsten zijn beschreven en per bijeenkomst worden de benodigde materialen (o.a. kopieerbladen) voorzien. Voorafgaand aan iedere bijeenkomst worden inzichten, specifieke (achtergrond)informatie en bijbehorende technieken uitgelegd.

Implementatie/bereik

Op 24 Oktober 2007 is een landelijk seminar georganiseerd om bekendheid te geven aan de methodiek. Daarnaast heeft een artikel in Volkskrant magazine (juni 2007) voor veel publiciteit gezorgd. Diverse scholen/instellingen hebben daarna informatie opgevraagd, zich aangemeld voor het seminar en het materiaal aangeschaft. Love limits is opgenomen op diverse websites zoals www.scharlakenkoord.nl.

nl, www.bewareofloverboys.nl, www.vios-amsterdam.nl, www.schoolenveiligheid.nl etc. Binnen de netwerken waar Scharlaken Koord in opereert (landelijk platform Weerbaarheid/ platform Jeugdprostitutie/ Casuïstiekoverleg Amsterdam) heeft het materiaal bekendheid gekregen. In 2007 waren er 25 professionals getraind in de uitvoering van Love Limits.

Randvoorwaarden

- Kosten: de handleiding voor docenten kost 54,95 euro. De train de trainer kost bij voldoende aanmelding 325 euro voor twee dagen.
- Uitvoering: de training aan de meiden kan alleen gegeven worden door een docent die bevoegd is fysieke technieken aan te leren (gymdocent, docent weerbaarheid, docent aantekening gym) samen met een van de mentoren. Het is mogelijk een train-de trainerdag te volgen via het Scharlaken Koord. Ook kan de training gegeven worden door een trainer van het Scharlaken Koord.
- Samenwerking: Scharlaken Koord is gedurende de ontwikkeling van Love Limits actief geweest binnen verschillende samenwerkingsverbanden, met Jeugdzorg, onderwijsinstellingen en netwerkpartners met als doel om het ontwikkelingsproces van de training Love Limits zo optimaal mogelijk te laten verlopen. Concreet bestond de samenwerking met de verschillende partners uit het organisatie van de pilot, onderzoeken naar de behoefte onder de doelgroep naar de training Love Limits, ontwikkelingen binnen de loverboy-problematiek, ontwikkeling binnen het onderwijsveld, proces van de meiden die meewerken aan de pilots en evalueren van verschillende werkvormen en de inhoud van de training.
- De opgebouwde expertise rond prostitutie en loverboys, het reeds opgebouwde netwerk en de goede naam van Scharlaken Koord heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van 'Love Limits'.

Succesfactoren

- De samenwerking met scholen en andere partners heeft ertoe geleid dat de methodiek goed uitgetest kon worden en aansluit bij de behoeften van de meiden.
- Aansluiting bij de doelgroep
- Positieve uitkomsten evaluatie
- Duidelijke uitgebreide handleiding
- Verschillende mogelijkheden voor uitvoering

Knelpunten

- Organisatie/inbedding: tenzij de training een onderdeel wordt van het lesaanbod, i.p.v. een toegevoegd project zal de organisatie een barrière blijven. Eén ROC heeft het project wordt opgenomen binnen de module Burgerschapscompetenties. Zo zal de training Love Limits elk jaar terug kunnen komen. De praktijk leert dat inbedding in het bestaande lesaanbod noodzakelijk is, wil het project doorgang vinden binnen het onderwijs. Vooral op organisatorisch gebied zal het doorslaggevend zijn of scholen het zullen oppakken.
- Specifieke deskundigheid nodig: moeilijk om voldoende beschikbare docenten te betrekken bij de uitvoering van de training Love Limits. Men is enthousiast en bereid mee te werken, alleen veelal niet bevoegd het fysieke aspect van de training Love Limits te onderwijzen.

MARIETJE KESSELS PROJECTEN (MKP)

Ontwikkeld door: gemeente Tilburg, NIZW, NISB, Movisie, beroepvereniging voor docenten Weerbaarheid en Zelfverdediging)

Periode ontwikkeld/geïmplementeerd: 1990 - heden

Type interventie: lesprogramma voor het basisonderwijs

Financiering: oorspronkelijk: gemeente Tilburg, later: scholen

Contactgegevens/URL

Landelijk Platform Marietje Kessels Projecten

p/a MOVISIE

Marijke Lammers

m.lammers@movisie.nl

Winthontlaan 4-6

3526 KV Utrecht

Postadres:

Postbus 19219

3501 DC Utrecht

030-7892000

info@movisie.nl

www.movisie.nl

Literatuur

Ince, D., M. Beumer, H. Jonkman en M. Vergeer (2004, 2e editie), 'Veelbelovend en effectief. Overzicht van preventieprojecten en -programma's in de domeinen gezin, school, kinderen en jongeren, wijk. Utrecht, NIZW.

A.L. van der Vegt e.a., Je verweren kun je leren. Evaluatie van de Marietje Kesselsprojecten. Regioplan Onderwijs en Arbeidsmarkt, 2001

C. Bun, Evaluatie 'Kom op voor jezelf'. Rapportage van een effectonderzoek en een evaluatie onder leerkrachten van de scholen. Rotterdam: GGD Rotterdam en omstreken, sector Preventief Jeugdbeleid, 1998.

K. van Helvoort & Y. Clarijs (1999). Handboek Marietje Kessels Project. Utrecht: NIZW.

CCV & Sardes (2006). Aanpakken Geweld. Domein School. Utrecht: Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid

Gibson LE, Leitenberg H. (2000). Child sexual abuse prevention programs: Do they decrease the occurrence of child sexual abuse? Child Abuse Negl 2000;24:1115-25.

de Vries (1988).

Korte beschrijving interventie

Het lesprogramma bestaat uit twaalf lessen van 60 minuten, die worden gegeven door twee speciaal getrainde preventiemedewerkers in aanwezigheid van twee betrokken leerkrachten. Jongens en meisjes krijgen gescheiden les. Ouders worden geïnformeerd d.m.v. een voorlichtingsavond. Zowel in de lessen voor jongens als voor meisjes wordt aandacht besteed aan zowel slachtofferpreventie als daderpreventie.

Ontwikkeling

Het project is in 1990 ontwikkeld op verzoek van de gemeente Tilburg en in samenwerking met de vrouwenbeweging. Marietje Kessels was oorspronkelijk gericht op preventie van slachtofferschap van seksueel misbruik en gebaseerd op het Canadese programma "Feeling yes/feeling no". Oorspronkelijk

is de lessenreeks ontwikkeld voor meisjes, maar na enkele jaren is de interventie ook geschikt gemaakt voor jongensgroepen.

Probleemanalyse

In de beschikbare publicaties over het MKP staat geen uitgebreide probleemanalyse. Het project is gericht op preventie van machtsmisbruik en grensoverschrijdend gedrag ten opzichte van kinderen, zowel door leeftijdgenoten als door volwassenen (Helvoort & Clarijs, 1999). Daarbij wordt gemikt op zowel de preventie van slachtofferschap als ook (in mindere mate) op preventie van daderschap.

Theoretische onderbouwing

Uitgangspunt voor de inhoud van de interventie vormt het precondition model van Finkelhor, ten tijde van de ontwikkeling van MKP een van de weinig beschikbare theoretische modellen voor seksueel misbruik van kinderen. Dit model beschrijft vier voorwaarden waaraan voldaan moet zijn wil seksueel misbruik van kinderen voorkomen. MKP sluit aan bij twee van deze voorwaarden, namelijk ten eerste dat daders de weerstand van slachtoffers moeten overwinnen om seksueel misbruik te kunnen plegen. Daarom is vergroten van weerbaarheid van potentiële slachtoffers de eerste centrale doelstelling. Ten tweede sluit MKP aan bij de voorwaarde dat daders interne belemmeringen (geïnternaliseerde normen en waarden, geweten) moeten overwinnen om seksueel misbruik te kunnen plegen. Daarom vormt de beïnvloeding van normen en waarden ten aanzien van afwijzing van macho-gedrag en grensoverschrijdend gedrag een tweede belangrijke doelstelling. De theoretische onderbouwing van de opzet en evaluatie van de methodiek wordt gezocht in het ASE model van de Vries (1988). In het ASE model wordt gedrag voorafgegaan door gedragsintenties die op hun beurt beïnvloed worden door attituden (A), de sociale context, c.q. sociale norm (S) en eigen effectiviteitsverwachting (E) (Bun, 2000).

Doelgroep

De primaire doelgroep is: jongens en meisjes in de leeftijd van 10 tot 13 jaar., in het regulier en speciaal basisonderwijs. Deze doelgroep is gekozen omdat kinderen op deze leeftijd in staat zijn een eigen mening te vormen en te verwoorden, en om ze voor te bereiden op het voortgezet onderwijs, waar een groter beroep op hun weerbaarheid gedaan zal worden. De secundaire doelgroep zijn leerkrachten in het basisonderwijs, team en directies. Ouders worden door middel van een ouderavond betrokken bij het project.

Doelstellingen

De doelstellingen van MKP zijn:

- het leren kennen en herkennen van onveilige situaties door vergroting van kennis van verschillende aspecten van intimidatie, mishandeling en seksueel misbruik
- het aanleren van vaardigheden (sociale en fysieke) in situaties van intimidatie, seksueel misbruik en mishandeling, waarmee kinderen hun eigen veiligheid kunnen herstellen
- vergroten van het zelfvertrouwen in situaties van (seksueel) machtsmisbruik, door veelvuldig herhalen van oefeningen en zodoende inzicht krijgen in effectiviteit van deze aangeleerde vaardigheden

Betrokkenheid doelgroep bij ontwikkeling

In hoeverre de primaire of secundaire doelgroep betrokken is (geweest) bij de ontwikkeling is niet bekend.

Visie

De methodiek gaat uit van het recht op lichamelijke integriteit en het recht op zelfbescherming. Uit de beschrijvingen wordt niet duidelijk in hoeverre seksualiteit ook op een positieve manier wordt

benaderd of seksuele empowerment en sexual agency een van de uitgangspunten is. Gezien de leeftijd van de doelgroep is dit wellicht minder aan de orde. In de handleiding wordt aangegeven dat er rekening gehouden moet worden met de culturele achtergrond van de kinderen. Dit aspect is echter in de programmaonderdelen minder duidelijk uitgewerkt. Aandacht voor seksuele diversiteit ontbreekt. Volop aandacht is er voor seksespecifieke aspecten van weerbaarheid, met name door de seksespecifieke opzet. In de handleiding wordt daarnaast veel aandacht besteed aan seksespecifieke gedragspatronen en groepsdynamiek.

De handleiding voorziet ook in aanwijzingen over hoe door de MKPer en de leerkracht dient op te treden in het geval er signalen zijn van misbruik en/of ander hulpvragen of van kinderen of van de school.

Opzet

Het lesprogramma bestaat uit twaalf lessen van 60 minuten, die worden gegeven door twee speciaal getrainde preventiemedewerkers in aanwezigheid van twee betrokken leerkrachten. Jongens en meisjes krijgen gescheiden les, omdat dit beter aansluit bij de specifieke belevingswereld van jongens en meisjes. Ouders worden geïnformeerd d.m.v. een voorlichtingsavond. Zowel in de lessen voor jongens als voor meisjes wordt aandacht besteed aan zowel slachtofferpreventie als daderpreventie. In de eerste 7 lessen worden basisvaardigheden in fysieke en mentale weerbaarheid aangeleerd, vervolgens worden drie themalessen gegeven (thema's te kiezen in overleg met de leerkracht), in les 11 wordt alle lesstof herhaald, en in les 12 wordt afgesloten met een examen en diploma, waarbij ouders uitgenodigd worden.

Aansluiting bij de belevingswereld van de doelgroep

De aantrekkelijkheid van de training wordt door de primaire doelgroep (de kinderen) per onderdeel wisselend beoordeeld. De fysieke onderdelen (toneelstukjes en verdedigingsoefeningen) worden door een grote meerderheid leuk gevonden (70-73%). De kringgesprekken en de huiswerkopdrachten worden door minder dan de helft leuk gevonden. De secundaire doelgroep (de leerkrachten) is vrijwel unaniem positief tot zeer positief over het project (van der Vegt e.a., 2001). Er is tijdens de lessen ruimte voor eigen inbreng van de kinderen, bijvoorbeeld door middel van associaties, ervaringen, vragen of meningen. Kinderen worden positief benaderd en tijdens de lessen is er aandacht voor positieve bevestiging door prijzen en complimenten geven. Kinderen worden gestimuleerd om zelf oplossingen te bedenken in conflictsituaties.

De themalessen worden gekozen in overleg met de leerkracht en op basis van wat er speelt in de groep. In de lessen voor meisjes is meer aandacht voor fysieke weerbaarheid en in de lessen voor jongens wordt meer aandacht besteed aan mentale weerbaarheid. Leerkrachten zijn vrijwel unaniem van mening dat MKP goed aansluit bij de belevingswereld van de kinderen (van der Vegt e.a. 2001).

Aansluiting opzet bij gekozen doelstellingen

Alle lessen kennen een min of meer vaste opbouw, namelijk:

- zelfbeschermingsgroet (rustig begin en focus op zelfbescherming)
- huiswerkbespreking (terugblik op vorige les)
- spel (herhaling of voorbereiding)
- nieuwe vaardigheid of kennis (kern van de les; leergesprek of rollenspel)
- lezen in schrift (samenvatting nieuw lesstof)
- huiswerkopdracht (verwerkingsopdracht geven)
- zelfbeschermingsgroet (rustige afsluiting)

Kennis, vaardigheden en attitudes worden vooral in het kernonderdeel beïnvloed. Kennis en sociale normen worden in leergesprekken bevorderd, vaardigheden worden in rollenspelen (toneelstukjes) geoefend. De overige lesonderdelen dienen ter herhaling (huiswerkbespreking), verwerking en

toepassing in concrete situaties (huiswerkopdrachten). Door middel van spel wordt de interventie luchtig gehouden. De zelfbeschermingsgroet is een manier om uiting te geven aan onderling respect.

Er wordt gewerkt aan verschillende determinanten van weerbaarheid, namelijk het inschatten van een situatie of bedoeling, het inleven in een ander en zelfvertrouwen. Door de verschillende werkvormen wordt rekening gehouden met verschillende leerstijlen van kinderen (ervaringsleren, leren door doen, leren door herhalen, leren door nadoen, leren door plezier te hebben, beschouwend leren, leren door variatie, intuïtief leren, vragend leren discussiërend lerend, en leren door interactie).

Het sociale systeem van de leerling wordt bij de interventie betrokken door leerkrachten deel te laten nemen aan de zelfbeschermingslessen en door ouders te informeren door middel van een ouderavond en uit te nodigen voor de examenuitreiking.

Effectiviteit gekozen methodieken

De effectiviteit van MKP is onderzocht (Bun, 1998; van der Vegt, 2001). Korte termijn effecten zijn: toename van kennis, toename van eigen effectiviteit (vaardigheden), positieve veranderingen in attituden en toename van gedragsintenties (verbaal assertief gedrag en compromis sluiten). Lange termijn effecten zijn alleen door van der Vegt et al. (2001) onderzocht. Lange termijn effecten voor kennis attituden en vaardigheden werden door hen alleen bij jongens vastgesteld. Zij onderzochten ook effecten op slachtofferschap en dadergedrag. Effecten op slachtofferschap werden alleen gevonden voor slachtofferschap van fysiek geweld (slaan/schoppen). Op korte termijn werden alleen de jongens minder vaak slachtoffer hiervan, op langere termijn gold dit alleen voor de meisjes. Korte of lange termijn effecten voor andere vormen van slachtofferschap of voor dadergedrag werden niet gevonden. In buitenlands onderzoek naar weerbaarheidsprogramma's voor kinderen is inmiddels in retrospectief onderzoek aangetoond, dat kinderen die een weerbaarheidsprogramma hebben gevolgd op latere leeftijd minder vaak slachtoffer van seksueel geweld worden (Gibson & Leitenberg, 2000). De MKP voldoen aan de in overzichtstudies en meta-analyses gevonden werkzame factoren voor preventieprogramma's (van Oosten & Höing, 2004). Andere bijkomende effecten van MKP zijn een betere sfeer in de groep en het feit dat door de les sommige kinderen eigen (seksueel) misbruik onthullen en er een hulptraject in gang gezet kan worden (van der Vegt, 2001).

Kwaliteitsbewaking

De MKP worden uitgevoerd door speciaal daarvoor opgeleide en gecertificeerde trainers (eenjarige opleiding en nascholingen door Movisie). De coördinatie van de projecten ligt in handen van regionale coördinatoren MKP die verenigd zijn in het landelijke platform weerbaarheid, dat de kwaliteit bewaakt door middel van halfjaarlijkse intervisiebijeenkomsten. De methodiek voorziet in evaluatieformulieren voor leerlingen, de leerkracht en de preventiewerker.

Overdraagbaarheid

De uitvoering van de projecten wordt niet overgedragen aan leerkrachten. Er is voor uitvoering door preventiemedewerkers gekozen omdat zij specifieke deskundigheid bezitten en omdat zij een onafhankelijke functie als vertrouwenspersoon voor de kinderen en de leerkrachten kunnen vervullen.

Implementatie/bereik

MKP worden landelijk en op grote schaal uitgevoerd (in 2004 waren er 1123 groepen). Er is een landelijk Platform en een regionale structuur voor verspreiding en implementatie opgezet. De landelijke coördinatie van het geheel ligt in handen van Movisie. De regionale ondersteuning verschilt per regio en ligt in handen van diverse instellingen, meerendeels GGDen. De regionale coördinatoren brengen de projecten jaarlijks onder de aandacht bij alle basisscholen in de regio.

Randvoorwaarden

- De kosten voor de uitvoering van een MKP kunnen variëren, afhankelijk van de wijze waarop de preventiewerker wordt gehonoreerd (free-lancer of in vaste dienst), maar kosten globaal tussen 1000 en 1600 € per groep. In de praktijk worden de kosten meestal door andere partijen dan de school gedragen, bijvoorbeeld de gemeente, de GGD of de sportraad. Omdat MKP door externe preventiewerkers wordt uitgevoerd, kan dit project niet binnen de reguliere lessen worden uitgevoerd, maar moet er tijd voor worden ingeruimd. In de praktijk blijkt de duur en het aantal lessen nogal te variëren. Lang niet altijd wordt het vereiste aantal van 12 lessen van een uur gehaald. Van de school wordt daarnaast vrij veel personele inzet gevraagd, namelijk twee leerkrachten die parallel beschikbaar zijn. Ook dit blijkt in de praktijk nauwelijks haalbaar te zijn (van der Vegt, 2001).
- In hoeverre er maatschappelijk en politiek draagvlak is voor de interventie is uit de publicaties niet op te maken. Naar verwachting zal dit per gemeente verschillen en ook afhankelijk zijn van incidenten die zich hebben voorgedaan.
- De GGDen en Movisie zijn als neutrale instellingen met een op het brede publiek gerichte taakstelling vermoedelijk een geloofwaardige en acceptabele partner voor scholen.

Succesfactoren

- Naamsbekendheid van de methodiek is groot
- Aansluiting bij behoeften en leefwereld van kinderen
- Effectieve methode door integratie van fysieke technieken
- Betrokkenheid van ouders en leerkrachten bij training

Knelpunten

- Aanwezigheid van docenten vraagt veel; tijd en wordt in praktijk vaak niet gerealiseerd
- Training is kostbaar door inzet van externen
- Nazorg voor leerlingen moet goed geregeld zijn en komt niet altijd uit de verf

ROTS EN WATER

Ontwikkeld door: Rots en Water instituut

Periode ontwikkeld/geïmplementeerd: 1993 - heden

Type interventie: Weerbaarheidstraining

Financiering: extern, door afnemers

Contactgegevens/URL

Rots en Water Instituut

Groenveldsdijk 10

1744 GD St. Maarten

0224-551887

Freerk Ykema, fykema@Quicknet.nl

www.rockandwaterprogram.com

Literatuur

Ykema, F. (2002). Rots en Water praktijkboek. SWP, Amsterdam.

Ykema, F. (2004). Het Rots en Waterperspectief, Basisboek, een psychofysieke training voor jongens. SWP, Amsterdam.

Clemens, J. (2004). Scriptie Evaluatie Rots en Waterinterventie. Pedagogische Wetenschappen Universiteit van Amsterdam.

Elling, M. (juni, 2006). Databank Effectieve Jeugdinterventies: beschrijving 'Rots en Water'. Utrecht: NIZW Jeugd.

www.rotsenwater.nl, geraadpleegd op 21 mei 2008

Mededelingen van dhr. Ykema, 25 mei 2008

Korte beschrijving interventie

Rots en Water is een psychofysieke training voor jongens (en met enige aanpassingen ook voor meisjes geschikt) gericht op fysieke en mentale weerbaarheid en bestaat uit 8 basislessen voor jongeren vanaf negen jaar en zes aanvullende lessen voor jongeren vanaf 13 jaar. De training wordt in seksehomogene groepen gegeven.

Ontwikkeling

Probleemanalyse

De ontwikkelaar van Rots en Water, Ykema, stelt dat jongens in onze samenleving slecht begrepen worden, en steeds meer een kwetsbare groep vormen. Er bestaat een toenemend negatief beeld van jongens, hun schoolprestaties nemen af en zij vallen vaak op door lastig en grensoverschrijdend gedrag. Jongens zijn daarvan zowel slachtoffer als dader. Dit type gedrag belemmert hen bij het vormen van stabiele intieme relaties op volwassen leeftijd.

De omvang van deze problematiek, de risicogroepen en kenmerken van risicogroepen zijn in de beschikbare literatuur niet verder uitgewerkt.

Theoretische onderbouwing

Volgens de ontwikkelaar zijn de problemen van deze jongens het gevolg van gedragsdeterminanten die zij onderverdelen in 'nature' (biologische factoren) en 'nurture' (opvoedingsfactoren). Nature factoren zijn: een sterk verhoogde testosteronspiegel in de (pre)pubertijd hetgeen tot een grotere daadkracht en directe agressie leidt; een sterker ontwikkelde rechter hersenhelft en minder goed ontwikkelde linker hersenhelft. Omdat in de linker hersenhelft de taalcentra en het vermogen tot zelfreflectie zijn gelokaliseerd, zijn jongens dus minder goed in staat tot het analyseren van eigen emoties en gevoelens van anderen en zijn zij minder goed dan meisjes in staat om empathisch vermogen te ontwikkelen. Zij kunnen hun gevoelens minder goed verwoorden en zijn minder georiënteerd op taal. Zij ontwikkelen hun sociale en communicatievaardigheden meer op een fysieke manier, het geen kan leiden tot een sterk fysieke beleving van seksuele intimiteit, wat diepe en langdurige relaties in de weg staat. Ten derde hebben jongens een grotere spiermassa, waardoor zij sneller geneigd zijn hun krachten uit te proberen in een door de samenleving aangemoedigde competitie.

Nurture factoren die ongewenst en grensoverschrijdend gedrag bevorderen zijn: de voortdurend negatieve benadering van daadkrachtig gedrag van jongens, de eenzijdige aandacht voor de technische kanten van seksualiteit in de seksuele en relationele vorming, en de gebrekkige aandacht voor de ontwikkeling van hun vermogen op hun gevoelens talig te uiten. De ontwikkelaars ondersteunen hun theoretische onderbouwing overigens niet door empirische studies.

Doelgroep

De doelgroep voor de interventie zijn in eerste instantie jongens (met enige aanpassingen is de interventie ook voor meisjes geschikt te maken, maar informatie over specifieke aanpassingen ontbreekt). Het gaat om alle jongens vanaf negen jaar (acht basislessen), de vervollessen zijn bedoeld voor jongens vanaf 13 jaar.

Doelstellingen

De doelstelling van het programma is: jongens minder kwetsbaar te maken voor slachtofferschap en daderschap van grensoverschrijdend gedrag door

- het leren van zelfbeheersing
- het stimuleren van zelfreflectie
- het kweken van zelfvertrouwen

Betrokkenheid doelgroep bij ontwikkeling

Van betrokkenheid van de doelgroep bij de ontwikkeling wordt geen melding gemaakt. Aangezien het om basisschoolleerlingen gaat, is dit ook minder van toepassing.

Aantrekkelijkheid methodiek voor de doelgroep

De aantrekkelijkheid van de interventie is in een van de evaluaties die op de website vernoemd staan, onderzocht. Hieruit wordt duidelijk dat het programma leuk en leerzaam gevonden wordt, en dat met name de fysieke oefeningen leuk gevonden worden.

Visie

De visie van de ontwikkelaars op seksualiteit en seksuele rechten van jongeren is niet expliciet beschreven. Seksuele empowerment/zelfbeschikking en het vergroten van de (seksuele) interactiecompetentie zijn een expliciet onderdeel van de lessen over seksualiteit. In de lessen is ook aandacht voor homoseksualiteit. In hoeverre er binnen de lessen aandacht is voor seksuele en culturele diversiteit is niet bekend. Daarentegen is er veel aandacht voor de seksespecifieke achtergronden van de problematiek van jongens. Er is niet duidelijk in hoeverre er sprake is van nazorg voor jongens met een hulpvraag.

Opzet

De lessen kennen een vaste opbouw en bestaan grotendeels uit psychofysieke oefeningen, afgewisseld met kringgesprekken. In de acht basislessen gaat het om het ontwikkelen van veiligheid, assertiviteit en communicatievaardigheden. De vervolgllessen staan in het teken van zelfontplooiing, seksualiteit en spiritualiteit.

Aansluiting bij de belevingswereld van de doelgroep

Rots en water houdt sterk rekening met de specifieke belevingswereld van jongens, door uit te gaan van hun daadkracht en het feit dat zij veel agressie en kracht in zich hebben. Stoerdoenerij en vechtlust worden als een gegeven beschouwd en als aanknopingspunt voor de oefeningen gebruikt.

Aansluiting opzet bij gekozen doelstellingen

Zelfbeheersing wordt geoefend door jongens hun energie en agressie te leren beheersen door technieken als 'stevig staan', 'gronden' en 'centreren'. Jongens oefenen verder met verschillende uitingen van lichaamstaal, zoals houdingen die zelfverzekerdheid uitstralen en houdingen die zwakte uitstralen. In kringgesprekken wordt ingegaan op de uitwerking van lichaamstaal op de omgeving en op de reacties van anderen daarop. Zelfreflectie en zelfevaluatie wordt gestimuleerd door te oefenen met verschillende gedragsalternatieven (rotsachtig onverzettelijk of waterachtig met souplesse) en de uitwerking daarvan te in kringgesprekken te evalueren. Toegenomen zelfkennis en zelfvertrouwen zijn volgens de ontwikkelaar het resultaat van toegenomen zelfbeheersing en een toegenomen vermogen tot zelfreflectie.

Effectiviteit gekozen methodieken

Rots en Water maakt gebruik van verschillende methodieken (fysieke oefeningen, kringgesprekken, gebruik van videomateriaal, huiswerkopdrachten), en houdt hiermee rekening met verschillende leerstijlen van jongeren. Er wordt gewerkt aan verschillende determinanten van (seksueel)

grensoverschrijdend gedrag, namelijk beperkte zelfbeheersing, beperkte zelfreflectie en beperkt zelfvertrouwen. Inhoudelijk wordt aan kennis, attituden en vaardigheden gewerkt.

Rots en Water is herhaaldelijk onderzocht op effectiviteit, waarbij de steekproeven over het algemeen klein waren. Ook in Nederland is er effectonderzoek uitgevoerd. (Clemens, 2004). Onderzocht zijn gewenste veranderingen in kennis, attituden, vaardigheden en gedrag ten aanzien van victimisatie door middel van een voor- en nameting. Er is geen controlegroep gebruikt.

Er zijn significante effecten gevonden voor enkele aspecten van kennis, voor attituden (negatievere beoordeling van geweld en grotere bereidheid anderen te helpen), en voor vaardigheden (om hulp vragen, grenzen aangeven). Er is geen effect gevonden op gedrag (ervaren victimisatie en reactie op victimisatie).

Een vergelijkbare interventie (Marietje Kessels projecten) is eveneens effectief gebleken in het veranderen van kennis en attituden; effecten op vaardigheden en gedrag zijn beperkt.

Kwaliteitsbewaking

Rots en Water trainingen worden uitsluitend uitgevoerd door gecertificeerde trainers. Deze hebben minimaal een driedaagse training door het Rots en Water instituut gevolgd. Daarnaast kunnen zij via het Rots en Water instituut door middel van e-mail groepen ervaringen uitwisselen en er worden regelmatig opfriscursussen georganiseerd. Jaarlijks wordt een Rots en Water congres georganiseerd om trainers over nieuwe ontwikkelingen te informeren. Eind 2008 wordt een aangepaste R&W training voor kinderen met autisme (spectrum) stoornissen uitgebracht.

Overdraagbaarheid

Het programma is overdraagbaar via de driedaagse training die opleidt tot een certificaat rots en water trainer. Daarnaast is er een praktijkboek beschikbaar en zijn er diverse andere publicaties die de Rots en Water methodiek toelichten.

Implementatie/Bereik

Het programma is landelijk in te zetten, er bestaat een databestand van gecertificeerde trainers. Het Rots en Water instituut zet zich structureel in voor de verspreiding en implementatie van het programma. Op dit moment zijn er in Nederland ca. 4000 trainers die een driedaagse Rots- en Water training hebben gevolgd. Daarnaast zijn er 50 Trainers opgeleid die eendaagse introductie trainingen voor schoolteams kunnen verzorgen. Het programma wordt behalve in Nederland ook in Australië en Nieuw Zeeland uitgevoerd.

In Nederland wordt Rots en Water door het hele land en op vrij grote schaal (in alle provincies) uitgevoerd. Elementen van Rots en Water zijn ook in andere trainingen overgenomen (bijvoorbeeld Marietje Kessels voor jongens). De training wordt op dit moment volgens de ontwikkelaar overigens even vaak aan meisjes groepen als aan jongensgroepen gegeven.

Randvoorwaarden

- Het programma kan worden uitgevoerd door externe trainers, die een vast uurtarief in rekening brengen dat varieert naar opleiding en ervaring en begint bij ca. 40 euro per uur. Vaak laten docenten van scholen (sportdocenten) zich opleiden tot gecertificeerd trainer en voeren zelf de training uit. De driedaagse opleiding tot R&W trainer kost momenteel 620 euro. De lessen worden veelal op scholen en in het jongerenwerk gegeven. Het politieke en maatschappelijke draagvlak voor deze interventie kan als hoog worden ingeschat, aangezien de geregistreerde criminaliteit onder jongens al jaren toeneemt, en met name laagopgeleide jongens uit achterstandswijken veelvuldig negatief in de media komen. De uitvoering van de training van docenten wordt volledig gecoördineerd door de ontwikkelaar die daarvoor het Rots en Water instituut in het leven heeft geroepen. Hij heeft inmiddels een netwerk van gecertificeerde trainers opgebouwd.

- In hoeverre de ontwikkelaar geloofwaardig en acceptabel is voor de doelgroep is niet bekend.

Succesfactoren

- Rots en Water houdt veel rekening met seksspecifieke factoren van victimisatie en dadergedrag bij jongens.
- De kwaliteit van uitvoering wordt sterk bevorderd door een driedaagse training voor docenten via het Rots en Water instituut.
- Rots en Water heeft een sterke internationale uitstraling, het programma wordt ook in Australië, Nieuw Zeeland, België en op kleine schaal ook in Duitsland, Engeland, Schotland en Singapore uitgevoerd.

Knelpunten

- Het programma is sterk verbonden met de persoon van de ontwikkelaar. De vraag is in hoeverre men openstaat voor vernieuwing en actualisering op basis van onafhankelijke evaluaties.

WHAT'S LOVE GOT TO DO WITH IT?

Onderdeel van het project 'Eerder praten dan zwijgen'

Ontwikkeld door: SIO (weerbaarheidstraining door Irma Accord en Marcia Bouterse)

Periode ontwikkeld/geïmplementeerd: 2005-2007

Type interventie: weerbaarheidstraining meiden

Financiering: SoZaWe/DE, Oranjefonds, VSBfonds

Contactgegevens/URL

Surinaams Inspraak Orgaan (SIO)

Maliebaan 13

3581 CB Utrecht

030-2316014

Irma Accord

info@irmaaccord.nl

<http://www.sioweb.nl>

Literatuur

Verslag over de SIO weerbaarheidstrainingen 'Eerder praten dan zwijgen', SIO, Utrecht, maart 2007
Plan van aanpak

Materialen

geen

Korte beschrijving interventie

'What's love got to do with it?' is een weerbaarheidstraining voor Creoolse meiden en tienermoeders. De training is onderdeel van het project 'Eerder praten dan zwijgen'. Dit project werd door het Surinaams Inspraakorgaan uitgevoerd en bestond uit diverse activiteiten om huiselijk geweld bespreekbaar te maken en te bestrijden: radiohoorspelen, interactieve radio-uitzendingen, voorlichtingsbijeenkomsten en trainingen. De trainingen richtten zich op het vergroten van de weerbaarheid van Creoolse en Hindostaanse meiden/vrouwen en de bewustwording van handelingsalternatieven voor gewelddadig gedrag bij Creoolse en Hindostaanse mannen. In deze beschrijving wordt alleen de activiteit gericht

op jongeren belicht; de weerbaarheidstraining voor Creoolse meiden en tienermoeders. Weliswaar was de bedoeling om ook aan Hindostaanse meiden weerbaarheidstraining te geven, maar de groepen Hindostaanse vrouwen bleken ouder uit te vallen dan de beoogde 16-26 jaar. Daarom is deze training in deze analyse buiten beschouwing gelaten.

Ontwikkeling

Probleemanalyse

Seksueel huiselijk geweld komt onder jongeren in ongeveer gelijke mate voor als onder volwassenen. 45% van de slachtoffers van seksueel huiselijk geweld is jonger dan 18 jaar als de voorvallen voor het eerst plaatsvinden. De achtergronden van tienerzwangerschappen worden betrokken: meisjes groeien op in een chaotisch opvoedingsklimaat met wisselende partners, zonder seksuele voorlichting en met traditionele seksualiteitsopvattingen waarbij de regie bij de partner ligt (onderzoek RNG). Dit laatste komt tot uiting in een klimaat waarin meiden gedwongen worden tot seksualiteit, omdat dat als normaliteit wordt voorgesteld, ook als de meiden er zelf nog niet aan toe zijn. Een ander maatschappelijk verschijnsel dat gepaard gaat met tienermoederschap is huiselijk geweld (incest, verkrachting) (Quickscan door Irma Accord naar de positie van tienermoeders in Amsterdam).

Geweld in tienerrelaties omvat zowel fysiek geweld als geestelijk geweld, seksueel geweld en financieel geweld. Vaak gaat het om een combinatie van verschillende vormen van geweld. Onbelemmerd geweld in tienerrelaties neemt meestal toe in frequentie en hevigheid.

Theoretische onderbouwing

Niets over bekend.

Doelgroep

Doelgroep van de weerbaarheidstrainingen waren Creoolse meiden en tienermoeders in de leeftijd van 14 t/m 23 jaar.

Doelstellingen

Doelen van de weerbaarheidstraining zijn:

- Het bevorderen van een positief zelfbeeld en vergroten van de zelfwaardering van Creoolse meiden en tienermoeders;
- Het bevorderen van hun bewustwording om vormen van geweld te herkennen;
- Het bevorderen van hun bewustwording om de relatie te zien tussen traditionele genderrollen en geweld tegen meisjes en vrouwen;
- Het ontwikkelen van hun vaardigheden om de vorm van machtsongelijkheid van deze rollen te doorbreken;
- Het aanreiken van handvatten om zichzelf tegen de verschillende vormen van geweld te beschermen;
- Het aanreiken van handvatten aan deze doelgroep om vriendinnen te helpen die in een geweldrelatie zitten.

Betrokkenheid doelgroep bij ontwikkeling

Elke bijeenkomst werd met de deelnemers geëvalueerd. Aan het eind van de training hebben alle deelnemers een evaluatie formulier ingevuld. Deze evaluaties werd gebruikt voor het bijstellen van de training.

Visie

De weerbaarheidstrainingen zijn gebaseerd op de empowerment benadering. Empowerment wordt omschreven als het proces waardoor individuen, organisaties of groepen die zich machteloos voelen of gemarginaliseerd zijn, krachtiger worden, door:

- zich bewust te worden van de werkzame krachten in hun omgeving;
- vaardigheden en vermogens te ontwikkelen om redelijke controle over hun leven te krijgen;
- gelegenheid te krijgen om te oefenen met deze vaardigheid en vermogen;
- zonder inbreuk of aantasting van de rechten van anderen.

Opzet

De training bestaat uit acht cursusdagen van elk 2 uur. In de training:

- leren de deelnemers wat geweld in tienerrelaties is
- onderzoeken zij waar ze zelf mee te maken hebben (gehad)
- krijgen ze inzicht in verklaringsmodellen voor geweld en waarom slachtoffers in geweldrelaties blijven
- krijgen ze inzicht in hun eigen positie en strategieën
- leren ze nieuwe strategieën om hun veiligheid in relaties te vergroten
- ontwikkelen ze een positiever zelfbeeld
- leren ze verbale, mentale en fysieke zelfverdedigingstechnieken

De film “What’s love got to do with it”, over het ware zeer indringende levensverhaal van rock ‘n’ roll legende Tina Turner, wordt in de training gebruikt om kennis te maken met het thema huiselijk geweld. Daarnaast bestaat de training uit een aantal activiteiten/werkvormen waarin de deelnemers als handelend individu centraal staan. De training wordt afgesloten met een aantal zelfverdediging en weerbaarheid oefeningen.

Elke trainingsbijeenkomst start met de keek op de week. Dit zijn twee vragen aan de groep:

1. Is er iets over de afgelopen week dat je wilt delen?
2. Zijn er vragen of opmerkingen naar aanleiding van de huiswerkopdracht?

Aansluiting bij de belevingswereld van de doelgroep

De activiteiten en werkvormen sluiten goed aan bij de leefwereld en de handelingsmogelijkheden van de deelnemers. Er wordt vanuit de ervaringen van de deelnemers zelf gewerkt. Die ervaringen kunnen te maken hebben met de thuissituatie of het verleden van de deelnemer, maar kunnen ook te maken hebben met gebeurtenissen binnen de groep zelf. Het werken met ervaringen is bedoeld om de deelnemers een handelingsperspectief te leren ontwikkelen. De deelnemers waren erg enthousiast.

Aansluiting opzet bij gekozen doelstellingen

De intensieve vorm van training, in kleine groepen meiden, met begeleiders die als rolmodel en identificatie kunnen dienen, is een geschikt middel voor empowerment.

Effectiviteit gekozen methodieken

Uit de groepsevaluaties bleek dat de trainingen tegemoet komen aan de doelstellingen. De training heeft een positief effect op het zelfbeeld en de zelfwaardering van de deelnemers. De deelnemers geven aan dat het onderdeel mentale, verbale en fysieke zelfverdedigingstechnieken meer ruimte mag krijgen in de trainingen. Er was bij de meiden veel vraag naar een vervolg op de training.

Gedurende de training bleek dat veel creoolse tienermoeders nog seksuele relaties onderhielden met hun ex-partners, die door de trainers als risicovol bestempeld worden (m.n. onveilig vrijen, ongewenste zwangerschappen). In deze trainingen was niet voldoende ruimte om hierop in te gaan. Ook op de slotconferentie werd door de aanwezige vertegenwoordigers van Surinaamse organisaties en welzijnsorganisaties geconcludeerd dat de weerbaarheidstraining voor Creoolse meiden en tienermoeders een groot succes is. De training biedt de deelnemers een uitlaatklep en maakt hen bewust

van hun situatie. De ervaringen en signalen die tijdens de training naar voren komen, zijn schrijnend. Veel meiden hebben traumatische ervaringen waar ze op de training voor het eerst over praten.

Kwaliteitsbewaking

Tijdens de ontwikkelingsfase van de training hebben de ontwikkelaars feedback gekregen van deskundigen die veel met de doelgroep werken.

Overdraagbaarheid

De deskundigheid van de trainsters gecombineerd met inzicht in culturele patronen en functioneren als rolmodel uit dezelfde etnische groep, is erg specifiek. Er zijn niet veel dergelijke trainsters in Nederland, dus dit beperkt de overdraagbaarheid.

Er is wel een draaiboek/handleiding beschreven en er ligt een voorstel voor een train de trainers cursus, dat tot op heden helaas niet is geïmplementeerd.

Implementatie/bereik

De training heeft in Amsterdam Zuidoost, Rotterdam West, Rotterdam Zuid en Utrecht plaatsgevonden. In het gehele project 'Eerder praten dan zwijgen' hebben 65 meiden en 25 mannen in vier steden 11 trainingen bijgewoond.

Randvoorwaarden

- Samenwerking: bij het voorbereiden en uitvoeren van dit project werden Surinaamse vrouwenzelforganisaties en instellingen voor de vrouwenopvang en andere hulpverleners betrokken. In de weerbaarheidstrainingen waren naast de trainers ook begeleiders van de zelforganisaties aanwezig, die de meiden kenden. Dit ondersteunde de sfeer van veiligheid en vertrouwen binnen de groep.
- Voldoende herkenning en gemeenschappelijkheid: de methodiek van weerbaarheidstraining is geschikt voor groepen met verschillende etnische achtergronden. Bij de vorming van etnisch gemengde groepen moet wel goed gekeken worden naar beheersing van gemeenschappelijke taal, en achtergronden zoals opleiding, religie, culturele gewoonten etc.
- Deskundigheid trainers: trainers dienen professioneel te zijn en over analytische en communicatieve vaardigheden beschikken, om kunnen gaan met problemen die de deelnemers naar voren brengen. Ook is belangrijk dat trainers inzicht hebben in culturele tradities, gezinsrelaties, man-vrouw rollen en opvoedingsstijlen die in de gezinsverbanden van de deelnemers domineren.
- Goede begeleiding/nazorg voor cursisten: de training is alleen zinvol en effectief als de samenwerking met het reguliere jeugdhulpaanbod, de werving, de nazorg en de begeleiding goed op elkaar zijn afgestemd (ook omdat er veel cursisten ervaringen hebben met seksueel en huiselijk geweld).
- Zorgen voor persoonlijke privacy: als garantie voor veiligheid is het waarborgen van privacy heel belangrijk.
- Kinderopvang: om tienermoeders te bereiken is het van belang om kinderopvang te regelen.
- Juiste tijd, duur: een effectieve trainingstijd bleek twee tot drie uur.

Succesfactoren

- Identificatie met trainsters
- Deskundigheid en bevlogenheid van de trainsters
- Goede banden tussen trainsters en zelforganisaties

Knelpunten

- Werving deelnemers: er heerst een taboe op huiselijk en seksueel geweld, wat het lastig maakte voor deelnemers om thuis te vertellen aan wat voor cursus ze wilden meedoen.
- Tijd, frequentie en duur: voor werkende en studerende cursisten waren de trainingsdagen, tijden en duur een probleem. De opdracht was om een training van 8 bijeenkomsten van twee uur voor de doelgroep te ontwikkelen. Tijdens de uitvoering bleek dat een trainingsbijeenkomst minimaal 3 uur duurde. De effectieve trainingstijd was meestal twee uur. Hoewel de deelnemers gemotiveerd en serieus aan de opdrachten werkten, waren er vaak stoorzenders die de voortgang van de training vertraagden. Bijvoorbeeld kinderen die aandacht van hun moeder vroegen, deelnemers die tijdens “Keek op de week “ gedetailleerd verslag van hun ervaringen deden, deelnemers die tijdens de pauze of tussendoor nog een maaltijd moesten eten. Hoewel er afspraken waren gemaakt over het uitzetten van de mobiele telefoons, werd de training vaak verstoord omdat deelnemers gebeld werden.
- Multiprobleem: bij de deelnemers uit de groep speelden vaak problemen op meerdere gebieden (incestverleden, geweld door (ex-)vriendjes, huisvesting, middelen van bestaan, opvoedingsrol bij tienermoeders). Dit zorgde voor uitval en voor hevige emoties tijdens de training.
- Opvang: tijdens de training waren er situaties waarin hulpverlening nodig was, in het bijzonder bij de Creoolse tienermoeders. Hulpverleningsinstanties waren niet goed toegankelijk en nazorg bleef daardoor onder de maat.

B. LESPAKKETTEN

INTERNETSOA.NL

Ontwikkeld door: Stichting Mijn Kind Online
Periode ontwikkeld/geïmplementeerd: 2006 - heden
Type interventie: website en lessenserie
Financiering: KPN

Contactgegevens/URL
Stichting Mijn Kind Online
Remco Pijpers
remco.pijpers@mijnkindonline.nl
Postbus 30000
2500 GA Den Haag
06-51436711
mijnkindonline@planet.nl
<http://www.mijnkindonline.nl/>

Literatuur
www.internetsoa.nl (geraadpleegd op 14 mei 2008)
mondelinge informatie: Y.Ohlrichs, medeontwikkelaar lespakket

Materialen
Website voor jongeren en docenten (www.internetsoa.nl)
Lessenserie (gratis te downloaden via de website)

Korte beschrijving interventie
Internetsoa.nl bestaat uit een website voor jongeren, waar zij op een humoristische wijze voorgelicht worden over de risico's van seksueel misbruik via het internet. Daarnaast is via de website een lessenserie te downloaden die docenten kunnen gebruiken. De lessenserie bestaat uit 8 lessen, waarmee zes lesuren gevuld kunnen worden.

Ontwikkeling

Probleemanalyse

In de lesbrief voor docenten wordt uitgebreid ingegaan op seksueel risicogedrag van jongeren en op vervelende ervaringen van jongeren op het internet. Deze informatie is gebaseerd op onderzoek (de Graaf et al, 2005; de Graaf & Vanwesenbeeck, 2006). Omvang en aard en van de problematiek van seksueel misbruik via het internet wordt weergegeven. Determinanten van slachtofferschap of daderschap van cyberabuse worden niet besproken.

Theoretische onderbouwing

Een theoretische onderbouwing van de interventie ontbreekt.

Doelgroep

Jongeren in het onderwijs

Doelstellingen

Risico's van cyberseks bespreekbaar maken bij jongeren en jongeren laten nadenken over eigen grenzen op internet en de grenzen van anderen.

Betrokkenheid doelgroep bij ontwikkeling

Bij de ontwikkeling van de website en de lesbrieven zijn een groot aantal jongerenorganisaties en internetcommunities voor jongeren betrokken geweest. Bij de vormgeving is o. a. samengewerkt met een reclamebureau dat gespecialiseerd is in jongerenprojecten en jongerenparticipatie.

Visie

Uit de docentenhandleiding blijkt impliciet de visie van de makers op seksualiteit van jongeren en op seksuele en relationele vorming. Zij gaan ervan uit het een gegeven is dat veel jongeren seksueel actief zijn en dat zij ook via het internet seksueel actief zijn. Zij bepleiten een niet normerende houding ten aanzien van seksueel gedrag, waarbij seksuele dwang en ongelijkwaardige relaties de grenzen van acceptatie aangeven. Er is geen specifieke aandacht voor culturele of seksuele diversiteit, wel is er aandacht voor seksespecifiek gedrag en seksespecifieke problemen. Jongeren die hulp zoeken hebben worden via de website voorgelicht over de mogelijkheden om cyberabuse te melden, om hulp te zoeken en over wat zij zelf kunnen doen om anderen te helpen.

Opzet

De website verstrekt informatie over veel voorkomende vormen van cyberabuse, gepresenteerd als 'internetsoa's'. Onder de noemer 'voorbehoedsmiddelen' worden praktische tips gegeven hoe deze risico's te voorkomen zijn. In de rubriek nieuws wordt informatie uit de media verstrekt over cyberabuse, bijvoorbeeld signalen over nieuwe praktijken. Jongeren kunnen een 'internetsoa-test' doen om hun eigen risico te bepalen, en in de rubriek hulp wordt informatie en adressen verstrekt waar jongeren terecht kunnen als zij willen melden, aangifte willen doen of hulp nodig hebben.

Het lespakket bestaat uit 8 werkvormen waarmee diverse lessen (ongeveer 6 uur in totaal) kunnen worden gevuld. Methodieken zijn: woordassociatie, discussie naar aanleiding van stripverhalen, inventarisatie van do's en dont's, voorleesspel en schrijfo opdracht, de hulpverlener spelen in een rollenspel (kindertelefoon) of in een schrijfo opdracht (brievenrubriek jongerentijdschrift), vragen beantwoorden naar aanleiding van een msnlogfile, stellingenspel (a la Lagerhuis), een rap maken. De onderwerpen zijn: kennismaken met diversiteit aan ervaringen in de klas (woordassociatie, bewustwording van seksuele risico's (stripverhalen, hulpverleners spelen, msnlogfile), positieve attitudes ten aanzien van grenzen (stripverhalen), bewustwording van eigen en andermans grenzen (inventarisatie), ervaringen op internet(voorleesspel), leren praten over grenzen(stellingenspel en rap maken).

Aansluiting bij de belevingswereld van de doelgroep

De website sluit aan bij het feit dat jongeren informatie veelvuldig via het internet opzoeken. Risico's van cyberseks worden via humor belicht en er wordt op een vlotte manier informatie over veel voorkomende vormen van cyberabuse toegelicht (in de vorm van internetsoa's zoals: de gluiper). Op de website zijn ook verschillende rap's te bekijken en jongeren kunnen hun eigen risicogedrag testen. In de lessenserie wordt gebruik gemaakt van methodieken die goed aansluiten bij de leefwereld van jongeren, en bij werkwijzen die in het onderwijs vaak gebruikt worden zoals stripverhalen, groepsdiscussies, schriftelijke opdrachten. Door uit te gaan van daadwerkelijk gebeurde situaties en het taalgebruik van jongeren wordt de interventie geloofwaardig voor jongeren gemaakt.

Aantrekkelijkheid methodiek voor de doelgroep

De methode is niet geëvalueerd.

Aansluiting opzet bij gekozen doelstellingen

De verschillende methodieken zijn gericht op bevordering van bewustzijn ten aanzien van risico's en ten aanzien van eigen en andermans grenzen, bevordering van kennis van risico's, bevorderen van een positieve attitude ten aanzien van het bewaken van eigen en andermans grenzen, en het bespreken van risico's en eigen en andermans grenzen. Daarmee sluiten de methodieken aan bij de gekozen doelstellingen. De nadruk lijkt te liggen op vergroting risicobewustzijn en kennisvermeerdering, in minder mate op beïnvloeding van attitudes en vaardigheden.

Effectiviteit gekozen methodieken

De website is niet op effectiviteit geëvalueerd. Verwacht mag worden dat de website effectief is in het vergroten van kennis over risico's van cyberabuse en over manieren om risico's te vermijden. Het feit dat een informatieve website herhaaldelijk te raadplegen is, bevordert (bij herhaalde raadpleging) het inslijpen van informatie. In hoeverre jongeren de website vaker bezoeken, is niet bekend.

De effectiviteit van de lesbrieven is niet onderzocht. Op basis van wat bekend is over werkzame methodieken mag echter verondersteld worden dat de interventie bij voldoende intensiteit (gepleit wordt voor twee lesuren) effectief kan zijn omdat er rekening wordt gehouden met verschillende leerstijlen (verschillende typen methodieken) en met verschillende gedragsdeterminanten (risicobewustzijn, kennis, attitudes, communicatievaardigheden).

Kwaliteitsbewaking

Stichting Mijnkindonline houdt geen toezicht op de kwaliteit van de uitvoering van de lessen. Feed back van gebruikers wordt wel verzameld, om in de toekomst de interventie verder aan te passen.

Overdraagbaarheid

De lessenserie is overdraagbaar door een zeer uitgebreide en duidelijke serie lesbrieven met veel didactische toelichtingen en achtergrond informatie.

Implementatie/bereik

De lancering van de website en het lespakket heeft plaatsgevonden door middel van een grote landelijke voorlichtingscampagne met een tv commercial die veel aandacht van de media heeft gekregen. Voor deze commercial is inmiddels ook internationaal veel belangstelling.

Informatie over de lessenserie wordt verstrekt via de website internetsoa.nl en is opgenomen in allerlei relevante databanken voor docenten. De lessenserie is met alle benodigde werkmaterialen gratis te downloaden via het docentenportaal van internetsoa.nl. In hoeverre docenten daadwerkelijk met het materiaal werken is niet bekend.

Randvoorwaarden

De lessenserie inclusief werkbladen en materiaal voor jongeren is gratis te downloaden. De lessen zijn ontwikkeld voor docenten in het reguliere onderwijs. In hoeverre deze lessen passen binnen hun gewone werkzaamheden is niet bekend. Aangezien er veel vraag is naar voorlichting op scholen over veilig internetgebruik en er veel maatschappelijke onrust bestaat over cyberabuse zal deze interventie op een breed draagvlak kunnen rekenen. De ontwikkelaar heeft voor ontwikkeling en implementatie gebruik gemaakt van een groot netwerk van landelijke partners (waaronder kenniscentra, digitale communities, jongerensites, internetproviders, en publieke radiostations en ander jongerenmedia).

Succesfactoren

- aantrekkelijke interventie voor jongeren
- veel draagvlak door maatschappelijke onrust en belangstelling over dit onderwerp
- goede overdraagbaarheid

Knelpunten

- de doelgroep is niet gespecificeerd, de vraag is of de interventie voor alle jongeren geschikt is.
- De doelstelling is eenzijdig gericht op preventie van slachtofferschap van cyberabuse, niet op daderschap.

LANG LEVE DE LIEFDE

Ontwikkeld door: SOA Aids Nederland

Periode ontwikkeld/geïmplementeerd: 1993-heden (de meeste recente versie Lang Leve de Liefde 3 bestaat sinds 2001)

Type interventie: Lespakket relationele en seksuele vorming

Financiering: Stichting Aids Fonds en ZONMw

Contactgegevens/URL

SOA Aids Nederland

Jos Poelman

Keizersgracht 390

1016 GB Amsterdam

020-6262669

jpoelman@soaaid.nl

info@soaaid.nl

<http://www.soaaid.nl/>

Literatuur

Schaalma, H., Kok, G., Bosker, R., et al. (1996). Planned development and evaluation of AIDS/STD education for secondary schools students in The Netherlands: short term effects. *Health Education Quarterly* 23 (4), 469-87.

Fulpen, M. van, Bakker, F., Breeman, L., Poelman, J., Schaalma, H., & Vanwesenbeeck, I. (2002). VMBO-scholieren, seksualiteit en seksuele vorming. Een effectonderzoek naar de vernieuwde versie van het lespakket Lang leve de liefde'. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.

Vanwesenbeeck I., Poelman J., Reinders J., en Schaalma H., Rationale herziening lespakket 'Lang leve de liefde' Utrecht, 2002.

Lespakket Lang leve de liefde bevordert veilig vrijen, succesvolle begeleiding door GGD-en: in Soa-bulletin, nr 4/2003 jrg 24.

Materiaal

Leerlingenmagazine Lang leve de liefde

Docentenhandleiding

Video /DVD

DVD Love'r boy

Verkrijgbaar via site: www.soaaid.nl

Korte beschrijving interventie

Lang leve de liefde is een lespakket van zes lessen over veilig vrijen, relaties en seksualiteit. Het is in 1993 ontwikkeld en in 2001 herzien. Centraal in het pakket staat het ondersteunen van leerlingen in een gezonde en veilige seksuele ontwikkeling, met veel aandacht voor het voorkomen van soa en zwangerschap. Naast kennisoverdracht over veilig en onveilig seksueel gedrag, wil het lespakket een positieve, verantwoordelijke houding ten aanzien van seksualiteit bevorderen. De meeste nadruk ligt uiteindelijk op het stimuleren en oefenen van praktische vaardigheden, zoals het gebruik van condooms en anticonceptie en de communicatieve vaardigheden tussen jongens en meisjes, zoals het kunnen praten over veilig vrijen. In 2006 is er een module over loverboys aan toegevoegd.

Ontwikkeling

Probleemanalyse

Het onderzoek Seks onder je 25e geeft aan dat, vergeleken met 10 jaar geleden het seksuele gedrag van jongeren enigszins is veranderd:

1. een aanzien groter aantal jongeren heeft ervaring met geslachtsgemeenschap
2. anale en orale seks is aanzienlijk toegenomen en gebeurt veelal onveilig
3. ongeveer 20% van de meisjes, geeft aan wel eens gedwongen te zijn tot seksuele handelingen.

Seksuele gezondheidsproblemen zijn onder laagopgeleide jongeren relatief het grootst: relatief hoge prevalentie van onbeschermd vaginale, orale en anale seks, van seks onder dwang c.q. met tegenzin, en van ongewenste zwangerschap en abortus. Daarbij geven lageropgeleide meisjes, in het bijzonder allochtone meisjes, te kennen relatief weinig controle over hun eigen seksleven te ervaren. Met name bij jongeren die al op hun 13e of eerder (de zogenaamde jonge starters) hun eerste geslachtsgemeenschap hebben, beschermen zich minder goed tegen soa en zwangerschap en zijn vaker overgehaald. Soa en met name chlamydia zijn een belangrijk gezondheidsprobleem voor (seksueel actieve) jongeren.

Theoretische onderbouwing

Lang leve de liefde is gebaseerd op determinanten van condoomgebruik (attitude, risicoperceptie, geanticipeerde spijt, vaardigheden) en op theorieën uit de sociale psychologie. Het centrale theoretische raamwerk van het lespakket is gebaseerd op de Sociaal-Cognitieve Theorie en sociale invloed (Bandura, 1986). Seksueel gedrag is vaak irrationeel gedrag, dat in interactie met een ander tot stand komt. Seksestereotiepe beelden van seksualiteit en intimiteit, culturele seksuele normen en waarden, en verschillen in feitelijke macht en controle over de seksuele interactie zijn factoren die, op meer of minder bewust niveau, een grote rol spelen. Controle over seksuele interactie verschilt voor meisjes en jongens. Om (veilige) seks goed te kunnen begrijpen (en beïnvloeden), is het dan ook nodig om ook deze aspecten in de seksuele voorlichting te betrekken. Mensen hebben geen seks 'om de veiligheid', maar vanuit een veelheid van andere motieven, opvattingen en behoeften, waar de intentie tot veilige seks ondergeschikt aan is. Daarmee wordt ook de betekenis die seksualiteit voor de interactiepartners heeft van belang. De betekenis van seksualiteit verschilt, onder andere naar gender en naar etnisch-culturele achtergrond van de betrokkenen. Determinanten van seksueel risico kunnen dan ook gender- en cultuurspecifiek zijn. Hetzelfde (veilige of onveilige) gedrag kan bij jongens en meisjes van verschillende etnische achtergronden om andere redenen plaats hebben. Het betrekken van de (verschillende) betekenissen van seksualiteit in de voorlichting is nodig, niet alleen vanwege de vereiste gevoeligheid voor sekse- en cultuurspecificiteit in de determinanten van gedrag, maar ook om goede communicatie tot stand te brengen en aan te sluiten bij de (verschillen in) belevingswereld van de doelgroep(en) (Vanwesenbeeck I., Poelman J., Reinders J., en Schaalma H., Rationale herziening lespakket 'Lang leve de liefde' Utrecht, 2002).

Didactisch gezien ligt er een sterke nadruk op actief en participerend leren, persoonlijke relevantie door het gebruik van zogenaamde 'role-model stories', vaak in combinatie met elkaar.

Doelgroep

- Het pakket is ontwikkeld voor tweede of derde klas van het VMBO (leeftijd 13-16). In de praktijk blijkt dat het niet alleen voor deze groep geschikt is, maar ook voor het Speciaal Onderwijs, Havo / VWO en nieuwkomers/AMA'S.
- De intermediaire doelgroep zijn docenten biologie en verzorging en leerlingenbegeleiders.

Doelstellingen

De centrale doelstelling van de lessencyclus *Lang leve de liefde* is het bevorderen van de seksuele interactiecompetentie van meisjes en jongens, om ze beter in staat te stellen hun seksuele contacten veilig, gelijkwaardig en plezierig vorm te geven. Met seksuele interactiecompetentie wordt bedoeld op kennis, attituden, communicatieve en sociale vaardigheden en cognitieve en gedragsmatige strategieën, die mensen helpen om hun seksuele contacten op een positieve manier in te richten en te beleven. Preventie van seksuele risico's (soa- en hiv-infecties, ongewenste zwangerschappen en seksuele grensoverschrijding) zijn een belangrijk onderdeel van seksuele interactiecompetentie.

Betrokkenheid doelgroep bij ontwikkeling

Bij de herziening van het lespakket in 2001 zijn zowel docenten als leerlingen betrokken.

Visie

Een belangrijke voorwaarde voor een gezonde en veilige seksuele ontwikkeling is dat leerlingen meer inzicht krijgen in de belevingswereld van de ander en beter kunnen aangeven waar hun eigen wensen en grenzen liggen. Dat begint al bij het onderwerp verliefd zijn, waarmee de lessencyclus start, en geldt ook voor verkering en uiteindelijk voor het veilig, gelijkwaardig en plezierig met elkaar kunnen vrijen. Onveilig vrijgedrag van jongeren is doorgaans niet te wijten aan een gebrek aan kennis, maar eerder aan het ontbreken van praktische en communicatieve vaardigheden. Voor een meisje geldt bijvoorbeeld vaak dat zij moeite heeft om op het juiste moment assertief te zijn en voor een jongen om 'invoelend' te zijn. In het pakket wordt ook stilgestaan bij de verschillen in waarden en normen over seksualiteit tussen jongens en meisjes met verschillende culturele achtergronden, waarbij gelijkwaardigheid en respect belangrijke waarden zijn die worden overgebracht. In de lessen serie *Lang leve de liefde* is rekening gehouden met: lesgeven in multiculturele klassen; verschillen in waarden en normen rond seksualiteit; relatievorming onder jongeren; verschillende ideeën en verlangens van jongens en meisjes en hoe daarmee om te gaan.

Opzet

Lang leve de liefde bestaat uit zes lessen:

1. Als je verliefd bent. Over de spannende maar ook lastige gevoelens van kwetsbaarheid en onzekerheid die je hebt als je verliefd bent.
2. En dan is er verkering Over gevoelens, verwachting en communicatie die een rol spelen bij het aangaan, onderhouden en mogelijk uitmaken van verkering.
3. Tot hoe ver wil je gaan? Over de diversiteit in wensen en grenzen wat betreft seksualiteit en hoe je daarmee omgaat.
4. Ik vrij veilig of ik vrij niet; vergroten van kennis over (on)veilig vrijen en de risico's op ongewenste zwangerschap, soa en aids.
5. Wat je moet weten over condooms en de pil; over voor- en nadelen van condoomgebruik en de pil. Verder praktische vaardigheden voor de aanschaf en het gebruik van deze voorbehoedsmiddelen.
6. Hoe speel je het klaar (om veilig te vrijen); over communicatieve vaardigheden die nodig zijn om veilig te kunnen vrijen, ook in situaties waar sprake is van sociale druk.
7. (Optioneel): Love'r boy; over het signaleren van risicovolle relaties en wat je kunt doen als jezelf of iemand die je kent hiermee te maken heeft.

Bij de lessen speelt de video een belangrijke rol. De video vertelt het verhaal van een groep (multiculturele) jongeren die samen een band vormen. De hoofdpersonages wisselen hun meningen, gedachten en gevoelens over verliefdheid, verkering, seks en veilig vrijen uit in onderlinge gesprekken. (gesprekken met de gehele groep, maar ook in subgroepjes van jongens en meisjes). Het doel is de communicatie over relaties, seksualiteit en veilig vrijen te stimuleren en het bespreekbaar maken van waarden en normen. De video bestaat uit vijf delen (van 5 a 6 minuten) en wordt, op les 5 na, bij elke les gebruikt. Halverwege een videodeel verschijnt een aantal vragen in beeld die uitnodigen tot discussie in de klas.

De dvd uit de module Love'r boy bevat een rap van een populaire rapper (MC Ruby).

Aansluiting bij de belevingswereld van de doelgroep

Een van de wijzigingen die het pakket in 2001 heeft ondergaan, is dat diversiteit in normen, attitudes en emoties bij jongens en meisjes, en bij mensen met een verschillende etnische achtergrond explicieter aan de orde worden gesteld. Hiermee is getracht beter aan te sluiten bij de (verschillen in) belevingswereld van scholieren, en bij verschillen in voorlichtingsbehoeften. Het leerlingenboekje geeft ervaringsverhalen van leeftijdgenoten, met het uitgangspunt dat deze verhalen leerlingen stimuleren tot het vormen en formuleren van eigen meningen en aanzetten tot het oefenen van praktische en communicatieve vaardigheden. Het boekje lijkt een tijdschrift, met foto's en aansprekende verhalen (bijvoorbeeld een fotoroman). Jongeren kunnen zich herkennen in de personages van de video doordat kleding, omgangsvormen en taal van deze tijd zijn. Onderzoek naar de waardering van het herziene lespakket *Lang leve de liefde* onder ongeveer 900 leerlingen (RNG 2002) laat zien dat maar liefst vier op de vijf scholieren het leerlingenboekje en de video leuk vinden. Ruim 80% van de leerlingen meent dat de video leerzaam is en bijna 90% vindt het leerlingenboekje leerzaam. Ongeveer vier op de vijf leerlingen vinden de situaties in zowel de video als het leerlingenboekje herkenbaar.

Aansluiting opzet bij gekozen doelstellingen

De thema's die in het lespakket verwerkt zijn, sluiten voor een deel aan bij de variabelen die in modellen van gezondheidsgedrag naar voren komen als voorspellers van de intentie tot veilig vrijen. Bijvoorbeeld kennis van seksuele risico's, risicoperceptie, sociale norm ten aanzien van condoomgebruik, attitudes ten aanzien van condooms en eigeneffectiviteit in condoomgebruik. Daarnaast zijn er aspecten opgenomen waarvan aangetoond is dat zij, onafhankelijk van de intentie, van invloed kunnen zijn op het feitelijke seksuele gedrag (zie theoretische onderbouwing).

Effectiviteit gekozen methodieken

Lang Leve de Liefde is (zonder de module *love'r boy*) onderzocht op effectiviteit door de RNG onder 1600 VMBO scholieren. Hieruit blijkt dat een deel van de VMBO scholieren belangrijke kennis, attitudes en vaardigheden die nodig zijn voor het realiseren van veilig vrijgedrag ontbeert en dat voorlichting met *Lang leve de liefde* effectief is in het verminderen van deze lacunes. Leerlingen die les kregen met het nieuwe pakket lieten, vergeleken met leerlingen die met het oude pakket waren voorgelicht, meer kennis toename zien, vertoonden een sterkere liberalisering in attitudes ten aanzien van homoseksualiteit en hadden naar eigen inschatting meer geleerd over het aangeven van grenzen en wensen op het gebied van seksualiteit.

Lang Leve de Liefde is effectief op het niveau van kennis, risicoperceptie, attitude, sociale norm en vaardigheden om veilig te vrijen. Na afloop van de lessen geven scholieren blij van meer kennis, zijn relevante attitudes ten positieve veranderd, is de waardering van lichaamsgerichte en relatiegerichte aspecten van seksualiteit omhoog gegaan, communiceren ze meer met vrienden en hun geliefde over seksuele gevoelens en risico's, is de risicoperceptie ten aanzien van aids en soa, zwangerschap

en grensoverschrijding versterkt en schatten ze hun assertiviteit, grensstellende vaardigheden en effectiviteit ten aanzien van condoomgebruik in seksuele contacten hoger in.

Een aantal effecten van het nieuwe pakket komen sterker naar voren als de docent is getraind. De lessen hebben niet, zoals beoogd, geleid tot vermindering van relevante verschillen in seksuele interactiecompetentie tussen jongens en meisjes en tussen etnische groepen. Op de lange termijn worden de meeste effecten gestabiliseerd of versterkt. De veranderde attitude t.a.v. pil- en condoomgebruik als gevolg van de lessen neemt op de lange termijn weer af. Lange-termijneffecten zijn vanwege methodologische kanttekeningen echter alleen indicatief.

Kwaliteitsbewaking

Het pakket is twee keer geactualiseerd. Bij de herziening van Lang leve de liefde in 2001 is net als in 1993 gebruik gemaakt van de 'Intervention Mapping' systematiek. Het lespakket Lang leve de liefde werd gewijzigd wat betreft de volgende aspecten:

- een update met betrekking tot de informatie over soa/hiv;
- een uitbreiding met voorlichting over de preventie van ongewenste zwangerschap;
- risicopreventie wordt gerelateerd aan competentie (niet alleen met betrekking tot feitelijk condoomgebruik, maar ook in termen van assertiviteit, empathie, communicatie).
- betere aansluiting bij de belevingswereld van leerlingen (meisjes, jongens, verschillende etnisch-culturele achtergronden) en hun verschillende voorlichtingsbehoeften.
- vergroten van de gebruiksvriendelijkheid voor docenten bij toepassing van het pakket in multicultureel samengestelde klassen;
- meer eigentijdse en daarmee identificeerbare teksten, illustraties en videobeelden.

Het is de bedoeling dat het pakket in 2008 opnieuw wordt herzien in het kader van het ZonMw subsidieprogramma Seksuele gezondheid van de jeugd.

De GGD Amsterdam heeft in samenwerking met Soa Aids Nederland een minder talige versie van het lespakket Lang leve de liefde ontwikkeld voor het LWOO, praktijkonderwijs en nieuwkomersklassen. Sinds 2007 is dit pakket landelijk beschikbaar. In 2008 wordt dit pakket geïmplementeerd naar deze specifieke onderwijstypen. In 2006 en 2007 is het pakket Lang leve de liefde uitgebreid met een special over het onderwerp loverboys en de verspreiding van bacteriële soa. De implementatie wordt in 2008 gecontinueerd en de special loverboys wordt geëvalueerd bij docenten en jongeren.

Overdraagbaarheid

Het lespakket bestaat uit een docentenhandleiding, een leerlingentijdschrift en een videoband (of dvd). De aanvullende dvd en lesbrieven bij de module over loverboy's kan afzonderlijk besteld worden. De docentenhandleiding bevat praktische informatie over de voorbereiding en uitwerking van de lessen, gesprekstechniek en veiligheid in de klas en omgaan met diversiteit.

Het is noodzakelijk dat docenten en GGD'en worden getraind. Als GGD'en een training hebben gevolgd, zijn ze in staat docenten te begeleiden bij het gebruik van het lespakket.

Implementatie/bereik

Van 1999-2002 heeft een project plaatsgevonden voor systematische landelijke implementatie van het lespakket Lang Leve de Liefde via GGD'en in het schoolbeleid van het voortgezet onderwijs. Er is een aantal producten ontwikkeld met als doel de implementatie via GGD'en te bevorderen. Al deze producten zijn in een koffer gebundeld.

TNO/PG heeft in 2002 onderzocht of de wijze waarop Lang leve de liefde is geïmplementeerd, heeft geleid tot een beter gebruik ervan door docenten. GGD-medewerkers en wel- en niet-getrainde docenten van vmbo-instellingen (109 docenten) hebben meegewerkt aan dit onderzoek. Het trainen en

het daaropvolgend begeleiden van de docenten is effectief gebleken. Deze begeleidingsaanpak heeft ertoe bijgedragen dat docenten positieve verwachtingen ontwikkelden over de haalbaarheid van de leerdoelen en meer positieve reacties en steun verwachten van collega's en scholieren. Daarbij achten begeleide docenten zich bekwaamder dan niet-begeleide docenten om de verschillende lesactiviteiten uit te voeren. Dit alles leidt ertoe dat begeleide docenten meer lesactiviteiten hebben uitgevoerd dan niet-begeleide docenten. Uit het evaluatieonderzoek blijkt ook dat persoonlijke contacten die een GGD heeft met scholen een positief effect hebben op de werving voor het gebruik van het lespakket. Voor het waarborgen van continuïteit is van belang dat GGD een structureel aanbod creëert voor systematische begeleiding van docenten en scholen. In samenwerking met GGDen is er een systematiek ontwikkeld om de implementatie van het lespakket effectief te laten verlopen. Deze systematiek staat heel gedetailleerd per fase beschreven in het draaiboek regionale implementatie Lang leve de liefde, inclusief voorbeeldbrieven, trainingsopzet, overheadsheets e.d.

De implementatiekoffer bevat naast het lespakket Lang leve de liefde (leerlingentijdschrift, docentenhandleiding en video) en het draaiboek regionale implementatie: videofragmenten uit Labyrint en een handleiding daarbij; beschrijving methoden biologie en verzorging in de basisvorming en een draaiboek voor een ouderavond bij Lang leve de liefde.

Sinds 2002 worden door SOA Aids Nederland driedaagse trainingen aan GGD medewerkers gegeven. Inmiddels hebben zij naar schatting 800 docenten getraind. SOA Aids Nederland schat in dat Lang Leve de Liefde door ruim 50% van de VMBO scholen is aangeschaft. De manier waarop het pakket momenteel wordt gebruikt, is niet bekend.

Randvoorwaarden

- Het lespakket Lang leve de liefde maakt deel uit van een mix aan interventies die vaak verschillende determinanten van gedrag aanspreken zoals de Vrij Veilig Campagne met lokale vertalingen, voorlichting via internet, Week van de Liefde met lokale acties, voorlichting via community-websites. Deze interventies hebben daardoor een grotere en meer blijvende impact.
- Voor het waarborgen van continuïteit is van belang dat GGD een structureel aanbod creëert voor systematische begeleiding van docenten en scholen.
- Als docenten het lespakket Lang leve de liefde gebruiken zoals beschreven in de docentenhandleiding en zoals de makers het hebben bedoeld, is de kans op positieve effecten het grootst. Voorwaarde voor een optimaal effect is dat docenten en GGD-en zijn getraind.

Succesfactoren

- De samenwerking met GGDen, met Universiteit van Maastricht bij de planmatige ontwikkeling.
- Planmatige implementatie met de GGDen.
- Goede theoretische onderbouwing.
- Aangetoond effectief, zorgvuldig ontwikkeld.
- Het trainen en het intensief begeleiden van de docenten is effectief, ook omdat docenten positieve verwachtingen ontwikkelen over de haalbaarheid van de leerdoelen en meer positieve reacties en steun verwachten van collega's en scholieren.
- Contacten die een GGD heeft met scholen hebben positief effect hebben op de werving voor het gebruik van het lespakket.

Knelpunten

- Pakket richt zich voornamelijk op veilig vrijen. Seksuele weerbaarheid, het aangeven van wensen en grenzen, komt weinig uit de verf.

- Zes lessen zijn kort voor het behalen van de doelstellingen, met name voor het aanleren van onderhandelingsvaardigheden.

STAY IN LOVE

Ontwikkeld door: Trimbos instituut, Movisie

Periode ontwikkeld/geïmplementeerd: 2005 - 2006

Type interventie: lessenserie met website en folder

Financiering: fonds OGZ, regionale GGZ instellingen, Movisie, Trimbos.

Contactgegevens / URL

Trimbos- Instituut
Clary van der Veen
Postbus 725
3500 AS Utrecht
030-2971100
info@trimbos.nl
www.trimbos.nl

MOVISIE

Nico van Oosten
Postbus 19129
3501DC Utrecht
030-7892000
info@movisie.nl
www.movisie.nl

Literatuur

Van den Borne, A. (2006). Stay in love. Primaire preventie van relatiegeweld onder jongeren.

Procesevaluatie. Utrecht: Trimbos instituut.

www.huiselijkgeweld.nl/interventies/preventie/stayinlove.html (geraadpleegd op 7 mei 2008)

Interne notitie Trimbos, verstrekt door Clary van der Veen op 22 mei 2008

Foshee VA, Bauman KE, Ennet ST, Linder GF, Benefield T, Suchindran C. Assessing the long-term effects of the Safe Dates program and a booster in preventing and reducing adolescent violence victimization and perpetration. *American Journal of Public Health*; 2004; 94,4: 619 –24.

Korte beschrijving interventie

Stay in love bestaat uit een onderling samenhangend pakket van interventies dat jongeren helpt bij een positieve invulling van hun relatie met de bedoeling relatiegeweld te voorkomen. Onderdelen van dit pakket zijn: een serie van drie lessen voor het voortgezet onderwijs, een docententraining, een website voor jongeren, en folder en een poster, een relatietest, een theaterdraaiboek en theaterproductie, een rap op dvd, kaartjes met tips voor een leuke relatie en een reclamespot. De losse materialen worden in de regio verspreid via instellingen en plaatsen waar veel jongeren komen.

Ontwikkeling

Probleemanalyse

In de procesevaluatie wordt geschetst dat jongeren tussen 16 en 25 jaar een verhoogd risico op relatiegeweld hebben. De omvang en impact van het probleem wordt niet besproken, wel is

literatuuronderzoek verricht naar empirisch aangetoonde risicogroepen en risicofactoren. Risicogroepen zijn:

- jongeren uit gezinnen waar geweld voorkwam
- jongeren uit lage sociaal economische klasse
- jongeren die veel alcohol en/of drugs gebruiken
- tienerouders
- jongeren met een lage eigenwaarde

Daarnaast worden een risicofactoren en beschermende factoren beschreven die zowel op attitudeniveau als op het niveau van vaardigheden, gedrag, sociale normen en sociale omgeving liggen.

De omvang van seksueel geweld onder jongeren geschetst op basis van Seks onder je 25e (de Graaf et al, 2005).

Theoretische onderbouwing

Stay in love is gebaseerd op een uitgebreide theoretische analyse van de samenhang van verschillende risicofactoren en de dynamiek van relatiegeweld. Bepalend voor het ontstaan van relatiegeweld zijn gedragskenmerken van de dader (controleren, jaloers en isolerend gedrag), kenmerken van de relatie (machtsverschillen), en overige factoren (communicatievaardigheden partners, gebruik van alcohol en drugs, en acceptatie van gewelddadig gedrag). Als theoretisch kader voor gedragsverandering is gebruik gemaakt van de “theory of planned behaviour” van Ajzen. Hierin wordt gesteld dat gedragsverandering vooraf gegaan wordt door de intentie tot gedrag, en deze intenties beïnvloed worden door individuele attituden, (sociale) normen en eigeneffectiviteit (overtuiging dat men in staat zal zijn het gewenste gedrag effectief uit te voeren). Er is ook oog voor de invloed van de sociale omgeving (massamedia, ouders en leeftijdgenoten) op het gedrag van jongeren.

Doelgroep

De primaire doelgroep voor de interventie was: alle jongeren in het voortgezet onderwijs van 16 – 20 jaar. Voor deze doelgroep is gekozen omdat jongeren zich op deze leeftijd in de fase van relatievorming bevinden en het grootste risico lopen op relatiegeweld. Na de evaluatie is de leeftijdsgrens verlaagd naar 12 – 15 jaar, omdat de interventie effectiever bleek bij

De secundaire doelgroep zijn docenten in het voortgezet onderwijs.

Doelstellingen

Doel van de interventie is het voorkomen van relatiegeweld door jongeren door hen vanuit een positieve insteek te ondersteunen in de fase van relatie vorming. Subdoelen zijn geformuleerd op het niveau van kennis, attituden en vaardigheden, met het zwaartepunt op kennisdoelen. Kennisdoelen zijn gericht op bewustwording van eigen wensen en grenzen in een relaties, kennis van manieren om een relatie leuk te houden, kennis over de invloed van houding en gedrag op de relatie, risicovolle situatie en relaties kunnen signaleren en weten waar hulp te verkrijgen is. Attitudedoelen zijn gericht op het bevorderen van een positieve attitude ten aanzien van een relatie zonder geweld. Vaardigheidsdoelen zijn gericht op het bevorderen van communicatieve vaardigheden om eigen wensen en grenzen effectief te kunnen aangeven.

Betrokkenheid doelgroep bij ontwikkeling

De doelgroep is door middel van tien focusgroepen (n = 175) uitgebreid betrokken bij de ontwikkeling van de interventie. Zij hebben input geleverd over de te gebruiken werkvormen, de inhoud, de vormgeving en de inbedding van de interventie. Deze input is verwerkt in de interventie, waardoor getracht is de interventie optimaal te laten aansluiten bij de belevingswereld van jongeren.

Visie

In het beschikbare materiaal wordt de achterliggende visie niet geëxpliciteerd. Impliciet blijkt dat de interventie ervan uitgaat dat jongeren seksuele relaties hebben en dat zij erin geïnteresseerd zijn deze relaties een positieve invulling te geven. Daarmee wordt een positieve insteek gekozen. Seksuele empowerment en seksuele interactiecompetentie maken (beperkt) onderdeel uit van de doelstellingen, de nadruk ligt echter op bewustwording en kennisbevordering. Er wordt niet expliciet ingegaan op culturele verschillen, seksuele diversiteit of seksespecifieke achtergronden van verkeringsgeweld. Het programma gaat ervan uit dat jongens en meisjes zowel dader als slachtoffer kunnen zijn van relatiegeweld.

Opzet

Stay in love bestaat uit een verzameling van verschillende interventies en materialen, die op verschillende manieren en locaties aan jongeren kunnen worden aangeboden.

- een lessenserie van vier lessen in het voortgezet onderwijs.
- In de eerste les wordt informatie verstrekt over wat een leuke relatie is, over geweld in relaties en achtergronden van geweld in relaties. In de tweede les wordt ingegaan op oorzaken van relatiegeweld en hoe je het herkent, in de derde les worden communicatievaardigheden geoefend en in de vierde les komen manieren van omgaan met frustratie aan bod en wat je kunt doen om iemand te helpen die te maken heeft met relatiegeweld.
- een docententraining waarin docenten getraind worden om met het lespakket te werken, hen bewust te maken van eigen waarden en normen inzake relaties en hen te trainen in het bespreekbaar maken van relatiegeweld bij jongeren.
- een theaterdraaiboek voor dramadocenten om met jongeren een theaterproductie te maken over het onderwerp. Doel is bewustwording en agendasetting. Deze vindt 1 a 2 maanden na de lessenserie plaats.
- Posterwedstrijd: deze wordt enkele weken na de lessenserie gehouden.
- een dvd met een theaterproductie en een rap over relatiegeweld, te gebruiken als illustratief materiaal voor docenten en als inleiding op het onderwerp voor leerlingen.
- een relatietest van vijftien vragen, op de website en op afzonderlijke kaarten gedrukt, met als doel bewustwording, informatieverstrekking en attenderen op de website.
- een interactieve website die de spil vormt van het project. Jongeren vinden hier informatie over leuke relaties en signalen van relatiegeweld, ervaringsverhalen, verwijzingen naar hulpverlening en tips en suggesties van jongeren zelf.
- een poster die attendeert op de website
- een folder met informatie over relaties en relatiegeweld, informatie over de website en informatie over hulpmogelijkheden
- een kaartje met tips voor een sportieve en gezonde relatie, en die attendeert op de website
- een reclamespot bij McDonalds waarin geattendeerd wordt op het onderwerp en op de website.

Aansluiting bij de belevingswereld van de doelgroep

Door deze veelheid aan interventies en materialen worden jongeren op verschillende manieren geattendeerd op het onderwerp en wordt informatie aangeboden op plaatsen waar zij zich veelvuldig bevinden (school, internet, jongerencentra, horeca, fast-food restaurant). De materialen blijken qua vormgeving goed aan te sluiten bij jongeren met allerlei achtergronden, maar qua inhoud is niet genoeg rekening gehouden met culturele en religieuze aspecten, zo blijkt uit de evaluatie.

De aantrekkelijkheid van de verschillende onderdelen van de interventie is onderzocht door middel van vragenlijsten voor jongeren die aan de pilot hebben meegedaan ($n = 216$). Daaruit blijkt dat alle onderdelen tenminste een voldoende scoren (6,0 – 6,4). Onder de bezoekers van de website ($n=90$) is deze ook op aspecten van vorm en inhoud geëvalueerd en scoort hierop tussen 7,5 en 8,1.

De lessenserie sloeg in de pilot minder goed aan bij hoger opgeleide jongeren omdat de oefeningen minder goed aansluiten. In het algemeen werd de lessenserie en het materiaal positiever beoordeeld door meisjes dan door jongens, mogelijk omdat het minder goed aansluit bij de ‘doe’ gerichte houding van jongens. Op basis van de evaluatie is de interventie verder toegespitst op jongeren van 12 – 15 jaar met diverse etnische achtergronden en een laag opleidingsniveau.

Aansluiting opzet bij gekozen doelstellingen

De verschillende interventies en materialen dragen vooral bij aan bewustwording ten aanzien van het onderwerp, verbetering van kennis over hoe een relatie leuk te houden en over hulpmogelijkheden bij problemen, en sluit op die manier aan bij de belangrijkste doelstelling: bewustwording en kennisoverdracht. In de lessenserie wordt ook gewerkt aan attituden en vaardigheden.

Effectiviteit gekozen methodieken

Stay in love is beperkt op effectiviteit onderzocht door middel van een voor- en nameting bij 335 jongeren zonder controlegroep. Onderzocht zijn effecten op bewustwording/signaleren, gedragsintenties en attituden. In de evaluatie wordt melding gemaakt van positieve effecten ten aanzien van signaleren van grensoverschrijdend gedrag bij de eigen partner of bij vrienden, positieve effecten ten aanzien van gedragsintenties (vooral meer grensstellend gedrag, bij jongens minder overschrijding van eigen grenzen om partner gelukkig te maken, vermijden van ruzie bij alcoholgebruik). Positieve effecten zijn ook gemeten ten aanzien van attituden (minder acceptatie van grensoverschrijdend gedrag).

De te verwachten effectiviteit van Stay in love wordt ondersteund door uitkomsten van onderzoek naar een Canadees programma (Safe dates) dat model heeft gestaan voor stay in love. Daaruit bleek dat de deelnemers aan safe dates vier jaar na de interventie 25% minder daderschap van psychologisch geweld en 60% minder daderschap van seksueel geweld en fysiek geweld rapporteren dan niet-deelnemers. Ook waren zij minder vaak slachtoffer van seksueel geweld.

De effectiviteit wordt vermoedelijk gunstig beïnvloedt door het feit dat in de interventie veel rekening wordt gehouden met verschillen in leerstijlen door de informatie op hele diverse manieren aan te bieden. Daarnaast biedt de interventie ook ruimte om in de praktijk te oefenen met gedrag. Door docenten te training in het bespreekbaar maken van verkeringsgeweld wordt ook het systeem van de doelgroep betrokken.

Kwaliteitsbewaking

De eerste pilot is afgesloten, de ontwikkelaars zijn momenteel bezig met de voorbereiding van een vervolgproject dat in januari 2009 van start gaat. Daarin zijn de materialen aangepast. De kwaliteit van de uitvoering wordt bewaakt via de docententraining. De regiocoördinatoren die aan de ontwikkeling hebben deelgenomen volgen een train de trainer cursus en zullen daarna docenten van middelbare scholen en ROC's in hun regio gaan trainen. Zij nemen ook een deel van het beheer van de website op zich. Het Centrum voor Criminaliteitspreventie is extern projectleider van de tweede pilot en de herziene versie van Stay in Love zal door het WODC worden geëvalueerd.

Overdraagbaarheid

De interventie is onverdraagbaar via een docentenhandleiding voor de lessenserie en een docententraining.

Implementatie/bereik

De interventie is in principe landelijk in te zetten. Na aanpassing van het materiaal op basis van de pilot wordt de interventie landelijk bekend gemaakt via een werkconferentie. In het vervolgproject zal het project in tenminste drie GGD regio's in 2009 worden uitgevoerd en geëvalueerd.

Randvoorwaarden

- De interventie past binnen de reguliere taken van docenten, maar uit de evaluatie blijkt dat docenten over voldoende competenties moeten beschikken om de lessenserie goed uit te kunnen voeren. Vanuit hun vertrouwensband met leerlingen zijn mentoren vaak de meest aangewezen docenten. In de praktijk bleek het moeilijk om scholen te werven voor deelname ondanks groot enthousiasme voor het project. Reden was de grote concurrentie van andere thema's zoals middelengebruik.
- De ontwikkelaars van Stay in love hebben zeer veel geïnvesteerd in netwerkontwikkeling. Via regiocoördinatoren zijn in twee regio's samenwerkingsafspraken met een groot aantal relevante instellingen (bijvoorbeeld onderwijs, jeugdwelzijnswerk, GGDen, , sportverenigingen) die betrokken zijn geweest in diverse fasen van het project. Daarnaast zijn veel lokale partners bereid gevonden om de materialen voor jongeren te verspreiden.
- Informatie over de geloofwaardigheid en acceptatie van de ontwikkelaars ontbreekt. Wel wordt in de evaluatie vermeld dat verschillen in visie in de ene regio het oprichten van een samenwerkingsverband heeft belemmert.
- De kosten van de interventie: vooralsnog zijn de kosten voor deelnemende scholen grotendeels gedekt uit projectsubsidies.

Succesfactoren

- De interventie is ontwikkeld op basis van een zeer uitgebreide needs-assessment en een gedegen probleemanalyse, en theoretische onderbouwing. Dit heeft geleid tot een zeer veelzijdige interventie die zeer aantrekkelijk is voor jongeren.
- Bij de uitvoering zijn veel partners in de regio betrokken geweest, waardoor jongeren op allerlei manieren bereikt konden worden.
- De verschillende materialen zijn op diverse manieren inzetbaar, dat maakt het project zeer flexibel.

Knelpunten

- Een brede implementatie op scholen is moeilijk gebleken vanwege de grote concurrentie van andere projecten in het kader van gezondheidsbevordering
- Er is in de interventie weinig aandacht voor culturele en seksuele diversiteit

C. THEATER

BIJVOORBEELD DE LIEFDE

Ontwikkeld door: Pharos en Stichting Partoer

Periode ontwikkeld/geïmplementeerd: 2000 - 2002

Type interventie: Forumtheater

Financiering: Je maintiendrai Friesland, Maatschappij tot nut van 't algemeen, Commissie van beheer P.W. Janssen 's Friese stichting, Stichting het Nieuwe Stads Weeshuis.

Contactgegevens/URL

Pharos

Ien van Nieuwenhuizen / Bram Tuk

Postbus 13318

3507 LH Utrecht

030 234 9800

info@pharos.nl

Literatuur

Van Nieuwenhuijzen, I., B. Tuk. Bijvoorbeeld de liefde, forumtheater bij voorlichting en educatie aan vluchtelingenjongeren, Utrecht: Pharos (2002)

Korte beschrijving interventie

Bijvoorbeeld de Liefde is forumtheater: interactief theater waarin de dialoog plaatsvindt tussen amateurspelers (zelf jonge vluchtelingen) en het publiek. Het publiek wordt medespeler. Het toneelstuk gaat over een probleem dat door de spelers aan de orde wordt gesteld, maar door het publiek uit eigen ervaring herkend wordt. Samen met het publiek wordt er naar een oplossing gezocht. Aandacht voor vragen als: hoe maak ik contact, wat mag wel en wat niet binnen een relatie, hoe ga ik om met door cultuurverschil bepaalde tegenstrijdige boodschappen rond seksualiteit.

Ontwikkeling

Probleemanalyse

In de methodiekbeschrijving wordt uitgebreid ingegaan op de specifieke situatie van vluchtelingenjongeren: gedwongen migratie en vaak traumatische ervaringen in het land van herkomst, de leefsituatie in Nederland (marginalisatie, discriminatie, wonen in incomplete gezinnen of geheel zonder familie), de onzekere toekomst en de invloed van de vlucht op de ontwikkeling van adolescenten. Het boek beschrijft een aantal problemen die signaleerd worden op het vlak van relaties en seksualiteit: veel tienerzwangerschappen onder ama's, veel meer abortussen dan onder Nederlandse vrouwen, onveilig seksueel gedrag van jonge asielzoekers, opvallend ongeremd seksueel gedrag onder een kleine groep jongeren, zowel meisjes als jongens, prostitutie, onvoldoende weerbaarheid. Methoden van seksuele voorlichting sluiten vaak slecht aan bij deze jongeren omdat ze onvoldoende aansluiten op het (taal)niveau en de specifieke achtergrond van vluchtelingen. Zelfs als het voorlichtingsmateriaal speciaal voor migranten is ontwikkeld, is het vaak te verbaal en houdt het onvoldoende rekening met het gemiddeld lage kennisniveau over seksualiteit. Bovendien is het voor sommige jongeren te expliciet. Het ontbreekt aan een speelse manier om jongeren uit te dagen om met hun eigen verhalen te komen.

Theoretische onderbouwing
Niet beschreven.

Doelgroep

Vluchtelingenjongeren (m/v) in de leeftijd van 15 tot 20 jaar die al meer dan een half jaar in Nederland verblijven. De jongeren werden bereikt als leerlingen van Internationale Schakelklassen

Doelstellingen

Het aanreiken van kennis en specifieke vaardigheden op het gebied van relaties en seksualiteit, zodat jongeren seksueel zelfstandig kunnen functioneren.

Betrokkenheid doelgroep bij ontwikkeling

In de eerste fase van de ontwikkeling van een voorstelling zijn de spelers de baas; zij bepalen waar het over gaat. Zij improviseren vanuit de eigen ervaring met De Liefde, aan de hand van werkvormen en oefeningen die de regisseur geeft. De belangrijkste taak van de regisseur is goed te luisteren en te kijken en dit vast te leggen op schrift en video. Na acht bijeenkomsten wordt het script van het stuk geschreven op grond van wat de spelers zelf hebben laten zien. Belangrijk is dat dit script keuzemomenten bevat, waarop het voor het publiek duidelijk is: 'Nu gaat het fout'. Als dit script af is, kan er gestart worden met de repetitiefase. In deze tweede fase ligt de coördinatie bij de regisseur. Deze verdeelt de rollen en leidt de repetities. Als het stuk er goed in zit kan er worden gestart met de derde fase: De voorstellingsfase. De spelers spelen over problemen in De Liefde en het is aan het publiek om oplossingen te zoeken. Mensen uit het publiek komen de spelvloer op en nemen een rol over. In deze fase is het publiek de baas. De première en de voorstellingen worden gespeeld voor een uiteenlopend publiek van genodigden. Daarna volgen de drie schoolvoorstellingen waar het eigenlijk om gaat: Vluchtelingenjongeren spelen voor en met vluchtelingenjongeren.

Visie

Seksuele voorlichting is een mensenrecht. Vluchtelingenjongeren moeten de kans krijgen om zo snel mogelijk na hun aankomst in Nederland op dit terrein nieuwe kennis te verwerven. Wanneer dit niet gebeurt, lopen ze risico's (ongewenste zwangerschappen, abortussen en ongewenste seksuele gedragingen).

Opzet

Forumtheater is een onderdeel van de methodiek Theater van de Onderdrukten, dat is ontwikkeld door Augusto Boal. Dit Theater van de Onderdrukten kent een aantal uitgangspunten:

- **Herkenning:** In elke samenleving vindt onderdrukking plaats en deze heeft te maken met macht en onmacht. Een conflict tussen mensen kan persoonlijk van aard lijken, maar heeft vaak een maatschappelijke oorsprong. Veel mensen erkennen dit niet als onderdrukking. Om onderdrukking te doorbreken dient ze eerst herkend te worden.
- **Kennis:** De mechanismen van de onderdrukking dienen onderzocht te worden. **Verlangen:** Gewend raken aan onderdrukking staat gelijk aan het vergeten van verlangens en dromen. Deze verlangens en dromen staan centraal.
- **Met elkaar:** Het delen van ervaringen van onderdrukking zorgt ervoor dat mensen hun inzicht kunnen verdiepen en sterker worden.
- **Uniek:** Elk mens is uniek, maakt deel uit van een bepaalde cultuur en heeft een eigen tempo en eigen manier om oplossingen te vinden. Als mensen elkaar niet in de weg zitten, is geen enkele oplossing beter dan andere.

- Veranderen: Vanuit de herkenning van de eigen onderdrukte positie, kunnen mensen starten met het nemen van de eigen verantwoordelijkheid om verlangens te gaan realiseren en hun eigen situatie te veranderen.

Aansluiting bij de beleavingswereld van de doelgroep

Uit de evaluatie blijkt dat het merendeel van de jongeren de voorstelling leuk vonden, dat ze erom moesten lachen en dat ze er ook wat van hadden geleerd. De helft van de leerlingen heeft zich ook een beetje geschaamd tijdens de voorstelling. Sommigen hadden het gevoel dat ze nog te jong waren om naar een voorstelling over deze onderwerpen te kijken. De gebruikte methode wordt positief beoordeeld. Jongeren vinden het goed dat ze op het podium mogen komen om een stukje mee te spelen en ongeveer de helft durft dit ook te doen.

Aansluiting opzet bij gekozen doelstellingen

Theaterinterventies richten zich op de promotie van gezond gedrag, de toename van kennis of het veranderen van attitude. Forumtheater is politiek theater: het publiek wordt opgeroepen niet langer toeschouwer te blijven, maar werkelijk zeggenschap te nemen over de eigen situatie. Hierdoor leent het zich voor empowerment van een groep.

Effectiviteit gekozen methodieken

De Liefde is geëvalueerd op effecten door Partoer. Hindernissen hierbij waren dat de jongeren nog maar kort in Nederland wonen en de taal dus nauwelijks spreken en ten tweede dat vragenlijsten als methode niet cultuuroverstijgend zijn. Het onderzoek richt zich op de vraag of De Liefde heeft geleid tot verandering in denken over seksualiteit en op de vraag hoe de mening van de jongeren over het theater is. Leerlingen van drie klassen hebben zowel voor als na de voorstelling een vragenlijst ingevuld. Ongeveer drie kwart van de leerlingen geeft aan dat zij anders of een beetje anders zijn gaan denken over liefde en seksualiteit nadat zij de voorstellingen hebben gezien. Dit kon echter niet met vragenlijsten worden aangetoond doordat er te weinig vragenlijsten zijn ingevuld en er twijfel was over de validiteit van de vragenlijst.

Kwaliteitsbewaking

Niet van toepassing.

Overdraagbaarheid

Bijvoorbeeld de Liefde beschrijft de methode van het educatieve theaterproject De Liefde. De basis van de beschrijving zijn vijf voorstellingen van De Liefde. De beschrijving is niet als handleiding bedoeld om een identieke project op te zetten. Het is opgeschreven als voorbeeld van Forumtheater om te gebruiken door beroepsgroepen die met vluchtelingenjongeren werken. Drama- en andere docenten kunnen dit boek gebruiken om op school een voorstelling te maken.

Implementatie/bereik

Er is bij de organisaties geen intentie om De Liefde in deze vorm verder te implementeren, wel om de ervaringen over te dragen. Er wordt aanbevolen de voorstelling in te bedden in een omvangrijker lesprogramma over liefde en seksualiteit.

Randvoorwaarden

- dramadocent of regisseur die met de BOAL methode kan werken
- gemotiveerde jongeren
- organisaties die jongeren willen stimuleren en werven
- inbedding theater in lesprogramma

Succesfactoren

- sterke methode om empowerment van jongeren te bereiken
- grote betrokkenheid van jongeren bij eindproduct

Knelpunten

- schaamte bij jongeren, zeker bij meiden, kan belemmerend werken
- deskundigheid en inzet van dramadocent nodig
- taalverschillen tussen deelnemers
- culturele verschillen tussen groepen (etniciteit, maar ook meiden/jongens)
- blijft teveel los staan van informatie en seksuele vorming

CRUSH!? THEATERPRODUCTIE TER PREVENTIE VAN VERKERINGSGEWELD

Ontwikkeld door: GGD Eindhoven i.s.m. Humanitas Eindhoven en Fiom

Periode ontwikkeld/geïmplementeerd: 2005-2006

Type interventie: Theaterproductie

Financiering: Gemeente Eindhoven, Provincie Noord-Brabant, Oranje Fonds, Stichting Kinderpostzegels Nederland

Contactgegevens/URL

GGD Brabant-Zuidoost

Simone Looijmans, s.looijmans@ggdbzo.nl

Postbus 810

5700 AV Helmond

088- 0031100

info@ggdbzo.nl

<http://www.ggdbzo.nl>

Literatuur

Looijmans, S. et.al. (2005) Stop dating violence, fase 2. preventie van huiselijk geweld bij jonge relatiestarters in combinatie met voorlichting aan intermediairs 2005 – 2006. Gemeente Eindhoven, GGD Afdeling Gezondheidsbevordering.

Rutten, M. Evaluatierapport “Crush!?”. Effectevaluatie van het project Stop Dating Violence. Eindhoven, januari 2007. In opdracht van GGD Eindhoven. Afstudeerscriptie HBO Psychologie, Hogeschool Hanzesteden.

Materialen

DVD ‘Crush’ (diverse scènes uit de theaterproductie en interviews met jongeren)

Lesbrief voor docenten

Informatiebrief voor ouders

Klapzoen – preventiegids

Anzichtkaarten

Korte beschrijving interventie

Door middel van zeven verschillende workshops die vier tot tien maanden duren leerden zo’n 80 jongeren vaardigheden, kennis en houding om hun relatie leuk te houden. Jongeren schreven zich in voor 1 van de 7 volgende workshops: drama, decorbouw, kostuumdesign, martial arts, expressive movement, streetdance en rap. Uiteindelijk vormden deze zeven workshops samen 1 theaterproductie die

in december 2006 in première ging onder de naam ‘Crush!’. Daarnaast zijn voorlichtingsbijeenkomsten georganiseerd voor intermediairen en ouders. Het project is een onderdeel van ‘Stop huiselijk geweld’.

Ontwikkeling

Probleemanalyse

In de projectplan is een probleemanalyse opgenomen. Hierin wordt ingegaan op de omvang van verkeringsgeweld. Risicogroepen zijn jongeren die zelf getuige en/of slachtoffer zijn geweest van huiselijk geweld. Determinanten van verkeringsgeweld zijn: adolescentieleeftijd, onveilig/negatief gezinsklimaat, slechte relatie met vader, middelengebruik, bovenmatig alcoholgebruik om spanningen de baas te kunne blijven, attitude ten aanzien van gebruik van geweld, traditionele sekserolopvattingen, gebrek aan gevoel van eigenwaarde, inadequate copingstijl, en culturele opvattingen waarin overweldigend, bezitterig, jaloers en gewelddadig gedrag als uitingen van ultieme liefde en hartstocht gezien worden.

Theoretische onderbouwing

Theater sluit goed aan bij de belevingswereld van de jongeren en het vergroot daarmee ook de persoonlijke betrokkenheid bij de boodschap. Dit is een belangrijke voorwaarde voor duurzame attitude- en gedragsveranderingen. Verklaringen waarom het gebruik van theater succesvol kan zijn, is het principe van sociaal leren (Bandura, 1977). De jongeren krijgen een spiegel voorhouden. Petty en Cacioppo (1986) geven aan dat het vergroten van persoonlijke betrokkenheid bij een boodschap d.m.v. theater een belangrijke voorwaarde is voor duurzame attitude- en gedragsverandering.

Doelgroep

Jongeren (13 – 23 jaar) in het algemeen, maar met name jongeren die starten met een eerste (seksuele) relatie, met extra aandacht voor jongeren die te maken hebben (gehad) met geweld in relaties of thuis. In de praktijk waren 80 jongeren van 13 – 26 jaar betrokken, waarvan 75% meisjes.

Intermediaire doelgroep:

Docenten, professionals uit de wijk, ouders

Doelstellingen

- Jongeren (h)erkennen geweld in relaties en zijn in staat om adequaat te reageren op agressie en frustraties in relaties.
- Dating violence wordt door intermediairs vroegtijdig onderkend waardoor vroegtijdig met de aanpak gestart kan worden.

Betrokkenheid doelgroep bij ontwikkeling

De interventie bestaat uit de ontwikkeling van een theaterproductie door jongeren zelf. De doelgroep is dus intensief betrokken bij de interventie.

Aantrekkelijkheid methodiek voor de doelgroep

Jongeren hebben zelf de presentatie en vormgeving bepaald, door hun intensieve betrokkenheid in de verschillende workshops. Deze manier van werken sloot goed aan bij de jongeren. De groot meerderheid van de jongeren (90%) vond de workshops leuker dan zij hadden verwacht. Gemiddeld gaven zij de docenten van de workshops een rapportcijfer 9.

Visie

In de beschikbare literatuur is geen informatie over de achterliggende visie op relaties en seksualiteit bij jongeren. Tijdens de workshops en in de theaterproductie is aandacht besteed aan culturele en seksuele diversiteit. De wijze waarop en de mate waarin is niet bekend. De verschillende workshops en het feit dat

jongeren de workshop naar keuze konden volgen (behalve drama: hiervoor werden audities gedaan) bood ruimte voor seksespecifieke voorkeuren en verschillende leerstijlen.

Opzet

Crush?! bestond uit een theaterproductie, waaraan door jongeren gedurende 4 tot 7 maanden in zeven verschillende workshops is gewerkt.

De workshops waren:

- drama
- decorbouw
- kostuumdesign
- martial arts
- expressive movement
- streetdance en
- rap.

De workshops duurden 4 tot 10 maanden (drama).

Alle deelnemers aan de workshops kregen aan het begin een voorlichting door de FIOM over verkeringsgeweld, de geweldsspiraal, risicofactoren en hoe je een relatie leuk kan houden.

De docenten van de workshops waren deskundigen op hun vakgebied en hebben van te voren een training ontvangen over verkeringsgeweld.

Daarnaast zijn scholen in het voortgezet onderwijs geworven om met leerlingen de theaterproductie bij te wonen. De uiteindelijke theatervoorstelling is door ca. 1000 leerlingen (klas 2 tot en met 4 van het voortgezet onderwijs) van acht scholen uit Eindhoven en omgeving bekeken. Later is de voorstelling nogmaals gespeeld in een cultureel theater en tijdens een groots opgezet buurt evenement in Eindhoven. De docenten van de betrokken scholen hebben een voorlichting over verkeringsgeweld gekregen, om de theaterproductie met hun leerlingen na te kunnen bespreken.

Voor de ouders van de leerlingen is een informatiebrief opgesteld met informatie over het project en het onderwerp.

Aansluiting bij de belevingswereld van de doelgroep

Door de rechtstreekse inbreng van de jongeren sluit de interventie goed aan bij de jongeren die hebben deelgenomen. Jongens hebben echter in veel mindere mate deelgenomen dan meisjes en voelen zich mogelijk minder aangesproken door dit project.

Aansluiting opzet bij gekozen doelstellingen

De opzet van Crush sluit goed aan bij de gekozen doelstellingen.

Het maken van een door hen zelf ontwikkelde theaterproductie is een goede manier om jongeren bewust te maken van verkeringsgeweld en van het verbeteren van hun kennis over hoe zij zich hiertegen kunnen beschermen. Op deze manier zijn zij op een aantrekkelijke manier intensief met het onderwerp bezig en worden zij uitgedaagd om eigen emoties, attitudes en vaardigheden te exploreren en in te zetten. Door ook docententeams, leerlingen op scholen en ouders voor te lichten over signalen van verkeringsgeweld is de interventie goed ingebed in het sociale context van de deelnemers. Informatie over duur en inhoud van de voorlichting ontbreekt.

Effectiviteit gekozen methodieken

Er is op beperkte schaal onderzoek gedaan naar de effecten van het project bij deelnemers aan de workshops (voor- en nameting), docenten van deelnemende scholen en leerlingen die de theatervoorstelling hebben gezien (alleen nameting). Onderzocht zijn kennis, attitudes en vaardigheden. Op alle drie variabelen worden positieve effecten gevonden, de sterkte van het effect is vanwege de wijze van rapportage echter moeilijk te bepalen.

Jongeren weten beter wat verkeringsgeweld is en waar zij terecht kunnen voor vragen of problemen. Zij blijken beter in staat om signalen van verkeringsgeweld op te pikken, kunnen beter hun grenzen aangeven en zijn beter in staat problemen in de relatie met de partner te bespreken. Jongeren zijn vaker van mening dat slachtoffers van een verkrachting door hun partner aangifte moeten doen. De intermediairen die de voorstelling hebben bezocht zijn in meerderheid van mening de dit een goede manier is om het thema bij jongeren onder de aandacht te brengen. Zij beoordelen de voorstelling met een 8. Jongeren die de voorstelling hebben bekeken zijn na afloop bijna allemaal (91%) in staat om de belangrijkste boodschap goed te formuleren en weten wat verkeringsgeweld is (93%). Bijna iedereen (93%) zegt signalen van verkeringsgeweld te kunnen herkennen, meer dan driekwart denkt geweld in de eigen relatie te kunnen voorkomen en 68% weet waar men terecht kan voor hulp en vragen. De voorstelling werd door hen met een 7,1 beoordeeld.

Kwaliteitsbewaking

De productie van de theatervoorstelling in de workshops is begeleid door professionele docenten die extra zijn voorgelicht over het onderwerp relatiegeweld.

Overdraagbaarheid

De theaterproductie is niet zonder meer overdraagbaar. Via de GGD Eindhoven is het echter mogelijk om ook ondersteuning te krijgen bij het maken van theatervoorstellingen in andere regio's. De discussies in de lessen naar aanleiding van de voorstelling is overdraagbaar gemaakt door de educatieve dvd die ondersteund wordt door een lesbrief.

Implementatie/Bereik

Crush is een tijdelijk, regionaal project in de regio Eindhoven. Aan de workshops hebben 80 jongeren meegewerkt. Er hebben vier theatervoorstellingen plaatsgevonden, waarmee ca. 1000 jongeren en 300 docenten zijn bereikt.

Randvoorwaarden

- De dvd kost € 15,- ; de lesbrief is gratis te downloaden via de website van de GGD Brabant Zuid-Oost.
- De kosten voor de theaterproductie waren ca. € 153.000, daarin zijn ook ontwikkelkosten begrepen, waarvan een deel vervalt bij implementatie elders.
- Een belangrijke randvoorwaarde is een goede projectcoördinatie

Succesfactoren

- brede regionale inbedding van het programma
- grote betrokkenheid jongeren
- aanwijzingen voor effectiviteit

Knelpunten

- jongens worden minder goed bereikt
- arbeidsintensieve interventie die veel coördinatie en samenwerking tussen betrokkenen vraagt.
- geen structureel aanbod

BENZIES AND BATCHIES

Ontwikkeld door: Stichting Kikid

Periode ontwikkeld/geïmplementeerd: 2007/2008

Type interventie: Theater met discussie

Financiering: Oranjefonds en eigen bijdrage van betrokken scholen

Contactgegevens/URL

Stichting Kikid

Janine de Ridder

020-7726947

info@kikid.nl

<http://www.kikid.nl/>

Literatuur

Projectplan Stichting Kikid (intern document)

Evaluatieverslag pilot (intern document)

Materialen

Voorlichtingsfilm voor scholen

Lesbrief

Korte beschrijving interventie

Benzies and Batchies is een theaterstuk over de invloeden van de muziek en beeldcultuur waarin seks een consumptieartikel is geworden. Het stuk is samen met jongeren ontwikkeld onder begeleiding van professionals. Het stuk wordt gespeeld op scholen en de jonge acteurs treden na de voorstelling op als peer-educators en gaan met de jeugdige toeschouwers in discussie over de onderwerpen uit de voorstelling.

Ontwikkeling

Probleemanalyse

De ontwikkelaars stellen op basis van onderzoek (TNO, Seks onder je 25e) dat jongeren op jongere leeftijd seksueel actief worden en dat het aantal seksuele risico's, zoals tienerzwangerschappen, abortus en seksueel overdraagbare aandoeningen onder jongeren toeneemt. Jongeren komen volgens hen vaker in aanraking met negatieve seksuele ervaringen. Zij gaan ervan uit dat de vervroeging van de seksuele activiteit mede te wijten is aan de invloed van de geseksualiseerde muziek – en beeldcultuur (met name de hip-hop stroming) waarin jongeren opgroeien. Jongeren ontwikkelen hun seksuele identiteit deels ook via het internet waar zij over seks chatten en seksueel actief zijn via de webcam. Zij stellen dat hierdoor een pornografische jeugdcultuur ontstaat waarin onvrijwillige seks en verkrachting steeds gewoner gevonden wordt. Bijzonder kwetsbaar zijn jongeren die zonder een stevige thuisbasis opgroeien. Zij zijn moeilijker in staat om de grens tussen feit en fictie te trekken.

Theoretische onderbouwing

Een theoretische onderbouwing van de doelstellingen en de methode ontbreekt.

Doelgroep

- Tieners in de leeftijd van dertien tot en met zestien jaar, in het voortgezet onderwijs, zowel jongens als meisjes. De ontwikkelaars maken geen onderscheid in allochtone en autochtone tieners en

jongeren, omdat zij bij alle culturen hetzelfde probleem zien. Zij maken tevens geen verschil in niveau, maar op advies van scholen is in de pilot gekozen voor het VMBO.

- Intermediairs: docenten in het voortgezet onderwijs
- Ouders

Doelstellingen

- Tieners kennen de gevaren van de hedendaagse beeldcultuur en leren onderscheid te maken tussen fictie en realiteit;
- Tieners zijn zich bewust van het gedrag dat zij vertonen en hebben respect voor elkaar;
- Tieners vergroten hun kennis over relaties, gezondheid en seksualiteit door middel van informatie, advies, spel en discussie;
- Jongeren die de voorlichting geven leren organiseren, samenwerken en presenteren;
- Ouders zijn zich bewust van de gevaren van de muziek- en beeldcultuur waaraan hun kind wordt blootgesteld en weten hiernaar te handelen.

Betrokkenheid doelgroep bij ontwikkeling

De primaire doelgroep (tieners) wordt intensief betrokken bij het project, aangezien de theatervoorstelling door lokaal geworven jongeren (16 – 20 jaar) medeontwikkeld en gespeeld wordt, die tevens een korte training tot peer-educator krijgen. Intermediairs (afdelingshoofden van scholen) zijn betrokken geweest bij het selecteren van de doelgroep, daarbij is gekozen voor VMBO klassen, omdat de problematiek daar het meest speelt.

Visie

In de beschikbare informatie is de visie op jongeren en seksualiteit en seksuele empowerment niet geëxpliciteerd. Bewust wordt niet nader ingegaan op culturele diversiteit, omdat gesteld wordt dat de invloed van de jongerencultuur in alle bevolkingsgroepen aanwezig is. Er wordt wel gewerkt met een multiculturele groep acteurs/peer-educators. In de praktijk van de uitvoering wordt rekening gehouden met de allochtone achtergrond van jongeren door bijvoorbeeld turkse en Marokkaanse meiden niet met een mannelijke gesprekspartner aan tafel te zetten en Marokkaanse jongens liever bij een mannelijke gesprekspartner. Er is duidelijk aandacht voor nazorg, er is contact gezocht met regionaal maatschappelijk werk voor doorverwijzing en nazorg. Alle toeschouwers ontvangen informatie over waar ze bij eventuele problemen terecht kunnen.

Opzet

Regionaal worden scholen geïnformeerd over het project, daarna worden jongeren geworven om als acteurs/peer-educators op te treden. Deze jongeren werken gedurende twee maanden aan de theaterproductie en krijgen daarbinnen ook een training om achtergrondkennis op te doen over seksualiteit en jongeren, de invloed van de media en om gesprekstechnieken te leren. De acteurs/trainers hebben een driedelige functie:

- Ze zijn vraagbaak tijdens en na de voorlichting in de klas en verlagen zo de drempel om vragen te stellen;
- Ze weten antwoorden op vragen (ze worden getraind), of als ze vragen niet kunnen beantwoorden, vragen ze hulp aan de projectleider;
- Ze zijn een rolmodel voor de eigen groep als het gaat om seksualiteit en seksueel getint gedrag.

Het theaterstuk wordt gespeeld op scholen, in de aula of het klaslokaal, omdat dit een voor jongeren veilige omgeving is. Na de voorstelling wordt met kleiner groepjes jongeren aan de hand van stellingen gediscussieerd over de onderwerpen die aan bod komen.

Bij de voorstelling hoort een ouderavond, waarin een deskundige van Bureau Jeugdzorg ouders voorlicht over de invloed van de muziek- en beeldcultuur op jongeren.

Daarnaast wordt een lesbrieff verstrekkt waarmee docenten met hun leerlingen verder door kunnen praten over het onderwerp.

Aansluiting bij de belevingswereld van de doelgroep

De pilot, die op tien scholen met 20 voorstellingen is uitgevoerd, is op beperkte schaal intern geëvalueerd. Hieruit blijkt dat de voorstelling zeer goed aansluit bij de belevingswereld van de jongeren. Jongeren, ook in drukke en moeilijke klassen, waren geboeid en stil tijdens het kijken naar de voorstelling. Uit de reacties bleek dat zij zeer enthousiast waren, veel van zichzelf herkenden in de onderwerpen die aan bod kwamen en de voorstelling als echt hebben ervaren. In alle groepen onthulden een of meer jongeren naar aanleiding van de voorstelling eigen negatieve seksuele ervaringen. Meestal ging het om slachtoffers, een enkele keer ook om plegers van seksueel grensoverschrijdend gedrag. De ouderavonden sloten duidelijk aan bij een behoefte aangezien zij boven verwachting goed werden bezocht. Ouders hebben het met elkaar kunnen delen van zorgen en ervaringen als positief ervaren omdat het een deel van hun onzekerheid wegnam.

Aansluiting opzet bij gekozen doelstellingen

De doelstellingen die met dit project beoogd worden liggen met name op het niveau van bewustwording en kennistoename. Theater biedt de mogelijkheid om op een aanschouwelijke manier problemen in beeld te brengen en doordat jongeren zich met de spelers kunnen identificeren wordt ervoor gezorgd dat zij de problematiek ook op zichzelf kunnen betrekken. De opzet is vermoedelijk niet in staat om daadwerkelijk gedrag van jongeren (grenzen stellen/respecteren) te beïnvloeden. Daartoe is de interventie te weinig intensief en biedt onvoldoende mogelijkheden om met nieuw gedrag te oefenen.

Voor de acteurs/trainers biedt de aanpak de mogelijkheid om behalve kennis over jongeren en seksualiteit ook vaardigheden op te doen met betrekking tot communicatie over seksualiteit en het leiden van discussies. Een voorlichtingsavond voor ouders kan bijdragen aan het bevorderen van hun probleembewustzijn en het wegnemen van onzekerheid en mogelijk handelingsverlegenheid.

Effectiviteit gekozen methodieken

Dit project is niet op effectiviteit onderzocht. Aangezien de meeste doelstellingen vrij laag zijn, is de kans groot dat de interventie op korte termijn effectief is in het bevorderen van probleembewustzijn en kennis. Ook blijkt de theatervoorstelling de bespreekbaarheid van negatieve ervaringen te bevorderen en daarmee een belangrijke signaleringsfunctie te hebben. De impact wat betreft bevordering van het probleembewustzijn op langere termijn zal afhankelijk zijn van de mate waarin docenten gebruik maken van de bijbehorende lesbrieff en het onderwerp aan de orde blijven stellen.

Kwaliteitsbewaking

Stichting Kikid bewaakt de kwaliteit van de uitvoering door als projectleider voor de theaterproductie te fungeren. De interventie is inmiddels op twee scholen in zes groepen uitgevoerd. Afhankelijk van verdere financiering zal de methode verder ontwikkeld worden op basis van de ervaringen uit de pilot.

Overdraagbaarheid

De interventie is niet overdraagbaar door schriftelijk materiaal. Op dit moment is Stichting Kikid de enige uitvoerder. Om de continuïteit te bewaken is het de bedoeling om in een vervolgproject een grotere groep acteurs te werven en te trainen. Hiervoor wordt momenteel financiering gezocht.

Implementatie/bereik

De pilot had een regionaal karakter, maar in principe is de methode landelijk uit te voeren. Inmiddels zijn er op 10 scholen 20 voorstellingen uitgevoerd. Er is naar aanleiding van de pilot veel belangstelling getoond door scholen in de regio. De mediabelangstelling voor de pilot was groot. Stichting Kikid promoot de interventie via de media en via de eigen website.

Randvoorwaarden

De kosten van de methodiek zijn niet bekend. Tot nu toe zijn de kosten uit projectsubsidies en bijdragen van scholen gedekt.

De interventie staat of valt met de inzet van gemotiveerde jongeren die als acteurs/peer-educators willen optreden. In de praktijk vergt intensieve jongerenparticipatie veel tijd en inzet van professionele begeleiders. Een voorwaarde voor succesvolle uitvoering is daarom dat hier voldoende tijd, enthousiasme en deskundigheid voor beschikbaar is.

De inzetbaarheid van de acteurs als peer-educators is mede afhankelijk van een goede training. Volgens St. Kikid is hiertoe in de pilot niet met de juiste samenwerkingspartners gewerkt. Zij zullen in een vervolgproject streven naar een kwalitatief betere training en daarvoor geschiktere samenwerkingspartners zoeken.

Een goede regionale samenwerking is noodzakelijk voor de inbedding van de theatervoorstelling in een breder aanbod van seksuele en relationele vorming op scholen, bijvoorbeeld voor de invulling van de ouderavond en de verzorging van nazorg voor jongeren die naar aanleiding van de voorstelling negatieve seksuele ervaringen onthullen.

Succesfactoren

- grote herkenbaarheid voor jongeren door inzet van peers
- betrokkenheid van sociale netwerk (docenten/ouders)
- er is in het veld veel belangstelling voor en behoefte aan een interventie over dit onderwerp
- de bespreekbaarheid van negatieve seksuele ervaringen is groter geworden onder de jongeren, waardoor enkele jongeren naar hulpverlening konden worden toegeleid.

Knelpunten

- de continuïteit is mede afhankelijk van voldoende jongerenparticipatie als peer-educators
- structurele financiering ontbreekt nog, verwerving van fondsen kost een kleine organisatie als St. Kikid veel tijd en energie

D. WEBSITES

Voor internetsoa.nl zie onder B. Lespakketen

ONDERZOEK JE GRENS

Ontwikkeld door: Rutgers Nisso Groep

Periode ontwikkeld/geïmplementeerd: 2005 - heden

Type interventie: Website, internet zelftest

Financiering: ZonMw

Contactgegevens/URL

RNG

Annelies Kuyper

a.kuyper@rng.nl

Oudenoord 176-178

3513 EV Utrecht

Postbus 9022

3506 GA Utrecht

030-2313431

rng@rng.nl

www.rng.nl

Literatuur

Projectaanvraag ZonMW (intern document RNG)

Materialen

N.v.t.

Korte beschrijving interventie

Onderzoek je grens is een internet zelf test voor jongeren van 12 – 18 jaar. Er zijn twee versies: een voor jongeren met verschillende soorten chronische ziekten en handicaps en een voor jongeren zonder handicap. De test gaat over verschillende onderwerpen op het gebied van seksuele grensoverschrijding, misbruik is er hier één van. Met behulp van de test kunnen jongeren er achterkomen wat hun grenzen zijn, of hun grenzen overschreden worden, zo ja in welke mate en wat ze kunnen doen wanneer hier sprake van is.

Ontwikkeling

Probleemanalyse

De zelftest was oorspronkelijk bedoeld voor jongeren met een lichamelijke handicap. In de projectaanvraag wordt op basis van buitenlands onderzoek aangegeven dat mensen met een lichamelijke handicap vermoedelijk een groter risico op seksueel misbruik lopen. De omvang van de problematiek in Nederland is niet bekend, Nederlands onderzoek ontbreekt.

Theoretische onderbouwing

Determinanten worden genoemd, waaronder het feit dat jongeren vaak zwijgen over het seksueel misbruik, omdat zij zelf niet beseffen dat wat er met hen gebeurt in feite seksueel misbruik is.

Doelgroep

Jongeren van 12 – 18 jaar zonder en met een chronische lichamelijke aandoening of handicap.

Doelstellingen

Jongeren helpen zich eerder bewust te worden waar hun grenzen liggen, het besef te krijgen of hun grenzen overschreden worden en wat zij kunnen doen als zij te maken hebben of krijgen met seksueel misbruik.

Betrokkenheid doelgroep bij ontwikkeling

Bij de ontwikkeling van de zelftest zijn 14 jongeren met een lichamelijke handicap betrokken geweest. Zij hebben door middel van focusgroepen input geleverd op de inhoud van de test. Daarnaast hebben jongeren de concept versie beoordeeld op bruikbaarheid, aantrekkelijkheid en relevantie. Zij adviseerden om de zelftest ook voor jongeren zonder handicap toegankelijk te maken, aangezien deze ook voorheen relevant en bruikbaar geacht werd. Daarnaast zijn intermediairen betrokken geweest, die met jongeren met seksueel misbruik - ervaringen werken.

Visie

In de beschikbare informatie wordt de visie op seksualiteit niet geëxpliciteerd. Impliciet blijkt uit de teksten op de website dat van seksuele rechten van jongeren wordt uitgegaan en dat seksualiteit ook op een positieve manier wordt benaderd. Vergroten van bewustzijn van eigen grenzen is de belangrijkste doelstelling, waarmee de test ook tracht bij te dragen aan seksuele empowerment. Er wordt waar nodig rekening gehouden met seksspecifieke situaties en ervaringen, er wordt niet expliciet aandacht besteed aan culturele of seksuele diversiteit. Voor jongeren die hulpvragen hebben na het maken van de zelftest worden relevante adressen en telefoonnummers verstrekt.

Opzet

De Zelftest bestaat uit een interactieve website waarop jongeren kunnen kiezen voor twee versies: een voor jongeren met en een voor jongeren zonder lichamelijke handicap.

In beide versies krijgen jongeren vragen voorgelegd over concrete situaties die op misbruik kunnen duiden en krijgen zij vragen over hun beleving van de situatie. Indien zij situaties hebben meegemaakt die mogelijk duiden op seksueel misbruik krijgen zij informatie te lezen over wat veel voorkomende situaties zijn en wat je kunt doen als je dit overkomt. De beschrijvingen van situaties lopen op in mate van ernst van mogelijke grensoverschrijdingen, en zijn in vijf blokken onderverdeeld: persoonlijke dingen, verbale uitingen, aanrakingen, intieme aanrakingen en geslachtsgemeenschap.

Aansluiting bij de belevingswereld van de doelgroep

Er is voor een internet – interventie gekozen omdat jongeren veelvuldig gebruik maken van dit medium, en omdat dit de mogelijkheid biedt om anoniem informatie te verzamelen.

De zelftest is in een pre-test geëvalueerd door jongeren met een lichamelijke handicap. Zij vonden de test zinvol, leuk en de adviezen nuttig. De professionals die de zelftest voor jongeren met een handicap hebben geëvalueerd vonden deze nuttig en innovatief. Op basis van onder andere hun commentaren is de tekst van de zelftest aangepast aan het gemiddelde taalniveau van jongeren in het VMBO.

Aansluiting opzet bij gekozen doelstellingen

De test is bedoeld als middel tot bewustwording en sluit hierbij aan door het aanbieden van voor jongeren herkenbare situaties, kennis over achtergronden van seksueel misbruik en kennis over mogelijke gevolgen en wat je kunt doen als het je overkomt. De situaties die jongeren voorgelegd krijgen zijn op een neutrale manier beschreven, zodat zij niet op voorhand het idee krijgen dat iets goed of fout, erg of niet erg is. Pas wanneer jongeren aangeven de betreffende situatie als vervelend te hebben ervaren

krijgen zij achtergrondinformatie over seksueel misbruik aangeboden. Ook in de commentaren en adviezen is er naar gestreefd het oordeel over hoe iemand zich voelt en wat goed voor iemand kan zijn bij de persoon zelf te laten.

Effectiviteit gekozen methodieken

Hier is geen onderzoek naar gedaan.

Kwaliteitsbewaking

De website wordt onderhouden door de Rutgers Nisso Groep. Tot nu toe is de zelftest niet geactualiseerd. Op basis van de evaluatie van de zelftest voor jongeren met een handicap is wel een versie voor valide jongeren toegevoegd.

Overdraagbaarheid

n.v.t.

Implementatie/bereik

De website is voor alle jongeren toegankelijk. Er wordt op relevante jongerensites verwezen naar de website en in relevante media voor intermediairs is informatie verstrekt over de zelftest. De zelftest voor jongeren met een handicap is daarnaast aangehangen bij andere relevante websites van de Rutgers Nisso Groep (www.zoenenenzo.nl en www.zoenenzovoorts.nl). Informatie over het bezoek en gebruik van de website ontbreekt.

Randvoorwaarden

Er zijn geen kosten verbonden aan het maken van de zelftest. In hoeverre er politiek en maatschappelijk draagvlak (nodig) is voor deze interventie is niet bekend. Op basis van de vele reacties van de pers op de lancering mag veronderstelt worden dat de interesse voor deze interventie aanzienlijk is.

Succesfactoren

- anoniem, laagdrempelig en altijd toegankelijk voor jongeren
- lage kosten
- specifiek gericht op seksueel geweld

Knelpunten

- er is geen zicht op gebruik van de website (Wordt de beoogde doelgroep bereikt? Wat is de uitwerking van het maken van de zelftest?)

WEBSITE RESPECT2LOVE

Ontwikkeld door: samenwerkingsverband van Art 1 COC Nederland, FORUM, Movisie, Rotterdam Verkeert, Schorer, Teletrust

Periode ontwikkeld/geïmplementeerd: 2007-2008

Type interventie: website, database, toolkit, vertrouwenspersonen

Financiering: VROM/DI&I

Contactgegevens/URL

Forum

Kanaalweg 86

3533 HG Utrecht

Postbus 201

3500 AE Utrecht

030-2974321

informatie@forum.nl

www.forum.nl

MOVISIE

Charlotte Pierik

c.pierik@movisie.nl

Postbus 19129

3501DC Utrecht

030-7892000

info@movisie.nl

www.movisie.nl

Literatuur

Methodiekontwikkeling weerbaarheid homoseksuele allochtone jongeren. Eindrapportage Forum, maart 2008

Korte beschrijving interventie

Onlangs (medio mei 2008) is door COC Nederland in samenwerking met FORUM de website www.respect2love.nl gelanceerd. Respect2love.nl is een website over homoseksualiteit in relatie tot etniciteit, bedoeld om bij te dragen aan het bespreekbaar maken van homoseksualiteit in etnische kring en het weerbaar maken van homoseksuele allochtone jongeren. De website fungeert als een portal voor iedereen die vragen heeft over homoseksualiteit in relatie tot etniciteit. In de praktijk gaat het vooral over allochtone jongeren en hun sociale omgeving (ouders, broers, zussen, vrienden, bekenden), en nog nauwkeuriger: over allochtone jongeren met homoseksuele gevoelens (en hun omgeving). In het bijzonder de vier grootste groepen: Antillianen en Arubanen, Surinamers, Turken en Marokkanen. Daarnaast alle overige westerse en niet-westerse allochtonen.

Ontwikkeling

Probleemanalyse

Ervaringen uit diverse eerdere projecten op het gebied van etniciteit en homoseksualiteit wezen uit dat onder allochtone jongeren met homoseksuele of lesbische gevoelens vooral behoefte is aan:

- begeleiding bij het organiseren van allerlei activiteiten enerzijds;
- (vertrouwelijke) gesprekken met mensen uit eigen (etnische/religieuze) kring anderzijds.

Gebleken is dat allochtone jongeren met homoseksuele, lesbische en biseksuele gevoelens behoefte hebben aan gesprekken met vertrouwenspersonen uit eigen culturele/etnische/religieuze) kring. Veiligheid, volledige vertrouwelijkheid, begrip, aandacht en discretie zijn hierin van het grootste belang. Soms is de drempel naar de reguliere hulpverlening erg hoog en dan kan een speciale vertrouwenspersoon een belangrijke rol vervullen.

Theoretische onderbouwing

Niet aangetroffen.

Doelgroep

Homoseksuele allochtone jongeren.

Doelstellingen

- Creëren van een internet-community van homoseksuele allochtone jongeren door een methodiek te ontwikkelen voor een website waar zij elkaar kunnen ontmoeten en elkaars ervaringen delen; en waar zij desgewenst een beroep kunnen doen op professionals voor een persoonlijk gesprek en alle vragen over homoseksualiteit, al dan niet in relatie tot de multiculturele samenleving, en de eigen culturele context.
- Faciliteren van homoseksuele allochtone jongeren om ‘in real life’ te werken aan de eigen empowerment, door hen via de website middelen en handvatten te bieden waarmee zij individueel of gezamenlijk activiteiten kunnen opzetten en uitvoeren en waarmee zij binnen de eigen etnische kring het gesprek over homoseksualiteit kunnen aangaan.

Betrokkenheid doelgroep bij ontwikkeling

Jongeren (allochtoon/autochtoon, homoseksueel/heteroseksueel) zijn betrokken geweest bij de ontwikkeling. Zij hebben deelgenomen aan de training voor vertrouwenspersonen, zij hebben meegedacht bij het ontwerpen van de website en zij hebben de toolkit helpen ontwikkelen en uitgetest in twee lokale pilots.

Visie

De beschreven visie gaat zowel over de positie van homoseksuele allochtone jongeren als over hun seksualiteit. ‘De emancipatie van homoseksuele allochtonen binnen de eigen etnische kring en de bredere samenleving is noodzakelijk. Homoseksualiteit staat voor veel meer dan seksuele voorkeur alleen. Het staat ook voor het aangaan van relaties, samenwonen met je geliefde en mogelijk de vervulling van een kindwens. Dat zijn essentiële zaken voor ieder mens, onvervreemdbare existentiële rechten en het is belangrijk in de eigen keuzes te worden gerespecteerd, en niet gediscrimineerd. Artikel 1 van onze Grondwet laat over dat laatste ook geen twijfel bestaan. Het bespreekbaar maken van homoseksualiteit in etnische, en andere, kringen vindt zijn kader dan ook in de democratische rechtsstaat zoals deze onder meer tot uiting komt in onze grondrechten en het beginsel van gelijkberechtiging.’ ‘De ontdekking van seksualiteit en seksuele identiteit vindt in de levensfase van volwassenwording plaats. Leren omgaan met seksualiteit, liefde en relaties is onderdeel van het volwassen worden. Juist daarbij is weerbaarheid van het grootste belang.’ (eindrapport)

Opzet

De website wordt ondersteund vanuit een database met informatie, advies en ondersteuning voor (allochtone) jongeren met vragen over (homo)seksualiteit en alles wat daarmee samenhangt. De doelgroep van deze database zijn medewerkers van betrokken organisaties die informatie en advies geven aan (allochtone) jongeren met vragen over homoseksualiteit in relatie tot (hun) etniciteit (bijvoorbeeld het Gay & Lesbian Switchboard, Rotterdam Verkeert en Teletrust). De informatie uit de

database is daar waar mogelijk ook rechtstreeks toegankelijk voor gebruikers van de website door het plaatsen van links op relevante plaatsen binnen de website. Ook kunnen de gebruikers toegang krijgen tot een vertrouwenspersoon als zij homoseksualiteit in het algemeen of hun eigen seksuele geaardheid in het bijzonder ter sprake willen brengen binnen de eigen etnische kring, of specifiek binnen de eigen familie. In 2007 is er door MOVISIE en Rotterdam Verkeert een speciale training ontwikkeld en uitgevoerd voor mensen die als vertrouwenspersoon fungeren. Inmiddels is er een pool van vertrouwenspersonen die ingezet kunnen worden voor het voeren van deze gesprekken.

Via de website is ook een toolkit te downloaden, voor jongeren die een goed idee hebben en dat willen uitvoeren. De toolkit biedt geen lange theoretische verhalen maar praktische informatie om te komen tot een succesvolle uitvoering van een activiteit (ongeacht de vorm en grootte). De Toolkit bestaat uit drie fasen, de startfase, de uitvoeringsfase en de evaluatiefase. De toolkit is ontwikkeld in twee pilotprojecten (Veilige Haven en Rotterdam Verkeert).

Aansluiting bij de belevingswereld van de doelgroep

Respect2Love kent de volgende karakteristieken die door jongeren positief worden beoordeeld:

- Respect en liefde,
- Kijk! Er is informatie en advies!
- Seksuele diversiteit,
- Divers aanbod (er zijn meer oplossingen mogelijk),
- Bespreekbaar maken (via contacten tussen jongeren – community building),
- Zichtbaarheid van de doelgroep,
- Empowerment ('zelf doen'),
- Laagdrempelig, hun belevingswereld,
- Neutraal, informerend.

Aansluiting opzet bij gekozen doelstellingen

Een website biedt de anonimiteit om een taboe onderwerp bespreekbaar te maken. Jongeren kunnen zonder tussenkomst van anderen aan informatie komen, elkaar ontmoeten en tips geven/krijgen. Dat sluit aan bij de doelstelling van empowerment. De ontwikkelaars hebben ernaar gestreefd een platform te ontwikkelen waarbinnen homoseksuele allochtone jongeren zélf het heft in handen kunnen nemen. Jongeren kunnen de website gebruiken bij het ontwikkelen van hun identiteit en het vinden van een plaats in de samenleving, binnen en buiten de eigen etnische kring.

Effectiviteit gekozen methodieken

De bedoeling is dat de website hét centrale adres voor communicatie over homoseksualiteit richting de etnische groepen in Nederland is/wordt. De ontwikkelaars: 'Het wordt idealiter een platform waar ruimte is voor in principe alle lokale en landelijke initiatieven rond dit thema. Zo ontstaat een site die in figuurlijke zin het eigendom is van de jongeren zélf: zij zijn niet alleen gebruikers, maar geven er actief vorm en inhoud aan.' Omdat de website nog maar kort 'in de lucht' is, is het op dit moment nog niet mogelijk om te zien of deze doelstelling behaald wordt. De ontwikkelaars geven wel aan dat hun methodiek kwetsbaar is omdat ze geen invloed hebben óf jongeren daadwerkelijk gebruik maken van de website.

Kwaliteitsbewaking

De verschillende onderdelen van de website, de database, de toolkit en de vertrouwenspersonen zijn op zorgvuldige wijze ontwikkeld, met pilotprojecten, inspraak van deskundigen via een focusgroep en deskundigheidsbevordering voor de vertrouwenspersonen

Overdraagbaarheid

Niet van toepassing.

Implementatie/bereik

Doordat deze website aansluit op een informatie- en bewustwordingscampagne van het COC wordt landelijke bekendheid gegenereerd en potentiële bezoekers op de site gewezen. Met alle betrokken partijen zijn afspraken gemaakt over de borging (verduurzaming) van de methodiek en instrumenten. Zowel FORUM, Rotterdam Verkeert, COC Nederland, MOVISIE als Schorer hebben de kwaliteitsbewaking en verzorging van een deel van het project als verantwoordelijkheid. Het beheer van de website ligt bij COC Nederland. De website is nog maar pas gelanceerd, cijfers over het gebruik ervan ontbreken nog.

Randvoorwaarden

- informatie moet up-to-date worden gehouden
- voortdurende vernieuwing op de site
- vertrouwelijkheid moet gegarandeerd zijn
- betrekken van de doelgroep
- samenwerking met zelforganisaties en informele groepen

Succesfactoren

- De website is sinds medio mei 2008 in de lucht. Over een eventueel succes - zoals bezoekersaantallen, contacten met vertrouwenspersonen - is op dit moment nog niets zinnigs te zeggen

Knelpunten

- Veel partners: Het is een project met veel projectpartners. Dit maakte dat uitval van medewerkers bij de projectpartners zorgden voor belemmeringen in de uitvoering.
- Gebrek aan continuïteit: punt van zorg bij alle projectpartners is de borging en verduurzaming van de projectresultaten. Het project wordt door DI&I voor een periode van één jaar gefinancierd. Deze periode is net voldoende om de methodiek te ontwikkelen en de beoogde vier instrumenten te implementeren. Voor het operationeel houden van de website en de daarop aangebracht instrumenten zal echter vervolgfianciering nodig zijn. Ook zijn afspraken nodig over de verdeling van verantwoordelijkheden, bevoegdheden en taken van ieder van de projectpartners.

E. GEMEENTELIJK BELEID

AMOR Y SALÚ GRONINGEN (LIEFDE EN GEZONDHEID)

Ontwikkeld door: GGD Groningen

Periode ontwikkeld/geïmplementeerd: Juni 2004-heden

Type interventie: diverse methodes (theater, homeparties, weerbaarheidstraining)

Financiering: Gemeente Groningen

Contactgegevens/URL

GGD Groningen

Clara Tjin-A-Kwie

c.tjin@hvd.groningen.nl

Hanzeplein 120

Postbus 584, 9700 AN Groningen

050-3674000

icg@hvd.groningen.nl

Literatuur

Tjin-A-Kwie, C., Evaluatieverslag 2004 - 2005 Project Amor y Salú Groningen, Seksuele Gezondheid voor en door Antillianen en Arubanen in Groningen. GGD Groningen, april 2005

Korte beschrijving interventie

Dit project richt zich op de seksuele gezondheid van de Antilliaanse en Arubaanse gemeenschap in de stad Groningen. Het project bestaat uit verschillende onderdelen: weerbaarheidstrainingen voor meiden en vrouwen, een autoshow, seksueel debat, verschillende theatervoorstellingen (bijvoorbeeld 'blits, blits of sta je nou op de rem?' over hoe een onwetend en naar liefde en aandacht hunkerend vijftienjarig meisje verzeild raakt in de wereld van 'breezerseks', bling bling en onveilig vrijen?), voorlichtingen op antilliaanse manifestaties / feesten, voorlichting in het papiamento via de radio en homeparty's in het Papiamento en in het engels.

Ontwikkeling

Probleemanalyse

In het projectplan worden de volgende problemen in de seksuele gezondheid van Antillianen en Arubanen geanalyseerd:

Houding

- Vergeleken met Nederlanders komen er, naar verhouding, veel meer SOA/Aids-besmettingen, ongewenste zwangerschappen, abortussen, en tienermoederschap voor.
- Er heerst bovendien ook een groot taboe omtrent seks en homoseksualiteit.
- Er is vaak sprake van wisselende partners, die ook gerelateerd zijn met het zelfbeeld van de man (seks is voor mannen een prestigekwestie).
- Kinderen worden als bewijs van mannelijkheid gezien en de vrouwen proberen de mannen aan zich te binden door kinderen te krijgen.
- Condoomgebruik wordt vaak negatief gelabeld zowel bij mannen als bij vrouwen.
- Medisch onderzoek is sterk geassocieerd met pijn, waardoor er een grote weerstand is voor soa- en hiv onderzoek.

Vaardigheden

- Vaardigheden op het gebied van weerbaarheid zijn onvoldoende ontwikkeld. (bijv. jonge meiden hebben moeite om in relaties en seksualiteit aan te geven wat ze willen, worden vaak slachtoffer van loverboys en seksueel geweld of raken ongewenst zwanger)
- Ook is er gebrek aan communicatievaardigheden als het gaat om bespreekbaar maken van seksualiteit. De communicatie tussen partners is lastig / moeilijk door gebrek aan vertrouwen of door gebrek aan openheid over seksualiteit.

Kennis

- De algemene kennis over lichamelijke ontwikkeling, menstruatie, zaadlozing, anticonceptie, voorkomen van soa/hiv besmetting, onderzoeks- en behandelingsmogelijkheden van soa- en/of hiv besmetting is onvoldoende.
- Ook de werking van anticonceptie, de soorten anticonceptie en het gebruik ervan is onvoldoende bekend.

Theoretische onderbouwing

Staat niet in het projectplan of evaluatieverslag.

Doelgroep

Antilliaanse en Arubaanse gemeenschap in de stad Groningen

Doelstellingen

Het uiteindelijke doel van het project is het terugdringen van het aantal soa besmettingen, ongewenste zwangerschappen, abortussen en tienerzwangerschappen onder de Antilliaanse / Arubaanse gemeenschap. Subdoelen:

- Betrokkenheid van de Antilliaans/Arubaanse gemeenschap vergroten bij onderwerpen als SOA/ AIDS en tienerzwangerschappen.
- Veilig vrijen, condoomgebruik en soa onderzoeken/behandelingen promoten door diverse activiteiten.
- Bij gemotiveerde Antilliaans/Arubaanse moeders is, na een training de houding naar anticonceptie en condoomgebruik en homoseksualiteit positiever geworden en de voorlichtingsvaardigheden naar hun kinderen is toegenomen.
- Na een training kunnen Antilliaans/Arubaanse meisjes tussen de 12 en 16 jaar aangeven wat ze willen op het terrein van seksualiteit en relaties en zijn hun 'anticonceptievaardigheden' vergroot.
- Toename van 100% van het aantal soa-onderzoeken onder Antillianen/Arubanen in 2004 bij de soa-polikliniek AZG in vergelijking met 2003. Concreet houdt dit in dat er minimaal 50 Antillianen/Arubanen worden onderzocht.
- Individueel condoomgebruik onder Antilliaans/Arubaanse seksstarters wordt vergroot door gerichte promotie van condooms onder deze groep.
- Binnen de Antilliaans/Arubaanse gemeenschap worden in 2004 in Groningen minimaal 10 informatiebijeenkomsten georganiseerd over onderwerpen die de seksuele gezondheid betreffen. Tijdens de evaluatie van informatiebijeenkomsten worden door de deelnemers aangegeven dat de kennis vermeerderd is van de lichamelijke ontwikkeling, menstruatie, zaadlozing, soa/aids, het gebruik en de werking van anticonceptie en condoomgebruik significant is toegenomen.

Betrokkenheid doelgroep bij ontwikkeling

Het project werkt met een peergroup-benadering. Voorlichtingsactiviteiten worden ontwikkeld, georganiseerd en uitgevoerd door mensen uit de Antilliaans/Arubaanse gemeenschap zelf.

Aantrekkelijkheid methodiek voor de doelgroep

De voorlichtingsactiviteiten werden uitgevoerd door vrijwillige voorlichters uit de Antilliaanse gemeenschap en gecoördineerd door een Antilliaanse projectleider. De activiteiten die georganiseerd werden, passen bij de Antilliaans/Arubaanse cultuur, zoals voorlichting geven in de vorm van een theaterstuk, een radioshow en homeparties. Op Antilliaanse feesten, manifestaties en andere ontmoetingsplekken werden er voorlichtingsmateriaal en condooms uitgedeeld.

Opzet

Het project werkt met een groep van 14 vrijwilligers uit de eigen gemeenschap, die getraind zijn door een SOA-AIDS verpleegkundige over veilig vrijen, soa's, hiv, condoomgebruik, anticonceptie en loverboys. Ook werd aandacht besteed aan gespreksvaardigheden. De vrijwilligers organiseerden homeparties en waren actief met voorlichting op diverse festivals.

Eind 2007 lanceerde het theatergezelschap Amor y Salú het stuk Tremendo Komedia 'Kemkem!! Of mal di djem' ('blits, blits of sta je nou op de rem?'). Opgevoerd in het Papiamentu maar met Nederlandse ondertiteling. Inhoud: een onwetend en naar liefde en aandacht hunkerend vijftienjarig meisje leert via msn een man kennen die haar in ruil voor seks oversteelt met dure cadeaus. Dan blijkt de man met hiv besmet. Haar wereld stort in en zij ziet geen uitweg meer. De voorstelling is speciaal bedoeld voor (Antilliaanse en Arubaanse) jongeren. Het theaterstuk wordt op aansprekende, typisch Antilliaanse manier gespeeld worden door Antilliaanse acteurs.

Aansluiting bij de belevingswereld van de doelgroep

Er is gekozen voor een speelse aanpak aangezien dit het beste past bij de Antilliaanse cultuur. Zo werd er een komisch Antilliaans theaterstuk georganiseerd en uitgevoerd, waarin spelenderwijs en op een voor de doelgroep herkenbare manier met de diverse onderwerpen werd omgegaan. Ook werden er homeparty's georganiseerd en uitgevoerd; dit zijn 'feestjes' bij iemand thuis volgens het Tupperware-principe, waar de onderwerpen veilig vrijen, soa / hiv besmettingen, anticonceptie enz aan de orde werden gebracht in een informele, huiselijke sfeer en werden ervaringen en tips uitgewisseld. Elke homeparty presentatie werd aangepast aan de aanwezige gasten, bijv. bij een party voor jonge meiden werd meer ingegaan op anticonceptiemiddelen en loverboys en werd er in hun eigen taal gesproken.

Aansluiting opzet bij gekozen doelstellingen

In de interne evaluatie van 2004-2005 komt naar voren dat de meeste doelen van soa/hiv-len (zoals hierboven weergegeven) nog niet behaald zijn. De rapporteurs zien vooral de korte looptijd als belemmering om sociale normen en waarden die condoomgebruik belemmeren en tienerzwangerschappen accepteren te veranderen. Wel leiden de activiteiten tot meer betrokkenheid van de gemeenschap bij onderwerpen als veilig vrijen, soa besmettingen en condoomgebruik. Het theaterstuk bleek de grootste positieve impact te hebben bij de respondenten.

Effectiviteit gekozen methodieken

Vijf maanden na de start van het project is een eerste effectmeting uitgevoerd door de Rijksuniversiteit Groningen, faculteit Sociale Psychologie. Alle inwoners van de stad Groningen die bij de Gemeentelijke Basis Administratie stonden vermeld als op de Antillen of Aruba geboren of waarvan een van de ouders is geboren en tussen de 14 en 60 jaar, kregen een vragenlijst thuis gestuurd. Voor deze onderzoeksmethode is gekozen om een representatieve vervolgmeting te kunnen uitvoeren. Achteraf bleek deze methode voor een aantal respondenten te direct. De respons was 19% (N=390). In het onderzoek is gekeken of er verschil was in kennis, gedrag en gedachten tussen de respondenten die het project kenden en die het project niet kenden. 18% bleek bekend met het project.

De belangrijkste conclusies uit de effectmeting zijn:

1. De doelgroep heeft een positievere beleving van condoomgebruik;

2. De doelgroep ziet een positieve verandering in de sociale norm van vrienden over condoomgebruik.

Kwaliteitsbewaking

Door de slechte ontvangst van de onderzoeksmethode van het begin van het project is daarna voor gekozen de activiteiten niet op die wijze meer te evalueren. Wel wordt elke homeparty geëvalueerd door vooraf de gasten bij het begin van zo'n party een formulier te laten invullen om hun kennis omtrent het onderwerp te peilen; aan het einde van de voorlichting wordt weer dezelfde vragen beantwoord; hierdoor wordt zichtbaar of de informatie is overgekomen.

Na afloop van ieder activiteit werd er door de voorlichters een registratieformulier ingevuld, met vragen over de aard en het verloop van de activiteit, het aantal bezoekers, eventuele gebruikte materialen enz. Deze registratieformulieren waren input voor de evaluatie en bijsturing van het project.

Na de evaluatie in 2005 is besloten om het project voort te zetten en bij te sturen:

- De vrijwilligers uit eigen gemeenschap hebben meer verdieping nodig in bepaalde seksuele kwesties
- Theater over andere onderwerpen, bijvoorbeeld weerbaarheid, de overgang.
- Meer nadruk op vaardigheden in plaats van kennisoverdracht, door bijv. tijdens de homeparties meer aandacht aan het aanleren van vaardigheden te besteden, zoals bijvoorbeeld mensen laten oefenen met het omdoen van condoom e.d. Verder kregen de weerbaarheidsvoorlichtingen voor jonge meiden een intensievere vorm; in plaats van voorlichtingsbijeenkomsten organiseert de GGD nu een 'trainingsweek voor jonge meiden en jongens' waarbij ze gedurende vier dagen getraind worden om weerbaar te zijn.
- Expliciete aandacht voor de Antilliaanse hangjongeren via autotuningshow en via mannenbijeenkomsten.
- Expliciete aandacht voor jonge meiden (zoals in de trainingsweek).

Overdraagbaarheid

De activiteiten zijn gericht op de Antilliaans/Arubaanse cultuur. Het is moeilijk aan te geven of ze ook zullen aanslaan bij andere culturen. De activiteiten van GGD Groningen kunnen wel door andere GGDen gebruikt worden voor de Antilliaans/Arubaanse doelgroep; bepaalde activiteiten zijn al aan GGD Leeuwarden mondeling overgedragen. Er zijn geen protocollen of handleidingen beschreven.

Implementatie/bereik

Er werd door de projectleider van de GGD aansluiting gezocht bij de al bestaande infrastructuur binnen de Antilliaans/Arubaanse gemeenschap (Antilliaans/Arubaanse organisaties zoals St. Forsa en St. New Dimension, maar ook de Antilliaanse radioprogramma 'Nan di'). Er werd ook nauw samengewerkt met belangrijke sleutelfiguren binnen de Groningse Antilliaans/Arubaanse gemeenschap. Zodoende werd er geprobeerd een gedeelde verantwoordelijkheid te kweken onder de Antilliaans/Arubaanse vrijwilligers, professionals en organisaties.

Naar de theatervoorstellingen kwamen per uitvoering zo'n 400-500 Antillianen.

In 2004 waren daarnaast 7 home-partys bij mensen thuis georganiseerd (waarmee 49 mensen bereikt werden) en via diverse feesten kregen zo'n 600 mensen voorlichting.

Randvoorwaarden

- Voorwaarde voor de succesvolle inbreng van Amor y Salú in de lopende activiteiten van organisaties was dat de GGD (= de projectleider en vrijwilligers) de voorlichting en/of stand zelf organiseerde.
- De projectleider moet beschikken over een goed netwerk van Antilliaans/Arubaanse sleutelfiguren en informele leiders en een goede naam hebben.
- Ook de voorlichters moeten voldoende status hebben binnen de gemeenschap om aandacht te krijgen van de doelgroep.

- Omdat tegenprestatie ingebakken zit in de Antilliaans/Arubaanse cultuur is het moeilijk om personen te vinden die voor een lange tijd belangeloos vrijwilligers werk verricht. Er moet gewerkt worden met een beloning.
- De vrijwilligers moeten regelmatig intervisie krijgen om ervaringen uit te wisselen en input te krijgen.

Succesfactoren

- Enthousiasme en positieve benadering van voorlichters van Antilliaans/Arubaanse afkomst hebben gezorgd dat de activiteiten veel aandacht trokken bij de doelgroep en goed ontvangen zijn.
- Integratie van voorlichtingsactiviteiten in al bestaande activiteiten voor Antillianen / Arubanen van verschillende organisaties.
- Peergroepbenadering, projectleider en vrijwilligers hadden een grote culturele bagage
- Projectleider en vrijwilligers hadden veel vrijheid bij het bedenken en uitvoeren van de activiteiten

Knelpunten

- Door externe omstandigheden is er publiciteit gemist. Het Gronings Antilliaans blad 'Focus' is een veel gelezen blad. Door personele kwestie kon het blad gedurende afgelopen jaar niet worden uitgegeven. Ook de Antilliaanse zomercarnaval wat jaarlijks gehouden werd ging afgelopen jaar door financiële kwestie niet door. Ook hierbij was het de bedoeling het project op een bijzondere manier kenbaar te maken.
- Achteraf bleek dat de gekozen onderzoeksmethode van het onderzoek niet goed aansloot bij de waarden en normen van A/A gemeenschap. Er kwamen vele negatieve reacties binnen, velen vonden het te direct of te intiem.

AANPAK LOVERBOYS ZWOLLE

Ontwikkeld door: Gemeente Zwolle met ketenpartners (GGD, Vrouwenopvang, Bureau Jeugdzorg, Politie, OM)

Periode ontwikkeld/geïmplementeerd: 2001-heden

Type interventie: ketenaanpak loverboyproblematiek

Financiering: Gemeente Zwolle en provincie Overijssel (2003-2005 het ministerie van BZK)

Contactgegevens/URL

Gemeente Zwolle

Maatschappelijke Ontwikkeling

Postbus 10007, 8000 GA Zwolle

Contactpersoon: De heer L.G.J. (Lauris) van Eekeren, e-mail: lgj.van.eekeren@zwolle.nl

Literatuur

Cox, S. Evaluatieonderzoek Plan van Aanpak Loverboys 2003-2005. Utrecht, Stade, september 2005.

'Factsheet' Zwolse aanpak Loverboys – 11 maart 2008

Aanpak Loverboys 2006-2009

Preventieplan slachtoffers loverboys 2008 – 2009

Informatie van de websites <http://www.jeugdprostitutie.nu/> en www.loveboyss zwolle.nl op 19 mei 2008

Korte beschrijving interventie

Om de gesignaleerde loverboyproblematiek in de gemeente Zwolle tegen te gaan, heeft de gemeente een Plan van Aanpak Loverboys 2003-2005 opgesteld. Na evaluatie heeft dit project een vervolg gekregen

2006-2009. Zwolle is een voorloper op het gebied van de aanpak van loverboyproblematiek. Zwolle werkt met een ketenaanpak, waarin zowel preventie als vroegherkenning, signalering, hulpverlening en opsporing en vervolging geregeld zijn. In deze analyse worden de geëvalueerde resultaten van de aanpak 2003-2005 belicht, met extra aandacht voor preventie.

In navolging van de gemeente Zwolle, zijn ook Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Eindhoven, Twente, Zeeland en Friesland inmiddels actief als gemeenten/regio's met een ketenaanpak voor de aanpak van loverboys.

Ontwikkeling

Probleemanalyse

De aanpak geeft een beschrijving van de achtergronden van en risicogroepen onder potentiële slachtoffers en daders. Jongens lijken zich te ontwikkelen tot loverboys door een combinatie van achterstandsproblematiek en de aanwezigheid van risicofactoren. Een risicofactor die in ieder geval van belang lijkt is een gebrek aan aansluiting bij de Nederlandse samenleving. In de Zwolse context blijken daarbij met name aspecten als het sociaal- en cultureel isolement van gemeenschappen, een gebrek aan taalbeheersing en afwijkend sociaal gedrag van belang. Ten aanzien van de slachtoffers zijn andere risicofactoren aan de orde.

Theoretische onderbouwing

Onderdelen van de aanpak zijn theoretisch onderbouwd (bijv. het Marietje Kessels Project dat landelijk is beschreven door het Nji). Andere onderdelen van de aanpak zijn werkenderwijs ontwikkeld en hebben hun waarde bewezen in de praktijk.

Doelgroep

Daders (loverboys) en hun (potentiële) slachtoffers

Doelstellingen

De aanpak Loverboys kent vijf doelstellingen, te weten:

1. voorkomen dat meisjes slachtoffer worden van loverboys.
2. Voorkomen dat jongens loverboys worden.
3. Het uit het circuit halen van slachtoffers van loverboys.
4. Opsporen van verdachten.
5. Vervolgen van verdachten.

Betrokkenheid doelgroep bij ontwikkeling interventies

Wordt niet vermeld.

Visie

Wordt niet vermeld.

Opzet

Uitgangspunt van de aanpak van de Gemeente Zwolle is een ketenbenadering, waarbij de gemeente Zwolle de regierol vervult. Voor elk van de onderdelen van de ketenaanpak is een ketenpartner verantwoordelijk. De aanpak omvat de gehele keten van preventie, hulpverlening, opsporing en vervolging. Alle kernpartners zijn vertegenwoordigd in de stuurgroep, voorgezeten door de verantwoordelijke wethouder. Binnen de gemeente Zwolle is een ambtelijk beleidsregisseur actief voor de coördinatie van de verschillende onderdelen van de aanpak en de randvoorwaarden. Elke doelstelling kent een specifieke aanpak.

- De GGD heeft een preventieplan gericht op risicogroepen ontwikkeld waaruit preventieactiviteiten worden uitgevoerd. Onder regie van zijn geïnitieerd;
- De stichting Vrouwenopvang Overijssel vervult de front-office-functie vanuit het Advies- en steunpunt huiselijk geweld. Burgers en professionals kunnen hier signalen van loverboyproblematiek melden.
- Bureau Jeugdzorg coördineert de zorg aan slachtoffers of die dat dreigen te worden.
- Politie houdt zich bezig met het opsporen van verdachten;
- Het openbaar Ministerie vervolgt de verdachten.

Voordat het Plan van Aanpak Loverboys 2003 – 2005 en de aanpak 2006-2009 van start ging werd een voorloper van de aanpak (plan van aanpak loverboyproblematiek) uitgevoerd door een extern bureau. Hierin speelde preventie een ondergeschikte rol. De GGD was bij de uitvoering van dit eerste initiatief niet betrokken. Nadat de gemeente Zwolle in 2003 de regie van dit initiatief overnam, kreeg de GGD een prominente rol in dit geheel op het gebied van preventie. De GGD kwam met een preventieplan en organiseerde het weerbaarheidsproject Marietje Kessels op verschillende scholen voor basisonderwijs. Een aantal medewerkers van de GGD, Bureau Halt en Trias Jeugdhulpverlening hebben een opleiding tot het aanbieden van het Marietje Kesselsproject gevolgd.

Het Scharlaken Koord, een organisatie uit Amsterdam die preventieactiviteiten aanbiedt, werd ingezet om preventielessen te geven op een aantal VMBO-scholen.

De GGD heeft een spel gemaakt voor (mogelijke) slachtoffers van loverboys en heeft het initiatief genomen tot het realiseren van een theatervoorstelling waarin de problematiek rondom loverboys uitdrukkelijk naar voren komt. In samenwerking met de theatergroep 'Klassekunst' is 'Wow.

Het raffinement van Loverboys' gemaakt voor het middelbaar onderwijs, jongerenwerk en jeugdhulpverlening. Er was veel belangstelling zowel van het Voortgezet Onderwijs, het Middelbaar Beroepsonderwijs als vanuit de jeugdhulpverlening en de reacties op de voorstelling waren zeer positief (Eindrapportage preventie slachtoffers, 01-09-2005). De theatervoorstelling van Klasse Kunst is een interactieve theatervoorstelling. Tijdens de voorstelling wordt er direct met de jongeren gewerkt vanuit voor hen herkenbare situaties. Door middel van verschillende spelvormen krijgen jongeren de kans om te oefenen in sociale vaardigheden. Ze worden uitgedaagd spelers adviezen te geven in moeilijke situaties en/of zelf rollen over te nemen.

Aansluiting bij de beleavingswereld van de doelgroep

De weerbaarheidstraining van het Marietje Kessel Project bleek ook voor speciaal onderwijs geschikt. Het theater sluit goed aan bij de beleavingswereld van meiden van 16/17 jaar.

Aansluiting opzet bij gekozen doelstellingen

In de projectperiode 2003-2005 van het Loverboysproject is gebleken dat gerichte preventie voor risicogroepen wezenlijk bijdraagt aan het voorkomen dat loverboys slachtoffers maken. Risicogroepen blijken onder andere meiden in de jeugdhulpverlening, tienermoeders en leerlingen in het speciaal onderwijs.

Effectiviteit gekozen methodieken

De aanpak van de loverboyproblematiek met een ketenaanpak blijkt effectief. In 2005 is het plan van aanpak geëvalueerd ten aanzien van het proces. Uit de eindrapportage blijkt onder andere dat de ketenaanpak de afgelopen jaren zijn vruchten heeft afgeworpen. De hulpverlening heeft veel meiden uit het circuit weten te halen of in een vroegtijdig stadium kunnen interveniëren. De preventie ten aanzien van potentiële slachtoffers heeft zijn uitwerking gehad. Er is bij de risicogroep meer kennis en inzicht ontstaan over de tactieken van de loverboys. Uit de gezondheidsmonitor jongeren blijkt dat de bekendheid in Zwolle over het onderwerp loverboys inmiddels groot is. Van de meisjes tussen de 12

en 16 jaar in Zwolle weet 90% wat loverboys zijn. Voor de meisjes van 16 tot 24 jaar in Zwolle is dat percentage zelfs 97%.

Er komen signalen dat het aantal mannen dat mogelijk betrokken zou zijn bij loverboypraktijken in Zwolle afneemt. Ook de samenwerkingspartners binnen dit project zijn tevreden over de manier waarop de loverboyproblematiek door de gemeente is opgepakt.

Kwaliteitsbewaking

Door de gemeente wordt de regie gevoerd over de aanpak. Dit maakt dat er een continue kwaliteitsbewaking op de voortgang van de verschillende onderdelen gevoerd wordt.

Overdraagbaarheid

De gemeente Zwolle en haar samenwerkingspartners vervullen met hun aanpak een landelijke voorbeeldfunctie. De uitvoering van het Plan van Aanpak is zodanig gevolgd en gedocumenteerd, dat overdracht (met aanpassingen gericht op de lokale situatie) zeker mogelijk is.

Implementatie/bereik

Na uitvoering van het plan van aanpak Loverboys 2003-2005 heeft de gemeenteraad van Zwolle op basis van de eindrapportage en de procesevaluatie de vervolg aanpak Loverboys 2006-2009 vastgesteld. De aanpak behelst met name de onderdelen meldpunt Loverboys, voorlichting en preventie, gecoördineerde aanpak hulpverlening en opsporing en vervolging van verdachten. Deze aanpak is op dit moment in uitvoering. In het onderdeel voorlichting en preventie binnen deze aanpak is opgenomen dat bepaalde groepen meiden meer risico lopen dan anderen om slachtoffer te worden van de loverboy-werkwijze.

Geconstateerd is dat een

combinatie van brede voorlichting en gerichte preventie voor risicogroepen waarbij aandacht is voor de rol van ouders en opvoeders wezenlijk bij draagt aan het voorkomen van slachtoffers. Hierbij dient rekening gehouden te worden met de ontwikkeling waarbij kinderen niet alleen bij bijvoorbeeld scholen benaderd worden, maar in toenemende mate (ook) via chatboxen. Ook dient rekening gehouden te worden met de toenemende onduidelijkheid rond 'relatievorming en seksualiteit' onder jongeren onder andere onder invloed van de media.

Gedurende de projectperiode (2 jaar) hebben 18 theatervoorstellingen plaatsgevonden, de preventietraining door het Scharlaken Koord is in 11 klassen uitgevoerd, er zijn 80 Loverboys spellen uitgedeeld (en de meeste ook gebruikt) in de jeugdhulpverlening, en op 13 scholen is in 40 klassen het Marietje Kessels Project uitgevoerd.

Randvoorwaarden

- Voldoende prioriteit en – dus – tijd voor regie: de verschillende elementen voor succesvol regievoeren zijn bij de uitvoering van dit project zichtbaar geweest. Binnen de gemeentelijke organisatie is voldoende ruimte en capaciteit gecreëerd om aan deze elementen handen en voeten te geven. Dit betekent onder meer dat de projectleiding binnen het takenpakket voldoende uren beschikbaar had om aan het begeleiden van het project te wijden. Deze praktische voorwaarde is onontbeerlijk geweest voor het succesvol uitvoeren van de regierol met name in de initiatief, definitie en ontwerpfase. Aangezien een aantal werkzaamheden regulier zijn geworden is de ambtelijke inzet nu verminderd.
- Goede samenwerking van de – vele - verschillende instanties die betrokken zijn bij preventie, hulpverlening en vervolging (politie, Raad voor de kinderscherming, bureau jeugdzorg, Advies- en steunpunt huiselijk geweld, vrouwenopvang, GGD, AMK, bureau leerplicht, welzijnswerk, scholen)
- Geheimhouding van gegevens: bij de deelnemers aan het project is geheimhouding als volgt geregeld. Ieder lid van de werkgroep Hulpverlening heeft een geheimhoudingsplicht ten aanzien van

activiteiten in het kader van de werkgroep Hulpverlening. Een protocol regelt de uitwisseling van gegevens. Uitwisseling van gegevens is essentieel in de aanpak.

Succesfactoren

- Actieve regisseur en politiek draagvlak: Uit de evaluatie van het beleid van 2003-2005 komt naar voren dat de belangrijkste succesfactoren van de uitvoering van het Plan van Aanpak Loverboys 2003 – 2005 zijn gelegen in de pro-actieve regisseursrol die de gemeente Zwolle vanaf 2003 op zich heeft genomen en het vóórkomen van groot politiek draagvlak voor de uitvoering van de gehele aanpak.
- Monitoring: Omdat de tussentijdse resultaten zorgvuldig werden gemonitord kon er snel worden bijgestuurd, en waren alle betrokkenen er zich van bewust dat de aanpak ook ‘werkte’. Deze positieve bevestiging leidde er toe dat men veel energie bleef investeren in de uitvoering van de aanpak.
- Media aandacht: kijkend naar het tijdsbeeld heeft Zwolle gebruik kunnen maken van de toenemende belangstelling voor de aanpak van deze problematiek en deze ten volle weten uit te buiten.
- Goede interne samenwerking: tussen de verantwoordelijke wethouder en de ambtelijke projectleiding en bestaat een stimulerende samenwerking. De wethouder en projectleiding zorgde en zorgt voor voldoende draagvlak binnen de eigen organisatie, en trad regelmatig met de aanpak ‘naar buiten’.
- De juiste partijen en mensen betrekken: de gemeente heeft er voor gezorgd met de juiste organisaties en de juiste vertegenwoordigers hiervan rond de tafel te zitten. Hierbij is telkens overwogen of de huidige samenstelling bijdroeg aan het verwezenlijken van de doelstellingen van de aanpak, en de slagvaardigheid niet in de knel kwam. De expertise en professionaliteit van deze vertegenwoordigers heeft altijd voorop gestaan. De gemeente heeft gezorgd voor het ondersteunen van de initiatieven, het bevorderen van de samenwerking en afstemming tussen de verschillende partners, en het samenbrengen van de verschillende informatiebronnen.

Knelpunten

- Tekort aan draagvlak: de aanpak van Loverboys kon zich binnen de gemeente Zwolle niet meteen op het grootst mogelijk enthousiasme verheugen. Er bestonden aarzelingen over de wijze waarop op effectieve wijze aan deze problematiek kon worden gewerkt, er waren weinig tot geen voorbeelden elders uit het land beschikbaar, en het benoemen van de problematiek zou kunnen leiden tot een slechte beeldvorming omtrent de gemeente Zwolle. Echter het besluit van de gemeente om deze problematiek serieus te nemen, en gezamenlijk met de betrokken organisaties een aanpak te bedenken en deze vervolgens uit te gaan voeren heeft tot veel positieve belangstelling geleid.
- Verschuiving van probleem? Uit de tussentijdse monitoring is gebleken dat het aantal mannen die mogelijk betrokken zijn bij loverboysproblematiek sterk is teruggelopen in de gemeente Zwolle. Het probleem lijkt zich elders in de regio sterker te gaan voordoen.
- Kosten en bereik weerbaarheidstrainingen: als Marietje Kessels Project (MKP) aan alle leerlingen in speciaal onderwijs aangeboden gaat worden, gaat het om een aantal van ongeveer 240 leerlingen per jaar, wat neerkomt op minimaal 30 MKP-groepen per jaar en € 62.100,- per jaar (voor Zwolle). Als scholen zelf de helft moeten financieren is het aannemelijk dat niet alle scholen meedoen. Dit heeft de praktijk inmiddels ook uitgewezen al zijn scholen zeer positief over het MKP dat een relatief groot bereik heeft in Zwolle.
- De regio doet nog niet mee. De preventieactiviteiten van de GGD hebben er mede toe geleid dat de kennis rondom de werkwijzen van loverboys sterk is toegenomen. Dankzij de uitvoering van het Marietje Kesselsproject op verschillende basisscholen in Zwolle zijn de meisjes, afkomstig uit de gemeente Zwolle, in het voortgezet onderwijs beter beschermd. Dit geldt niet voor de meisjes op het voortgezet onderwijs die afkomstig zijn uit de regio. De regiogemeenten tonen tot nog toe weinig

belangstelling om preventieve voorlichtingsactiviteiten ten aanzien van loverboyproblematiek op scholen aan te bieden.

- Mogelijke afname van interesse problematiek. Het gevaar bestaat dat de aandacht voor het onderwerp gaat afnemen. Dit zou kunnen leiden tot een opleving van het probleem. Daarnaast is het van belang dat alle betrokken partijen alert blijven op nieuwe ontwikkelingen in het criminele circuit rondom loverboysproblematiek zodat snel en preventief op deze ontwikkelingen kan worden ingespeeld.

BIJLAGE 4 – GERAADPLEEGDE BRONNEN

Emancipatie

Beperkt houdbaar

<http://www.beperkthoudbaar.info/>

Emancipatieweb.nl

www.emancipatieweb.nl

E-Quality

www.e-quality.nl

Goetfoud.nl/ Stichting Blijf van m'n Lijf Zeeland

<http://www.goetfoud.nl/>

IIAV

www.iiav.nl

Tegen haar wil

<http://www.tegenhaarwil.nl/>

Vrouwengezondheidscentrum Maastricht/ Team Meidenwerk

<http://www.only4girls.nl/>

Seksualiteit en opvoeding en/of Welzijn

Begrensde liefde

<http://www.begrensdeliefde.nl/>

Site voor iedereen die professioneel of als opvoeder betrokken is bij mensen met een verstandelijke of lichamelijke beperking.

Beroepsvereniging Weerbaarheid en Zelfverdediging

<http://www.bwz.nu/>

Blixum

http://www.blixum.nl/rubriek__Pesten_en_geweld__Loverboys.htm

Bureau Jeugdzorg

<http://www.bureaujeugdzorg.info/>

Centrum 16•22

<http://www.centrum1622.nl/www/index.php>

FIOM

www.fiom.nl

Focus

<http://focus.nigz.nl/>

Forum

<http://www.forum.nl>

Gemeente Rotterdam

<http://www.opgroeien.rotterdam.nl/smartsite.dws?id=600001>

GGD Drenthe

<http://www.ggddrenthe.nl/client/1/?websiteid=1&contentid=1>

GGD Eemland

<http://www.ggdeemland.nl/>

GGD Eemland en GGD Midden-Nederland

www.schoolkracht.nl

GGD Kennisnet

<http://www.ggdkennisnet.nl/kennisnet/explorer/myintro.asp>

GGD Groningen
<http://gezondheid.groningen.nl/>

GGD Fryslân
<http://www.ggdfryslan.nl/>

GGD Rotterdam-Rijnmond
<http://www.ggd.rotterdam.nl/smartsite229.dws?goto=2187915&style=6400>

Huiselijk geweld
<http://www.huiselijkgeweld.nl/interventies/>

Jeugdprostitutie
<http://www.jeugdprostitutie.nu/>
 de subpagina's Interventies en Publicaties (waaronder lespakketten)

Jonge Eindhovense Moeders en kinderen
<http://www.jongeeindhovensemoeders.nl/>

Kanaal Sociaal Nederland
www.kanaalsociaal.nl

Ministerie Jeugd en Gezin
<http://www.jeugdengezin.nl/>

Ministerie VROM
www.vrom.nl (onder het kopje Integratie en inburgering)

Ministerie VWS
<http://minvws.nl>

Movisie
www.movisie.nl
 Gezocht binnen de thema's: Kwetsbare groepen / Huiselijk en seksueel geweld én Projecten/
 Publicaties
 Resultaat (alleen op Huiselijk en seksueel geweld, gecombineerd met Publicaties)
 Nationaal Instituut voor Gezondheidsbevordering en Ziektepreventie
<http://www.nigz.nl/>
 subpagina's hiervan

NJI
<http://www.nji.nl/>
 Gezocht in: databank Effectieve interventies op weerbaarheid, seksualiteit en op seksueel/seksuele
 Projectenbank Zorg en Welzijn
<http://www.projectenzorgenwelzijn.nl/>

QUI-databank
http://www.quidatabank.nl/kr_nigz/layout/home.asp

RNG
www.rng.nl
 Gekeken op de website onder 'Laatste nieuws' en gezocht in: Deeldatabase Jongeren, seksualiteit en
 relaties op de: seksualiteit EN jongeren, weerbaarheid

SCALA
<http://www.scalarotterdam.nl/>

Scharlaken Koord
<http://www.scharlakenkoord.nl/>

Seks onder je 25e
<http://www.seksonderje25e.nl/>

Seksualiteit.nl
www.seksualiteit.nl

Seksuelevorming.nl
<http://www.seksuelevorming.nl/>
 Seksueel geweld
<http://www.seksueelgeweld.nl/>
 Sense - centrum voor seksuele gezondheid
<http://www.sense.info/>
 Sense Noord-Nederland
<http://www.sensenoord.nl/>
 Soa Aids Nederland
<http://www.soaids.nl/>
 Stichting Hulpverlening en Opvang Prostituees (SHOP)
<http://www.shop-den Haag.nl/>
 Stimulansz
<http://www.stimulansz.nl/>
 Tienermoeders.nl
<http://www.tienermoeders.nl/>
 Trainersgroep Weerbaarheid Noord-Nederland
<http://www.trainersgroep-weerbaarheid.nl/>
 Trimbos Instituut
<http://www.trimbos.nl/default2.html>
<http://www.lsp-preventie.nl/>
 Webportaal van het RIVM/Centrum Jeugdgezondheid
<http://www.rivm.nl/jeugdgezondheid/>
 Weerbaar nu!
www.weerbaar.nu
 Weerbaar.info
www.weerbaar.info
 Weerbaarheid.nu
www.weerbaarheid.nu
 Zorg voor beter
<http://www.zorgvoorbeter.nl/>
 ZonMw
www.zonmw.nl

Educatie en media

APS Onderwijsadviesbureau
<http://www.aps.nl/apssite>
 Centrum School en Veiligheid
<http://www.schoolenveiligheid.nl/>
 CPS
http://www.cps.nl/engine.php?Cmd=see&P_site=840&P_self=10&P_skip=0&P_max=0&Push=1598186263
 De Kinderconsument
www.dekinderconsument.nl
 Digibewust
<http://www.digibewust.nl/>
 Het SchoolSlag: Overzicht landelijke onderwijsprojecten en lesmaterialen over gezondheid
<http://www.nigz.nl/inc/pdf.cfm?filename=winkel/schoolSlag20072008.pdf>

Leermiddelenplein

<http://www.leermiddelenplein.nl/>

Mediawijsheid Kaart

www.mediawijsheidkaart.nl

Meldpunt Kinderporno

<http://www.meldpunt-kinderporno.nl/>

Mijn kind online

www.mijnkindonline.nl

Mijn leerling online

www.mijnleerlingonline.nl

No kidding

<http://www.no-kidding.nu/>

Onderwijsprojectenplein (Openbare bibliotheken Groningen)

<http://www.onderwijsprojectenplein.nl/nieuw/>

www.mediawijsheid.nl

Gezocht op Kinderen en Jongeren, gecombineerd met verantwoord gebruik.

Pestweb

<http://www.pestweb.nl/aps/pestweb>

Project Preventie Seksuele Intimidatie

<http://www.ppsi.nl/aps/PPSI/>

Sociaal emotionele ontwikkeling in het basisonderwijs

www.sociaalemotioneel.nl

Stichting Kinderen Onderwijs Educatie en Internet

www.stichtingkoei.nl

Stut: Theater in de wijk

<http://www.stut.nl/>

Subpagina's van Kennisnet op het gebied van mediawijsheid en veilig internetten

<http://mediawijs.kennisnet.nl/>

<http://veilig.kennisnet.nl/>

Surfsafe

www.surfsafe.nl

Algemeen

Google

Picarta

gezocht op trefwoorden: seksualiteit EN preventie; trefwoord= seksuele voorlichting

Lexis Nexis

database met artikelen uit alle toonaangevende nationale en internationale kranten en tijdschriften en tal van financiële rapporten, biografieën en bedrijfs-, markt- en landengegevens

Nederlandse Onderzoek Databank (NOD)

<http://www.onderzoekinformatie.nl/nl/oi/>

Startpagina's:

www.seksualiteit.startpagina.nl

www.jongeren.startpagina.nl

www.incest.startpagina.nl

TNO

<http://www.tno.nl>

BIJLAGE 5 – GERAADPLEEGDE LITERATUUR

- Cautaert, S., Dupont, V. & Ideler, I. (2001). Weerbaarheid van jongeren : een denk- en doeboek. Leuven; [etc.] : Garant
- Cense, M. & Pauli, T. (2006). Handboek Mozaiek – deel 6 : Update 2006: Handboek met methodieken voor de preventie en opvang van allochtone vrouwen rond huiselijk en seksueel geweld. Utrecht: TransAct
- Cox, S., Leer, Jannie van der (2002). Preventie en hulpverlening meisjesprostitutie: 6 projectbeschrijvingen. Den Haag: VNG
- Dam, J. ten, Jagt, F. van der & Panis, R. (2005). “Pak aan!” Plan van Aanpak SEGV en Gezond Leven: Eindrapport. Woerden: Nationaal Instituut voor Gezondheidsbevordering en Ziektepreventie (NIGZ) <http://w3.nigz.nl/docfiles/Eindverslag%20PvA%20SEGV-GL15%20mrt%2005%20PRINTVERSIE.pdf>
- Dijke, A. van, Terpstra, L., Berger, M. & Geurts, E. (2006). De betovering verbroken: methodiek preventie en aanpak meisjesprostitutie. Amsterdam: SWP
- Eduardo, L. (2007). Het schoolSlag aanbod landelijk 2007-2008: overzicht landelijke onderwijsprojecten en lesmaterialen over gezondheid. Woerden: NIGZ
- Erp, N. van & Gaal, E. (2002). Seksualiteit en grenzen in de langdurige psychiatrische zorg. Utrecht: Trimbos-instituut
- Graaf, H. de & Vanwesenbeeck, I. (2006). Seks is een game: gewenst en ongewenst seksueel gedrag van jongeren op internet. Utrecht: Rutgers Nisso Groep. <http://www.rutgersnissogroep.nl/rutgersnissogroep/rng/ektronlink?uid=ce130554e3ccae30869bc2c50d59004>
- Graaf, H. de, Meijer, S., Poelman, J. & Vanwesenbeeck, I. (2005). Seks onder je 25e. Utrecht: Rutgers Nisso Groep. http://www.rutgersnissogroep.nl/downloads/Publicaties/rapport_Seks_onder_je_25e1.pdf/download
- Höing, M. (2007). Gezond en sterk in sekswerk: evaluatie van weerbaarheidsprogramma's voor prostituees. Utrecht: Rutgers Nisso Groep
- Kocken, P. (2007). Een inventarisatie van seksuele gezondheidsbevorderingsinterventies voor de jeugd van 10 tot 21 jaar. : TNO Kwaliteit van Leven, Preventie en zorg. <http://tno-kwaliteit-van-leven.adlibsoft.com/docs/1737.pdf>
- Kok, E. & Middelaar, M. van (2003). Geen kopietjes meer: Seksuele voorlichtingsmaterialen en seksuele voorlichting aan dove kinderen en jongeren. Utrecht: TransAct. <http://www.transact.nl/uploads/publicaties/Geenkopietjes.pdf>
- Kooijman, K. & Wolzak, A. (2004). Verkennende studie preventie kindermishandeling. Utrecht: NIZW <http://www.nji.nl/publicaties/kindermishandeling/Verkenndestudiepreventiekm.pdf>
- Kramer, S., Janssens, K., Cinibulak, L. & Cense, M. (2007). Over de grens: Opvattingen van jongeren en beroepskrachten over grensoverschrijdend seksueel gedrag van jongeren. Utrecht: Movisie. <http://www.movisie.nl/publicaties/2007/741/Over%20de%20grens%20-%20rapport.pdf>
- Lammers, M., Kok, E. & Avenhuis, A. Oude (2005). Preventie van seksueel misbruik bij vrouwen en mannen met een handicap: noodzaak, doel en effectiviteit van preventieactiviteiten: overzicht programma's en materialen. Utrecht: TransAct. <http://www.movisie.nl/publicaties/TransAct/314/Preventievanseksueelmisbruik.pdf>
- Lammers, M. (2005). Van incident tot fundament: Vormgeving en implementatie van beleid rond bejegening, seksualiteit en seksueel misbruik. Utrecht: TransAct
- Lammers, M. & Meinster, N. (2005). Weerbaar ondanks beperking: Weerbaarheidsprogramma's opzetten voor mensen met een beperking. Utrecht: TransAct

- Lammers, M. (2003). Van calamiteit naar preventiebeleid: Beleid en praktijk van de gehandicaptenzorg op het gebied van seksualiteit en seksueel misbruik. Utrecht: TransAct <http://www.movisie.nl/publicaties/TransAct/268/Van%20calamiteit%20naar%20preventiebeleid.werkdocument%20Marga.doc>
- Leerdam, F.J.M., Kooijman K., Öry, F. & Landweer, M. (2003). Systematische review naar effectieve interventies ter preventie van kindermishandeling. <http://www.nji.nl/eCache/DEF/41/655.html>
- Leermiddelenlijst seksueel geweld (2003?). http://www.daphne-toolkit.org/documents/projets/1998-028/NL_Leermiddelenlijst_seksueel_geweld.pdf
- Literatuurstudie Seksualiteit en beeldvorming bij jongeren (2007). Den Haag: E-quality. <http://www.e-quality.nl/assets/e-quality/publicaties/2007/LiteratuurstudieSeksualiteitenBeeldvorming.pdf>
- Overzicht lesmateriaal voortgezet onderwijs schooljaar 2007/2008 (2007). Tiel: GGD Rivierenland http://www.ggd.nl/ggdnl/uploaddb/downl_object.asp?atoom=35892&VolgNr=364
- Overzichtsgids Preventieprojecten loverboyproblematiek en seksueel misbruik. Uitgave 2005-2006. Amsterdam: Steunpunt Seksueel Geweld <http://www.blixum.nl/rubrieken.php?id=752&p=1085&e=2600&>
- Seksueel gedrag in een subcultuur van tieners in Amsterdam Zuidoost: rapportage van een quick scan (2006). Amsterdam: GGD
- Titellijst zoekactie seksueel geweld or mishandeling. (2008) Gent: Sensoa documentatiecentrum
- Vorthoren, M.H. (red.). (2007) Hand in hand tegen huwelijksdwang: een project van Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond. Rotterdam: SPIOR